

บทที่ 5

บทบาทของเศาะหาบียัตในด้านเศรษฐกิจและการศึกษา

ในบทนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะสำรวจและศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทและการมีส่วนร่วมของบรรดาเศาะหาบียัตในด้านเศรษฐกิจและการศึกษาในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ โดยแบ่งเป็นหัวข้อย่อยต่างๆ ดังนี้

5.1 บทบาทของเศาะหาบียัตในด้านเศรษฐกิจ

ในการศึกษามหาบทในด้านเศรษฐกิจของเศาะหาบียัต ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ สิทธิต่างๆ ของเศาะหาบียัตในการได้มาซึ่งทรัพย์สิน และการประกอบอาชีพของเศาะหาบียัต ซึ่งแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1.1 สิทธิในการได้มาทรัพย์สินของเศาะหาบียัต

ศาสนาอิสลามได้กำหนดอย่างละเอียดเกี่ยวกับสิทธิในด้านทรัพย์สินของบุคคลอย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นบุรุษและสตรี เมื่อสำรวจดูรายงานเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินของบรรดาเศาะหาบียัตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ พบว่าพวกนางมีสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สินทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ เหมือนกับบุรุษทุกประการ พวกนางสามารถที่จะทำนิติกรรมสัญญาทุกอย่างที่เกี่ยวกับทรัพย์สินส่วนตัวของนางเองแม้ว่านางจะอยู่ในสถานภาพเป็นภรรยาก็ตาม เพราะความเป็นสามีไม่สามารถกีดกันสิทธิในทรัพย์สินของภรรยาได้ สิทธิในทรัพย์สินของบรรดาเศาะหาบียัตสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

1) สิทธิในค่าสินสอดหรือสอดาก (الصداق)

สินสอดหรือสอดากในทางวิชาการหมายถึง ทรัพย์สินที่สามีจะต้องให้แก่ภรรยาอันเนื่องจากการอะกัต (กล่าวเสนอ-สนอง) การแต่งงาน ซึ่งสินสอดนั้นอาจมีการกล่าวถึงหรือไม่ได้กล่าวถึงในช่วงอะกัตก็ได้ (Al-Kāsānī, 2003: 3/480) หลักการสินสอดหรือสอดากนี้ได้กำหนดไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ مَخْلَّةً...﴾

ความว่า “และจงให้แก่บรรดาหญิงซึ่งสอดากของพวกนางด้วยความเต็มใจ...” (Al-Nisā’ 4: 4)

อัลกุฎฎีย์กล่าวว่า โองการนี้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าวาญิบจะต้องให้ค่าสินสอดแก่สตรีซึ่งเป็นความเห็นที่พ้องต้องกันของบรรดาอุละมาอ์ (Al-Qurtubī, 2006: 6/44) และทรัพย์สินสอดนั้นเป็นกรรมสิทธิ์ของนางโดยแท้ ซึ่งผู้ปกครองหรือสามีของนางไม่สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์แก่ตนเองได้ยกเว้นได้รับอนุมัติจากนางเท่านั้น (Al-‘Aid, 2006: 584)

สินสอดมีสองลักษณะคือ สินสอดที่ได้ตกลงเห็นพ้องต้องกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง หรือที่เรียกว่า สินสอดอัลมุสัมมา (المهر المسمى) ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือ สินสอดที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไม่ได้ตกลงกันก่อน ซึ่งได้มาโดยการเทียบเคียงกับสตรีคนอื่นๆ หรือญาติใกล้ชิดของนางที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับนาง หรือที่เรียกว่า สินสอดอัลมิซล (المهر المثل) (Al-‘Aid, 2006: 589, 595) สินสอดครอบคลุมทุกสิ่งที่มีค่าที่สามารถซื้อขายได้หรือค่าจ้าง ซึ่งอยู่ในรูปของทรัพย์สินหรือหนี้สิน เงินสดหรือผ่อน มากหรือน้อย รวมถึงสิทธิประโยชน์ของความเป็นไทหรือทาาส (Ibn Qudāmah, 1997: 10/101) ในทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ไม่มีการกำหนดจำนวนขั้นต่ำสุดหรือสูงสุดของค่าสินสอด (Zaydān, 1993: 7/61) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย¹ อย่างไรก็ตามในทัศนะของอิมาม มาลิกเห็นว่าขั้นต่ำสุดของสินสอดคือ เศษหนึ่งส่วนสี่ดิรฮัม หรือสามดิรฮัม ส่วนในมัซฮับหะนะฟีเห็นว่าการสินสอดหรือมิมูลค่าไม่น้อยกว่าสิบดิรฮัม² (Zaydān, 1993: 7/59)

มีหะดีษหลายบทเกี่ยวกับค่าสินสอดที่ท่านนบี ﷺ ได้มอบให้แก่บรรดาภรรยาของท่าน เช่น มีรายงานจากอับี สะละมะฮ์ อิบน์ อับดุลเราะห์มาน เล่าว่า ดิฉันได้ถามท่านหญิงอาอิชะฮ์ภรรยาของท่านนบี ﷺ ว่า “ท่านนบี ﷺ ให้ค่าสินสอดจำนวนเท่าไร?” นางตอบว่า “ท่านนบี ﷺ ได้ให้ค่าสินสอดแก่บรรดาภรรยาของท่านเป็นเงินจำนวน 12 อูกิยะฮ์ (أوقية)³ กับอีกหนึ่งนัซ (النس)” ท่านหญิงอาอิชะฮ์ถามดิฉันว่า “เธอรู้ไม่ว่าหนึ่งนัซเท่ากับเท่าไร?” ดิฉันตอบว่า “ไม่ทราบ” นางกล่าวว่า “เท่ากับครึ่งอูกิยะฮ์ ซึ่งรวมแล้วเท่ากับ 500 ดิรฮัม และนี่คือจำนวนสินสอดที่ท่านนบี ﷺ ให้แก่บรรดาภรรยาของท่าน” (Muslim: 1426) รายงานจากอุรวะฮ์ เล่าจากท่านหญิงอุมม์ หะบิบะฮ์ว่า กษัตริย์อัลนะญาซียได้แต่งงานให้กับท่านนบี ﷺ ด้วยสินสอดจำนวนสี่พันดิรฮัม (Abū Dāwūd:

¹ ในเรื่องนี้มีหะดีษซึ่งรายงานจากอิบน์ อุมร์ เล่าว่า ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “จงแต่งงานให้แก่บรรดาคนโสดของพวกเขา” มีคนถามว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ แล้วสินสอดคืออะไรล่ะ?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “สิ่งที่ครอบครัวพวกเขาพึงพอใจ” (Al-Bayhaqī, 2003: 7/391)

² มีรายงานจากท่านอะลิกกล่าวว่า “น้อยกว่าสิบดิรฮัม ไม่ถือว่าเป็นสินสอด” (Al-Bayhaqī, 2003: 7/393) “สินสอดขั้นต่ำสุดที่อนุมัติให้หลับนอนกับสตรีได้คือ สิบดิรฮัม” (Al-Bayhaqī, 2003: 7/393)

³ มาตราหนึ่งชนิดหนึ่งน้ำหนักเท่ากับ 40 ดิรฮัม อัลญะฮะรีย์กล่าวว่า อัลอูกิยะฮ์ในหะดีษหมายถึง ชื่อเรียกสำหรับเงินจำนวน 40 ดิรฮัม (Ibn Manzūr n.d.: 6/4903)

2107)¹ และมีรายงานจากอนัสเล่าว่าท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงศอฟียะฮ์ บินต์ หุัยษด้วยค่าสินสอดคือ ปล่อยตัวนางให้เป็นไท (Bukhārī: 4201)

ในศอฮีหฺบุคอรีร์ายงานจากอนัส ได้ยินท่านนบี ﷺ ถามอับดุลเราะห์มาน อิบน์ เอาฟเกี่ยวกับจำนวนค่าสินสอดในช่วงที่แต่งงานกับสตรีชาวอันศอร์คนหนึ่งว่า “คุณ ได้ให้สินสอดแก่ นางจำนวนเท่าไร ?” อับดุลเราะห์มานตอบว่า “ทองหนักเท่ากับเมล็ดอินทผลัม (อัลนะวาฮ์ (النواة))”² (Bukhārī: 5167)

เสาะหาบียาตบางท่านเรียกค่าสินสอดเป็นอสังหาริมทรัพย์ ดังเช่นมีรายงานจากอิบนุ อับบาส เล่าถึงภรรยาของฆาบิต อิบน์ ก็อยส์เข้ามาฟ้องต่อท่านนบี ﷺ เพื่อขอหย่าจากฆาบิตว่า วันหนึ่งภรรยาของฆาบิต อิบน์ ก็อยส์ เข้าพบท่านนบี ﷺ พร้อมกับกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮฺ คิฉันไม่ได้คำหิในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมและศาสนาของฆาบิต อิบน์ ก็อยส์ แต่คิฉันไม่สามารถร่วมชีวิตอยู่กับเขาได้” ท่านนบี ﷺ ถามนางว่า “เธอยินดีจะกินสวนให้แก่เขาหรือไม่?” นางตอบว่า “ยินดี” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่าแก่ฆาบิตว่า “จงเอาสวนของคุณกิน และหย่านางเสีย” (Bukhārī: 5273) สวนในที่นี้หมายถึง สวนอินทผลัมที่ฆาบิต อิบน์ ก็อยส์ยกให้แก่นางเพื่อเป็นค่าสินสอด (Ibn Hajar, 2005a: 11/93)

นอกจากนี้ มีรายงานจากอุกบะฮ์ อิบน์ อามิรเล่าว่า ท่านนบี ﷺ ได้ถามแก่ชายคนหนึ่งว่า “ฉันจะแต่งงานคุณกับผู้หญิงคนนั้น คุณยินดีหรือไม่?” ชายคนนั้นตอบว่า “ยินดี” และท่านนบี ﷺ ได้ถามฝ่ายหญิงว่า “ฉันจะแต่งงานกับผู้ชายคนนั้น เธอยินดีหรือไม่?” ผู้หญิงคนนั้นตอบว่า “ยินดี” ท่านนบี ﷺ จึงได้จัดแต่งงานชายหญิงคู่นี้ และชายคนนั้นได้อยู่ร่วมฉันท์สามีภรรยากับผู้หญิงคนนั้น โดยไม่ได้กำหนดค่าสินสอด อีกทั้งชายคนนั้นไม่ได้ให้ใดๆ เป็นค่าสินสอดแก่ผู้หญิงคนนั้นเลย ชายคนนั้นเป็นหนึ่งในบรรดาผู้เข้าร่วมเหตุการณ์หุคัยบียะฮ์ ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมเหตุการณ์หุคัยบียะฮ์นั้นมี ส่วนแบ่งในทรัพย์สงครามที่ค็อยบ์ร เมื่อชายคนนั้นใกล้จะเสียชีวิต ชายคนนั้นกล่าวว่า “แท้จริง ท่านรสูลุลลอฮฺ ﷺ ได้แต่งงานกับนาง โดยไม่ได้กำหนดค่าสินสอด และฉันก็ไม่ได้ให้ใดๆ เป็นค่าสินสอดแก่ นางเลย แท้จริงฉันขอให้พวกท่านเป็นพยานว่า ฉันขอยกให้ส่วนแบ่งของฉันในทรัพย์

¹ อัลอัลบานียฺวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่ศอฮีหฺ (Al-Aibānī, 1998b: 1/588)

² นักวิชาการมีทัศนะที่หลากหลายในความหมายคำว่า อัลนะวาฮ์ (النواة) นักวิชาการบางกลุ่มในมัซฮับมาลิกีย์เห็นว่า อัลนะวาฮ์ในความหมายของชาวมะดีนะฮ์คือ เศษหนึ่งส่วนสี่ดีนาร์ ส่วนนักวิชาการในมัซฮับอัชฮาฟีอีย์เห็นว่า อัลนะวาฮ์คือ เศษหนึ่งส่วนสี่อิลันซ์ (النش) 1 อิลันซ์ เท่ากับ ครึ่งอูกิยะฮ์ (أوقية) และ 1 อูกิยะฮ์ เท่ากับ 40 ติรฮัม ดังนั้น อัลนะวาฮ์ หมายถึง 5 ติรฮัม (Al-Shawkānī, 2005: 8/25)

สงครามที่ค้อยบรเป็นค่าสินสอดของนาง” นางจึงเอาส่วนแบ่งทรัพย์นั้นและไปขายได้เงินเป็นจำนวนหนึ่งแสนดิรฮัม (Abū Dāwūd: 2117)¹

จากหะดีษนี้แสดงให้เห็นว่า สตรีมีสิทธิในสินสอดซึ่งฝ่ายชายจะต้องมอบให้แก่นางแม้ว่าไม่ได้เอ่ยถึงค่าสินสอดในช่วงกล่าวอะกัฎการแต่งงานก็ตาม เมื่อมีการกล่าวอะกัฎการแต่งงานแล้ว หากฝ่ายชายเสียชีวิตโดยที่ยังไม่ทันได้หลับนอนกับฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงก็ยังมีสิทธิที่จะได้รับค่าสินสอดอัลมิฮัล ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้เคยชี้ขาดในกรณีของเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่งซึ่งว่านางบรวะฮ์ บินต์ วาซิก (Al-Tirmidhī: 1145)² หรือในกรณีที่ฝ่ายหญิงถูกหย่าก่อนที่จะร่วมหลับนอนกับสามี นางก็มีสิทธิในสินสอดจำนวนครึ่งหนึ่งจากที่ตกลงกันไว้ ดังที่ปรากฏในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿وَأَنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ...﴾

ความว่า “และถ้าหากพวกเจ้าหย่าพวกนางก่อนที่พวกเจ้าจะแตะต้องพวกนาง โดยที่พวกเจ้าได้กำหนดมะฮัรแก่นางแล้ว ก็จงให้แก่นางครึ่งหนึ่งของสิ่งที่พวกเจ้ากำหนดไว้...” (Al-Baqarah 2: 237)

2) สิทธิในคำมุตอะฮ์ (المُتْعَة)

มุตอะฮ์ในที่นี้หมายถึง มุตอะฮ์ อัลฏอลาค (متاع الطلاق) คือทรัพย์สินจำนวนหนึ่งที่ฝ่ายสามีมอบให้แก่ฝ่ายภรรยาอันเนื่องมาจากยุติการแต่งงานโดยการหย่า (Zaydān, 1993: 7/129) หลักการมุตอะฮ์ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอานในหลายโองการ³ การจ่ายคำมุตอะฮ์แก่เศาะหาบียะฮ์ที่ถูกหย่าปรากฏอย่างชัดเจนในข้อปฏิบัติในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ในหลายกรณี ท่านนบี ﷺ เองได้ปฏิบัติเป็นตัวอย่างโดยการให้เสื้อผ้าสองชุดเป็นคำมุตอะฮ์แก่นางอุมัยยะฮ์ บินต์ ชะรอหิล ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้หย่านางก่อนร่วมหลับนอนกับนาง (Bukhārī: 5256)

¹ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่ศอฮีหฺ (Al-Albānī, 1998b: 1/591)

² อัลอัลบานีย์ วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Tirmidhī, n.d.: 271)

³ โองการอัลกุรอานที่เกี่ยวกับมุตอะฮ์ เช่น

﴿وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِمَا مَعْرُوفٍ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾

ความว่า “และสำหรับบรรดาหญิงที่ถูกหย่านั้นจะได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกโดยชอบธรรม เป็นสิทธิเหนือผู้ยำเกรงทั้งหลาย” (Al-Baqarah 2: 241)

﴿وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسِعِ قَدَرُهُ، وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ...﴾

ความว่า “และจงให้นางได้รับสิ่งที่อำนวยความสะดวกแก่พวกนาง โดยที่หน้าที่ของผู้มั่งมีนั้นคือตามกำลังความสามารถของเขา และหน้าที่ของผู้ยากจนนั้นคือตามกำลังความสามารถของเขา” (Al-Baqarah 2: 236)

มีรายงานจากศอลิหฺ อิบน์ อิบรอฮีมกล่าวว่า อัลดุเราะห์มาน อิบน์ เอาฟ ได้หย่าภรรยาของเขาคนหนึ่งและได้มอบทาสหญิงผิวดำคนหนึ่งเป็นค่ามุตอะฮ์ให้แก่นาง และมีรายงานว่า อนัส อิบน์ มาลิก เคยให้ค่ามุตอะฮ์แก่ภรรยาของเขาที่ถูกหย่าเป็นเงินจำนวน 300 Dirham นอกจากนี้มีรายงานอีกว่า ท่านหะสัน อิบน์ อะลีเคยให้ค่ามุตอะฮ์แก่ภรรยาของเขาที่ถูกหย่าเป็นเงินจำนวนหนึ่งหมื่น Dirham (Ibn Abi Shaybah, 2006: 10/89)

จากรายงานข้างต้นจะเห็นได้ว่าค่ามุตอะฮ์ของแต่ละท่านมีลักษณะและมูลค่าที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่ชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของฝ่ายชาย ซึ่งอิบน์ อับบาสกล่าวว่า ขั้นสูงสุดของค่ามุตอะฮ์คือการให้ทาสรับใช้ รองลงมาคือการให้เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย และรองลงมาอีกก็คือการให้ค่าใช้จ่าย ส่วนอะฮฺ อิบน์ อัลมุสัฮับกล่าวว่า ขั้นต่ำสุดของมุตอะฮ์คือการให้เสื้อผ้า และขั้นสูงสุดของมุตอะฮ์คือการให้ทาสรับใช้ (Ibn Abi Shaybah, 2006: 10/90-91)

สำหรับบทบัญญัติค่ามุตอะฮ์นักวิชาการมีทัศนะที่หลากหลายดังนี้

ก. วาญิบจะต้องให้ค่ามุตอะฮ์แก่สตรีที่ถูกหย่าทุกคน ซึ่งเป็นทัศนะของอะลี อิบน์ อับดุลิบบ, อัลหะสัน, อะฮฺ อิบน์ ญะบร, อับดุล กิลาบะฮ์, อัลซุฮรี, กอตาอะฮ์, อัลญาอะห์ฮาก (الضحّاك) และ อับดุล เชาร์ (أبو ثور) (Ibn Qudāmah, 1997: 10/140)

ข. ไม่วาญิบแต่สมควรอย่างยิ่งให้ค่ามุตอะฮ์แก่สตรีที่ถูกหย่าทุกคน ซึ่งเป็นทัศนะของอิมามมาลิก, อัลลิษ (الليث) และอิบน์ อับดุล ไลลา (Ibn Qudāmah, 1997: 10/139)

ค. วาญิบจะต้องให้ค่ามุตอะฮ์แก่สตรีที่ถูกหย่าที่ไม่ได้กำหนดค่าสินสอดและยังไม่ได้ร่วมหลับนอน ซึ่งเป็นทัศนะของอิบน์ อุมร์, อิบน์ อับบาส, อัลหะสัน, อะฮฺ อิบน์ อับดุล (عطاء), ญาบิร อิบน์ ซัยด์, อัลชะฮ์บี (الشعبي), อัลซุฮรี, อัลนะคออีย (النخعي), อัลเชารี, อัลซาฟีอีย, อิสฮาก, อับดุล บัยด์ และในรายงานส่วนใหญ่ของอิมามอะหมัด (Ibn Qudāmah, 1997: 10/139) รวมถึงอิมามอับดุล เชนิฟะฮ์ (Ibn Taymiyah, 2005: 32/22)

3. สิทธิในปัจจัยยังชีพ (نفقة)

บุคคลมีสิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพด้วยสาเหตุ 3 ประการ ดังนี้คือ 1) อันเนื่องมาจากเป็นญาติใกล้ชิด (نفقة قرابة) 2) เป็นผู้อยู่ใต้การครอบครอง (نفقة ملك) และ 3) อันเนื่องมาจากความเป็นภรรยา (نفقة زوجية) คำว่าปัจจัยยังชีพหรือนะพะเกาะฮ์ของภรรยา หมายถึง สิ่งที่ว่าญิบในทางชะรีอะฮ์สำหรับสามีที่จะต้องจัดให้แก่ภรรยา ทั้งในเรื่องอาหาร เครื่องดื่ม ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และบริการอื่นๆ ตามประเพณีปฏิบัติในสังคมนั้นๆ ในกรอบของกฎชะรีอะฮ์อิสลาม สามีวาญิบจะต้องให้ปัจจัยยังชีพแก่ภรรยาที่แต่งงานถูกต้องตามกฎหมาย แม้ว่าฝ่ายภรรยามีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี

แล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าปัจจัยยังชีพของภรรยาเป็นสิทธิโดยตรงของนางที่เกิดขึ้นจากผลของการ
 อดกัณฑ์แต่งงานตามชะรีอะฮ์ (Al-‘Aīd, 2006: 641) บทบัญญัติที่ว่าปัจจัยยังชีพของภรรยาปรากฏทั้ง
 ในอัลกุรอาน สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ และความเห็นพ้องต้องกันของบรรดาอุละมาอ์ (Ibn
 Qudāmah, 1997: 11/347)

อัลกุรอาน ได้กล่าวถึงการให้ปัจจัยยังชีพแก่ภรรยาไว้ว่า

﴿لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۗ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ...﴾

ความว่า “ ควรให้ผู้มีฐานะร่ำรวยจ่ายตามฐานะของเขา ส่วนผู้ที่การยังชีพของเขา
 เป็นที่คับแคบแก่เขาก็ให้เขาจ่ายตามที่อัลลอฮ์ทรงประทานมาให้แก่เขา” (Al-Talāq
 65: 7)

ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงเรื่องไว้ความว่า

“...สำหรับพวกท่านจะต้องจัดหาอาหารและเครื่องนุ่งห่มแก่พวกนางอย่าง
 เหมาะสม...” (Muslim: 1218)

จากหะดีษข้างต้นอิมามนะวะวีย์กล่าวว่า ะฎิบจะต้องให้ปัจจัยยังชีพและเครื่องนุ่งห่มแก่
 ภรรยา ซึ่งยืนยันด้วยความเห็นพ้องต้องการของบรรดาอุละมาอ์ (Al-Nawawī, 1994: 8/253)

นอกจากนี้มีหะดีษจากท่านหญิงอาฮิซะฮ์เล่าว่า นางฮินด์ บินต์ อุดบะฮ์ เข้ามาฟ้องต่อท่าน
 นบี ﷺ โดยกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลตลอด แท้จริงอนุ สุฟยานเป็นคนตระหนี่ เขาไม่ให้ปัจจัยยังชีพ
 อย่างเพียงพอ แก่ดิฉันและลูกๆของดิฉัน ด้วยเหตุนี้ ดิฉันจึงแอบหยิบเอาเองโดยที่เขาไม่รู้” ท่านนบี
 ﷺ กล่าวว่า “เธอจึงหยิบเอาเท่าที่พอเพียงแก่เธอและลูกๆ ของเธอ โดยธรรม” (Bukhārī: 5364) จาก
 หะดีษบทนี้อิบน์ หะฎิรกล่าวว่า เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ะฎิบที่จะต้องให้ปัจจัยยังชีพอย่าง
 พอเพียงแก่ภรรยา (Ibn Hajar, 2005a: 11/268)

มีรายงานจากหะกิม อิบน์ มุอาวิยะฮ์ จากบิดาของเขาเล่าว่า มีชายคนหนึ่งถามท่านนบี ﷺ ว่า
 “อะไรคือสิทธิของภรรยาที่มีต่อสามี ?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ให้อาหารแก่นางเมื่อเจ้าได้
 รับประทานอาหาร ให้เสื้อผ้าแก่นาง เมื่อเจ้าได้ใส่เสื้อผ้า อย่าได้ตบตีใบหน้าของนาง และอย่าได้ดู
 ถูกดูแคลนนาง อย่าขับไล่นางออกจากบ้านเว้นแต่เปลี่ยนที่นอนภายในบ้านเท่านั้น” (Ibn Mājah:
 1850)¹

สามีว่า ะฎิบที่จะต้องให้ปัจจัยยังชีพแก่ภรรยาต่อเมื่อมีเงื่อนไข 3 ประการดังนี้ 1) มีการสมรส
 ที่ถูกต้องตามชะรีอะฮ์ 2) ภรรยาได้มอบตัวให้แก่สามี และ 3) ภรรยาได้ภักดีต่อสามี (Zaydān,
 1993: 8/156) และนักวิชาการมีทัศนะที่หลากหลายเกี่ยวกับชนิดและปริมาณปัจจัยยังชีพที่ ะฎิบ

¹ อัลอัลบานียืนยันจัดว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1997b: 2/120)

จะต้องให้แก่ภรรยา บางทีคนเห็นว่าจะต้องกำหนดชนิดและปริมาณอย่างชัดเจน ในขณะที่บางทีคนซึ่งเป็นทีคนส่วนใหญ่เห็นว่าจะต้องเป็นไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทีคนของอิบนุ คัยมียะฮ์ที่เห็นว่า ชะรีอะฮ์ไม่ได้กำหนดชนิดและปริมาณปัจจัยยังชีพของภรรยาอย่างชัดเจน เหมือนกับการจ่ายชะกาตหรือจ่ายค่าสินไหมทดแทน เพียงแต่ชะรีอะฮ์ได้กำหนดว่าต้องมีปริมาณพอเพียงแก่นางอย่างเหมาะสม (الكفاية بالمعروف) และคำว่าพอเพียงอย่างเหมาะสมนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพความจำเป็นของภรรยา ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้เป็นสามี สภาพความแตกต่างของยุคสมัย เวลาและสถานที่ สภาพภูมิอากาศ รวมถึงขนาดทางสรีระของภรรยา ซึ่งผู้ที่มีเรื่องร่างสูงย่อมต้องใช้เสื้อผ้ามากกว่าผู้ที่มีร่างกายเตี้ย เป็นต้น (Ibn Taymiyah, 2005: 34/56)

นอกจากนี้สตรียังมีสิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพจากสามีในกรณีที่อยู่ระหว่างการรอคดีที่ถูกต้องที่สามารถคืนคดีได้ (المطلقة الرجعية) ดังที่บัญญัติในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا تَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ ۗ﴾

ความว่า “โอ้ยะบีเอ๋ย เมื่อพวกเจ้าหย่าภรรยาก็จงหย่าพวกนางตามกำหนด (คดี) ของพวกนาง และจงนับกำหนดคดีให้ครบ พวกเจ้าจงอย่าเกรงต่ออัลลอฮ์ พระเจ้าของพวกเจ้าเถิด อย่าขับไล่พวกนางออกจากบ้านของพวกนาง และพวกนางก็อย่าออกจากบ้านเว้นแต่พวกนางจะกระทำลามกอย่างชัดแจ้ง”(Al-Talāq 65: 1)

มีรายงานหะดีษจากนางฟาฏิมะฮ์ บินต์ กอัยส์ เล่าว่า ดิฉันเข้าไปพบท่านนบี ﷺ และได้พูดว่า “ดิฉันเป็นบุตรสาวของครอบครัวคอลิด สามีของดิฉันได้ส่งคนมาบอกหย่าดิฉัน และดิฉันได้ขอปัจจัยยังชีพและที่อยู่อาศัยจากครอบครัวของเขา แต่พวกเขาได้ปฏิเสธคำขอของดิฉัน” คนในครอบครัวของเขาถามว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ แท้จริงแล้ว นางได้รับแจ้งหย่าสามฏอลากแล้ว” นางเล่าอีกว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า “แท้จริงแล้ว ปัจจัยยังชีพและที่อยู่อาศัยนั้น สำหรับสตรีที่ถูกหย่าในลักษณะที่สามีของนางสามารถขอคืนคดีได้” (Al-Nasā'i: 3403)¹

อิบนุ อับดุลบรัรฺ กล่าวว่า บรรดาอุละมาอ์มีความเห็นพ้องต้องกันว่า สตรีที่ถูกหย่าที่สามารถคืนคดีได้ (الطلاق الرجعي) จะต้องได้รับปัจจัยยังชีพและสิ่งจำเป็นต่างๆ สำหรับนาง ไม่ว่านางตั้งครรรค์หรือไม่ได้ตั้งครรรค์ก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่านางมีสภาพทางกฎหมายเหมือนกับภรรยาใน

¹ อัลอัลบานีชี้วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Albānī, 1998d: 2/470)

สิทธิปัจจัยยังชีพ ที่พักอาศัยและมรดก トラบเท่าที่นางยังอยู่ในระหว่างรออิดคะฮ์ (Ibn ‘Abd al-Barr, 1993: 18/69)

นอกจากนี้ สตรีที่ถูกหย่าในสภาพที่ตั้งครรภ์และเป็นการหย่าที่ไม่สามารถกลับคืนใจได้ (المطالبة بالبراءة) ก็มีสิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพจากอดีตสามีเช่นกัน จนกว่านางจะคลอดบุตรออกมา ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า

﴿...وَأَنْ كُنْ أَوْلَتْ حَمَلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ... الخ﴾

ความว่า “และหากพวกนางตั้งครรภ์ ก็จงเลี้ยงดูพวกนาง จนกว่าพวกนางจะคลอดทารกที่อยู่ในครรภ์ของพวกนาง” (Al-Talāq 65: 6)

ฟัครุดดีน อัลรอซัยย์ กล่าวว่า โองการนี้ได้อธิบายบทบัญญัติเกี่ยวกับสตรีที่ถูกหย่าที่ไม่สามารถกลับคืนใจได้ (المطالبة بالبراءة) ส่วนสตรีที่ถูกหย่าที่สามารถกลับคืนใจได้นั้นมีสิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพอยู่แล้วแม้ว่าไม่ได้ตั้งครรรภ์ก็ตาม สำหรับสตรีที่ถูกหย่าสามฤดูลากหรือสตรีที่ถูกคอละฮ์ (مخلعة)¹ ไม่มีสิทธิในปัจจัยยังชีพเว้นแต่นางอยู่ในสภาพตั้งครรรภ์ (Al-Rāzi, 1981: 30/37) ซึ่งนางจะได้รับปัจจัยยังชีพเพราะมีครรรภ์

สำหรับสตรีที่ถูกหย่าที่ไม่สามารถกลับคืนใจได้ และไม่ได้อยู่ในภาวะตั้งครรรภ์อุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า นางไม่มีสิทธิทั้งในเรื่องปัจจัยยังชีพและที่อยู่อาศัย ทั้งนี้มีหลักฐานจากหะดีษซึ่งรายงานจาก อับดุลอะซีส อิบน์ อับดุลเราะหฺมาน เล่าจากนางฟาฎิมะฮ์ บินต์ ก็อยส์ว่า อับดุลอะซีส อิบน์ อับดุลอะซีส ได้หย่าขาดนางในขณะที่ตัวเขาไม่อยู่ เขาได้ส่งตัวแทนมาพบนางพร้อมกับนำข้าวบาร์เลย์มาให้จำนวนหนึ่ง ซึ่งนางไม่พอใจต่อการกระทำของพวกเขา (เพราะมันเป็นแค่ข้าวบาร์เลย์หรือเพราะปริมาณน้อย) พวกเขา กล่าวต่อนางว่า “ข้าขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ ที่จริงแล้วเธอไม่มีสิทธิใดๆ จากพวกเราเลย” นางได้ไปฟ้องเรื่องนี้ต่อท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ ท่านรสูลกล่าวว่า “เธอไม่มีสิทธิให้เขาจ่ายค่าปัจจัยยังชีพให้แก่เธอ” ท่านนบี ﷺ สั่งให้นางรออิดคะฮ์ ที่บ้านของนางอุม്മุ ชะริก แต่ต่อมาท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “นางอุม്മุ ชะริก ยู่อยู่กับการดูแลบรรดาเศาะหาบะฮ์ของฉัน เธอจึงรออิดคะฮ์อยู่ที่บ้านของอิบน์ อุม്മุ มัคศุม แท้จริงแล้วเขาเป็นชายตาบอด...” (Muslim: 1480)

จากรายงานทั้งหมดสรุปได้ว่าสตรีมุสลิมและบรรดาเศาะหาบียาตในฐานะภรรยาสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้รับค่าเลี้ยงดูหรือปัจจัยยังชีพอย่างเพียงพอจากสามี หากสามีไม่ได้จัดปัจจัยยังชีพอย่างเพียงพอ พวกนางสามารถที่จะแอบหยิบเอาทรัพย์สินของสามีเพื่อใช้ยังชีพอย่างเพียงพอของพวกนางได้ ดังกรณีของนางฮินด์ บินต์ อุดบะฮ์ และพวกนางยังมีสิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพแม้ว่า

¹ คูล์ฮ์ (المخلعة) ในทางภาษามีหมายถึงการหย่าร้างกรรฮ์ด้วยทรัพย์สิน ส่วนในทางวิชาการหมายถึง การที่ชายคนหนึ่งได้หย่าภรรยาของตน โดยได้รับของกำนัลเป็นการชดเชย (ดูเพิ่มเติมใน Ibn Hajar, 2005a: 12/85-86)

ถูกหย่าแล้วก็ตาม แต่ยังคงอยู่ในระหว่างรอิดคะฮ์ที่สามีสามารถกลับคืนดีได้ นอกจากนี้พวกนางมีสิทธิที่จะได้รับค่าเลี้ยงดูหรือปัจจัยยังชีพหากถูกหย่าในสภาพที่นางตั้งครรถ์จนกว่านางจะคลอดบุตรออกมา ซึ่งดังกล่าวนี้เป็นบทบาทของสตรีมุสลิมและบรรดาเศาะหาบีฮ์ในสิทธิปัจจัยยังชีพที่ถูกกำหนดไว้ในชะรีอะฮ์อิสลาม

4) สิทธิในมรดก (الأرث)

ศาสนาอิสลามได้รับรองสภาพความเป็นบุคคลของสตรีที่สามารถรับมรดกจากทายาทได้ ไม่ว่าจะเป็นฐานะที่เป็นแม่¹ เป็นภรรยา² เป็นบุตรสาว³ เป็นพี่สาวหรือน้องสาว⁴ ซึ่งปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในอัลกุรอานว่า

﴿لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾

ความว่า “สำหรับบรรดาชายนั้น มีส่วนได้รับจากสิ่งที่ยังง่เกิดเกล้าทั้งสอง และบรรดาญาติที่ใกล้ชิดได้ทั้งไว้(มรดก) และสำหรับบรรดาหญิงนั้นก็มีส่วนได้รับจากสิ่งที่ยังง่เกิดเกล้าทั้งสองและบรรดาญาติที่ใกล้ชิดได้ทั้งไว้ ซึ่งสิ่งนั้นจะน้อยหรือมากก็ตาม เป็นส่วนได้รับที่ถูกกำหนดอัตราส่วนไว้” (Al-Nisā’ 4: 7)

นอกจากอัลกุรอานแล้วยังมีหะดีษอีกหลายบทที่ปกป้องสิทธิในมรดกของสตรี ดังเช่นมีรายงานจากอามิร อิบну สะอูด จากบิดาของเขาว่า ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ เข้ามาเยี่ยมฉันหลังจากฉันได้หายจากการป่วยหนักในช่วงการทำฮัจญ์อ้อลา ฉันได้พูดกับท่านนบี ﷺ ว่า “ฉันล้มป่วยหนัก ฉันมีทรัพย์สินจำนวนมาก ฉันมีทายาทเป็นบุตรสาวเพียงคนเดียว หากฉันบริจาค 2 ใน 3 ส่วนจากทรัพย์สินของฉันทั้งหมด ท่านมีความเห็นอย่างไร?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “อย่าทำอย่างนั้นเลย” ฉันถามอีกว่า “ถ้าบริจาคครึ่งหนึ่งล่ะ?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ไม่” ฉันถามอีกว่า “สัก 1 ใน 3 ส่วนล่ะ?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “1 ใน 3 ส่วนนั้นมากไป แท้จริงแล้วการที่ท่านได้ทั้งมรดกให้ทายาทร่ำรวยนั้นย่อมดีกว่าที่ท่านทิ้งพวกเขาในสภาพที่ยากจนและต้องขอทานจากผู้คน ไม่มีการใช้จ่ายใดๆ เพื่ออัลลอฮ์เว้นแต่ท่านจะได้รับผลบุญตอบแทนในสิ่งนั้น แม้กระทั่งในสิ่งที่ท่านได้ให้แก่ภรรยาของท่าน” (Bukhārī: 5668)

¹ ดูอัลกุรอาน Al-Nisā’ 4: 11

² ดูอัลกุรอาน Al-Nisā’ 4: 12

³ ดูอัลกุรอาน Al-Nisā’ 4: 11

⁴ ดูอัลกุรอาน Al-Nisā’ 4: 12, 176

จากหะดีษบทนี้แสดงเจตนารมณ์ของท่านนบี ﷺ อย่างชัดเจนที่จะปกป้องสิทธิการรับมรดกของบุตรสาวของสะอูด และให้สามารถสืบทอดมรดกได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แม้ว่าการบริจาคทรัพย์เป็นสิ่งที่น่าส่งเสริมและเป็นสิทธิอันชอบธรรมของสะอูดในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพย์ แต่อย่างไรก็ตามท่านนบี ﷺ ไม่สนับสนุนให้บริจาคในจำนวนมากโดยที่ไม่คำนึงถึงความรู้สึกละอายที่เสียทอดมรดกต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งทายาทที่เป็นสตรี

นอกจากนี้ยังมีรายงานจากญาบิร อิบนุ อับดุลลาฮฺ เล่าว่า ภรรยาของสะอูด อิบนุ อัลรอบีอ์นำบุตรสาวของสะอูดสองคนเข้าไปพบท่านนบี ﷺ พร้อมกับกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮฺ เด็กสาวสองคนนี้เป็นบุตรของสะอูด อิบนุ อัลรอบีอ์ ซึ่งสะอูดได้ออกไปร่วมสงครามกับท่านและเสียชีวิตในสงครามอุหุด ลูกของเด็กสาวทั้งสองนี้ได้เอาทรัพย์มรดกทั้งหมดที่บิดาของพวกนางทิ้งไว้ โดยไม่เหลือให้แก่นางทั้งสองเลย และทั้งสองจะไม่มีใครมาขอร้องเพื่อแต่งงานหากทั้งสองไม่มีทรัพย์สินใดๆ เลย” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “พระองค์อัลลอฮฺจะทรงตัดสินในเรื่องนี้” จนกระทั่งโองการอัลกุรอานเกี่ยวกับการแบ่งมรดกถูกประทานลงมา ท่านนบี ﷺ ได้เรียกลูกของเด็กสาวทั้งสองมาพร้อมกับกล่าวว่า “จงแบ่ง 2 ใน 3 ส่วนจากทรัพย์มรดกให้แก่ลูกสาวทั้งสองของสะอูด และ 1 ใน 8 ส่วนให้แก่มารดาของนางทั้งสอง ส่วนที่เหลือเป็นของเจ้า” (Al-Tirmidhī: 2092; Ibn Mājah: 2720)¹

จากหะดีษบทนี้แสดงถึงบทบาทของเสาหาบียะฮ์ผู้เป็นภรรยาของสะอูด อิบนุ อัลรอบีอ์ที่ถูกขึ้นมาเรียกร้องและพิทักษ์สิทธิในการรับมรดกของบรรดาสตรีอย่างกล้าหาญ จนกระทั่งเป็นเหตุให้อัลกุรอานถูกประทานลงมากำหนดส่วนแบ่งของพวกนางในทรัพย์มรดกอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการปฏิวัติแนวคิดของยุคญาฮิลียะฮ์ในอดีตขนานใหญ่ที่กีดกันไม่ให้สตรีมีสิทธิในกองมรดก

5) สิทธิในการทำนิติกรรมสัญญาเกี่ยวกับทรัพย์สิน (المعاملات المالية)

ศาสนาอิสลามยอมรับสิทธิในการถือครองทรัพย์สินของสตรีอย่างสมบูรณ์ พวกนางสามารถที่จะทำธุรกรรมทางการเงิน ดำเนินธุรกิจ และสามารถดำเนินการงานต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินที่ไม่ขัดกับหลักชะรีอะฮ์ นอกจากนี้พวกนางยังสามารถบริจาคหรือยกให้ทรัพย์สินส่วนตัวของพวกนางให้แก่ใครก็ได้ที่พวกนางประสงค์ อีกทั้งพวกนางยังสามารถที่จะฟ้องร้องคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินต่อศาลได้ และถ้าหากพวกนางไม่สะดวกที่จะทำนิติกรรมใดๆ พวกนางก็สามารถที่จะแต่งตั้งหรือมอบหมายให้บุคคลอื่นทำการแทนได้ อัลกุรอานได้กล่าวถึงการถือครองทรัพย์สินอย่างสมบูรณ์ของสตรีว่า

¹ อัลติรมิซีย์กล่าวว่า เป็นหะดีษหะสัน ศออีหฺ ส่วนอัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Tirmidhī, n.d.: 472)

﴿وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنَّهُم مِّنْهُمْ رُّشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ
أَمْوَالَهُمْ... الخ﴾

ความว่า “และจงทดสอบบรรดาเด็กกำพร้าดู จนกระทั่งพวกเขาบรรลุนิติภาวะ ถ้าพวกเขาเห็นว่าในหมู่พวกเขานั้นมีไหวพริบ รู้ผิดรู้ถูกแล้ว ก็จงมอบทรัพย์ของพวกเขาให้แก่พวกเขาไป...” (Al-Nisā’ 4: 6)

โครงการนี้พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งให้ผู้ดูแลทรัพย์สินของเด็กกำพร้าว่า เมื่อเด็กกำพร้าเข้าสู่วัยบรรลุนิติภาวะ ไม่ปรากฏข้อบกพร่องทางปัญญาและมีความสามารถที่จะดูแลรักษาทรัพย์สินได้ ก็จงคืนทรัพย์สินให้แก่เด็กกำพร้าเหล่านั้น และห้ามหวังเห็นวัยทรัพย์สินของพวกเขา (Al-Qurtubī, 2006: 6/408) ไม่ว่าเด็กกำพร้าจะเป็นชายหรือหญิง ซึ่งโครงการนี้เป็นหลักฐานแสดงถึงสภาพความเป็นบุคคลของสตรี (أهلية المرأة) ในเรื่องการถือครองทรัพย์สิน เมื่อพวกนางบรรลุนิติภาวะและมีสติสัมปชัญญะที่สมบูรณ์ซึ่งสามารถดูแลทรัพย์สินได้ก็สามารถที่จะถือครองทรัพย์สินและทำนิติกรรมสัญญาต่างๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินได้เหมือนกับผู้ชายทุกประการ บรรดาเศาะหาบียาคในยุคมัชของท่านนบี ﷺ ได้แสดงบทบาทเป็นตัวอย่างในเรื่องดังกล่าวนี้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. มีหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ซึ่งรายงานจากอูรวะฮ์ อิบน์ อัลซุบัยร์และอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ ว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ซื้อทาสหญิงคนหนึ่งที่มีชื่อว่านางบะรีเราะฮ์ (بُرَيْرَة) แล้วปล่อยนางให้เป็นไท (Bukhārī: 2155, 2156; Muslim: 1504)

ข. มีหะดีษจากอิบน์ อะบี มุลัยกะฮ์ เล่าว่า นางอัสมาฮ์ บินต์ อับี บักร์ ได้ขายทาสหญิงคนหนึ่งโดยที่สามีของนาง คืออัลซุบัยร์ อิบน์ อัลอาวามไม่ทราบ (Muslim: 39/ 35)

ค. มีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ว่า ท่านหญิงซัยนับบ์ทำงานหารายได้ด้วยลำแข้งลำขาของนางเอง และนางได้รับบริจาคทานจากรายได้ของนาง (Muslim: 2452)

ง. นางมุลัยกะฮ์ มารดาของ อัลสาอิบ อิบน์ อัลอักเราะฮ์ ขายน้ำหอมในสมัยของท่านนบี ﷺ (Ibn al-Athīr, 1994: 7/260; Ibn Hajar, 1853: 8/191)

จ. รายงานจากอิบน์ อับบาส ว่า ครั้งหนึ่งหลังจากละหมาดอิดีอัลฟิตรี ท่านนบี ﷺ พร้อมกับบิลาล เดินไปยังแถวของสตรีและได้กล่าวเชิญชวนให้พวกนางบริจาคทาน บรรดาเศาะหาบียาคจึงพากันถอดเครื่องประดับออกมาบริจาคทาน (Bukhārī: 964)

ฉ. หะดีษจากท่านหญิงมัยมูนะฮ์ บินต์ อัลฮาริษ ซึ่งรายงานจากกูร็อยบ์ (كَرْبُ) คนรับใช้ของอิบน์ อับบาสเล่าว่า ท่านหญิงมัยมูนะฮ์ บินต์ อัลฮาริษ ได้ปล่อยทาสีของนางคนหนึ่งให้เป็นไท โดยไม่ได้ขออนุญาตจากท่านนบี ﷺ ก่อน เมื่อท่านนบี ﷺ ทราบ ท่านนบี ﷺ กล่าวเชิงแนะนำแก่

นางว่า หากนางยกทาสีคนนี้ให้แก่บรรดาน้ำชายของนางไปใช้ประโยชน์ นางจะได้รับผลบุญยิ่งใหญ่กว่านี้อีก (Bukhārī: 2592)

จากหะดีษที่กล่าวทั้งหมดข้างต้นเป็นบทบาทของเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ในการแสดงถึงสิทธิของพวกนางในการถือครองทรัพย์สินอย่างสมบูรณ์ และทำนิติกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของพวกนางอย่างอิสระเหมือนกับบุรุษ แม้ว่าพวกนางอยู่ในสถานภาพเป็นภรรยาก็ตาม

6) สิทธิในส่วนแบ่งทรัพย์สินสงคราม (الغنمة)

นักวิชาการมีทัศนะที่แตกต่างกันเกี่ยวกับส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามสำหรับสตรีที่เข้าร่วมสงคราม ซึ่งสามารถสรุปได้ 3 ทัศนะดังนี้

ก. สตรีมีส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามเหมือนกับบุรุษ หากนางเข้าร่วมในสมรภูมิต่างๆ ซึ่งเป็นทัศนะของอัลอะซาอีย (الأوزاعي) (Abū Yūsuf, n.d.: 37)

ข. สตรีไม่มีส่วนแบ่งใดๆ ในทรัพย์สินสงคราม เพราะนางไม่วาญิบให้ออกสงคราม ซึ่งเป็นทัศนะของมัซฮับอิมามมาลิก (Mālik Ibn Anas, 1994: 1/499)

ค. สตรีไม่มีส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงคราม แต่จะได้รับในลักษณะเป็นของกำนัลซึ่งขึ้นอยู่กับการอภัยโทษของผู้นำจะให้มากหรือน้อย ทัศนะนี้เป็นทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่ รวมถึง สะอิด อิบน์ อัลมุสยัยบ, อัลเชารีย์ (الشوري), อัลลัยซ (الليث) และอิมามชาฟีอียี่ เป็นต้น (Ibn Qudāmah, 1997: 13/92-93)

แม้ว่าในทางกฎหมายนักวิชาการมีทัศนะที่แตกต่างว่าสตรีที่เข้าร่วมในสมรภูมิต่างๆ มีสิทธิในส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามหรือไม่ แต่ปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งในรายงานหะดีษและรายงานประวัติศาสตร์พบว่าท่านนบี ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินสงครามส่วนหนึ่งให้แก่บรรดาเสาหาบียาตที่เข้าร่วมสมรภูมิต่างๆ อย่างชัดเจน ดังปรากฏในหลักฐานต่อไปนี้

มีรายงานจากหะรอรุญ อิบน์ ซิยาต ซึ่งเล่าจากยายของเขาวา¹ ดิฉันได้ออกรบร่วมกับท่าน رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ในสงครามค็อบบ์ ซึ่งมีสตรีเข้าร่วมด้วยกันหกคน เมื่อท่านนบี ﷺ ทราบถึงการเข้าร่วมทัพของพวกเรา ท่านนบี ﷺ จึงเรียกพวกเราไปพบ พวกเราเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ซึ่งเห็นร่องรอยของความไม่พอใจบนใบหน้าของท่านนบี ﷺ และท่านได้ถามพวกเราว่า “พวกเธอทั้งหลาย มากับใครและใครอนุญาตให้พวกเธอมา ?” พวกเราตอบว่า “โอ้ท่าน رَسُولُ اللَّهِ ﷺ พวกเราออกมา

¹ ยายของเขามีนามว่า อุมม์ ซิยาต อัลอัชชะอียะฮ์ (أم زياد الأشجعية) และหะดีษเดียวกันนี้ปรากฏอยู่ในตำรา Al-Isābah ของอิบนุ อัลอะษีร (Ibn al-Athīr, 1994: 7/323)

เพื่อที่จะขับล่านำช่วยเสริมกำลังใจในการสงครามในหนทางของอัลลอฮ์ พวกเราได้นำพาเวชภัณฑ์ เพื่อรักษาบาดแผลผู้บาดเจ็บ พวกเราช่วยแบกอาวุธ และช่วยทำอาหาร” เมื่อได้ยินดังนั้น ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “พวกเธอจงลุกขึ้น เข้าร่วมสงครามได้” เมื่อพระองค์อัลลอฮ์ทรงให้เราสามารถพิชิต ค็อยบ์ร ได้สำเร็จ ท่านนบี ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามแก่พวกเรา เหมือนกับที่ท่าน ได้ให้ส่วนแบ่งแก่บรรดานักรบชาย... (Abū Dāwūd: 2729)¹

รายงานจากสะอีด อิบน์ อุบี ฮิลาล ซึ่งรับรายงานจากอิบน์ ซับล (ابن سبل) เล่าว่า นางสะฮ์ ละฮ์ บินต์ อาศิม ได้ให้กำเนิดบุตรในช่วงเหตุการณ์สงครามค็อยบ์ร ท่านรศูลุลลอฮ์ได้กล่าวแก่นางว่า “ขอให้พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานความง่ายดายแก่นาง” หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามให้แก่ นาง มีชายคนหนึ่งจากเผ่าของนางกล่าวว่า “นางได้รับส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามเหมือนกับส่วนแบ่งของฉัน” (Abū Dāwūd, n.d.: 353)²

มีรายงานว่าหลังจากกองทัพอิสลามได้พิชิตป้อมปราการของบนู นะซาร์ (بنو نزار) ในค็อยบ์ร ได้สำเร็จแล้ว ท่านนบี ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินสงครามให้แก่บรรดานักรบมุสลิม ซึ่งในนั้นมี เสาะหาบียาดสองคนร่วมรบด้วย คือ นางอุม്മ์ อัลญะฮาก บินต์ มัสอูด ซึ่งเป็นสตรีจากเผ่าหะริษ และน้องสาวของหุซัยฟะฮ์ อิบน์ อัลยะมาน³ ซึ่งทั้งสองได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามเหมือนกับ นักรบชาย (Ibn Shabbah, 1979: 1/188-189)

นอกจากนี้ นางกุอัยบะฮ์ บินต์ สะอีด อัลอัสละมียะฮ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในเสาะหาบียาดที่เข้าร่วมรบ ในสงครามค็อยบ์ร ก็ได้รับส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามในค็อยบ์ร เหมือนกับส่วนแบ่งของนักรบชาย (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/562)

ในศอฮีหฺมุสลิมรายงานจากยะซิด อิบน์ สุรมุช ว่านัจญะฮ์ (عنه) ได้ส่งจดหมายไปยังอิบน์ อับบาสเพื่อถามเกี่ยวกับข้อกฎหมายบางประการ ซึ่งบางข้อในคำถามเหล่านั้น ได้ถามว่า ท่านนบี ﷺ

¹ อัลอัลบานียฺวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษฏออิฟ (Al-Albānī, 1998a: 210)

² อัลชะฮะบียฺกล่าวว่า หะดีษบทนี้มีสายสืบคือ อิบน์ ซับลซึ่งไม่เป็นที่รู้จักและเป็นหะดีษมุรตัด (Al-Dhababī, 1963: 4/593) อย่างไรก็ตามมีหะดีษบทอื่นๆ มาสนับสนุนให้มีความความน่าเชื่อถือมากขึ้น เช่น หะดีษที่รายงาน จากษาบิต อิบน์ อัลหะริษ อัลอันศอรียฺกล่าวว่า ท่านนบี ﷺ ได้แบ่งทรัพย์สินสงครามในค็อยบ์ร ให้แก่นางสะฮ์ละฮ์ บินต์ อาศิม อิบน์ อะดีฮ์ และให้แก่ลูกสาวของนางที่เพิ่งคลอดด้วย (Al-Ṭabarānī n.d.: 2/82) และอิบน์ หะญูร ได้นำเสนอชีวิตประวัติของนางสะฮ์ละฮ์ บินต์ อาศิม ในตำราอัลอิศอบะฮ์ของท่านว่า นางสะฮ์ละฮ์ได้คลอดบุตรใน เหตุการณ์สงครามค็อยบ์รและท่านนบี ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามค็อยบ์ร ให้แก่นาง อีกทั้งได้แต่งงาน ให้กับอับดุลเราะห์มาน อิบน์ เอาฟ (Ibn Hajar, 1853: 8/116)

³ บางทัศนะเห็นว่านางมีชื่อว่า นางฟาฏิมะฮ์ ในขณะที่บางทัศนะเห็นว่านางมีชื่อว่า เคาละฮ์ บินต์ อัลยะมาน (حولة بنت اليمان) (Ibn Shabbah, 1979: 1/189 เจริญบรรณเลขที่ 1)

เคยเข้าร่วมสงครามกับสตรีหรือไม่ และท่านนบี ﷺ ได้ให้ส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามแก่พวกนางหรือไม่ อิบน์ อับบาสได้ตอบว่า ท่านนบี ﷺ เคยอนุญาตให้สตรีเข้าร่วมสงคราม โดยที่พวกนางทำหน้าที่เป็นแพทย์สนาม และท่านนบี ﷺ ได้ให้ส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินสงครามแก่พวกนาง แต่ไม่ได้จัดส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามแก่พวกนาง... (Muslim: 1812) จากหะดีษบทนี้ อิมาม นะวาอีย์กล่าวว่า สตรีมีสิทธิในของกำนัล (الرِضْخ) จากทรัพย์สินสงคราม แต่ไม่มีสิทธิในส่วนแบ่งทรัพย์สินสงคราม ซึ่งเป็นทัศนะของ อูบุนุ หะนีฟะฮ์, อัลเชารี, อัลลัษษ, อัลซาฟิอีย์ และอุละมาอ์ส่วนใหญ่ (Al-Nawawī, 1994: 12/262)

อัลวาเกียะฮ์รายงานว่า ท่านนบี ﷺ ได้ให้บางสิ่งบางอย่างจากทรัพย์สินสงครามแก่บรรดาสตรีที่เข้าร่วมศึกในสงครามกับชาวอิบบนี กุร็อยซะฮะฮ์ แต่ท่านนบี ﷺ ไม่ได้จัดส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามให้แก่พวกนาง ซึ่งพวกนางประกอบด้วยนางศอฟียะฮ์ บินต์ อับดุลมุฏฏอลิบ นางอุม്മ์ อุมาระฮ์ นางอุม്മ์ สะลิฏ นางอุม്മ์ อัลอะลาฮ์ นางสุมัยรอฮ์ บินต์ ก็อยส์ และนางอุม്മ์ สะอูด์ อิบน์ มุอาซ (Al-Wāqidī, n.d.: 2/522) และอัลวาเกียะฮ์รายงานว่า ในช่วงสงครามค็อยบ์ร ฝ่ายมุสลิมได้ค้นพบขุมทรัพย์ที่ถูกฝังดินในป่ามูบราการค็อยบ์ อิบน์ มุอาซ และท่านนบี ﷺ ได้นำขุมทรัพย์เหล่านั้นแจกจ่ายให้แก่บรรดาสตรีที่เข้าร่วมสงครามในครั้งนั้นซึ่งมีจำนวน 20 คน (Al-Wāqidī, n.d.: 2/688)

นางอุม്മัยยะฮ์ บินต์ ก็อยส์เล่าว่า นางได้เข้าร่วมสงครามค็อยบ์รซึ่งในเวลานั้นนางยังเป็นเด็กสาวและเพิ่งมีประจำเดือนครั้งแรกในระหว่างเหตุการณ์สงครามค็อยบ์ร เมื่อพระองค์อัลลอฮ์ทรงให้ฝ่ายมุสลิมพิชิตค็อยบ์รได้สำเร็จ ท่านนบี ﷺ ได้ให้บางอย่างจากทรัพย์สินสงครามแก่นาง แต่ไม่ได้ให้ส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามแก่นาง และนางได้นำสร้อยคอเส้นหนึ่งออกมาให้ดูพร้อมกับกล่าวว่า ท่านนบี ﷺ ได้ให้สร้อยคอเส้นนี้แก่ฉัน โดยที่ท่านได้คล้องคอฉันด้วยมือของท่านเอง (Al-Wāqidī, n.d.: 2/685-686)

จากรายงานทั้งหมดสรุปได้ว่า เศาะหาบียาตที่เข้าร่วมรบในสมรภูมิต่างสงคราม ทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริการหรือเป็นแพทย์สนามในสงครามมีสิทธิที่จะได้รับส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินสงคราม ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับทัศนะของอุละมาอ์ส่วนใหญ่ที่เห็นว่าสิทธินี้ไม่ใช่เป็นสิทธิในส่วนแบ่งของทรัพย์สินสงคราม ทั้งนี้เพราะว่าหากเป็นสิทธิในส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามจะต้องกำหนดสัดส่วนที่ชัดเจนเหมือนกับส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามของนักรบชายซึ่งกำหนดว่าทหารม้าจะได้รับ 3 ส่วนในขณะที่ทหารเดินเท้าจะได้รับ 1 ส่วน (Abū Dāwūd: 2733)¹ แต่ในกรณีของเศาะหาบียาตที่เข้าร่วมสงครามนั้นไม่มีการกำหนดส่วนแบ่งที่ชัดเจน ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้ให้แก่นางแต่ละท่านในปริมาณที่แตกต่างกัน บางท่านได้รับในปริมาณที่เท่าเทียมกับส่วนแบ่งของนักรบชาย และบางท่านได้รับในปริมาณที่

¹ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่า เป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Albānī, 1998b: 2/165)

น้อยกว่าส่วนแบ่งของนักรบชาย ในขณะที่บางท่านได้รับในปริมาณที่น้อยมาก ซึ่งขึ้นอยู่กับ การอัญญาตของท่านนบี ﷺ ในฐานะที่เป็นแม่ทัพว่าใครควรจะได้รับส่วนหนึ่งในทรัพย์สินสงคราม ในปริมาณเท่าใด อย่างไรก็ตามการเข้าร่วมของบรรดาสะหายาบิดในสมรภูมิสงครามมีความเสี่ยง ไม่น้อยกว่านักรบชาย หากกองทัพมุสลิมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ พวกนางอาจตกเป็นเชลยศึกของฝ่ายศัตรูก็ได้ แต่ถ้าหากพระองค์อัลลอฮ์ทรงให้กองทัพอิสลามได้รับชัยชนะเหนือศัตรู พวกนางก็มีส่วนร่วม ในชัยชนะนี้ด้วย จึงเป็นเหตุให้พวกนางมีสิทธิ์ที่จะได้รับส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินสงครามและทรัพย์สิน เหล่านี้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของพวกนางโดยตรงในอันที่จะเสริมสภาพทางเศรษฐกิจของพวกนางและ ครอบครัวของพวกนาง

7) สิทธิในค่าสินไหมทดแทน (الدية)

ศาสนาอิสลามให้การคุ้มครองชีวิตมนุษย์ทุกคนไม่ให้ถูกละเมิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตของ สตรีซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอกว่าบุรุษ ศาสนาอิสลามถือว่าสตรีมีสภาพความเป็นบุคคลเหมือนกับบุรุษ หากผู้ใดไปละเมิดในร่างกายหรือชีวิตของพวกนาง หากการละเมิดนั้นกระทำโดยเจตนา ผู้ละเมิด จะต้องถูกชดเชยด้วยชีวิต และหากกระทำโดยไม่เจตนา ผู้ละเมิดจะต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนหรือ ค่าทำขวัญให้แก่ผู้ปกครองของพวกนาง ซึ่งค่าสินไหมนี้ในภาษากฎหมายอิสลามเรียกว่า “ดิยะฮ์ (الدية)” ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ตรัสไว้ในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

ความว่า “และเราได้บัญญัติแก่พวกเขาไว้ในคัมภีร์นั้นว่า ชีวิตต่อชีวิต ตาต่อตา จมูกต่อจมูก หูต่อหู และฟันต่อฟัน และบรรดาบาดแผลก็ให้มีการชดเชยเสียง เดียวกัน และผู้ใดให้การชดเชยนั้นเป็นทาน มันก็เป็นสิ่งลบล้างบาปของเขา และ ผู้ใดมิได้ตัดสินด้วยสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงประทานลงมาแล้ว ชนเหล่านี้ แหละคือผู้อธรรม” (Al-Mā'idah 5: 45)

และอัลกุรอานได้บัญญัติหุกุมการฆ่าโดยไม่เจตนาว่า

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ... الخ﴾

ความว่า “และมีใช้สอยของผู้ศรัทธาที่จะมาผู้ศรัทธาคนหนึ่งคนใด นอกจากด้วยความคิดพลาดเท่านั้น และผู้ใดที่มาผู้ศรัทธาด้วยความคิดพลาดแล้ว ก็ให้มีการปล่อยทาสหญิงที่ศรัทธาคนหนึ่งให้เป็นไท และให้มีค่าทำขวัญ ซึ่งถูกมอบให้แก่ครอบครัวของเขา ... (Al-Nisā' 4: 92)

สำหรับจำนวนค่าสินไหมทดแทนชีวิตของสตรีนั้น มีรายงานจากมุอาซ อิบน์ ญะบัลเล่าว่า ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ค่าสินไหมทดแทนของชีวิตสตรีนั้น เท่ากับครึ่งหนึ่งของค่าสินไหมทดแทนของชีวิตบุรุษ” (Al-Bayhaqī, 2003b: 8/166) และเป็นที่ยอมรับกันว่าในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ค่าสินไหมทดแทนชีวิตของบุรุษมุสลิมที่เป็นไท คืออูฐ 100 ตัว ซึ่งมีรายงานจากอิบนุ กุอูส จากบิดาของเขาเล่าว่า ค่าสินไหมสำหรับบุรุษคืออูฐ 100 ตัว หรือสิ่งอื่นที่มีมูลค่าเท่ากับอูฐ 100 ตัว (Ibn Abī Shaybah, 2006: 14/33) และในยุคสมัยของท่านอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบได้กำหนดค่าสินไหมชีวิตของบุรุษมุสลิมที่เป็นชาวเมืองเป็นเงินเท่ากับหนึ่งพัน ดินาร์ หรือ 12,000 ดิรฮัม และค่าสินไหมชีวิตของสตรีที่เป็นชาวเมืองคือ 500 ดินาร์ หรือ 6,000 ดิรฮัม (Al-Bayhaqī, 2003b: 8/166-167)

อัลกุรฎูบีย์กล่าวว่า บรรดาอุละมาอ์ส่วนใหญ่เห็นว่า ค่าสินไหมทดแทนของสตรีเท่ากับจำนวนครึ่งหนึ่งของค่าสินไหมทดแทนของบุรุษ (Al-Qurtubī, 2006: 7/28) ส่วนอิมาม อัลชาฟีอีย์กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นมีปราชญ์ผู้รู้คนไหนทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความเห็นที่ต่างจากที่ว่า ค่าสินไหมทดแทนของสตรีเท่ากับครึ่งหนึ่งของบุรุษ นั่นคืออูฐจำนวน 50 ตัว (Al-Shāfi'ī, 2001: 7/261)

สำหรับค่าสินไหมร่างกายของสตรีมีค่าเท่ากับสินไหมของบุรุษ ดังมีรายงานจากอัมร์ อิบน์ ซุัยบ์ รับรายงานจากบิดาของเขาซึ่งรับจากปู่ของเขาเล่าว่า ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า “ค่าทำขวัญของสตรีเหมือนกับค่าทำขวัญของบุรุษ ซึ่งไม่เกิน 1 ใน 3 ส่วนของค่าสินไหมทั้งหมดของบุรุษ” (Al-Nasā'ī: 4805)¹ อัลเซกาเนีย กล่าวว่า หะดีษข้างต้นเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ค่าทำขวัญของสตรีเท่าเทียมกับค่าทำขวัญของบุรุษในคดีทำร้ายร่างกาย แต่รวมแล้วจะต้องไม่เกินครึ่งหนึ่งของสินไหมของบุรุษ หากเกินกว่านั้นจะต้องกลับไปสู่หลักการเดิมคือ ครึ่งหนึ่งของสินไหมทดแทนของบุรุษ ซึ่งเป็นทัศนะส่วนใหญ่ของปราชญ์ชาวมะดีนะฮ์ (Al-Shawkānī, 2005: 8/554)

มีรายงานจากสะอีด อิบน์ มุสัฮับ เล่าว่า ค่าทำขวัญของสตรีเท่าเทียมกับบุรุษแต่ไม่เกิน 1 ใน 3 ส่วน นิ้วของพวกนางเหมือนนิ้วของพวกเขา ฟันของพวกนางเหมือนกับฟันของพวกเขา แผลที่ลึกจนเห็นกระดูกของพวกนางก็เหมือนกับแผลของบุรุษ และกระดูกที่หักของพวกนางก็เหมือนกับกระดูกของบุรุษ (Mālik Ibn Anas, 2003: 4/192-193) นอกจากนี้มีรายงานว่า รอบีอะฮ์

¹ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่า เป็นหะดีษฎออิฟ (Al-Albānī, 1998c: 156)

อิบ努 อิบิ อับดุลเราะห์มาน ได้ถามสะอิด อิบนู มุสัซซับว่า “ค่าทำขวัญหนึ่งนิ้วของสตรีคือเท่าไร?” สะอิดตอบว่า “อุฐจำนวน 10 ตัว” รอบีอะฮ์ตามอีกว่า “ถ้าสองนิ้วเท่าไร?” สะอิดตอบว่า “อุฐจำนวน 20 ตัว” รอบีอะฮ์ตามอีกว่า “ถ้าสามนิ้วเท่าไร?” สะอิดตอบว่า “อุฐจำนวน 30 ตัว” รอบีอะฮ์ตามอีกว่า “ถ้าสี่นิ้วเท่าไร?” สะอิดตอบว่า “อุฐจำนวน 20 ตัว” รอบีอะฮ์ตามด้วยความแปลกใจว่า “ขาดแผลมากขึ้น ความเจ็บปวดมากขึ้นแล้วทำไมค่าทำขวัญน้อยลง?” สะอิดถามกลับว่า “คุณเป็นชาวอิรักหรือไม่?” รอบีอะฮ์ตอบว่า “เปล่า แต่เป็นผู้ที่ต้องการยืนยันในเรื่องนี้ หรือไม่ก็เป็นผู้ที่ไม่รู้ที่จะเรียนรู้ในเรื่องนี้” สะอิดกล่าวว่า “โอ้หลานชาย นี่คือสุนนะฮ์” (Mālik Ibn Anas, 2003: 4/205) คำว่าสุนนะฮ์ ในคำพูดของสะอิดนี้ อัลเซกาเนียยกกล่าวว่า สะอิดได้อ้างถึงท่านนบี ﷺ ซึ่งเป็นหะดีษมรดก อิมามซาฟิอีย์กล่าวว่า เหมือนกับการนำมาจากท่านนบี ﷺ หรือมาจากเศาะหาบะฮ์ส่วนใหญ่ และต่อมาอิมามซาฟิอีย์ได้ค้นพบว่า หมายถึง เป็นสุนนะฮ์การปฏิบัติของชาวมะดีนะฮ์ (Al-Shawkānī, 2005: 8/553-554)

การที่กฎหมายอิสลามกำหนดค่าสินไหมทดแทนของเพศหญิงเท่ากับครึ่งหนึ่งของเพศชาย นั้นมิได้หมายความว่า สตรีมีคุณค่าความเป็นมนุษย์น้อยกว่าบุรุษ ค่าสินไหมนั้นเป็นเพียงแค่ค่าทำขวัญซึ่งเป็นบทลงโทษในเชิงวัตถุในกรณีที่มีการฆาตกรรมโดยไม่เจตนา หากมีการฆาตกรรมโดยเจตนา ฆาตกรจะต้องได้รับโทษประหารชีวิตสถานเดียวไม่ว่าผู้ที่ถูกฆาตนั้นจะเป็นเพศหญิงหรือชายก็ตาม ซึ่งเป็นบทลงโทษในเชิงจิตวิญญาณที่แสดงให้เห็นว่าทั้งเพศหญิงและชายมีคุณค่าความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน สำหรับค่าสินไหมนั้นไม่อาจถือว่าเป็นมูลค่าชีวิตของผู้เสียชีวิตไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือหญิง ทั้งนี้เพราะว่าชีวิตของมนุษย์ไม่อาจซื้อขายหรือคำนวณเป็นราคาได้ ค่าสินไหมนั้นเป็นเพียงของกำนัลจากพระเจ้าผ่านบทบัญญัติทางกฎหมายอิสลามเพื่อบรรเทาความสูญเสียทางการเงินของครอบครัวผู้เสียชีวิต หากผู้เสียชีวิตเป็นบุรุษซึ่งแน่นอนครอบครัวจะสูญเสียทางการเงินมากกว่าผู้เสียชีวิตที่เป็นสตรี เพราะบุรุษมีหน้าที่โดยตรงในการหาปัจจัยยังชีพเข้าครอบครัวและบุรุษจะต้องแบกรับความรับผิดชอบทางการเงินหลายอย่าง ในขณะที่สตรีไม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบทางการเงินในครอบครัวแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้กฎหมายอิสลามจึงกำหนดค่าสินไหมทดแทนของสตรีเท่ากับครึ่งหนึ่งของบุรุษ

การกำหนดบทลงโทษให้จ่ายค่าสินไหมทดแทนในคดีการละเมิดต่อร่างกายและชีวิตที่ไม่เจตนาต่อสตรีนั้นนับว่าเป็นการปฏิรูปสถานภาพของสตรีครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาวอาหรับ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าในสังคมอาหรับยุคญาอิลียะฮ์นั้น สตรีไม่เคยรู้จักถึงค่าทำขวัญของพวกนาง และการฝังกลบทารกหญิงทั้งเป็นถือเป็นประเพณีที่ชอบรรณของชาวอาหรับ ดังนั้นการที่ศาสนาอิสลามได้กำหนดค่าสินไหมทดแทนหรือค่าดิยะฮ์ของสตรีนั้นนอกจากเป็นการยกสถานภาพความเป็นมนุษย์ของสตรีเท่าเทียมกับบุรุษแล้ว ยังเป็นการบรรเทาหรือช่วยเหลือสถานภาพทางการเงิน

ของสตรีและครอบครัวของพวกนางที่ถูกเป็นเหยื่อของการละเมิดให้สามารถอยู่ในสังคมได้ต่อไป อีกด้วย

5.1.2 การประกอบอาชีพของเศาะหาบียาต

แม้ว่าการแสวงหาปัจจัยยังชีพทั้งในเรื่องอาหารและเครื่องนุ่งห่มเป็นภาระหน้าที่ของสามี¹ หรือบิดา² โดยตรงในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่จะต้องจัดหาให้แก่สมาชิกในครอบครัวตาม ศักยภาพและความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสำรวจปรากฏการณ์บรรดาเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ พบว่ามีเศาะหาบียาตจำนวนหนึ่งเข้าไปมีบทบาทในการแสวงหาปัจจัยยังชีพ หรือประกอบอาชีพเพื่อแสวงหารายได้ทั้งในบ้านและนอกบ้าน ทั้งนี้เพื่อสนองตอบปัจจัยยังชีพของตนเองและครอบครัวหรือเพื่อเสริมเศรษฐกิจในครอบครัวให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น จากการสำรวจหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า บรรดาเศาะหาบียาตส่วนหนึ่งได้ประกอบอาชีพ หรือทำกิจกรรมด้านเศรษฐกิจในลักษณะต่างๆ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ด้านหัตถกรรมและงานฝีมือ

โดยสรีระของสตรีนั้นมีความถนัดในงานที่จะต้องใช้เวลาละเอียดอ่อน ความอดทน และความพิถีพิถันสูง โดยไม่ต้องใช้พลังกำลังมากนัก ดังเช่น งานประเภทหัตถกรรมถักทอ หรือตัดเย็บเสื้อผ้าอาภรณ์ ซึ่งมีรายงานที่ท่านหญิงซัยนั บินด์ ญะหุซ แม้ว่าจะอยู่ในฐานะเป็นมารดาแห่งศรัทธาชน (ภรรยาของท่านนบี ﷺ) นางก็เคยฟอกหนังสัตว์และตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายด้วยมือของนาง

¹ หะดีษจากญาบิร อิบนุ อับดุลลอฮ์กล่าวถึงคุณบะฮ์ของท่านนบี ﷺ ในวันอะรอฟะฮ์ซึ่งมีตอนหนึ่งว่า

((وَلَهُنَّ عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكَسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ...))

ความว่า “ทุกท่านจะต้องจัดหาอาหารและเครื่องนุ่งห่มแก่พวกนางอย่างเหมาะสม...” (Muslim: 1218)

² ในคอฮิห์นุกอริย์รายงานจากอบู สุร็อยเราะฮ์กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “وَيَقُولُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ إِلَى مَنْ دَعَا إِلَى مَنْ دَعَا” ความว่า “และผู้ที่เป็นลูกได้กล่าว(แก่บิดา) ว่า จงจัดหาอาหารแก่ฉัน จนกว่าท่านจะมอบฉันให้แก่คนอื่น” (Bukhārī: 5355) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบิดามีหน้าที่ต้องจัดหาปัจจัยยังชีพให้แก่ลูก จนกว่าจะมีคนอื่นหรือสามีของนางรับผิดชอบต่อไป นอกจากนี้ในคอฮิห์นุกอริย์รายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า นางฮินด์ บินด์ อุคบะฮ์ ภรรยาของอบู สุฟยาน ได้ฟ้องต่อท่านนบี ﷺ อันเนื่องจากอบู สุฟยานเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวให้ค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูไม่เพียงพอแก่นางและลูกๆ ของนาง จนนางจะต้องแอบหยิบเอาเองโดยที่อบู สุฟยานไม่รู้ ท่านนบี ﷺ กล่าวสอนนางว่า “حُذِيَ مَا يَكْفِيكَ وَوَلَدِكَ بِالْمَعْرُوفِ” ความว่า “เธอจึงหยิบเอาเท่าที่พอเพียงแก่เธอและลูกๆ ของเธอ โดยธรรม” (Bukhārī: 5364) จากหะดีษบทนี้เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าบิดาจะต้องรับผิดชอบปัจจัยยังชีพในส่วน

ของลูกๆ โดยแยกออกจากส่วนของภรรยา

เอง (Muslim: 1403) ท่านหญิงอาอิชะฮ์เองก็มีทักษะในการถักทอเสื้อผ้า¹ มีรายงานจาก อับู สะอีดว่า เคยเห็นท่านหญิงอาอิชะฮ์ปะเย็บเสื้อผ้าของนางเอง (Abū Nu‘aym, 1988: 2/48) สตรีในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ที่มีความถนัดในการถักทอเสื้อผ้า นอกจากถักทอเพื่อตัวของพวกนางเองแล้ว พวกนางยังถักทอให้แก่คนในครอบครัวของนางอีกด้วย (Ibn Hajar, 2005a: 12/315-316) มีรายงานว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ทำเสื้อคลุม (جَدْر) สีดำตัวหนึ่งแก่ท่านนบี ﷺ (Abū Dāwud: 4074)²

ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ พบว่ามีการนำเข้าสู่สินค้าค้าขายเข้ามายังคาบสมุทรอาระเบียแล้ว และด้วยค้าเหล่านี้บรรดาสตรีอาหรับจะถักทอเป็นเสื้อผ้าอาภรณ์ (Savaş, 1991: 224) มีรายงานจาก ซิยาต อับู สะกัน กล่าวว่า ข้าพเจ้าเข้าไปหาท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์และเห็นอุปกรณ์ถักทออยู่ในมือของนาง ข้าพเจ้าจึงได้ถามนางว่า “เหตุใดในทุกครั้งที่ข้าพเจ้าเข้ามาพบท่าน ในมือของท่านมีอุปกรณ์ถักทอตลอด” นางตอบว่า “แท้จริงแล้วมันจะขับไล่ไขวญอน และช่วยระงับไม่ให้จิตใจล่องลอย และฉันได้ยินมีคนบอกว่าท่านรสูลตลอด ﷺ กล่าวว่า แท้จริงผู้ที่ได้ผลบุญที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในหมู่พวกนางคือสตรีที่ถักทอผ้าได้ยาวที่สุด” (Ibn ‘Asākir, 1998: 61/187) งานถักทอเสื้อผ้ามีความจำเป็นต่อสังคมเป็นอย่างมาก เพราะด้วยเสื้อผ้ามุสลิมและมุสลิมะฮ์สามารถปกปิดเอารอดได้ และการปกปิดเอารอดเป็นเงื่อนไขของการทำอิบาดะฮ์ต่างๆ นอกจากนี้ลักษณะเสื้อผ้าอาภรณ์ของคนในสังคมย่อมเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่บ่งชี้ถึงความมีอารยธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อุปมาถึงความสำคัญของงานถักทอโดยกล่าวว่า “อุปกรณ์ถักทอในมือของสตรีย่อมดีกว่าหอกที่อยู่ในมือของนักรบในหนทางของอัลลอฮ์” (Ibn ‘Abd Rabbih, 1983: 2/289)

มีรายงานจากสะฮุดี อิบน์ สะอูด กล่าวว่า มีสตรีคนหนึ่งนำเสื้อคลุมตัวหนึ่งมามอบให้แก่ท่านนบี ﷺ และนางกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลตลอดศดิฉันได้ถักเสื้อตัวนี้ด้วยมือของดิฉันเอง...” (Bukhārī: 2093) นอกจากนี้ในรายงานของอิบน์ สะอูดซึ่งรายงานจากอัมร์ อิบน์ มุซาอูร์ อัลกินดีย์ เล่าว่ามีสตรีชาวหะญะเราะเราะเมาต์คนหนึ่งชื่อว่าอะฮ์นาต บินต์ กุลัยบ์ ได้ทำเสื้อตัวหนึ่งเพื่อมอบให้แก่ท่านนบี ﷺ โดยนางใช้ลูกชายของนางที่มีชื่อว่ากุลัยบ์ อิบน์ อะฮ์ดนำมาให้แก่ท่านนบี ﷺ (Ibn Sa‘d, 1990: 1/263)

นอกจากการถักทอเสื้อผ้าเพื่อใช้ในครัวเรือนแล้ว เศาะหาบียาตบางท่านยังจัดจำหน่ายเป็นอาชีพหารายได้เข้าครอบครัวหรือจัดทำเป็นอุตสาหกรรมครัวเรือนอีกด้วย ดังมีรายงานในอิบน์ สะอูดเล่าว่า นางร็อยญะฮ์ บินต์ อับดุลลอฮ์ ซึ่งเป็นภรรยาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูดได้เข้าพบ

¹ มีรายงานจากอิซฮาม อิบน์ อุรวะฮ์ เล่าจากบิดาของเขาซึ่งรับจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า “ท่านนบี ﷺ กำลังเย็บรองเท้าในขณะที่ดิฉันกำลังถักทอเสื้อผ้า...” (Abū Nu‘aym, 1988: 2/45-46)

² อัลอัลบานียืนยันจรรยาว่าเป็นหะดีษศออีห์ (Al-Albānī, 1998b: 2/514)

ท่านนบี ﷺ และถามเกี่ยวกับผลบุญที่จะได้รับจากการที่นางได้ออกค่าใช้จ่ายในครอบครัว โดยนางกล่าวว่า “*โอ้ท่านรสูลุลลอฮฺ คิฉันเป็นสตรีที่มีอาชีพหัตถกรรม และคิฉันได้จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมนี้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัว เพราะคิฉัน สามีนของคิฉันและลูกๆ ของคิฉันไม่มีทรัพย์สินอื่นใดเลย*” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “*เธอจะได้รับผลบุญในสิ่งที่เธอได้ใช้จ่ายให้แก่พวกเขา*” (Ibn Sa’d, 1990: 8/225-226) ทั้งในอิบนุ สะอูดและในสุนัน อิบนุ มาญะฮ์ (Ibn Mājah: 1835)¹ ต่างให้ข้อมูลตรงกันว่านางประกอบอาชีพในลักษณะงานหัตถกรรมฝีมือ (صناع اليدین) ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะเป็นอุตสาหกรรมเครื่องหนัง เพราะในสมัยนั้นเครื่องหนังมีความสำคัญมากนอกจากนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า รองเท้าและเครื่องแต่งกายอื่นๆ แล้ว ยังทำเป็นเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ไซ้ปรองที่หนัง หรือไซ้ปูนอน ปลอกหมอนนอน อุปกรณ์จัดเก็บถนอมอาหารและที่สำคัญยิ่งที่ทุกคนจะต้องมีใช้ทั้งในยามสงบและยามสงครามนั่นคือ ถุงเก็บน้ำดื่ม (Savaş, 1991: 224)

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดเห็นได้ชัดว่าเสาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีบทบาทสำคัญในด้านหัตถกรรมและงานฝีมือที่ทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งนอกจากสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในเรื่องเสื้อผ้าอาภรณ์แล้วยังเป็นการช่วยเหลือสังคมในเรื่องการแต่งกายอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นการหารายได้เข้าครอบครัวของบางครอบครัวเพื่อให้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นซึ่งส่งผลทำให้ครอบครัวมีสภาพชีวิตที่ดีขึ้น

2) ด้านเกษตรกรรม

นครมะดีนะฮ์เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสวนอินทผลัม ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่ถือชื่อของนครมะดีนะฮ์ จากการสำรวจรายงานทางประวัติศาสตร์พบว่า มีเสาะหาบียาตบางท่านเข้าไปทำงานในสวนอินทผลัมด้วย ดังเช่น มีรายงานจากญาบิร อิบนุ อับดิลลาฮฺ เล่าว่าวันหนึ่งท่านนบี ﷺ พบนางอุม്മ มุบชะฮิร อัลอันศอริยะฮ์² ซึ่งขณะทำงานอยู่ในสวนอินทผลัมของนาง ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางว่า “*ใครเป็นผู้ปลูกต้นอินทผลัมต้นนี้มุสลิมหรือกาฟิร ?*” นางตอบว่า “*มุสลิม*” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “*ไม่มีมุสลิมท่านใดที่ได้ปลูกต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วมีมนุษย์ สัตว์หรืออื่นใดไปกินผลของมัน เว้นแต่จะเป็นศออะเกาะฮ์(การบริจาคนาน) แก่มุสลิมผู้นั้น*” (Muslim: 22/ 8)

มีบันทึกในศอฮิห์บุคอรีฮ์ซึ่งรายงานจากนางอัสมาฮ์ บินด์ อิบิ บักร์เองว่า นางเคยทำงานอยู่ในสวนอินทผลัมของซุบัยร์ และเคยใช้ศิรยะแบกอินทผลัมมาจากสวนซึ่งอยู่ห่างจากบ้านถึงสาม

¹ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษศอฮิห์ด้วยตัวเอง (Al-Albani, 1997b: 2/113)

² ในหะดีษบางบทใช้คำว่า อุม്മ มะอับด์ หรืออุม്മ บะชีร์ ซึ่งทั้งสามชื่อนี้สรุปแล้วหมายถึงคนเดียวกัน คือ ภรรยาของซัยด์ อิบนุ ฮาริษะฮ์ (Muslim, 1991, 1188 เจริญวรรคเลขที่ 4)

ฟุรซัค (ประมาณ 2 ไมล์) (Bukhārī: 5224) นอกจากนี้มีรายงานจากญาบิร อิบน์ อับดุลลาฮ์เล่าว่า น้ำสาวของเขาถูกหย่า วันหนึ่งนางต้องการไปทำงานเก็บผลอินทผลัมในสวนของนาง ปรากฏว่ามีชายคนหนึ่งห้ามนางไว้ นางจึงไปถามท่านนบี ﷺ และท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “แน่นอน เธอสามารถออกไปเก็บผลอินทผลัมในสวนของเธอได้ หวังว่าด้วยการเก็บผลอินทผลัมนี้เธอสามารถบริจาคทานหรือใช้จ่ายในสิ่งที่ดี” (Muslim: 1483) อิมาม นะวะวีได้อธิบายหะดีษบทนี้ว่า เป็นหลักฐานอนุญาตให้สตรีที่อยู่ในระหว่างการรออิติคาศ์ที่ถูกหย่าขาด (طلاق البائن) หรือสามีเสียชีวิตออกจากบ้านได้เพื่อความจำเป็น (Al-Nawawī, 1994: 10/152) ซึ่งการออกจากบ้านเพื่อทำงานแสวงหาปัจจัยยังชีพถือเป็นความจำเป็นในชีวิตของทุกคน หะดีษบทนี้ท่านนบี ﷺ อนุญาตให้สตรีที่อยู่ในระหว่างอิติคาศ์ออกไปทำงานนอกบ้านได้ ซึ่งหมายความว่า สตรีที่ไม่ได้อยู่ในอิติคาศ์และไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูก็ควรออกจากบ้านเพื่อทำงานแสวงหาปัจจัยยังชีพมากกว่าสตรีที่อยู่ในระหว่างอิติคาศ์

มีรายงานจากอบู มุฮัยดี อัลสาอิดิยฺเล่าว่า พวกเราได้ติดตามท่านนบี ﷺ เพื่อออกศึกสงครามตะบูก ระหว่างทางพวกเราได้แวะที่วาดีลกูรอ ซึ่ง ณ ที่นั้นได้พบกับสตรีผู้หนึ่งอยู่ในสวนอินทผลัมแปลงหนึ่งซึ่งนางเป็นเจ้าของ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ว่า “พวกท่านทั้งหลายลองกะประมาณจำนวนผลอินทผลัมในสวนนี้ดูซิ” และท่านนบี ﷺ ได้กะประมาณที่จะต้องจ่ายชะกาตจำนวน 10 เอาซัค (ทะนาน) และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่สตรีผู้ที่เป็นเจ้าของสวนว่า “เธอลองคำนวณดูซิว่าผลผลิตจากสวนของเธอแปลงนี้จะต้องจ่ายชะกาตจำนวนเท่าไร” หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ เดินทัพต่อไปยังตะบูก... ขากลับท่านนบี ﷺ ได้แวะที่วาดีลกูรออีกครั้งและได้ถามสตรีผู้นั้นว่า “ตกลงว่าเธอคำนวณแล้วจะต้องจ่ายเท่าไร ?” นางตอบว่า “จำนวน 10 เอาซัคซึ่งตรงตามที่ท่านนบี ﷺ ได้กะประมาณไว้”... (Bukhārī: 1481)

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นหลักฐานแสดงอย่างชัดเจนว่ามีเศาะหาบียะฮ์บางส่วนหนึ่งในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ เข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมการเกษตรอย่างชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับสวนอินทผลัมซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของนครมะดีนะฮ์ในสมัยนั้น

3) ด้านการเลี้ยงสัตว์

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพดั้งเดิมที่สำคัญของชาวอาหรับ มีรายงานจากอิบนุ อับบาสได้กล่าวถึงการประกอบอาชีพปศุสัตว์ของเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่ง ซึ่งนางมีอาชีพเลี้ยงแพะ แต่ปรากฏว่าฝูงแพะของนางไม่ขยายพันธุ์และไม่ให้นมเท่าที่ควร นางจึงเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อขอคำชี้แนะใน

เรื่องนี้ ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางถึงสีขนแพะของนาง ซึ่งได้รับคำตอบว่าเป็นสีดำ ท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้นางหาแพะที่มีขนสีขาวมาปนกัน (Ibn Qutaybah, 1996: 2/76; Al-Jāhiz, 1969: 5/506-507)¹

มีรายงานจากมูอาวิยะฮ์ อิบน์ อัลหะกัม อัลสุละมียะ เล่าว่า ข้าพเจ้ามีทาสหญิงคนหนึ่งทำหน้าที่เลี้ยงฝูงแพะตามภูเขาหูดและเขตอัลญะวานียะฮ์² วันหนึ่งข้าพเจ้าได้เดินผ่านแถวนั้นและเห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งกำลังคาบกินลูกแพะตัวหนึ่งจากฝูงแพะของนาง ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์บุดูชนธรรมดาคนหนึ่ง จึงรู้สึกเสียใจในทรัพย์ที่สูญหายไป ข้าพเจ้าเกิดอาการโทสะและได้ตบหน้าทาสหญิงคนนั้น ข้าพเจ้าได้นำเรื่องนี้บอกแก่ท่านสุลลอลฮ์ ﷺ และท่านได้มองหน้าข้าพเจ้าเสมือนกับข้าพเจ้าได้กระทำผิดอย่างรุนแรง ข้าพเจ้าได้ถามขึ้นมาว่า “โอ้สุลลอลฮ์ จะให้ข้าพเจ้าปล่อยทาสหญิงคนนี้ให้เป็นไทไหม?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “จงพาทาสหญิงคนนั้นมาหาฉัน” ข้าพเจ้าก็พานางมาให้ท่าน และท่านนบี ﷺ ได้ตั้งคำถามต่อนางว่า “พระองค์อัลลอลฮ์ทรงอยู่ที่ไหน?” นางตอบว่า “อยู่บนฟากฟ้า” ท่านนบี ﷺ ถามอีกว่า “เธอรู้ไม่ว่าฉันคือใคร?” นางตอบว่า “ท่านคือสุลลอลฮ์” ท่านนบี ﷺ หันมาพูดแก่ข้าพเจ้าว่า “จงปล่อยนางเป็นไทเสีย เพราะแท้จริงแล้วนางเป็นสตรีผู้ศรัทธา (มูอ์มินะฮ์)” (Muslim: 537)

มีรายงานจากสะอูด อิบน์ มูอาซ เล่าว่า ทาสหญิงของกะอูบ อิบน์ มาลิกทำหน้าที่เลี้ยงแพะในเขตภูเขาอัลลัจ (سَلْع) และอยู่มาวันหนึ่งแพะตัวหนึ่งเกิดล้มป่วยใกล้จะตาย นางได้เชือดแพะตัวนั้นด้วยก้อนหิน และเรื่องนี้ถูกนำไปถามท่านนบี ﷺ ว่าแพะที่นางเชือดนั้นสามารถนำมาบริโภคได้หรือไม่ ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “พวกเจ้าจงบริโภคมันเสีย” (Bukhārī: 5505)

นอกจากนี้ มีรายงานในศอฮีหฺบุคอรีฮ์ว่า นางอัสมาฮ์ บินต์ อิบิ บักร์ในช่วงแต่งงานอยู่ร่วมกับอัลซุบัยร อิบน์ อัลอาวามนั้น นอกจากรับผิดชอบในงานบ้านทุกอย่างแล้ว นางยังทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดูลูกและม้าของสามีของนางด้วย (Bukhārī: 5224)

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นหลักฐานว่าสตรีมุสลิมในสมัยของท่านนบี ﷺ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งการปศุสัตว์นั้นเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งของคนอาหรับในสมัยนั้น

¹ ข้อเสนอแนะของท่านนบี ﷺ เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก ซึ่งสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ในเรื่องว่าด้วยพันธุกรรมศาสตร์ เรื่องยีนเด่น (Dominant Gene) และยีนด้อย (Recessive Gene)

² เขตอัลญะวานียะฮ์ (الجَوَانِيَا) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของนครมะดีนะฮ์ใกล้ๆ กับภูเขาหูด (Muslim, 1991: 382 เจริญธรรมเล่มที่ 4)

4) ด้านการค้าขาย

การค้าขายหรือการทำธุรกิจเป็นหัวใจหลักของเศรษฐกิจโดยรวม ดังที่มีรายงานจากนุอัยม์ อิบน์ อับดุลเราะห์มานท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((عليكم بالتجارة فإن فيها تسعة أعشار الرزق))

ความว่า “ผู้เจ้าจงดำเนินธุรกิจ เพราะเก้าจากสิบส่วนของแหล่งรายได้นั้นมาจาก กิจกรรมทางธุรกิจ” (Al-Haddād, 1987: 2/1020)¹

เป็นที่ทราบกันดีว่าท่านหญิงคอดีญะฮ์ภรรยาท่านแรกของท่านนบี ﷺ เป็นนักธุรกิจและเป็นนายทุนที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่งในนครมักกะฮ์ ท่านนบี ﷺ เองก่อนที่จะประกาศศาสนาอิสลามก็เคยรับจ้างนำกองคาราวานสินค้าของท่านหญิงคอดีญะฮ์ไปค้าขายที่ประเทศซาม นอกจากท่านหญิงคอดีญะฮ์แล้ว ยังมีสตรีอาหรับมักกะฮ์คนอื่นๆ อีกด้วยที่ร่วมกันลงหุ้นในกองคาราวานสินค้ามักกะฮ์ที่ออกไปค้าขายไปยังเมืองต่างๆ นอกนครมักกะฮ์ (Al-Wāqidī, n.d.: 1/27)

ในประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงตลาดที่มีการซื้อขายอย่างคึกคักแห่งหนึ่งในนครมะดีนะฮ์ เรียกว่า ตลาดกัอ์ยูนุกอ์ซึ่งเป็นตลาดของชาวอิฟร่าอ์กัอ์ยูนุกอ์ ตลาดแห่งนี้ไม่เพียงแต่เป็นตลาดที่ชาวมะดีนะฮ์ออกมาจับจ่ายสินค้าความจำเป็นประจำวันเท่านั้น หากแต่เป็นสถานที่ที่จัดมหกรรมสินค้าประจำปีนานาชาติเหมือนกับตลาดดูกาซในนครมักกะฮ์ด้วย (Hamidullah, 1993: 1/572) เมื่ออับดุลเราะห์มาน อิบน์ เอาฟัอ์พวยพมาถึงนครมะดีนะฮ์ใหม่ๆ ด้วยจิตวิญญาณนักธุรกิจที่มีอยู่ในตัวของท่านจึงได้ถามชาวมะดีนะฮ์ว่า “ที่นี่มีตลาดที่สามารถทำค้าขายหรือไม่?” มีคนตอบว่า “มีคือตลาดกัอ์ยูนุกอ์” (Bukhārī, 1400: 2/94; Al-Kattānī, n.d.: 2/8)

จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าในสมัยของท่านนบี ﷺ มีสตรีมุสลิมเข้าไปทำค้าขายในตลาดกัอ์ยูนุกอ์นี้ด้วย อิบน์ ฮิซามได้รายงานในเรื่องนี้ไว้ว่า รายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ ญะอ์ฟัร อิบน์ อัลมัสวัร อิบน์ มักรอมะฮ์ ซึ่งเล่าจากอับนุ เอน์ (أبو عَون) ว่า มีสตรีชาวอาหรับคนหนึ่ง² นำสินค้าของนางมาจำหน่ายในตลาดกัอ์ยูนุกอ์ นางไปนั่งอยู่ใกล้ๆ กับช่างทอง พวกเขารีบเข้าไปหานางเปลื้องผ้าคลุมใบหน้าออกเสีย แต่นางปฏิเสธ ช่างทองจึงกลั่นแกล้งนางโดยการนำชายเสื้อคลุมของนางผูกติดไว้กับผนังด้านหลังโดยที่นางไม่รู้ตัว เมื่อนางลุกขึ้นยืนเสื้อคลุมก็ถูกรั้งลงไปทำให้ร่างของนางเปลือยเปล่า พวกเขาพากันหัวเราะชอบใจ และสตรีคนนั้นร้องไห้ร้องห่มออกมาเสียงดัง พอดีมีชายหนุ่มมุสลิมคนหนึ่งเดินผ่านมาเห็นเหตุการณ์ จึงกระโจนเข้าไปหา

¹ อัลอิรอเกีย (العراقي) กล่าวว่า เป็นหะดีษมุรซัล ซึ่งตามทัศนะของอบู หาดิม อัลรอซีย และอิบน์ ฮิบบาน เห็นว่า นุอัยม์ อิบน์ อับดุลเราะห์มานนั้นเป็นคนในรุ่นตาบิอีย (Al-Haddād, 1987: 2/1020)

² ในรายงานของอัลวาเกียก็กล่าวว่าเป็นภรรยาของมุสลิมชาวอันศอร์ท่านหนึ่ง (Al-Wāqidī, n.d.: 1/176)

ช่างทองคนนั้นและมาเขาจนตาย ช่างทองคนนั้นเป็นชาวยิว พวกยิวที่อยู่รอบๆ นั้นก็เข้ามาล้อมรุมทำร้ายชายหนุ่มมุสลิมคนนั้นจนเสียชีวิต...(Ibn Hishām, 1990: 3/9-10) ซึ่งจากเหตุการณ์นี้เป็นมูลเหตุหนึ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้นำทัพมาปิดล้อมชาวยิวเผ่ากัยนุกอฮ์ในวันเสาร์ที่ 15 เดือนเซาวาลปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 2 (Al-Wāqidi, n.d.: 1/176)

นางก้อยละฮ์ อัลอันมารียะฮ์ เป็นเสาะหาบิยะฮ์นักธุรกิจค้าขายอีกท่านหนึ่งที่มีการกล่าวถึงในประวัติศาสตร์ นางเคยเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อขอคำปรึกษาและคำแนะนำเกี่ยวกับคุณธรรมในการดำเนินธุรกิจ มีรายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุษมาน อิบน์ กุษัยม์ ซึ่งเล่าจากนางก้อยละฮ์เองว่า คิณห์เข้าพบท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ ที่มีเราะฮ์ในขณะที่ท่านทำอุมเราะฮ์ คิณห์ได้กล่าวแก่ท่านรสูลุลลอฮ์ว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ แท้จริงคิณห์เป็นสตรีที่ทำการค้าขาย เมื่อคิณห์ต้องการซื้อสิ่งใด เริ่มแรกคิณห์จะขอซื้อในราคาที่ต่ำกว่าราคาที่คิณห์พอใจที่จะซื้อ หลังจากนั้นคิณห์จะขยับเพิ่มราคาขึ้น และเพิ่มราคาขึ้นจนถึงราคาที่คิณห์พอใจจะซื้อ แต่เมื่อคิณห์จะขายสิ่งใด คิณห์จะตั้งราคาสูงกว่าราคาที่คิณห์พอใจจะขาย แล้วค่อยๆ ลดราคาลงเรื่อยๆ จนถึงราคาที่ต้องการขายจริง” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “โอ้ นางก้อยละฮ์ อย่าทำอย่างนั้นเลย เมื่อเธอต้องการจะขายสิ่งใด ก็จงตั้งราคาจริงตามที่เธอต้องการ หากมีการต่อราคาเธอจะให้หรือไม่ให้ก็ได้” (Ibn Mājah: 2204)²

ในประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงเสาะหาบิยะฮ์ที่มีอาชีพเป็นแม่ค้าขายน้ำหอม เช่น นางมุลัยกะฮ์ อุม്മ์ อัลสาอิบ มีรายงานจากอัลสาอิบ อิบน์ อัลอักเราะฮ์ เล่าว่า มารดาของเขาคือนางมุลัยกะฮ์ เข้าไปหาท่านนบี ﷺ เพื่อที่จะนำเสนอขายน้ำหอม ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางว่า “โอ้ นางมุลัยกะฮ์ มีอะไรที่จะให้ฉันช่วยไหม?” นางตอบว่า “มี” ท่านนบี ﷺ กล่าวอีกว่า “บอกมาสิ ฉันจะสนองตอบความประสงค์ของเธอ” แต่ด้วยความขวยเขินนางจึงกล่าวว่า “เปล่าเลย ! ฉันขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ เพียงแต่ขอให้ท่านช่วยขอพรให้แก่ลูกของคิณห์คนนี้” อัลสาอิบอยู่กับนางในเวลานั้นซึ่งยังเป็นเด็กอยู่ ท่านนบี ﷺ ได้ลုပ်บนสิริชะของเขาพร้อมกับขอพรให้แก่เขา (Ibn al-Athīr, 1994: 7/260; Ibn Hajar, 1853: 7/191)

¹ อิบน์ ก้อยมุฮะฮ์กล่าวว่านางเป็นสตรีชาวอันศอร์ ซึ่งบางท่านเห็นว่านางเป็นพี่น้องกับบิเน อันมาร์ (أخت بني أنمار) ในขณะที่บางท่านเห็นว่านางเป็นมารดาของบิเน อันมาร์ (Ibn al-Athīr, 1994: 7/238)

² อัลอัลบานียิวินิจัยว่าเป็นหะดีษฎออิฟ (Al-Aḥbānī, 1997a: 171) แต่อย่างไรก็ตามหะดีษบทนี้มีการกล่าวถึงในตำราฎออบากอดและตำราประวัติศาสตร์อื่นๆ หลายเล่ม เช่น ในตำราฎออบากอด อัลกุบรอ ของอิบนุ สะอูด (Ibn Sa‘d, 1990: 8/239-240), ตำราอะสะด อัลฆอบะฮ์ ของอิบนุ อัลอะษีร์ (Ibn al-Athīr, 1994: 7/238), ตำราอัลอิศอบะฮ์ ของอิบนุ ญะญีร์ (Ibn Hajar, 1853: 8/173) ตำรา อะฮ์ลัม อัลนิสาฮ์ของกะหัลละฮ์ (Kaḥḥālāh, 1959: 4/225) เป็นต้น

มีรายงานจากอนัส อิบน์ มาลิกกล่าวถึงสตรีชาวมะดีนะฮ์คนหนึ่งชื่อว่านางอัลเหาลาฮ์ บินต์ ตูวัยด์ ซึ่งเข้าไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นระหว่างนางกับสามีของนาง นางอัลเหาลาฮ์ทำธุรกิจขายน้ำหอม โด่งดังจนได้รับฉายานามว่า อัลเหาลาฮ์ อัลอฏฏออเราะฮ์ (الحوالة العطار) หมายถึง อัลเหาลาฮ์ ผู้ขายน้ำหอม (Ibn al-Athir, 1994: 7/77; Ibn Hajar, 1853: 8/56)

นอกจากนี้นางอัสมาฮ์ บินต์ มุคัรริบะฮ์ก็เป็นเสาะหาบียะฮ์อีกท่านหนึ่งที่มีอาชีพขายน้ำหอม นางเป็นมารดาของอบู ญะฮัล นางเข้ารับอิสลาม ให้การบัยอะฮ์ต่อท่านนบี ﷺ และได้อพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ นางเสียชีวิตสมัยของเคาะลีฟะฮ์อุมัยร อิบน์ อัลค็อฏฏอบ (Ibn Sa'd, 1990: 8/232) มีรายงานว่านางมีอาชีพขายน้ำหอมในนครมะดีนะฮ์ ซึ่งน้ำหอมส่วนหนึ่งถูกขายของนางคือ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อบี รอบิอะฮ์ส่งมาจากเมืองเยเมน (Ibn Sa'd, 1990: 8/233; Al-Waqidi, n.d.: 1/89)

นอกจากเสาะหาบียาคที่เป็นไทแล้ว สตรีมุสลิมที่มีสถานภาพเป็นคนรับใช้ก็มีส่วนร่วมในธุรกิจการค้าขายด้วย ดังมีรายงานจากอบู บักร์ อิบน์ อบี มัรยัมกล่าวว่า มีสตรีคนรับใช้ของมิกดาม อิบน์ มะอ์ดิยั กะริบ คนหนึ่งทำหน้าที่ขายนมของเจ้านายของนาง... (Ibn Hanbal: 17201)¹

เสาะหาบียาคนอกจากมีส่วนร่วมในด้านธุรกิจในฐานะเป็นผู้ขายแล้ว ยังมีรายงานพบว่าพวกนางเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะเป็นผู้ซื้ออีกด้วย ดังมีรายงานในอัลติรมิซียฺซึ่งรายงานจากอบู อัลยุสุร (أبو اليسر) เล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้ามาซื้อผลไม้จากเขา... (Al-Tirmidhi: 3115)² ในตำราศอฮ์ฮ์บุคอรียฺมีบทหนึ่งว่าด้วยการค้าขาย (كتاب البيوع) และในบทนี้มีบทย่อยส่วนที่ 67 ว่าด้วยเรื่องการทำธุรกรรมซื้อขายกับสตรี (باب البيع والشراء مع النساء) ซึ่งบุคอรียฺได้นำหะดีษท่านหญิงอาอิชะฮ์ซุฮัยเราะฮ์ท่านหนึ่งที่มีชื่อว่านางบะรีเราะฮ์แล้วปล่อนนางให้เป็นไท (Bukhari: 2155, 2156) ไว้ในบทนี้ ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่า สตรีสามารถทำนิติกรรมซื้อขายได้เหมือนกับบุรุษ

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ศาสนาอิสลามไม่ได้ห้ามไม่ให้สตรีทำนิติกรรมค้าขายแต่อย่างใด อีกทั้งมีเสาะหาบียาคจำนวนหนึ่งในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ เข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงในบทบาทด้านธุรกิจการค้าอย่างชัดเจน พวกนางมีสิทธิเสรีภาพในนิติกรรมค้าขายอย่างสมบูรณ์ทั้งในฐานะผู้ขายและในฐานะผู้ซื้อ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าการค้าขายเป็นส่วนหนึ่งของฐานเศรษฐกิจของนครมะดีนะฮ์ในยุคนั้น

¹ ซูอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าหะดีษนี้มีอิสнадที่ถูกต้อง เพราะความถูกต้องของอบี บักร์ อิบน์ อบี มัรยัม ส่วนสายสืบท่านอื่นๆ นั้นล้วนแต่เป็นสายสืบที่เชื่อถือได้ (Ibn Hanbal, 1999: 28/433)

² อบู อีซากล่าวว่าเป็นหะดีษหะสัน ศอฮ์ฮ์ ฆอริบ ส่วนอัลอัลบานียฺวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Albani, 2000b: 3/260)

5) ด้านการเป็นแม่นมและเลี้ยงเด็ก

การรับเป็นแม่นมและเลี้ยงเด็กเป็นอาชีพบริการที่มีอยู่ในสังคมอาหรับในยุคก่อนอิสลาม เมื่อเข้าสู่ยุคอิสลามพบว่ามิเศาะหาบียาตบางท่านได้สืบทอดอาชีพนี้ ในสตรีคนเดียวกันบางครั้งรับหน้าที่เป็นทั้งแม่นมและคนเลี้ยงเด็ก แต่ในขณะที่บางกรณีจะแยกกันระหว่างสตรีที่รับหน้าที่เป็นแม่นมกับสตรีที่ทำหน้าที่เลี้ยงเด็ก ในรายงานทางประวัติศาสตร์พบว่านางอุม്മ์ บุรคัษ บินด์ อัลมุญซิร เป็นหนึ่งในบรรดาแม่นมของอิบรอฮีม บุตรชายของท่านนบี ﷺ ที่ได้กับนางมาริยะฮ์ทาสหญิงจากอียิปต์ ในรายงานจากอิบนุ สะอูด์ เล่าว่า นางอุม്മ์ บุรคัษ บินด์ อัลมุญซิรซึ่งเป็นสตรีจากตระกูลอัลนะญาร์รับหน้าที่เป็นแม่นม (Ibn Sa'd, 1990: 8/320) และมีนางสะลามะฮ์ (سلامة) รับหน้าเป็นพี่เลี้ยงอิบรอฮีม บุตรชายของท่านนบี ﷺ (Al-Balādhuri, 1959: 1/453; Ibn al-Athīr, 1994: 7/145)

นอกจากนี้ยังมีรายงานว่านางอุม്മ์ สัยฟ์ ก็เป็นแม่นมอีกคนหนึ่งของอิบรอฮีม บุตรชายของท่านนบี ﷺ รายงานจากอนัส อิบนุ มาลิกเล่าว่า ท่านนบี ﷺ ได้ว่าจ้างนางอุม്മ์ สัยฟ์เป็นแม่นมให้แก่อิบรอฮีม นางเป็นภรรยาของออบู สัยฟ์ ซึ่งมีอาชีพเป็นช่างตีเหล็กอยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งในนครมะดีนะฮ์ วันหนึ่งอนัส ได้ร่วมเดินทางกับท่านนบี ﷺ และผ่านมายังบ้านของออบู สัยฟ์ ซึ่งมีวันจากการตีเหล็กพวยพุ่งออกมาเต็มบ้าน ท่านนบี ﷺ แวะเข้าไปในบ้านนั้น และได้เรียกอิบรอฮีมออกมาพร้อมกับกอดจูบอิบรอฮีม จนน้ำตาไหลรินออกมาเพราะความสงสารต่ออิบรอฮีมที่อยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นนี้.... (Muslim: 2315, 2316)

ในตำราอัลมุวัฎฏอฮ์ของอิมาม มาลิกได้กล่าวถึงท่านนบี ﷺ ได้สอบถามด้วยความเป็นห่วงเกี่ยวกับสุขภาพของบุตรชายสองคนของญะฮ์ฟัร อิบนุ อบี ฎอลิบจากพี่เลี้ยงของเขา อันเนื่องจากร่างกายของเด็กทั้งสองชุ่มพอมมาก (Mālik Ibn Anas, 2003: 4/378) ซึ่งจากหะดีษนี้พบว่าญะฮ์ฟัร อิบนุ อบี ฎอลิบ ได้ว่าจ้างพี่เลี้ยงในการดูแลบุตรชายทั้งสองของเขา

กอฎี อียาฎ ได้อธิบายชื่อเศาะหาบะฮ์ผู้รายงานหะดีษท่านหนึ่งที่มีนามเรียกว่า อิบนุ อัลสาอิดีย (ابن الساعدي)¹ ซึ่งที่ถูกต้องน่าจะเป็นอิบนุ อัลสะอิดีย (ابن السعدي) เศาะหาบะฮ์ท่านนี้มีชื่อจริงว่า กุฎามะฮ์ หรือ อัมร์ ที่มีฉายานามเรียกว่าอิบนุ อัลสะอิดีย นั้นอันเนื่องมาจากว่าเขาเป็นลูกแม่นมของเผ่าอะนีสะอูด์ อิบนุ บักร์ (Ābādī, 2005: 792)

นอกจากนี้ยังมีรายงานในศอฮิหฺบุคอรีฮ์อีกว่า มีสตรีผู้หนึ่งเข้ามาขยับยั้งการแต่งงานระหว่างอูกบะฮ์ อิบนุ อัลฮาริษกับบุตรสาวของออบู อีซาบ อิบนุ อะชีซ ทั้งนี้เพราะทั้งสองเป็นที่นอกร่วมแม่นมกัน รายงานจากอบี มุลัยกะฮ์ ซึ่งรับรายงานจากอูกบะฮ์ อิบนุ อัลฮาริษเล่าว่า อูกบะฮ์ อิบนุ อัล

¹ ด้วยทหะดีษในอบู ดาวูด หะดีษเลขที่ 1647 ดังนี้

حدثنا أبو الوليد الطيالسي أخبرنا ليث عن بكير بن عبد الله بن الأشج عن بسر بن سعيد عن ابن الساعدي قال....

หาบิษได้แต่งงานกับบุตรสาวของอบี อีซาบ อิบนู อะซีซ¹ ต่อมาเมื่อสตรีผู้หนึ่ง² เข้ามาบอกว่า นางเคยเป็นแม่นมให้แก่ทั้งอุกบะฮ์และภรรยาของเขา อุกบะฮ์กล่าวว่า “ฉันไม่เคยรู้มาก่อนว่าคุณเคยให้นมแก่ฉัน และไม่มีใครบอกเรื่องนี้ให้แก่ฉันเลย” อุกบะฮ์จึงเดินทางไปหาท่านนบี ﷺ ที่นครมะดีนะฮ์ เพื่อที่จะถามเรื่องนี้ ท่านนบี ﷺ ได้หย่าทั้งสองและภรรยาของเขาก็ได้แต่งงานกับสามีคนใหม่³ (Bukhārī: 88)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าอาชีพการเป็นแม่นมและรับเลี้ยงเด็กปรากฏมีอยู่ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ แม้อาชีพดังกล่าวจะเป็นประเพณีของชาวอาหรับก่อนอิสลามก็ตาม แต่ก็ได้รับสานต่อในยุคสมัยของอิสลามและอาชีพการเป็นแม่นมและรับเลี้ยงเด็กนั้นนอกจากมีส่วนสำคัญในการเสริมรายได้แก่ครอบครัวให้มีเศรษฐกิจที่ดีขึ้นแล้วยังเป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลและเผ่าพันธุ์อีกด้วย

6) ด้านการเป็นแม่บ้านและคนรับใช้

จากการสำรวจรายงานต่างๆ พบบางเหตุการณ์ที่บ่งชี้ให้เห็นว่าในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีสตรีมุสลิมบางท่านประกอบอาชีพเป็นแม่บ้านหรือเป็นคนรับใช้ในบ้านของบรรดาเศาะหาบะฮ์หรือเศาะหาบียาคท่านอื่นๆ ดังมีรายงานจากท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์เล่าว่า นางได้ยืมท่านนบี ﷺ ห้ามไม่ให้ละหมาดสุนัตหลังจากละหมาดอัคร์ แต่อยู่มาวันหนึ่งนางเห็นท่านนบี ﷺ ละหมาดสุนัตหลังละหมาดอัคร์ เพื่อความแน่ใจในเรื่องนี้นางจึงได้ส่งสตรีคนรับใช้ของนางคนหนึ่งไปถามท่านนบี ﷺ ในเรื่องนี้... (Bukhārī: 1233)

มีรายงานจากท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์เช่นกันเล่าว่า ท่านนบี ﷺ เห็นมีจุดดำๆ บนใบหน้าของผู้หญิงคนรับใช้ในบ้านของนาง ท่านนบี ﷺ ได้สั่งนางว่า “จงพาผู้หญิงคนนี้ไปให้คนเสกเป่าเสีย เพราะนางถูกมนต์ดำ” (Bukhārī: 5739)

มีรายงานจากอับดุลเราะห์มาน อิบนู อบี บักร์ เล่าว่า บรรดาชาวสุฟะฮ์นั้นส่วนใหญ่เป็นคนยากจน ท่านนบี ﷺ กล่าวว่าผู้ใดมีอาหารเพียงพอสำหรับสองคน จงเชิญชาวสุฟะฮ์อีกคนหนึ่งเป็นคนที่ยี่สาม ผู้ใดมีอาหารเพียงพอสำหรับสี่คน จงเชิญชาวสุฟะฮ์อีกคนหนึ่งหรือสองคนเป็นคนที่ห้าและที่หก อับู บักร์ได้นำชาวสุฟะฮ์ไปทานอาหารที่บ้านของเขาจำนวนสามคน ส่วนท่านนบี ﷺ ได้พาชาวสุฟะฮ์ไปจำนวนสิบคน อับดุลเราะห์มานกล่าวอีกว่า สมาชิกในบ้านของฉัน

¹ นางมีชื่อว่าฆอนิยะฮ์ (غنيية) หรือ อุม്മั ยะหฺยา (Ibn Hajar, 2005a: 1/323)

² ผู้รายงานหะดีษไม่บอกชื่อแต่ในหะดีษบทอื่นใช้คำว่า امرأة سوداء หมายถึงสตรีผิวดำ (Bukhārī: 2052) หรือ أمة سوداء หมายถึงทาสหญิงผิวดำ (Bukhārī: 2659)

³ สามีคนใหม่ของนางมีชื่อว่าซุรียอบ (ظرب) (Ibn Hajar, 2005a: 1/323)

ประกอบด้วยมารดาของฉัน บิดาของฉันและตัวฉันเอง ฉันไม่ทราบว่าการรขาของฉันและคนรับใช้ระหว่างบ้านของฉันกับบ้านของบิดาของฉันกำลังคุยกันเรื่องอะไร... (Bukhārī: 602)

มีรายงานจากมูอาวิยะฮ์ อิบน์ สุวัยค์ เล่าว่า วันหนึ่งฉันได้ตบหน้าคนใช้ในบ้านของฉันเอง แล้วก็เดินหนีออกจากบ้านไป พอถึงเวลาใกล้ละหมาดซุฮ์ร ฉันก็กลับมาบ้าน และละหมาดพร้อมกับบิดาของฉัน เมื่อละหมาดเสร็จแล้วบิดาของฉันก็เรียกคนรับใช้และเรียกตัวฉันมา และพูดกับคนรับใช้ว่า “จงตบหน้าเขาเหมือนที่เขาได้ทำกับคุณ” แต่ปรากฏว่าคนรับใช้ให้อภัยแก่ฉัน และบิดาของฉันได้กล่าวอีกว่า “พวกเราเป็นคนตระกูลมุกัรริน (بني مُكْرَمٍ) ซึ่งในสมัยของท่านนบี ﷺ เรามีคนรับใช้หญิงคนหนึ่ง วันหนึ่งมีสมาชิกในครอบครัวของเราคนหนึ่งได้ตบหน้านาง เมื่อเรื่องนี้ถึงหูท่านนบี ﷺ ท่านได้สั่งว่า “จงปลดปล่อยนางให้เป็นอิสระเสีย” มีคนบอกแก่ท่านนบี ﷺ ว่าครอบครัวของเรามีคนรับใช้เพียงนางคนเดียวเท่านั้น ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ก็ให้นางเป็นคนรับใช้พวกท่าน ถ้าพวกท่านไม่ต้องการนางอีกต่อไปก็ควรปล่อยนางไปตามทางของนางเสีย” (Muslim: 1658)

ท่านนบี ﷺ เองก็มีแม่บ้านหรือคนรับใช้ชื่อว่านางสลมา (سلمى) ภรรยาของอบู รอฟีอ (أبو رافع) ซึ่งอดีตนางเป็นทาสหญิงของนางศอไฟยะฮ์ บินต์ अबดุลมุฏฏอลิบ นางสลมานอกจากได้อุทิศตนช่วยเหลืองานบ้านรับใช้ท่านนบี ﷺ นางยังเป็นหมอดำเยทำคลอดให้แก่ท่านหญิงคอดีญะฮ์ ในช่วงให้กำเนิดท่านหญิงฟาฏิมะฮ์ และทำคลอดให้นางมารียะฮ์ในช่วงให้กำเนิดอิบรอฮีมบุตรของ ท่านนบี ﷺ อีกทั้งนางยังเป็นผู้อาบน้ำศพให้แก่ท่านหญิงฟาฏิมะฮ์อีกด้วย (Ibn al-Athir, 1994: 7/148)

มีรายงานว่านางอัมเราะฮ์ บินต์ अबดุลเราะห์มาน อัลอันศอริยะฮ์ อัลมะคะนียะฮ์เคยเป็นคนรับใช้ในบ้านของท่านหญิงอาอิชะฮ์ ด้วยเหตุนี้นางจึงเป็นคนที่รู้หะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์มากที่สุดคนหนึ่ง (Ibn Hajar, 1995: 4/682-683) และนางอุม്മ์ ซัรเราะฮ์ อัลมะคะนียะฮ์ ก็เป็นสตรีอีกคนหนึ่งที่ทำหน้าที่รับใช้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ (Ibn Hajar, 1995: 4/696)

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่าในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีสตรีมุสลิมบางท่านเป็นคนรับใช้หรือประกอบอาชีพเป็นแม่บ้านในบ้านของบรรดามุสลิมในสมัยนั้น

7) ด้านสาธารณสุขและการพยาบาล

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่ามิเศาะหาบียาคหลายท่านมีบทบาทในด้านสาธารณสุขและการพยาบาลทั้งในยามสงบและยามสงคราม มีรายงานว่าในมัสยิดของท่านนบี ﷺ มีเต็นท์พยาบาลของนางกุอัยบะฮ์ บินต์ สะอูด์ อัลอัศละมียะฮ์หลังหนึ่งเปิดให้บริการ

รักษาพยาบาลแก่ผู้ป่วยและผู้ที่ได้รับบาดเจ็บอย่างเป็นทางการ (Ibn Sa‘d, 1990: 8/226)¹ ซึ่งนับว่าเป็นสถานพยาบาลหลังแรกอย่างเป็นทางการในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ

ในศอฮ์หุคอรีย์ซึ่งรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าถึงเต็นท์พยาบาลของนางอุัยบะฮ์ว่า ในช่วงสงครามคือณดักสะอูด์ อิบน์ มุอาซถูกชาวคูรอัยชคนหนึ่งซึ่งมีชื่อว่าหิบบาน อิบน์ อัลอะริเกะฮ์ยิงด้วยธนูจนได้รับบาดเจ็บ ท่านนบี ﷺ ได้สั่งให้ปลูกเต็นท์หลังหนึ่งในมัสยิดเพื่อเป็นที่พักรักษาของสะอูด์ ทั้งนี้เพื่อให้อยู่ในสายตาของท่านนบี ﷺ และสามารถไปเยี่ยมได้สะดวก ในช่วงท้ายของหะดีษบทนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าอีกว่า ในมัสยิดของท่านนบี ﷺ มีเต็นท์ของเผ่าบนิญิฟาร์ (بني غفار) หลังหนึ่ง ซึ่งมีเลือดไหลรินออกมาจากข้างในเต็นท์มายังผู้คนที่อยู่ในมัสยิด ผู้คนต่างก็กล่าวถามว่า “โอ้เจ้าของเต็นท์เอ๋ย ! สิ่งไหนไหลออกมาจากข้างในเต็นท์ของท่านนี้เป็นอะไรกัน ?” ปรากฏว่าเป็นเลือดที่ไหลออกมาอย่างแรงจากบาดแผลของสะอูด์ จนสะอูด์ทนต่อบาดแผลไม่ไหว และเสียชีวิตไปในที่สุด (Bukhārī: 4122)

อิบนุ หะญูรกล่าวว่า คำว่า “เต็นท์ของเผ่าบนิญิฟาร์” หมายถึงเต็นท์ของนางรูฟัยยะฮ์ อัลอัลละมียะฮ์ตามที่ปรากฏในรายงานของอิบนุ อีสหาก ซึ่งเข้าใจว่านางรูฟัยยะฮ์มีสามีเป็นคนในเผ่าบนิญิฟาร์ จึงเรียกว่า เต็นท์ของเผ่าบนิญิฟาร์ (Ibn Hajar, 2005a: 9/218) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของอิบนุ อิชามที่กล่าวว่า ท่านนบี ﷺ ได้สั่งให้นำสะอูด์ไปรักษาตัวในเต็นท์หลังหนึ่งอยู่ในมัสยิดของท่านนบี ﷺ ซึ่งเป็นของสตรีคนหนึ่งจากเผ่าอัลฮัม มีชื่อเรียกว่า รูฟัยยะฮ์ นางเป็นผู้รักษาบาดแผลคนบาดเจ็บ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่บรรดาเศาะหาบะฮ์ว่า “จงนำสะอูด์มายังเต็นท์ของนาง รูฟัยยะฮ์ ทั้งนี้เพราะว่าอยู่ใกล้และง่ายต่อฉันที่จะเข้าไปเยี่ยม” (Ibn Hishām, 1990: 3/189)

นอกจากนางรูฟัยยะฮ์แล้ว ยังมีเศาะหาบียะฮ์ท่านอื่นๆ ที่มีความรู้ทางการแพทย์และให้บริการทางการแพทย์ให้แก่ชาวมะดีนะฮ์ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ดังตัวอย่างเช่น

นางอัสมาฮ์ บินต์ อุมัยศักรรยาของญะฮ์ฟิร อิบน์ อุบี กุอฺลิบเป็นเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่งที่มีความรู้ทางการแพทย์และให้บริการทางการแพทย์ให้แก่ชาวมะดีนะฮ์ นางได้เรียนรู้วิชาการแพทย์จากอบิสลิเนีย (Ibn Sa‘d, 1990: 2/181)

ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ผู้ซึ่งเคยอพยพไปยังอบิสลิเนียเช่นเดียวกับนางอัสมาฮ์ ก็เป็นเศาะหาบียะฮ์อีกท่านหนึ่งที่มีความรู้ในเรื่องการแพทย์ (Ibn Qayyim Al-Jawziyah, 1998: 4/76)

นางอุม്മั อัลอะลาฮ์ อัลอันศอรียะฮ์ ก็เป็นเศาะหาบียะฮ์อีกท่านหนึ่งที่รู้เรื่องการแพทย์ และเป็นผู้ให้การรักษาพยาบาลให้แก่อุษมาน อิบน์ มัสอูน จนเสียชีวิตในบ้านของนาง (Bukhārī: 7018)

¹ ในตำราสี่เราะฮ์ของอิบนุ อิชามกล่าวว่า เศาะหาบียะฮ์ท่านนี้มีชื่อเรียกว่า นางรูฟัยยะฮ์ (رُفَيْحَةُ) (Ibn Hishām, 1990: 3/189)

นางอัลซิฟาอ์ บินต์ อับดิลลาฮ์ เป็นผู้เลื่องลือคนหนึ่งในการเสกเป่าเพื่อรักษาคนป่วยในยุคญาอิลียะฮ์ เมื่อนางเข้ารับอิสลาม ท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางใช้การเสกเป่าในการรักษาผู้ป่วยได้ ดังมีรายงานจากอบู หัยมะฮ์ อัลกุรซีญ์ เล่าว่า มีชายชาวอันศอร်คนหนึ่งเป็นโรคบาดแผลในตัว¹ และได้ไปหานางอัลซิฟาอ์ บินต์ อับดิลลาฮ์ เพื่อให้นางเสกเป่า ซึ่งนางมีความรู้ในการรักษาโรคนี้ด้วยการเสกเป่า แต่นางปฏิเสธที่จะทำพร้อมกับกล่าวว่า “ขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ ตั้งแต่เข้ารับอิสลามมา ฉันไม่เคยเสกเป่าเลย” ชาวอันศอร်คนนั้นจึงไปหาท่านนบี ﷺ และเล่าถึงคำพูดของนางอัลซิฟาอ์ ให้ท่านนบี ﷺ ฟัง ท่านนบี ﷺ จึงได้เชิญนางอัลซิฟาอ์มาพร้อมกับให้นางลองอ่านบทคาถานั้นให้ฟัง เมื่อได้ฟังแล้วท่านนบี ﷺ จึงกล่าวแก่นางว่า “จงเสกเป่ารักษาเขาด้วยเถอะ และสอนบทคาถานั้นให้แก่ช่างหัตถ์ชะฮ์ด้วย เหมือนที่เธอเคยสอนการเขียนให้แก่ช่าง” (Al-Hākim, 2002: 4/63)²

นอกจากบรรดาเสาะหาบียาตข้างต้นแล้ว ท่านหญิงอาอิชะฮ์ก็มีความรู้ทางการแพทย์ไม่น้อยกว่าเสาะหาบียาตท่านอื่นๆ ดังมีรายงานจากอิซาม อิบน์ อูรวะฮ์ ซึ่งบิดาของเขากล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นผู้ใดที่มีความรู้ในเรื่องฟิถ์ เรื่องการแพทย์และเรื่องวรรณกรรมบทกวีมากกว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์” (Ibn Hajar, 1853: 8/140) และอิซามได้รายงานอีกว่า บิดาของเขารู้สึกแปลกใจในความรู้ทางการแพทย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ จึงได้ถามนางว่า “โอ้ท่านแม่ที่เคารพ ข้าพเจ้าไม่รู้สึกแปลกใจเลยที่ท่านมีความรู้ในเรื่องฟิถ์ เพราะท่านเป็นภรรยาของท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ และเป็นบุตรสาวของอบู บักร์ และข้าพเจ้าก็ไม่รู้สึกแปลกใจที่ท่านมีความรู้ในเรื่องบทกวีและเรื่องราวประวัติศาสตร์ เพราะว่าท่านเป็นบุตรสาวของอบู บักร์ ซึ่งเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องนี้ดีที่สุดที่ทุกคนหนึ่ง แต่ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจในความรู้ของท่านเกี่ยวกับการแพทย์ มันเกิดขึ้นได้อย่างไรและท่านเรียนรู้มาจากไหน?” ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ตอบให้ล่งของอูรวะฮ์เบาๆ พลางตอบว่า “แท้จริงแล้วในช่วงบั้นปลายชีวิตท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ล้มป่วย มีคณะชาวอาหรับจากมุมต่างๆ เข้ามาให้การรักษาท่าน ฉันเองได้สังเกตดูและเรียนรู้จากพวกเขา” (Ibn Hanbal: 24380)³

นอกจากนี้มีเสาะหาบียาตอีกส่วนหนึ่งเข้าร่วมให้บริการทางการแพทย์ในสนามรบหรือปฏิบัติหน้าที่เป็นแพทย์สนามในสมรภูมิต่างๆ ดังตัวอย่างเช่น

¹ ในตัวบทภาษาอาหรับใช้คำว่า “المنمة” อิบน์ หะญูรได้ให้ความหมายคำนี้ว่า “قروح تخرج في الجنب وغيره من الجسد” (Ibn Hajar, 2005a: 13/155)

² เป็นหะดีษศอฮีห์ตามเงื่อนไขของบุคอรีฮ์และมุสลิม (Al-Hākim, 2002: 4/63)

³ ซุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Ibn Hanbal, 2001: 40/441)

ในศอฮ์หุคอรีย์ รายงานว่า นางรُبัยยิฮ์ บินต์ มุอาวิซ อิบน์ อัฟรอฮ์ อัลอันศอริยะฮ์¹ เคยปฏิบัติหน้าที่ให้การพยาบาลและลำเลียงศพและผู้บาดเจ็บจากสมรภูมิสงครามกลับมายังนครมะดีนะฮ์ (Bukhārī: 5679)

นางอุม്മ์ อะฎียะฮ์เป็นเศาะหาบียะฮ์อาวุโสชาวอันศอรร์ท่านหนึ่ง นางมีความรู้ทางการแพทย์ และได้มีโอกาสติดตามท่านนบี ﷺ เข้าร่วมสงครามเพื่อทำหน้าที่จัดเตรียมอาหารและเป็นแพทย์สนามถึงเจ็ดสมรภูมิ (Ibn Mājah: 2856²; Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/589)

นางอุม്മ์ ยะฮ์ บินต์ ก็อยส์ อัลฆิฟารียะฮ์ เป็นหนึ่งในบรรดาสตรีจากเผ่าฆิฟาร์ ซึ่งเป็นสาววัยรุ่นที่มีอายุน้อยคนหนึ่งที่ยขออนุญาตจากท่านนบี ﷺ เพื่อเข้าร่วมสงครามคือยบร์ และท่านนบี ﷺ ใ้ขออนุญาตให้นางทำหน้าที่เป็นแพทย์สนามรักษาผู้บาดเจ็บในสงครามคือยบร์ (Ibn Sa‘d, 1990: 8/228)

นางอุม്മ์ สีนาน อัลอัลละมียะฮ์ ก็เป็นเศาะหาบียะฮ์อีกท่านหนึ่งที่ท่านนบี ﷺ อนุญาตให้เข้าร่วมสงครามคือยบร์เพื่อทำหน้าที่รักษาผู้ป่วยและพยาบาลผู้บาดเจ็บ (Ibn Sa‘d, 1990: 8/227) มีรายงานจากนางมุบัยยะฮ์ บินต์ หันศอละฮ์ อัลอัลละมียะฮ์ ซึ่งเป็นบุตรสาวของอุม്മ์ สีนานเองเล่าว่า มารดาของดิฉันกล่าวว่า “ฉันเคยรักษาบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่ได้รับบาดเจ็บ ในสงครามด้วยยาที่มีอยู่ในครอบครัวของฉัน จนพวกเขามีอาการดีขึ้น” (Al-Wāqidī, n.d.: 2/687)

บรรดาเศาะหาบียะฮ์ที่เข้าร่วมทำหน้าที่เป็นแพทย์สนามและรักษาผู้บาดเจ็บในสมรภูมิสงครามนั้น หากผลการสงครามฝ่ายมุสลิมเป็นผู้ได้รับชัยชนะและสามารถยึดทรัพย์สงครามได้ พวกนางก็จะได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สงครามหรือจะได้รับค่าตอบแทนด้วย ซึ่งมีมูลค่าที่แตกต่างกันตามภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละคน ดังเช่น นางอุม്മ์ สีนาน อัลอัลละมียะฮ์ ได้รับส่วนแบ่งจากทรัพย์สงครามคือยบร์ที่ท่านนบี ﷺ ได้จัดสรรให้ซึ่งประกอบด้วย เครื่องประดับที่ทำมาจากเงิน ผ้าห่มจากพะดัก เสื้อคลุมจากเยเมน เสื้อผ้าต่างๆ รวมถึงหม้อทองเหลืองและอูฐอีกหนึ่งตัวซึ่งนางได้ขายในราคา 7 ดินาร์ (Al-Wāqidī, n.d.: 2/687) ส่วนอุม്മ์ อัลอะลาฮ์ อัลอันศอริยะฮ์ ได้รับเครื่องเพชรจำนวนสามอันเป็นค่าตอบแทนเข้าร่วมเป็นแพทย์สนามในสงครามคือยบร์ (Al-Wāqidī, n.d.: 2/686) และท่านนบี ﷺ ได้ให้สร้อยคอแก่นางอุม്മ์ ยะฮ์ บินต์ ก็อยส์ อัลฆิฟารียะฮ์ เป็นรางวัลที่ทำหน้าที่เป็นพยาบาลในสงครามคือยบร์ (Al-Wāqidī, n.d.: 2/686)

แม้ว่าการให้บริการทางด้านสาธารณสุขของบรรดาเศาะหาบียะฮ์ไม่ปรากฏข้อมูลว่ามีการเก็บค่าบริการหรือไม่ เก็บในลักษณะใดและเป็นเงินจำนวนเท่าไร แต่อย่างไรก็ตามเป็นข้อเท็จจริง

¹ นางเป็นเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่งที่เข้าร่วมในเหตุการณ์บัยอะฮ์ อัลริฎวาน (Ibn al-Athīr, 1994: 7/108)

² อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮ์ (Al-Albānī, 1997b: 2/407)

ประการหนึ่งว่าเสาะหาบียาตมีบทบาทสำคัญในการให้บริการทางด้านสาธารณสุขให้แก่สังคมในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ และพวกนางได้ลงมือปฏิบัติการกิจดังกล่าวนี้จริง อีกทั้งเป็นภารกิจที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในสังคม ด้วยเหตุนี้เชื่อได้ว่า หากไม่มีการเก็บค่าบริการจากผู้รับบริการ จะต้องได้รับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ จากรัฐอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพื่อให้การบริการด้านสาธารณสุขสามารถดำรงคงอยู่ต่อไปในสังคมได้ นอกจากนี้พบว่าฝ่ายรัฐก็ใช้บริการด้านสาธารณสุขจากบุคคลเหล่านี้เช่นกัน ดังเช่น ท่านนบี ﷺ ได้สั่งให้นำสะอูด อิบну มุอาซซึ่งได้รับบาดเจ็บจากสงครามก้อนดักไปรักษาที่เต็นท์พยาบาลของนางอุยยะษ บินต์ สะอูด อัลอัสละมียะษซึ่งตั้งอยู่ในมัสยิดของท่านนบี ﷺ (Al-Wāqidī, n.d.: 2/510) สำหรับบรรดาเสาะหาบียาตที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นแพทย์สนามในสมรภูมิต่างๆ ก็จะได้รับส่วนแบ่งในทรัพย์สินสงครามหรือได้รับค่าตอบแทนตามภาระงานที่ได้ปฏิบัติไว้ ซึ่งเป็นการเสริมรายได้ของพวกนางและครอบครัวของพวกนางโดยตรง

8) ด้านการเสริมสวย

ความสวย ความงามเป็นคู่กับสตรีในทุกอารยธรรม และเป็นธรรมชาติของสตรีที่ชอบและหลงใหลในความงาม ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีเสาะหาบียะษบางท่านมีอาชีพเป็นช่างเสริมสวย ตัวอย่างเช่น นางอุม്മะ รือละษ อัลกุชัยริยะษ ซึ่งมีรายงานจาก อิบну อับบาสเล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งชื่อว่า นางอุม്മะ รือละษ อัลกุชัยริยะษ นางเป็นสตรีที่มีวาทะการพูดที่คล่องแคล่วมาก วันหนึ่งนางเข้าไปพบท่านนบี ﷺ และถามว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮฺ ดิฉันเป็นสตรีช่างเสริมสวย ดิฉันได้ตกแต่ง เสริมสวยให้แก่บรรดาสตรีเพื่อสามีของพวกนาง การกระทำเช่นนี้ของดิฉันเป็นบาปหรือไม่?” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “โอ้อุม്മะ รือละษ หากพวกนางรู้สึกว่าจะมีความจำเป็น ก็จงตกแต่ง เสริมสวยพวกนางเถอะ” (Ibn Hajar, 1853: 8/231) และมีรายงานว่าท่านหญิงคอดีญะษ มีช่างแต่งผมส่วนตัวของนางซึ่งเป็นหญิงผิวดำชื่อว่า อุม്മะ ซุฟัยร จากอาชีพเป็นช่างแต่งผมให้แก่ท่านหญิง คอดีญะษอันชื่อของนางรู้จักกันในนาม “อุม്മะ ซุฟัยร ช่างผมคอดีญะษ (أم زفر ماشطة خديجة)” (Ibn al-Athir, 1994: 7/322)

นอกจากนี้พบในรายงานของอิบนุสะอูดซึ่งรายงานจากอุษมาน อิบну อัลมุฆะเราะษว่า มีสตรีคนหนึ่งเล่าว่านางเคยดูแลแต่งผมให้แก่ท่านหญิงอาอิชะษ (Ibn Sa‘d, 2001: 8/132)¹ ในช่วงการทำพิธีฮัจญ์สิ่งหนึ่งที่ผู้ทำฮัจญ์จะต้องทำก่อนการสละการครองอิหฺรอมก็คือการตัดผมหรือโกนผม ซึ่งพบว่าในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีสตรีบริการโกนผมให้แก่ผู้ทำฮัจญ์ชายด้วย ในศอฮิห์บุคอรี

¹ ตัวอย่างที่เป็นภาษาอาหรับดังนี้ (Ibn Sa‘d, 2001: 8/132)

عن عثمان بن المغيرة قال كنت جالسا مع سالم فأتته امرأة لتستفتيه فحدثتنا فقالت: إن رأس عائشة في

حجرى أفلها...

รายงานจากอุมมู มุซา อัลอัซอะรียี กล่าวว่า ฉันเดินทางไปถึงที่ท่านนบี ﷺ ที่อัลบฎุฮาอ์(البطحاء) ท่านนบี ﷺ ได้ถามฉันว่าจะมาทำฮัจญ์ไหม? ฉันตอบว่า “ใช่” ท่านนบี ﷺ ถามอีกว่า “คุณตั้งเจตนา และกล่าวคำตบียะฮ์อย่างไร?” ฉันตอบว่า “กล่าวลับบัยกา (لَبَّيْكَ) เหมือนกับที่ท่านรูดุลลอฮ์ ﷺ ได้กล่าวไว้” ท่านนบี ﷺ จึงสั่งว่า “จงฏอวาฟ (เดินรอบๆ) บัยติลลาฮ์ ภูเขาศอฟาและมัรวะฮ์ หลังจากนั้นก็จะถึงตะห์ลุล (สละการครองอิหฺรอม)” ฉันจึงฏอวาฟบัยติลลาฮ์ ภูเขาศอฟาและมัรวะฮ์ หลังจากนั้นฉันเดินทางไปยังสตรีคนหนึ่งจากเผ่ากัอัยซและนางได้โกนศีรษะให้ฉัน (Bukhārī: 4397)¹ ในช่วงเหตุการณ์หุฎัยบียะฮ์นางอุมมู อุมาระฮ์ ได้หนีออกจากการครองอิหฺรอมโดยการตัดผมด้วยกรรไกรที่นางพบมากับตัวนางเอง (Al-Wāqidi, n.d.: 2/615)

จากรายงานที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีเศาะหาบียาตบางท่านประกอบอาชีพเป็นช่างเสริมสวย หรือช่างแต่งผมให้แก่สตรีคนอื่นๆ เพื่อสนองตอบความปรารถนาในความงามซึ่งเป็นธรรมชาติของสตรีทุกคน และอาชีพนี้ได้รับการอนุญาตจากท่านนบี ﷺ ด้วย²

5.1.3 ปัจจัยที่ทำให้เศาะหาบียาตเข้าไปมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ

โดยทั่วไปศาสนาอิสลามได้แบ่งภารกิจระหว่างชายหญิงอย่างชัดเจน โดยที่ฝ่ายชายมีภาระหน้าต้องแสวงหาปัจจัยยังชีพและมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ในขณะที่ฝ่ายหญิงมีภาระหน้าที่ต้องดูแลงานบ้านและเลี้ยงดูบุตร (Bukhārī: 2554) ซึ่งเป็นภารกิจหลักของสตรี แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบข้อเท็จจริงว่ามีเศาะหาบียาตจำนวนไม่น้อยเข้าไปมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจโดยการทำงานหารายได้และประกอบอาชีพในลักษณะต่างๆ ทั้งที่เป็นงานที่กระทำภายในบ้านและงานนอกบ้าน เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่ผลักดันให้บรรดาเศาะหาบียาตออกไปมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจโดยการทำงานหรือประกอบอาชีพหารายได้พบว่าปัจจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้

¹ ในตัวบทหะดีษใช้คำว่า “...وَأْتَيْتُ امْرَأَةً مِنْ قَيْسِ فَفَلَّتْ رَأْسِي...” ส่วนในหะดีษอีกบทหนึ่งใช้คำว่า “...فَأْتَيْتُ... مِنْ قَوْمِي فَمَشَطْنِي أَوْ غَسَلَتْ رَأْسِي” ความว่า ฉันเดินทางไปยังสตรีคนหนึ่งจากเผ่าของฉัน นางได้จัดหวีผมหรือสระผมให้ฉัน” (Bukhārī: 1559) ความจริงแล้วเผ่ากัอัยซไม่มีความสัมพันธ์ทางเชื้อสายกับเผ่าอัลอัซอะรียี แต่อย่างไรก็ตาม หะญูรมีความเห็นว่า คำว่าเผ่ากัอัยซในหะดีษบทนี้หมายถึง กัอัยซ อิบну สะลิมซึ่งเป็นบิดาของอุมมู มุซา อัลอัซอะรียี และสตรีผู้นี้จะเป็นหนึ่งในบรรดาภรรยาของพี่น้องอุมมู มุซา (Ibn Hajar, 2005a: 4/449)

² การเสริมสวยในที่นี้หมายถึง การเสริมสวยที่อยู่ภายใต้กรอบที่อิสลามอนุมัติ ซึ่งมีการเสริมสวยบางประเภทที่จำเป็นต้องห้ามในอิสลาม เช่น การต่อผม (Bukhārī: 5934) เป็นต้น

1) ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู

บรรดาสะหาบียาคบางท่านจำเป็นที่จะต้องหาปัจจัยยังชีพและแบกภาระค่าใช้จ่ายของตน และครอบครัวด้วยตัวของพวกนางเอง อันเนื่องจากไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือผู้รับผิดชอบไม่มีความสามารถที่จะเลี้ยงดู เช่น ผู้ปกครองมีอายุมาก สามีเสียชีวิต หรือนางเป็นแม่ม่ายที่ถูกสามีหย่าขาด เป็นต้น ดังตัวอย่างเช่นในกรณีของน้ำสาวของญาบิร อิบนุ अबดุลลาฮฺ ซึ่งนางถูกหย่าขาดจากสามี ในระหว่างการอยู่ในอิดคะฮ์นั้น นางได้ออกจากบ้านเพื่อทำงานเก็บผลอินทผลัม ปรากฏว่ามีชายคนหนึ่งได้ห้ามนางไว้เพราะคิดว่าเป็นการละเมิดกฏชะรีอะฮ์ นางจึงไปถามท่านนบี ﷺ ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางออกไปเก็บผลอินทผลัมในสวนของนางได้ (Muslim: 1483) แม้ว่านางอยู่ในระหว่างอิดคะฮ์ก็ตาม ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูนาง

นอกจากนี้ในศอฮีหฺบุคอรีมีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าถึง มีหญิงขอทานคนหนึ่งพร้อมกับลูกสาวอีกสองคนเข้ามาขอทานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ ซึ่งในวันนั้นท่านหญิงอาอิชะฮ์ไม่มีอะไรเหลืออยู่ในบ้านเลยนอกจากผลอินทผลัมเพียงหนึ่งลูกเท่านั้น ท่านหญิงอาอิชะฮ์จึงให้ลูกอินทผลัมนั้นแก่นาง และนางได้แบ่งลูกอินทผลัมให้แก่ลูกสาวทั้งสอง เมื่อท่านนบี ﷺ กลับมาท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้เล่าเรื่องนี้ให้ฟัง ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวยกย่องหญิงขอทานผู้นั้น โดยกล่าวว่า

“ผู้ใดให้การอุปการะเลี้ยงดูและปฏิบัติดีต่อลูกสาวเหล่านั้น พวกนางจะเป็นเครื่องกำบังไฟนรกแก่ผู้นั้น” (Bukhāri: 5995)

หะดีษในความหมายเดียวกันนี้ในศอฮีหฺมุสลิมซึ่งรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เช่นกันเล่าว่า มีหญิงยากจนคนหนึ่งอุ้มลูกสาวสองคนมาหาท่านหญิงอาอิชะฮ์ และท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ให้อินทผลัมสามลูกแก่นาง นางได้แบ่งให้แก่ลูกสาวของนางคนละลูก ส่วนที่เหลืออีกหนึ่งลูกนางตั้งใจที่จะหยิบใส่ปากของนางเอง แต่ปรากฏว่าลูกสาวทั้งสองแย่งขอกินในส่วนของนาง นางจึงฉีกลูกอินทผลัมนั้นแบ่งให้แก่ลูกสาวทั้งสองของนางโดยที่นางไม่ได้กินอะไรเลย ท่านหญิงอาอิชะฮ์ตะลึงต่อเหตุการณ์นี้มาก เมื่อท่านนบี ﷺ กลับมา นางได้เล่าถึงพฤติกรรมของหญิงยากจนคนนั้นให้ท่านนบี ﷺ ฟัง ท่านนบี ﷺ กล่าวความว่า

“แท้จริงด้วยเพราะลูกสาวของนาง ทำให้พระองค์อัลลอฮฺทรงกำหนดให้นางต้องเข้าสวรรค์ หรือด้วยเพราะลูกสาวของนางทำให้นางรอดพ้นจากไฟนรก” (Muslim: 2630)

จากหะดีษทั้งสองบทข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การที่หญิงคนหนึ่งออกจากบ้านและเดินขอทานตามบ้านเรือนต่างๆ เพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพให้แก่ลูกสาวทั้งสองของนางถือว่าเป็นการงานที่ประเสริฐยิ่งจนพระองค์อัลลอฮฺทรงกำหนดให้นางต้องเข้าสวรรค์ และนางจะยิ่งประเสริฐมากกว่านี้หากนางสามารถออกไปประกอบอาชีพหรือทำงานหาเลี้ยงชีพให้แก่ตนเองและลูกสาวทั้งสองของ

นางด้วยลำแข้งของนางเองโดยไม่ต้องไปแบมือขอทานจากผู้อื่น หรือแสวงหาปัจจัยยังชีพบนความสงสารของผู้อื่น ซึ่งทรัพย์ที่ได้จากการทำงานที่หะลาลและดินนั้น ย่อมดีกว่าทรัพย์ที่ได้จากการรับบริจาคอย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะไว้ความว่า

“ครอบครัวของมุหัมมัดไม่สมควรที่จะรับทาน เพราะ แท้จริงแล้วทรัพย์ที่ได้จากการบริจาคทานนั้นเป็นเศษสวะของทรัพย์มนุษย์” (Muslim: 1072)

บรรดาอะลิมะฮ์มีทัศนะที่หลากหลายเกี่ยวกับสิทธิของสตรีในการขอยกเลิกการแต่งงาน (فسخ) ในกรณีที่สามีไม่สามารถที่จะอุปการะเลี้ยงดูหรือหาปัจจัยยังชีพให้แก่นางได้ ในมัซฮับของชาฟีอีมีความเห็นในเรื่องนี้ออกเป็น 2 ทัศนะ ดังนี้คือ (Ibn Qayyim Al-Jawziyah, 1998: 5/457-458)

ก. ภรรยาสามารถที่จะเลือกที่จะอยู่เป็นภรรยาของเขาต่อไปหรือจะยกเลิกการแต่งงาน (فسخ) ก็ได้ หากปรารถนาที่จะคงอยู่เป็นภรรยาต่อไปให้ถือว่าค่าอุปการะเลี้ยงดูเป็นหนี้ที่สามีจะต้องชดใช้เมื่อสามีมีโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น แต่ถ้าหากโอกาสดังกล่าวไม่เกิดขึ้น ความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูทั้งหมดของสามีเป็นอันถูกยกเลิกไป

ข. ภรรยาไม่สามารถที่จะยกเลิกการแต่งงานได้ แต่สามีจะต้องไม่ขัดขวางไม่ให้นางออกไปประกอบอาชีพหรือแสวงหาปัจจัยยังชีพเองได้

2) เพื่อสนองตอบความจำเป็นของสังคม

สภาพบังคับในกฎหมายอิสลามแบ่งออกเป็นสองลักษณะคือ ฟัรฎู อัยน์ (فرض عين) และฟัรฎู กิฟายะฮ์ (فرض كفاية) สำหรับฟัรฎู อัยน์ หมายถึงสภาพบังคับของชะรีอะฮ์ที่ได้กำหนดต่อมุสลิมที่เป็นมุกัลลฟในลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งไม่สามารถกระทำทดแทนกันได้ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต หรือการประกอบพิธีฮัจญ์ เป็นต้น ส่วนฟัรฎู กิฟายะฮ์ หมายถึงสภาพบังคับของชะรีอะฮ์ที่กำหนดมุสลิมที่เป็นมุกัลลฟในลักษณะกลุ่ม ซึ่งหากมีมุสลิมที่เป็นมุกัลลฟจำนวนหนึ่งได้ปฏิบัติแล้ว คนอื่นๆ ในกลุ่มนั้นก็หลุดพ้นจากสภาพบังคับนั้นด้วย (Ibn Qudāmah, 1997: 13/6) แต่ถ้าหากไม่มีใครปฏิบัติเลย มุสลิมที่มุกัลลฟทุกคนในกลุ่มนั้นก็จะต้องรับบาปทั้งหมด เช่น การละหมาดศพ การเชิญชวนสู่ความดีและห้ามปรามความชั่ว การให้บริการสาธารณสุข การสร้างโรงพยาบาล เป็นต้น

เมื่อสำรวจคุณลักษณะการประกอบอาชีพ หรือการทำงานของเศาะหาบียาตบางท่านในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ พบว่า พวกนางออกมาทำงานหรือประกอบอาชีพ ไม่เพียงแต่ตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครอบครัวเท่านั้น หากแต่เพื่อสนองตอบความจำเป็นทางสังคมอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมมีเสถียรภาพ มั่นคงและมีความสุขมากขึ้น ซึ่งเป็นฟัรฎู กิฟายะฮ์ประการหนึ่งของ

กลุ่มชนในสังคมนั้นๆ ดังเช่น การเปิดเต็นท์บริการพยาบาลของนางอุยยะฮ์ บินต์ สะอูด อัลอัสละมียะฮ์ (Ibn Sa'd, 1990: 8/226) หรือการให้บริการพยาบาลของบรรดาสะหาบียาตท่านอื่นๆ ทั้งในสภาวะปกติและสภาวะสงคราม ซึ่งเป็นการตอบสนองความจำเป็นทางสังคมในด้านสาธารณสุข

นอกจากนี้สะหาบียาตบางท่านประกอบอาชีพเป็นช่างฟอกหนังสัตว์และถักทอเสื้อผ้าเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มและเครื่องกาย ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นต่อสังคมเป็นอย่างมากและถือเป็นพรุฎุกิฟายะฮ์อีกประการหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อุปมาอุปกรณ์การถักทอที่อยู่ในมือของสตรีเสมือนสรรพาวุธของนักรบในสมรภูมิตศวรรษ (Ibn 'Abd Rabbih, 1983: 2/289) ในเมื่อการออกรบปกป้องประเทศชาติมีความจำเป็น การผลิตเครื่องนุ่งห่มก็มีความจำเป็นต่อสังคมด้วย

อบู ชุกเกาะห์ (Abu Syuqqah, 1999: 2/428-429) ได้อธิบายลักษณะการทำงานที่เป็นพรุฎุกิฟายะฮ์ของสตรีซึ่งตอบสนองความจำเป็นทางสังคมว่า บางครั้งเป็นงานที่เป็นเฉพาะทางของสตรีโดยตรง หรือการทำงานที่ต้องการการมีส่วนร่วมของสตรี และในบางกรณีเป็นการทำงานซึ่งในลักษณะพื้นฐานเป็นของผู้ชายเป็นการเฉพาะ แต่เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนทรัพยากรชาย จึงจำเป็นต้องเสริมด้วยทรัพยากรสตรีเข้าไปช่วยเพื่อสนองตอบความจำเป็นของสังคม เช่น อาชีพครู แพทย์ และการให้บริการพยาบาลแก่สตรี การอบรมเลี้ยงดูเด็กๆ การเลี้ยงดูเด็กกำพร้าและเด็กเร่ร่อน รวมถึงการให้บริการอื่นๆ ทางสังคม

3) เพื่อช่วยเหลือครอบครัว

การออกมาทำงานหรือประกอบอาชีพของสะหาบียาตบางท่านในสมัยของท่านนบี ﷺ ไม่ได้เกิดจากการไม่มีผู้อุปการะเลี้ยงดูอันเนื่องจากสามีเสียชีวิตหรือสามีไร้ความสามารถ แต่เนื่องจากนางต้องการช่วยเหลือครอบครัวและนางมีความถนัดในการหาปัจจัยยังชีพดีกว่าสามีของนาง ดังเช่นในกรณีของนางซัยนับหรือนางร็อยฎะฮ์ บินต์ อับดุลลอฮ์ ซึ่งเป็นภรรยาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูด นางเป็นสตรีที่ทำงานหารายได้เข้าครอบครัว และนางเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัวทั้งหมดรวมทั้งของสามีและลูกๆ ของนางด้วย (Ibn Mājah: 1835; Ibn Sa'd, 1990: 8/ 225-226) ทั้งๆ ที่นางไม่ได้เป็นแม่มาเย และสามีของนางคือ อับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูดก็ไม่ใช่เป็นคนไร้ความสามารถ และที่สำคัญท่านนบี ﷺ ได้ยกย่องการกระทำของนางที่นารายได้จากการทำงานมาใช้จ่ายในครอบครัวว่าเป็นการทำทานชนิดหนึ่ง ซึ่งนางจะได้รับสองผลบุญ คือผลบุญในฐานะเครือญาติ และผลบุญในฐานะผู้บริจาคทาน (Bukhārī: 1466) จากหะดีษข้างต้นสามารถเข้าใจได้ว่ารายได้ที่ได้จากการทำงานของสตรีด้วยลำแข้งของนางเองมีความประเสริฐไม่น้อยกว่ารายได้ที่ได้จากการทำงานของผู้ชาย ซึ่งนอกจากสามารถช่วยเหลือครอบครัวในด้านเศรษฐกิจแล้ว ด้วยรายได้ของนางยังสามารถยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวให้ดีขึ้นและมีความผาสุกมากขึ้น

4) เพื่อการบริจาคทาน

เสาะหาบิณฑบาตของท่านในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ได้ทำงานหารายได้ไม่เพียงแต่เพื่อสนองตอบปัจจัยยังชีพของตนเองและครอบครัวเท่านั้น แต่พวกนางต้องการหารายได้เพื่อที่สามารถมีส่วนร่วมในการบริจาคทานในหนทางของพระเจ้าด้วย ดังตัวอย่างเช่น ในกรณีของท่านหญิงซัยนั บินด์ ญะหฺรฺ ซึ่งมีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า ท่านหญิงซัยนับทำงานหารายได้ด้วยลำแข้งของตนเอง และนางได้บริจาคทานจากรายได้ของนาง (Muslim: 2452) ซึ่งความจริงแล้วท่านหญิงซัยนับในฐานะที่เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ นางได้รับการจัดสรรปัจจัยยังชีพจากท่านนบี ﷺ เหมือนกับภรรยาท่านอื่นๆ แต่ที่นางได้ลงมือทำงานหารายได้เองนั้นไม่ได้หมายความว่า นางจัดสรรในปัจจัยยังชีพ แต่นางเป็นคนชอบบริจาคทาน จึงได้ลงมือทำงานหารายได้อย่างแข็งขันด้วยน้ำมือน้ำแรงของตนเองเพื่อใช้ในการบริจาคทาน ดังที่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ยกย่องนางว่า “ฉันไม่เคยเห็นใครที่ประเสริฐที่สุดในเรื่องศาสนาเท่ากับท่านหญิงซัยนับ นางเป็นคนที่ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์มากที่สุด เป็นผู้ที่มีสัจจะที่สุด เป็นผู้सानไม่ตรีกับผู้อื่นมากที่สุด เป็นผู้ที่ยุติธรรมมากที่สุด และเป็นผู้ทุ่มเทในการทำงานหารายได้มากที่สุด ซึ่งด้วยรายได้นี้ทำให้นางสามารถบริจาคทานและทำให้นางใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮ์...” (Muslim: 2442)

ในกรณีของนางซัยนับ ภรรยาของอับดุลลอฮ์ อิบน์ มัสอูดก็เช่นกัน นอกจากทำงานหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพในครอบครัวแล้ว รายได้จากน้ำมือน้ำแรงของนางส่วนหนึ่งใช้ในการอุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้าที่อยู่ภายใต้การดูแลของนางด้วย (Bukhārī:1466) ซึ่งเข้าใจว่าเป็นบรรดาลูกๆ ของพี่น้องของนางหรือบรรดาหลานของนางที่กำพร้าบิดา (Ibn Hajar, 2005a: 4/307) นั่นหมายความว่า การทำงานหารายได้ของนางนอกจากเพื่อครอบครัวของนางเองแล้ว ยังสามารถช่วยเหลือครอบครัวของพี่น้องของนางที่ยากจนอีกด้วย

นอกจากนี้การออกไปทำงานเก็บผลอินทผลัมของน้ำสาวญาบิร อิบน์ อับดิลลาฮฺ ซึ่งนางอยู่ในระหว่างการรออิคคะฮ์ที่ถูกสามีหย่าขาดนั้น นอกจากเพื่อแสวงหาปัจจัยยังชีพของตนเองแล้ว เชื่อว่ารายได้ส่วนหนึ่งเพื่อใช้ในการบริจาคทานอีกด้วย ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่นางว่า “หวังว่าด้วยการเก็บผลอินทผลัมนี้เธอสามารถบริจาคทานหรือใช้จ่ายในสิ่งที่ดี” (Muslim: 1483)

จากปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสามารถเป็นหลักฐานและข้อโต้แย้งเป็นอย่างดีแก่กลุ่มมุสลิมสุดโต่งบางกลุ่มที่เห็นว่า สตรีห้ามออกไปประกอบสัมมาอาชีวะยกเว้นในกรณีที่จำเป็น (ضرورة) เท่านั้น โดยพวกเขาให้เหตุผลว่าในภาวะที่จำเป็นนั้นอนุมติให้กระทำได้แม้ว่าโดยปกติเป็นสิ่งที่ต้องห้ามก็ตาม อีกทั้งสามารถกระทำได้เพียงแค่นี้ในระดับที่ให้พ้นจากภาวะที่จำเป็นเท่านั้น ซึ่งกลุ่มนี้ถือว่าการประกอบอาชีพของสตรีเสมือนกับการกินซากสัตว์ในภาวะที่จำเป็นซึ่งถ้าไม่กินแล้วอาจต้องตายเพราะความหิว (Abu Syuqqah, 1999: 2/411) แนวคิดดังกล่าวนี้มีความขัดแย้งกับ

ปรากฏการณ์การประกอบอาชีพของบรรดาเศาะหาบีฮาดิในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ อย่างชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับอบู ชุกเกาะห์ว่า ระดับความผูกมัดของสตรีแต่ละคนกับภารกิจภายในครอบครัวนั้นเป็นเรื่องของวัฒนธรรมสังคมซึ่งแต่ละสังคมมีลักษณะแบบแผนที่แตกต่างกันอย่างหลากหลายสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขของสตรีแต่ละคนและสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม ซึ่งไม่ใช่เป็นบทบัญญัติศาสนาที่ถูกกำหนดตายตัวที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ (Abu Syuqqah, 1999: 2/411)

5.1.4 กรอบเงื่อนไขการทำงานและการประกอบอาชีพของสตรี

เพื่อให้เกิดความผาสุกในสังคม ความมั่นคงในครอบครัวและรักษาเกียรติแห่งความเป็นสตรี ศาสนาอิสลามจึงได้กำหนดกรอบหรือวงเงื่อนไขสำหรับสตรีที่จะทำงานประกอบอาชีพไว้ดังนี้

- 1) จะต้องได้รับอนุญาตจากวะลี ซึ่งอาจเป็นสามีหรือผู้ปกครอง ทั้งนี้เพราะว่าการหาบ้จายยังชีพนั้นเป็นภาระหน้าที่ของวะลีของนางโดยตรง
- 2) งานที่กระทำนั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อการแต่งงานหรือทำให้การแต่งงานของนางซ้าลงโดยใช่เหตุ ทั้งนี้ขัดกับเจตนารมณ์ของอิสลามที่ส่งเสริมให้รับแต่งงานเมื่อถึงวัยอันสมควร (Al-Tirmidhī: 171; Ibn Hanbal: 828)
- 3) เป็นงานที่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการมีลูก สตรีไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะทุ่มเทเกี่ยวกับงานมากจนเกินไปจนเป็นอุปสรรคต่อการมีลูก ทั้งนี้เพราะว่าขัดต่อเจตนารมณ์การแต่งงานในอิสลามที่ส่งเสริมให้มีลูกและทายาท (Abū Dāwud: 2050)
- 4) จะต้องไม่ถือว่างานที่กระทำอยู่เป็นภารกิจหลักของนาง เพราะภารกิจหลักของนางคือการดูแลงานบ้าน ปรนนิบัติต่อสามีและให้การอบรมเลี้ยงดูลูกๆ ภายในบ้าน (Bukhārī: 2554)
- 5) จะต้องไม่ใช่งานที่ต้องห้ามในกฎหมายอิสลาม
- 6) จะต้องไม่ใช่งานที่ขัดต่อความเป็นธรรมชาติของสตรี ทั้งในด้านจิตใจและร่างกาย
- 7) จะต้องทำงานในสภาพที่ปกปิดร่างกายโดยมีลักษณะตามหลักชะรีอะฮ์ของอิสลามซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ก. ปกปิดร่างกายที่เป็นเอารอตของสตรีทั้งหมด ดังที่กำหนดในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلْبَابِهِنَّ

ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾

ความว่า “โอ้ยะบีเย้ย ! จงกล่าวแก่บรรดาภริยาของเจ้า และบุตรสาวของเจ้า และบรรดาหญิงของบรรดาผู้ศรัทธา ให้พวกนางดึงเสื้อคลุมของพวกนางลงมาปิดตัว

ของพวกนาง นั้นเป็นการเหมาะสมกว่าที่นางจะเป็นที่รู้จัก เพื่อที่พวกนางจะไม่ถูกรบกวนและอัลลอฮฺทรงเป็นผู้รักษาทรงเมตตาเสมอ” (Al-'Aḥzāb 33: 59)

ข. ไม่สวมใส่เครื่องประดับที่ดึงดูดความสนใจของเพศตรงข้าม ดังที่กำหนดในอัลกุรอานไว้ว่า

﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَكَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا...﴾

ความว่า “ และจงกล่าวเถิดมุหัมมัดแก่บรรดามุอ์มินะฮ์ให้พวกเธอลดสายตาของพวกเธอลงต่ำและให้พวกเธอรักษาทวารของพวกเธอ และอย่าเปิดเผยเครื่องประดับของพวกเธอ เว้นแต่สิ่งที่พึงเปิดเผยได้” (Al-Nūr 24: 31)

ค. สวมใส่เสื้อผ้าที่หนาพอที่จะไม่เห็นสีผิว ดังปรากฏในศออีหฺมุสลิมท่านนบี ﷺ ได้กล่าวถึงหนึ่งในคุณลักษณะบรรดาสตรีชาวนรกคือ สตรีที่สวมใส่เสื้อผ้าที่เบาบางเสมือนกับผู้ที่เปลือยกาย (Muslim: 2128)

ง. สวมใส่เสื้อผ้าที่ไม่รัดรูปเกินไป จนเห็นสัดส่วนเรือนร่างอย่างชัดเจน ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้บอกแก่อุซามะฮ์ อิบน์ ซัยด์ ให้บอกแก่ภรรยาของเขาว่าให้สวมใส่เสื้อในก่อนที่จะใส่ชุดเสื้อผ้าอัลกิบฎียะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้มอบเป็นของขวัญแก่เขา ทั้งนี้ท่านนบี ﷺ เกรงว่าชุดอัลกิบฎียะฮ์นั้นจะรัดรูปนาง (Al-Bayhaqī, 2003: 2/331)

จ. ไม่ใสน้ำหอม ท่านนบี ﷺ ได้ประณามอย่างรุนแรงแก่สตรีที่ใสน้ำหอมในขณะที่ออกไปนอกบ้าน ดังที่มีหะดีษกล่าวไว้ความว่า “สตรีผู้ใดที่ใสน้ำหอมแล้วเดินผ่านยังผู้คนเพื่อให้ได้กลิ่นหอมของนาง เสมือนหนึ่งว่านางได้กระทำความผิดประเวณีไปแล้ว” (Abū Dāwūd: 4173¹; Al-Tirmidhī: 2786²)

ฉ. จะต้องไม่เหมือนกับเครื่องแต่งกายของเพศชาย จากอิบนุ อับบาสรายงานว่า “ท่านนบี ﷺ ได้สาปแช่งผู้ชายที่ทำตัวเหมือนผู้หญิง และผู้หญิงที่ทำตัวเหมือนผู้ชาย” (Bukhārī: 5885)

ช. จะต้องไม่เหมือนกับเครื่องแต่งกายของสตรีผู้ปฏิเสธ ดังมีรายงานจากอับดุลลอฮฺ อิบน์ อัมร์ อิบน์ อัลอาศ เล่าว่า ท่านนบี ﷺ ได้มองดูเสื้อผ้าสีเหลืองสองตัว และกล่าวว่า “แท้จริงแล้วนี่คือเสื้อผ้าของผู้ปฏิเสธ พวกเจ้าอย่าได้สวมใส่เสื้อผ้าแบบนี้” (Muslim: 2077)

¹ อัลอัลบานียฺวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Albānī, 1998b: 2/538)

² อัลอัลบานียฺวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Tirmidhī, n.d.: 625)

ซ. จะต้องไม่เป็นเสื้อผ้าที่โดดเด่นดึงดูดสายตาผู้พบเห็น ดังที่มีรายงานจากอิมาม อุมัรเล่าว่า ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “ผู้ใดที่สวมใส่เสื้อผ้าที่โดดเด่นในโลกนี้ พระองค์อัลลอฮ์จะสวมใส่เสื้อผ้าที่ต่ำต้อยให้แก่เขาในโลกหน้า หลังจากนั้นจะเผาเขาด้วยไฟนรก” (Ibn Mājah: 3607)¹

8) จะต้องไม่ปะปนคลุกคลีหรืออยู่ตามลำพังกับผู้ชายที่สามารถแต่งงานได้ ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้สั่งห้ามไม่ให้ชายหญิงที่สามารถแต่งงานได้อยู่ตามลำพังโดยมีวณะความว่า

“ชายและหญิงอย่าได้อยู่ตามลำพัง เพราะไซฎอนจะเป็นนุคคฺลที่สาม” (Al-Tirmidhī: 1171)²

นอกจากนี้ท่านนบี ﷺ ได้สั่งห้ามไม่ให้สตรีเดินปะปนอยู่กับผู้ชายบนถนนแม้กระทั่งในขณะที่กลับมาจากมัสยิดก็ตาม (Abū Dāwud: 5272)³

Prince of Songkla University
Pattani Campus

¹ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Albānī, 1997b: 3/200)

² อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Tirmidhī, n.d.: 278)

³ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Albānī, 1998b: 3/295)

5.2 บทบาทของเสาหาบียาตในการศึกษา

ในการศึกษาบทบาทของเสาหาบียาตในการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้แบ่งหัวข้อย่อยออกเป็น ดังนี้คือ ความสำคัญของการศึกษาต่อสตรี รูปแบบการศึกษาของเสาหาบียาตในยุคสมัยของท่าน นบี ﷺ การท่องจำอัลกุรอานและการรายงานสุนนะฮ์ของบรรดาเสาหาบียาต ตลอดจนตัวอย่างเสาหาบียาตบางท่านที่มีบทบาททางการศึกษา ซึ่งเนื้อหารายละเอียดของแต่ละหัวข้อย่อยมีดังต่อไปนี้

5.2.1 ความสำคัญของการศึกษาต่อสตรี

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่อการศึกษาเป็นอย่างมาก¹ จะเห็นได้ชัดว่าโองการแรก ของอัลกุรอานที่ถูกประทานลงมาได้กล่าวถึงการอ่าน² ซึ่งเป็นกระบวนการการศึกษาที่สำคัญยิ่ง ประการหนึ่ง นอกจากนี้ท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะยืนยันถึงความจำเป็นของการศึกษาไว้ความว่า

“การแสวงหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็น (ฟัรฎู) แก่มุสลิมทุกคน” (Ibn Mājah: 224)³

อิบน์ อิบาฏ ได้อธิบายหะดีษข้างต้นนี้ว่า การงานใดก็ตามที่ผู้ใดจำเป็น (ฟัรฎู) จะต้องกระทำการแสวงหาความรู้ในเรื่องการงานนั้นก็จำเป็น (ฟัรฎู) สำหรับผู้นั้นด้วย และในทำนองเดียวกันการงานใดก็ตามที่ผู้ใดไม่จำเป็นจะต้องกระทำการแสวงหาความรู้ในสิ่งนั้นก็ไม่มีจำเป็นสำหรับผู้นั้นด้วย (Al-Khaṭābī, 1936: 9/186)

อัลบัยฮุควียีได้อธิบายคำว่าความรู้ที่จำเป็นในหะดีษบทนี้หมายถึง ความรู้ที่ทุกคนจำเป็นจะต้องรู้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น ความรู้เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าผู้ทรงสร้าง ความรู้เกี่ยวกับความเป็นเอกะของพระผู้เป็นเจ้า ความรู้เกี่ยวกับความเป็นนบีของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ความรู้เกี่ยวกับวิธีการละหมาด เป็นต้น ซึ่งทุกคนจำเป็นที่จะต้องรู้ในฐานะที่เป็นฟัรฎูอินของแต่ละบุคคล และอัลสินดีย์ได้อธิบายคำว่า “แก่มุสลิมทุกคน” ในที่นี้หมายถึง มุสลิมทุกคนที่มีสถานภาพเป็นมุกัลลัฟซึ่งรวมทั้งบุรุษและสตรีด้วย (Al-Sindī, 1996: 1/147) ดังนั้นสตรีที่มีกัลลัฟทุกคนจึงจำเป็นจะต้องศึกษาแสวงหาความรู้และเข้าใจในภารกิจความจำเป็นของพวกนาง ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับการภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้า (อิบาตะฮ์) การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน (มุอัมะลาต) การจัดการในเรื่องครอบครัว (มุนากะหาต) ตลอดจนในเรื่องที่เกี่ยวกับอาญาต่างๆ (ญินายาต) และที่สำคัญที่สุดการแสวงหาความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญในการปกป้องพวกนางให้รอดพ้นจากการถูกล่วงพันซ์ด้วยไฟนรกในวันอาคีเราะฮ์ ดังที่อิบน์ กุฏัยบะฮ์ได้อธิบายโองการอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัลตะหรีม โองการที่ 6

¹ ดูโองการอัลกุรอาน เช่น Al-Ḥajj 22: 5; Al-ʿAnkabūt 29: 43; Fāṭir 35: 28; Al-Zumar 39: 9; Al-Mujādalah 58: 11 เป็นต้น

² ดูอัลกุรอาน Al-ʿAlaq 96: 1-5

³ อัลอัลบานียีวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1997b: 1/92)

ว่า ﴿قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ หมายถึง จงคุ้มครองครอบครัวของพวกเขาให้พ้นจากไฟนรก โดยการให้การศึกษาแก่พวกเขาและช่วยเหลือพวกเขาให้รอดพ้นจากไฟนรก (Ibn Qutaybah, 1978 :473)

การศึกษาในอิสลามมีเป้าประสงค์หลักก็เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจและอารมณ์เพื่อให้สามารถรองรับภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบทั้งในระดับตนเอง ครอบครัว และสังคมได้ อีกทั้งเพื่อทำการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาสังคมผู้สังคมที่มีคุณธรรมและสถาปนาอารยธรรมอิสลามที่ถดถอยขึ้นมาด้วยองค์ความรู้และการศรัทธา ซึ่งนำไปสู่ความสมดุลอย่างสมบูรณ์แบบระหว่างจิตวิญญาณกับวัตถุ พระองค์อัลลอฮฺได้ทรงยกย่องผู้ที่มีความรู้ในลักษณะดังกล่าวนี้ไว้ว่า

﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾

ความว่า “พระองค์อัลลอฮฺจะทรงยกย่องเทิดเกียรติแก่บรรดาผู้ศรัทธาในหมู่พวกเขา และบรรดาผู้ได้รับความรู้หลายชั้น และอัลลอฮฺทรงรอบรู้อย่างยิ่งในสิ่งที่พวกเขากระทำ” (Al-Mujādalah 58: 11)

อัลชะมัดชะรียฺได้อธิบายโองการอัลกุรอานข้างต้นโดยอ้างคำพูดของอับดุลลอฮฺ อิบน์ มัสอูดได้กล่าวไว้ในขณะที่ยังอ่าน โองการนี้ว่า “โอ้มนุษย์ทั้งหลาย จงเข้าใจเถิดว่า โองการนี้ปรารถนาให้พวกเขาศึกษาหาความรู้” และท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะความว่า “ผู้ที่มีความรู้มีความสูงส่งกว่าผู้ที่มากในอิบะดะฮ์ถึง 100 ชั้น ซึ่งความห่างระหว่างแต่ละชั้นเท่ากับความเร็วของม้าวิ่งถึง 70 ปี” และท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะอีกความว่า “ความประเสริฐของผู้ที่มีความรู้เหนือกว่าผู้ที่มากในอิบะดะฮ์ประดุจดังความประเสริฐของดวงจันทร์ในค่ำคืนวันเพ็ญเหนือดาวเคราะห์ดวงอื่นๆ” (Al-Zamakhshari, 1998: 6/65-66)

มีรายงานจากอบู อัลดัจจาอ์ ซึ่งได้ยินท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ความว่า “ผู้ใดที่ออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ พระองค์อัลลอฮฺจะทรงเปิดทางให้แก่เขาเพื่อสู่สวรรค์ และบรรดามะลาอิกะฮ์จะกางปีกของเขาต้อนรับผู้ที่แสวงหาความรู้ ผู้ที่มีความรู้นั้นจะได้รับการขอกภัยโทษจากผู้ที่อยู่ในฟากฟ้าและแผ่นดินรวมถึงปลานานาชนิดที่อยู่ในน้ำ แท้จริงแล้วความประเสริฐของผู้ที่มีความรู้เหนือกว่าผู้ที่มากในอิบะดะฮ์ประดุจดังความประเสริฐของดวงจันทร์ในค่ำคืนวันเพ็ญเหนือดาวเคราะห์ดวงอื่นๆ บรรดาผู้รู้นั้นเป็นทายาทของบรรดาอันบิยาอ์ และบรรดาอันบิยาอ์ไม่ได้ให้มรดกที่เป็นเงินเป็นทองยกเว้นแต่ความรู้เท่านั้น ผู้ใดได้สืบทอดความรู้จากอันบิยาอ์ เขาผู้นั้นได้รับส่วนแบ่งมรดกอย่างสมบูรณ์ (Abū Dāwud: 3641)¹

และพระองค์ได้ทรงยืนยันถึงความสูงส่งของผู้ที่มีความรู้ดีกว่า

¹ อัลอัลบานียฺวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Albānī, 1998b: 2/407)

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

ความว่า “จงกล่าวเถิด (มุหัมมัด) บรรดาผู้รู้และบรรดาผู้ไม่รู้จะเท่าเทียมกันหรือ แท้จริงบรรดาผู้มีสติปัญญาเท่านั้นที่จะใคร่ครวญ” (Al-Zumar 39: 9)

อัลรอชีย์ ได้อธิบายโองการข้างต้นว่า ความสมบูรณ์ของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ กล่าวคือ ความรู้และการปฏิบัติ (Al-Rāzi, 1981: 26/250) และความรู้นั้นเป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญในการนำพามนุษย์สู่ความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า

﴿إِنَّمَا سَخَّرَ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่มีความรู้จากปวงบ่าวของพระองค์เท่านั้นที่เกรงกลัวอัลลอฮ์ แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงอำนาจ ผู้ทรงอภัยเสมอ” (Fāṭir 35: 28)

และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า “ผู้ใดที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประสงค์สิ่งใด แก่เขา พระองค์จะให้เราผู้นั้นรู้จริงในเรื่องศาสนา” (Bukhārī: 71)

นอกจากนี้พระองค์อัลลอฮ์ยังได้ทรงกำชับให้บรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ได้ศึกษาหาความรู้จากโองการอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ดังที่ตรัสไว้ว่า

﴿وَأذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

لَطِيفًا خَبِيرًا﴾

ความว่า “และจงอ่านสิ่งที่ได้ถูกอ่านในบ้านเรือนของพวกเธอจากอาายาททั้งหลายของอัลลอฮ์และหิกมะฮ์¹ แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงรอบรู้อย่างละเอียด ทรงรอบรู้ทุกสิ่ง” (Al-Aḥzāb 33: 34)

การศึกษานอกจากเป็นการพัฒนาศักยภาพดั้งเดิมของมนุษย์แล้ว ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอารยธรรมมนุษย์ให้สูงส่งอีกด้วย อารยธรรมมนุษย์ไม่อาจที่จะพัฒนาได้หากสังคมมนุษย์ยังจมปลักอยู่ในสภาพที่โง่เขลาไร้การศึกษา และสังคมมนุษย์ไม่อาจรอดพ้นจากความเป็นอนารยะได้หากการศึกษาเกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มบุรุษเท่านั้น เพราะสมาชิกในสังคมประกอบด้วยทั้งบุรุษและสตรีในสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นท่านนบี ﷺ จึงไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญการศึกษาแก่เสาหาบะฮ์ที่เป็นบุรุษเท่านั้น ในขณะเดียวกันท่านนบี ﷺ ให้ความสำคัญและส่งเสริมอย่างจริงจังต่อการศึกษากับบรรดาเสาหาบะฮ์อีกด้วย ดังปรากฏในหลักฐานต่างๆ ต่อไปนี้

¹ กอตาคะฮ์กล่าวว่า หิกมะฮ์ในที่นี้หมายถึง สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ (Al-Ṭabarī, 2001: 19/108)

มีรายงานจากมุญาฮิดเล่าว่า ในช่วงแรกของการเผยแพร่อิสลาม เมื่อ โองการอัลกุรอานถูกประทานลงมา ท่านนบี ﷺ ได้สอนให้แก่กลุ่มบุรุษก่อนและต่อด้วยกลุ่มสตรี (Ibn Ishāq, 2004: 189) ซึ่งแสดงถึงการเอาใจใส่ของท่านนบี ﷺ ต่อการศึกษาของบรรดาเศาะหาบียาตที่จะต้องรับรู้และศึกษาอัลกุรอาน พร้อมทั้งจะตอบสนองพระบัญชาของโองการอัลกุรอานเช่นเดียวกันกับกลุ่มบุรุษ

มีรายงานจากอบู สะอีด อัลคุฎริย์ท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะไว้ความว่า “ผู้ใดที่มีลูกสาวสามคน ซึ่งได้ให้การอบรมสั่งสอนแก่พวกนาง จัดแต่งงานให้แก่พวกนาง และดูแลพวกนางด้วยดี เขาผู้นั้น จะได้รับสวนสวรรค์” (Abū Dāwūd: 5147)¹

นอกจากนี้ มีรายงานในสุนัน อิบุนุ คาอูด โดยมีสายรายงานจากอบู บักร์ อิบนุ สุไลมาน อิบนุ อบี หัยมะฮ์ ซึ่งรับรายงานจากนางอัลชิฟาอ์ บินต์ อับดุลลอฮ์กล่าวว่า ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ เข้ามาในขณะที่ดิฉันอยู่กับท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่ดิฉันว่า “ขอให้ช่วยสอนพิธีการเสกเป่า (القِبْءُ) ให้แก่นางหัฟเศาะฮ์ด้วย เหมือนกับที่เธอเคยสอนวิธีการเขียนให้แก่นาง” (Abū Dāwūd: 3887)² ในบันทึกของอับดุลรอซาก อัลศ็อนอานีย์ ซึ่งรับรายงานจากมะอัมร์ โดยรายงานจากอัลซุฮรี ซึ่งรับรายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบนุ อับดุลลาฮ์ อิบนุ อุบะฮ์ว่า แท้จริงท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่นางอัลชิฟาอ์ บินต์ อับดุลลอฮ์ อัลอะดะวะฮ์ ซึ่งเป็นคนหนึ่งในตระกูลของอุมร์ อิบนุ อัลค็อฎฏอบว่า “จงสอนวิธีการเสกเป่าแก่นางหัฟเศาะฮ์ ดังที่เธอเคยสอนการเขียนให้แก่นาง” (Abd al-Razzāq, 1983: 11/16) นางอัลชิฟาอ์เป็นผู้รู้หนังสือตั้งแต่ในยุคญาฮิลียะฮ์ (Al-Balādhurī, 1987: 661) ในรายงานของอัลวาकिดีได้ยืนยันถึงการรู้หนังสือของท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ว่า มีรายงานจากอุมมะฮ์ อิบนุ ซัยด์ ซึ่งรับรายงานจากอับดุลเราะห์มาน อิบนุ สะอูด์ กล่าวว่า ท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ภรรยาของท่านนบี ﷺ เป็นผู้รู้หนังสือ (Al-Balādhurī, 1987: 661)

นอกจากนี้ อัลบะลาซุรียได้บันทึกกรายนามบรรดาเศาะหาบียาตส่วนหนึ่งที่รู้หนังสือไว้ว่า มีรายงานจากอัลวาकिดีซึ่งรายงานจากอบู ลิบเราะฮ์ รับรายงานจากอัลเกาะมะฮ์ อิบนุ อบี อัลเกาะมะฮ์ ซึ่งรับรายงานจากมุหัมมัด อิบนุ อับดุลเราะห์มาน อิบนุ เชาบานว่า แท้จริงอุม്മ์ กัลซุม บินต์ อุบะฮ์ เป็นสตรีที่รู้หนังสือ และมีรายงานจากอัลวาकिดีซึ่งรับรายงานจากฟัรวะฮ์ รับรายงานจากนางอาอิชะฮ์ บินต์ สะอูด์ กล่าวว่า บิดาของดิฉันได้สอนการเขียนให้แก่ดิฉัน นอกจากนี้มีรายงานจากอัลวาकिดีเช่นกันซึ่งรับรายงานจากมุซา อิบนุ ยะอ์กูบ รับจากอาหญิงของเขา ซึ่งรับรายงานจากมารดาของนางคือ นางกะริมะฮ์ บินต์ อัลมิกาดดเล่าว่า นางเป็นผู้รู้หนังสือ (Al-Balādhurī, 1987: 661)

¹ อัลอัลบานียืนยันจันฮ์ว่าเป็นหะดีษที่ฏออิฟ (Al-Albānī, 1998a: 422)

² อัลอัลบานียืนยันจันฮ์ว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1998b: 2/468)

ในศอฮ์หุคอรีย์ท่านนบี ﷺ ได้มีวณะส่งเสริมให้การศึกษาแก่ทาสหญิงไว้ความว่า “ผู้ใดที่ครอบครองทาสหญิง พร้อมทั้งให้การดูแลและให้การศึกษาแก่นางเป็นอย่างดี แล้วได้ปลดปล่อยนางให้เป็นไท หลังจากนั้นได้แต่งงานกับนาง เขาผู้นั้นจะได้รับผลบุญสองเท่า” (Bukhārī: 97) และมีรายงานอีกว่าอะลี อิบนุ อบี ฏอลิบ ได้สอนอัลกุรอานบางโองการให้แก่นางรอฎิเญาฮ์ บินด์ หัยยาน ซึ่งเป็นเชลยศึกหญิงจากเผ่าฮาวาซิม (حوازيم) ที่ท่านนบี ﷺ ได้ยกให้แก่อะลี อิบนุ อบี ฏอลิบ (Ibn al-Athīr, 1994: 7/106; Ibn Hajar, 1853: 8/78) จากรายงานดังกล่าวนี้สามารถเข้าใจได้ว่าหากผู้ได้รับการศึกษานั้นเป็นสตรีอิสรชนหรือเป็นบุตรสาวของตนเอง ย่อมได้รับความประเสริฐยิ่งกว่าทาสหญิงหรือเชลยศึกหญิงอย่างแน่นอน

นอกจากนี้มียางานว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้าไปหาท่านนบี ﷺ เพื่อที่จะถามปัญหาบางอย่าง แต่นางรู้สึกเกือเงินและอายที่จะถาม ท่านนบี ﷺ จึงกล่าวแก่นางว่า “فَتَسْأَلُ، فَإِنَّ طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ” ความว่า “จงถามมาเถิด แท้จริงแล้วการแสวงหาความรู้เป็นสิ่งจำเป็น” (Ibn al-Athīr, 1994: 7/371)

ในศอฮ์หุคอรีย์ซึ่งรายงานจากอบู สะอีด อัลคุฎริยฺเล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้าไปหาท่านนบี ﷺ เพื่อให้ท่านนบี ﷺ ได้จัดวันเพื่อสอนแก่พวกนางเป็นการเฉพาะ ท่านนบี ﷺ จึงได้กำหนดวันและสถานที่เพื่อจัดการเรียนการสอนให้แก่พวกนางเป็นการเฉพาะ (Bukhārī: 7310)

ท่านนบี ﷺ ได้พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้สตรีสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม แม้กระทั่งในการเลือกคู่ครองท่านนบี ﷺ ได้แนะนำให้พวกนางเลือกสามีที่มีความรู้ที่สามารถสั่งสอนและให้ความรู้แก่พวกนางได้ ถึงแม้ว่าผู้ชายคนนั้นเป็นคนยากจนหรือไม่มีฐานะทางสังคมก็ตาม ดังตัวอย่างเช่น การแต่งงานระหว่างนางซัยนับ บินด์ ญะหุชซึ่งมีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องกับท่านนบี ﷺ กับซัยด์ อิบนุ ฮาริษะฮ์ ซึ่งอดีตเป็นทาสรับใช้ของท่านนบี ﷺ มีรายงานว่ามิชายหนุ่มชาวกูร์รอซม์มากหน้าหลายตาเข้ามาสู่ขอแต่งงานกับนางซัยนับ แต่นางไม่กล้าที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกใครเป็นสามีจึงได้ส่งพี่สาวของนางคือนางหัมมะฮ์ (حمه) ไปขอคำปรึกษากับท่านนบี ﷺ และท่านนบี ﷺ ได้เสนอแนะให้นางแต่งงานกับซัยด์ อิบนุ ฮาริษะฮ์ โดยให้เหตุผลว่าซัยด์ อิบนุ ฮาริษะฮ์สามารถสอนอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ให้แก่นางได้ (Abū Nu‘aym, 1988: 2/51-52) และในบางกรณีท่านนบี ﷺ ได้จัดแต่งงานกับสาวโดยกำหนดค่ามะฮัร(สินสอด) ให้เจ้าสาวสอนอัลกุรอานให้แก่เจ้าสาว ดังมีรายงานจากสะฮุล อิบนุ สะอูด์ เล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งได้เสนอตัวที่จะแต่งงานกับท่านนบี ﷺ แต่ในขณะที่ท่านนบี ﷺ ไม่ประสงค์ที่จะแต่งงาน ปรากฏว่ามีชายคนหนึ่งลุกขึ้นมาขอให้ท่านนบี ﷺ แต่งงานนางให้กับเขา ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่ชายคนนั้นว่า “จึงให้เสื้อผ้าเป็นค่ามะฮัรให้แก่นาง” ชายคนนั้นตอบว่า “ไม่มี” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “จงให้ค่ามะฮัรแก่นาง ถึงแม้ว่าจะเป็นแหวนที่ทำจากเหล็กก็ตาม” ชายคนนั้นก็ไม่สามารถหาได้เช่นกัน ท่านนบี ﷺ ได้ถาม

ชายคนนั้นว่า “ในตัวคุณมีคัมภีร์อัลกุรอานสุเราะฮ์อะไรบ้าง” ชายคนนั้นได้ตอบแก่ท่านนบี ﷺ ถึงสุเราะฮ์ต่างๆ ที่เขาได้ท่องจำไว้ ท่านนบี ﷺ จึงกล่าวว่า “ฉันแต่งงานคุณด้วยอัลกุรอานที่มีอยู่ในตัวคุณ” (Bukhārī: 5029) ซึ่งหมายถึงให้ชายคนนั้นสอนอัลกุรอานที่มีอยู่ในตัวเขาให้แก่เจ้าสาวเพื่อแทนค่ามะฮัร นอกจากนี้มีรายงานจากอับู สุร็อยเราะฮ์เล่าว่า มีชายคนหนึ่งต้องการที่จะแต่งงานกับหญิงคนหนึ่ง แต่เขาไม่มีทรัพย์สินใดๆ เป็นค่ามะฮัร ท่านนบี ﷺ ได้ถามเจ้าบ่าวว่า “คุณได้ท่องจำอัลกุรอานสุเราะฮ์อะไรบ้าง?” เจ้าบ่าวตอบว่า “สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์” ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า “จงสอนให้แก่นางจำนวน 20 โองการ แล้วนางก็จะเป็นภรรยาของคุณ” (Abū Dāwūd: 2112)¹

นอกจากท่านนบี ﷺ แล้วบรรดาเศาะหาบะฮ์ก็ให้ความสำคัญกับการศึกษาของสตรีเป็นอย่างมาก ญาบิร อิบน์ อับดิลลาฮ์เป็นเศาะหาบะฮ์ที่ใกล้ชิดของท่านนบี ﷺ ท่านหนึ่ง ซึ่งยอมแต่งงานกับหญิงม่ายทั้งนี้เพื่อนางสามารถสั่งสอนและอบรมเลี้ยงดูบรรดาน้องสาวของตนเอง เพราะเชื่อว่าหญิงม่ายนั้นย่อมมีประสบการณ์ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กดีกว่าสาวโสด ดังมีรายงานจากญาบิรเล่าว่า ครั้งหนึ่งระหว่างทางกลับจากศึกสงคราม ท่านนบี ﷺ ได้ถามญาบิรว่า “คุณได้แต่งงานกับหญิงสาวหรือหญิงม่าย” ญาบิรตอบว่า “ฉันได้แต่งงานกับหญิงม่าย ทั้งนี้เพราะว่าอับดุลลอฮ์บิดาของฉันได้เสียชีวิตและได้ทิ้งลูกสาวเล็กๆ ไว้หลายคน ฉันจึงแต่งงานกับหญิงม่ายเพื่อให้หล่อนได้สั่งสอนและอบรมเลี้ยงดูพวกนาง”... (Bukhārī: 2406) จากหะดีษบทนี้นอกจากทราบถึงการให้ความสำคัญของเศาะหาบะฮ์ต่อการศึกษาของสตรีแล้ว ยังเข้าใจได้ว่าภรรยา มีบทบาทสำคัญในการให้การอบรมและสั่งสอนลูกๆ หากพวกนางไม่มีการศึกษา พวกนางจะสั่งสอนให้ความรู้แก่ลูกๆ ได้อย่างไร

บรรดาเศาะหาบียะฮ์ในสมัยของท่านนบี ﷺ มีความตื่นตัวที่จะเรียนรู้เรื่องศาสนาไม่น้อยกว่าบุรุษ พวกนางไม่ลังเลที่จะถามเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับศาสนาจากท่านนบี ﷺ มีรายงานว่าครั้งหนึ่งท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ได้ถามท่านนบี ﷺ ว่า “โอินบีของอัลลอฮ์ ดิฉันได้ยืมอัลกุรอานกล่าวถึงบุรุษมากมาย ทำไมอัลกุรอานไม่ได้กล่าวถึงสตรีบ้างเลย” จนกระทั่งอัลกุรอานถูกประทานลงมาว่า

﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ
وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّامِتِينَ وَالصَّامِتَاتِ وَالْحَافِظِينَ وَالْحَافِظَاتِ فُرُوجَهُمْ

¹ อัลอัลบานียะฮ์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษฏออิฟ (Al-Albānī, 1998a: 163)

² อับดุลลอฮ์ บิดาของญาบิรเสียชีวิตในสงครามอุหุดและได้ทิ้งลูกสาวเล็กๆ อยู่ทั้งหมด 9 คน (Bukhārī: 4052)

وَالْحَفِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا

عَظِيمًا ﴿

ความว่า “แท้จริง บรรดาผู้มอบน้อมชายและหญิง บรรดาผู้ศรัทธาชายและหญิง บรรดาผู้ภักดีชายและหญิง บรรดาผู้สัตย์จริงชายและหญิง บรรดาผู้อดทนชายและหญิง บรรดาผู้ถ่อมตัวชายและหญิง บรรดาผู้บริจาคทานชายและหญิง บรรดาผู้ถือศีลอดชายและหญิง บรรดาผู้รักษาอวัยวะเพศของพวกเขาที่เป็นชายและหญิง บรรดาผู้รำลึกถึงอัลลอฮ์อย่างมากที่เป็นชายและหญิงนั้น พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงเตรียมไว้สำหรับพวกเขาแล้ว ซึ่งการอภัยโทษและรางวัลอันใหญ่หลวง” (Al-Aḥzāb 33: 35) (Al-Ṭabarī, 2001: 19/110)

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่อการศึกษาศตรีไม่น้อยกว่าการศึกษาของบุรุษ และท่านนบี ﷺ เองได้ส่งเสริมการศึกษา และการรู้หนังสือของบรรดาเศาะหาบียาตเป็นอย่างมาก ท่านนบี ﷺ พยายามสร้างโอกาสทุกอย่างเพื่อให้สตรีสามารถเข้าถึงการศึกษา อีกทั้งเป็นที่ประจักษ์ว่าบรรดาเศาะหาบียาตเองก็ให้ความสนใจและตื่นตัวต่อการศึกษามาก นอกจากนี้การที่นางอัลหิฟาอ์ได้ทำหน้าที่สอนการเขียนให้แก่เศาะหาบียาตท่านอื่นๆ ถือว่าเศาะหาบียาตมีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษาที่สำคัญยิ่ง

5.2.2 รูปแบบการศึกษาของเศาะหาบียาตในสมัยของท่านนบี ﷺ

การจัดการศึกษาของเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ สามารถแบ่งออกเป็นสองรูปแบบดังนี้คือ การศึกษาในรูปแบบที่เป็นทางการและการศึกษาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การศึกษาในรูปแบบที่เป็นทางการ

การศึกษาในรูปแบบที่เป็นทางการในที่นี้หมายถึง การศึกษาที่ได้กำหนดเวลา สถานที่ ผู้สอนและผู้เรียนอย่างชัดเจน จากการศึกษาจากหลักฐานต่างๆ พบว่าในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีสถาบันต่างๆ ที่รองรับการศึกษาในรูปแบบที่เป็นทางการของบรรดาเศาะหาบียาตดังนี้

ก. สถาบันดาร์ุลฮัจอม

สถาบันดาร์ุลฮัจอม เป็นสถาบันการศึกษาและศูนย์กลางการเผยแผ่อิสลามที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกและเป็นจุดเริ่มต้นของการเผยแผ่อิสลาม สถาบันดาร์ุลฮัจอมเป็นบ้านของอัลฮัจอม อิบนู อบี อัลฮัจอมที่อุทิศให้เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนาอิสลามอย่างลับๆ และเป็นที่พักผ่อนตัวของบรรดาเศาะหาบียาตในยุคมักกะฮ์ บ้านหลังนี้ตั้งอยู่ที่ภูเขาอัลเศาะฟา (الصفا)

(Ibn al-Athir, 1994: 1/187) ในช่วง 5-6 ปีแรกของการเผยแผ่อิสลามนั้นชาวมุสลิมอยู่ในภาวะที่อ่อนแอและถูกกดขี่จากชาวมุชริกมักกะฮ์เป็นอย่างมาก ท่านนบี ﷺ ไม่สามารถเผยแผ่อิสลามอย่างเปิดเผยได้ ด้วยเหตุนี้ท่านนบี ﷺ และบรรดาศาหะบะฮ์จึงรวมตัวกันทำกิจกรรมทางศาสนา ศึกษาอิสลามและเผยแผ่ศาสนาอิสลามอย่างลับๆ ในบ้านหลังนี้ มีรายงานอย่างชัดเจนว่าในช่วงที่ท่านนบี ﷺ ทำการเผยแผ่ศาสนาที่สถาบันคารุลฮอรัมนี้มีสะหะฮาบียาคเข้าร่วมด้วย อิบนู อิศฮากได้บันทึกว่า เมื่ออุมร์ อิบนู อัลค็อฏฏอบกล่าวปฏิญาณเข้ารับอิสลามที่บ้านคารุลฮอรัม มุสลิมที่อยู่ ณ ที่นั่นพากันกล่าวตักบีร์ (สรรเสริญพระเจ้า) โดยมีเสียงดังขึ้นจากหลังบ้านหนึ่งครั้ง ซึ่งในเวลานั้นมีมุสลิมที่เป็นชายอยู่ประมาณ 40 กว่าคนและที่เป็นหญิงอีก 11 คน (Ibn Ishāq, 1976: 163) ซึ่งสอดคล้องกับรายงานของอิบนู อิชามที่เล่าถึงความคลั่งของอุมร์ อิบนู อัลค็อฏฏอบที่ถือดาบมุ่งหน้าที่จะไปสังหารท่านนบี ﷺ โดยที่เขาทราบว่าคุณนบี ﷺ กำลังรวมตัวอยู่กับบรรดาศาหะบะฮ์ในบ้านหลังหนึ่งที่ภูเขาอัลสะฟา ซึ่งในขณะนั้นมีบรรดาศาหะบะฮ์ทั้งชายและหญิงร่วมอยู่กับท่านนบี ﷺ ทั้งหมดเกือบ 40 คน (Ibn Hishām, 1990: 1/370-371)

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบรรดาศาหะบะฮ์มีส่วนร่วมในการศึกษาอิสลามตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของการเผยแผ่อิสลาม โดยมีสถาบันคารุลฮอรัมเป็นศูนย์กลาง แม้ว่าในยุคนี้มุสลิมอยู่ในภาวะที่คับขันมากๆ อันเนื่องจากถูกกดขี่และถูกรังควานโดยชาวมุชริกมักกะฮ์ แต่อย่างไรก็ตามบรรดาศาหะบะฮ์รุ่นแรกไม่หวั่นที่จะหาโอกาสไปศึกษาอิสลามอย่างลับๆ กับท่านนบี ﷺ ที่สถาบันอารุลฮอรัม

ข. สถาบันมัสยิด

มัสยิดเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งในสังคมอิสลาม จะเห็นได้ว่าหลังจากท่านนบี ﷺ ได้อพยพมาถึงนครมะดีนะฮ์ สิ่งแรกที่ได้ลงมือกระทำก็คือ การสร้างมัสยิดอัลนะบะวี (Ibn Hishām, 1990: 2/137-138) มัสยิดอัลนะบะวีในสมัยของท่านนบี ﷺ ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่มัสยิดยังทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษาอีกด้วย มัสยิดอัลนะบะวีในยุคสมัยของของท่านนบี ﷺ มีบทบาททางการศึกษาที่สำคัญยิ่งซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็น โรงเรียนแห่งหนึ่ง และท่านนบี ﷺ เองก็ถือว่ามัสยิดอัลนะบะวีเป็นสถาบันการศึกษาแห่งหนึ่ง ดังที่มีหะดีษรายงานจากอบูฮุรَيْرَةَ รَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ซึ่งได้ยินท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ความว่า

“ผู้ใดที่เข้ามายังมัสยิดของฉัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาความรู้หรือเพื่อให้
ความรู้แก่ผู้อื่น เขาผู้นั้นมีฐานะเสมือนกับผู้ที่บริจาคในหนทางของอัลลอฮ์...” (Ibn
Mājah: 227)¹

นอกจากนี้ท่านนบี ﷺ ได้ยกย่องผู้ที่ทำกิจกรรมการศึกษาในมัสยิดว่าจะได้รับผลบุญเท่ากับ
การทำฮัจญ์ ดังที่มีรายงานจากอับู อุมามะฮ์ซึ่งได้ยื่นท่านนบี ﷺ กล่าวว่า

((مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يَرِيدُ إِلَّا أَنْ يَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ يَعْلَمَهُ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ حَاجٍ تَامَا
حَتَّى))

ความว่า “ผู้ใดที่เดินทางไปยังมัสยิดโดยไม่มีวัตถุประสงค์ใดนอกจากเพื่อศึกษาสิ่ง
ที่ดียิ่ง หรือเพื่อสอนสิ่งที่ดียิ่ง เขาผู้นั้นจะได้รับผลบุญเสมือนผู้ที่ประกอบพิธี
ฮัจญ์ที่สมบูรณ์” (Al-Ṭabarānī n.d.: 8/111-112)²

อบู วากิด อัลลัษษีย์ ได้บรรยายถึงบรรยากาศกิจกรรมการเรียนการสอนของท่านนบี ﷺ ใน
มัสยิดอัลนะบะวีว่า วันหนึ่งท่านนบี ﷺ นั่งอยู่ในมัสยิดโดยที่มีบรรดาเศาะหาบะฮ์นั่งห้อมล้อมอยู่
ทันใดนั้นก็มีชายสามคนเข้ามาในมัสยิด โดยที่สองในสามคนเข้ามายังวงล้อมของท่านนบี ﷺ ส่วน
อีกคนหนึ่งนั้นเดินออกไป ชายหนึ่งในสองคนที่เข้ามายังวงล้อมของท่านนบี ﷺ นั้นพยายามแทรก
เข้าไปยังที่นั่งที่ว่างอยู่ในวงล้อมของท่านนบี ﷺ ในขณะที่อีกคนหนึ่งนั้นนั่งอยู่ท้ายๆ วงล้อมของ
ท่านนบี ﷺ ส่วนชายคนที่สามนั้นได้หันหลังเดินออกจากมัสยิด เมื่อกิจกรรมการสอนของท่านนบี
ﷺ เสร็จสิ้นลง ท่านนบี ﷺ ได้อธิบายถึงพฤติกรรมของชายทั้งสามคนดังกล่าวว่า ชายคนแรกได้ขอ
ลี้ภัยไปยังพระองค์อัลลอฮ์และพระองค์อัลลอฮ์ก็ทรงให้การลี้ภัยแก่เขา ส่วนชายคนที่สองเป็นคนชี
อายุ³ และพระองค์อัลลอฮ์ก็ทรงอายุต่อเขา สำหรับชายคนที่สามนั้นได้ผินหลังให้แก่พระองค์อัลลอ
ฮ์และพระองค์อัลลอฮ์ก็ทรงผินหลังให้แก่เขาด้วย (Bukhārī: 66)

กิจกรรมทางการศึกษาอย่างเป็นทางการที่จัดโดยท่านนบี ﷺ ในมัสยิดนั้นไม่ใช่เฉพาะเศาะ
หาบะฮ์ที่เป็นชายเท่านั้นที่สามารถเข้าร่วมได้ หากแต่บรรดาเศาะหาบียะฮ์ก็มีส่วนร่วมในกิจกรรม
การศึกษาในมัสยิดไม่น้อยกว่าเศาะหาบะฮ์ที่เป็นชาย อีกทั้งท่านนบี ﷺ ยังได้ส่งเสริมให้สตรีเข้ามา
มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของมัสยิดรวมถึงกิจกรรมทางการศึกษาด้วย ดังที่มีคำสั่งของท่านนบี ﷺ
ไว้ความว่า

¹ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Albānī, 1997b: 1/94)

² อัลอโรกีกล่าวว่าเป็นหะดีษที่มีอิสнадที่ดี (Al-Ṭabarānī, n.d.: 8/111)

³ หมายถึงเขาอายุที่จะเดินออกไปจากมัจลิสการสอนของท่านนบี ﷺ ดังที่เพื่อนของเขาคนที่สามได้กระทำ (Ibn
Hajar, 2005a: 1/278)

“พวกเจ้าอย่าได้ขัดขวางไม่ให้สตรีได้รับส่วนของพวกนางจากการไปมัสยิด หากพวกนางได้ขออนุญาตจากพวกเจ้า” (Muslim: 4/140)

จากตัวบทหะดีษข้างต้นสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบว่า ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีบรรดาสะหาบียาคจำนวนหนึ่งร่วมละหมาดญะมาอะฮ์ในมัสยิดทั้งที่เป็นละหมาดฟัรฎูและละหมาดสุนัต กิจกรรมการสอนของท่านนบี ﷺ มักจะดำเนินการหลังจากละหมาดเสร็จดังที่มีรายงานจากอบู สุร็อยเราะฮ์เล่าว่า วันหนึ่งหลังจากเสร็จการละหมาดศุบห์ ท่านนบี ﷺ ได้เดินไปยังแถวของสตรีและหยุดอยู่ตรงหน้าพวกนางพร้อมกับได้เทศนาธรรมตอนหนึ่งไว้ว่า “โอ้บรรดาสตรีทั้งหลาย แท้จริงฉันได้เห็นพวกเจ้าจำนวนมากเป็นชาวนรก ดังนั้นพวกเจ้าทั้งหลายจึงใกล้ชิดกับพระองค์อัลลอฮ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้” (Abū Nu‘aym, 1988: 2/69) ในบางครั้งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวตักเตือนพวกนางให้ระมัดระวังในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ในขณะที่เดียวกันพวกนางได้วิสาสะและสอบถามโดยตรงกับท่านนบี ﷺ ในข้อปัญหาต่างๆที่พวกนางไม่ทราบ (Ibn ‘Asākir, 1998: 69/32) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาที่มีประสิทธิผลประการหนึ่งของบรรดาสะหาบียาค

ท่านหญิงอุม്മุ หะบีบะฮ์ภรรยาของท่านนบี ﷺ ได้รายงานหะดีษบทหนึ่งซึ่งนางได้ยินจากท่านนบี ﷺ กล่าวในขณะที่อยู่บนแท่นเทศนา (มินบَّر ในมัสยิด) ว่า “ไม่เป็นที่อนุมัติแก่สตรีผู้ศรัทธาในอัลลอฮ์และศรัทธาในวันอาคีเราะฮ์ที่จะไว้ทุกข์แก่ผู้เสียชีวิตเกินสามวัน เว้นแต่ผู้ตายเป็นสามีของนาง ซึ่งไว้ทุกข์นานถึงสี่เดือนกับอีกสิบวัน” (Muslim: 1486) จากหะดีษนี้แสดงให้เห็นว่าท่านหญิงอุม്മุ หะบีบะฮ์ก็เข้าร่วมรับฟังการเทศนาธรรมของท่านนบี ﷺ ในมัสยิด

นอกจากการเทศนาธรรมหลังจากละหมาดแล้ว ในขณะที่ดำเนินการละหมาดโดยเฉพาะการละหมาดที่อ่านดัง คือละหมาดมัฆริบ ละหมาดอิซาและละหมาดศุบห์ บรรดาสะหาบียาคก็มีโอกาสรับฟังและศึกษาโองการอัลกุรอานจากการอ่านในละหมาดของท่านนบี ﷺ ดังมีรายงานจากอิบนุ อับบาสซึ่งรายงานจากนางอุม്മุ อัลฟุฎล์ บินต์ อัลฮาริษกล่าวว่า นางได้รับฟังและเรียนรู้โองการอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัลมูรสะลาต จากปากของท่านนบี ﷺ ในขณะที่อ่านในละหมาดมัฆริบครั้งสุดท้ายของท่านนบี ﷺ ก่อนที่จะเสียชีวิต (Bukhārī: 4429)

นอกจากนี้กฎบะฮ์หรือธรรมเนียมกลายเป็นกระบวนการหนึ่งของการศึกษาที่ถูกกำหนดขึ้นมาพร้อมกับการปฏิบัติศาสนกิจการละหมาดญุมอัตในวันศุกร์และการละหมาดอิติฮ์อิดอัลฟิตรีและอิติฮ์อิดอัลอฎฮา ในการละหมาดญุมอัตในทุกวันศุกร์ท่านนบี ﷺ จะอ่านกฎบะฮ์ก่อนการละหมาดญุมอัตซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งของการละหมาดญุมอัต และมีรายงานพบว่ามีบรรดาสะหาบียาคเข้าร่วมละหมาดญุมอัตและรับฟังการอ่านกฎบะฮ์ของท่านนบี ﷺ โดยที่พวกนางจะอยู่ในแถวหลังจากแถวของผู้ชายซึ่งอยู่ท้ายสุดของมัสยิด ดังที่มีรายงานจากอิบนุ สะอูดซึ่งรับสาขารายงานจากสตาลิม อิบิ อัลนุอ์มาน โดยรายงานจากนางอุม്മุ ศุบัยยะฮ์ เคาละฮ์ บินต์ ก็อยส์ อัลญะฮะนียะฮ์ ซึ่งนาง

กล่าวว่า “ดิฉันเคยเข้ารับฟังกฎบะฮ์ละหมาดมุอ์ตของท่านบี ﷺ ซึ่งดิฉันอยู่ในแถวท้ายสุดของแถวสตรี และดิฉันได้ยินท่านนบี ﷺ อ่านโองการอัลกุรอานสุเราะฮ์ ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ (Qāf 50:1) ในขณะที่อยู่บนแท่นมินบร ซึ่งดิฉันอยู่ท้ายสุดของมัสยิด” (Ibn Sa’d, 1990: 8/229-230) เศาะหาบียะฮ์บางท่านได้เรียนและท่องจำโองการอัลกุรอานจากการฟังกฎบะฮ์ละหมาดมุอ์ตของท่านนบี ﷺ ดังที่มีรายงานจากอิบนุ สะอูดซึ่งมีสายราชจากยะหฺยา อิบนุ อับดุลลอฮ์ อิบนุ อับดุลเราะหฺมาน อิบนุ สะอูด อิบนุ ชะรอเราะห์ (ررار) จากนางอุม്മ์ ฮิชาม บินด์ ทาริยะฮ์ อิบนุ อัลนุอ์มานกล่าวว่า “ดิฉันได้ท่องจำโองการอัลกุรอานสุเราะฮ์ ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ จากลิ้นของท่านนบี ﷺ โดยตรงซึ่งท่านได้อ่านต่อหน้าผู้คนในกฎบะฮ์ทุกวันศุกร์” (Ibn Sa’d, 1990: 8/326) และมีรายงานจากสุไลมาน อิบนุ บิลาล รับรายงานจากยะหฺยา อิบนุ สะอูดซึ่งรับรายงานจากนางอัมเราะฮ์ บินด์ อับดุลเราะหฺมานซึ่งรายงานจากพี่สาวของนางกล่าวว่า “ดิฉันได้ศึกษาอัลกุรอานสุเราะฮ์ ﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾ จากปากของท่านนบี ﷺ โดยตรงในวันศุกร์ซึ่งท่านได้อ่านบนแท่นมินบรในกฎบะฮ์ทุกวันศุกร์” (Muslim: 872)

มีรายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบนุ รอฟีอ์ ซึ่งเป็นคนรับใช้ของท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ได้รายงานจากท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ว่า วันหนึ่งคนรับใช้หญิงกำลังหิวผมให้แก่ท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ และทันใดนั้นได้ยินเสียงของท่านนบี ﷺ กล่าวขึ้นต้นกฎบะฮ์บนแท่นมินบรว่า “يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ! (โอ้มวลมนุษยทั้งหลาย!)” ท่านหญิงสะละมะฮ์จึงสั่งให้คนรับใช้หญิงคนนั้นหยุดหิวผมก่อนแล้วค่อยทำที่หลัง คนรับใช้หญิงคนนั้นได้กล่าวแก่ท่านหญิงสะละมะฮ์ว่า “แท้จริงนี่เป็นการเรียกพวกผู้ชาย ไม่ใช่เรียกพวกผู้หญิง” ท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ตอบว่า “ดิฉันไม่ใช่มนุษยกระนั้นหรือ” นางจึงรีบเข้าไปฟังกฎบะฮ์ของท่านนบี ﷺ (Muslim: 2295) หะดีษบทนี้นอกจากแสดงถึงความกระตือรือร้นของเศาะหาบียะฮ์ในการรับฟังกฎบะฮ์ของท่านนบี ﷺ แล้ว จากคำพูดของท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ที่ว่า “ดิฉันไม่ใช่มนุษยกระนั้นหรือ” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศาะหาบียะฮ์มีความเข้าใจว่าสตรีเพศก็เข้าในคำว่า “يٰٓأَيُّهَا النَّاسُ! (โอ้มวลมนุษยทั้งหลาย!)” นี้ด้วย ซึ่งอิมามอัลนะวะวีกล่าวว่ายืนยันว่า นั่นเป็นความเห็นพ้องต้องกันของบรรดาอูละมาอ์ (Al-Nawawī, 1994: 15/84)

นอกจากกฎบะฮ์มุอ์ตในวันศุกร์ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนการสอนประจำสัปดาห์แล้ว ยังมีกฎบะฮ์ประจำปีด้วย ซึ่งมีด้วยกันสองครั้งต่อปี คือกฎบะฮ์วันอีดอัลฟิตรี์และกฎบะฮ์วันอีดอัลอฎฐาสำหรับวันอีดอัลฟิตรี์นั้นตรงกับวันที่ 1 ของเดือนเชาวาล ส่วนวันอีดอัลอฎฐานั้นตรงกับวันที่ 10 เดือนซุลหิญญะฮ์ของทุกปีตามปฏิทินจันทรคติอาหรับ ท่านนบี ﷺ จะกล่าวธรรมกถาหรือกฎบะฮ์หลังจากละหมาดอีดอัลฟิตรี์และละหมาดอีดอัลอฎฐา ซึ่งปกติแล้วท่านนบี ﷺ จะทำการละหมาดอีด

ในสถานที่ที่เป็นมูซ็อลลา (สนามละหมาด) ของท่าน ทั้งจากรายงานประวัติศาสตร์และรายงานหะดีษพบหลักฐานอย่างชัดเจนว่า ในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีบรรดาเศาะหาบียาตออกไปร่วมละหมาดและรับฟังคุฏบะฮ์วันอีดทั้งอีดอัลฟิตรี์และอีดอัลอฎฮาที่มูซ็อลลาของท่านนบี ﷺ ดังมีรายงานจากนางอุม്മ์ อะฎิยะฮ์เล่าว่า ท่านรสูล ﷺ ได้สั่งให้พวกเราอนุญาตให้หญิงสาววัยรุ่น หุญญาที่มีประจำเดือนและหญิงที่มีผ้าคลุมออกไปยังมูซ็อลลาในวันอีดอัลฟิตรี์และอีดอัลอฎฮา สำหรับหญิงที่มีเลือดระดูนั้นให้ปลีกตัวออกห่างจากที่ละหมาดเล็กน้อย การออกมาปรากฏตัวของพวกนางทั้งหลายก็เพื่อร่วมกันเป็นพยานในความดี อีกทั้งได้ร่วมกันขอพร (ดุอาอ์) พร้อมกับชาวมุสลิมทั้งหลาย ดิฉันได้ถามท่านรสูลว่า “โอ้ท่านรสูล ﷺ ในกรณีที่ยุญญาในหมู่พวกเราที่ไม่มีผ้าคลุมจะทำอย่างไร” ท่านรสูล ﷺ ตอบว่า “พี่น้องของเธอควรจะต้องให้ยืมผ้าคลุมของตนให้แก่หล่อน” (Muslim: 8/12; Bukhāri: 351) ในศอฮีห์บุคอรีฮ์ซึ่งรายงานจากอุม്മ์ อะฎิยะฮ์เช่นกันเล่าว่า ผู้หญิงที่มาประจำเดือนนั้นจะอยู่ท้ายของผู้คนทั้งหมด พวกนางจะกล่าวคำตักบีร์ (สรรเสริญพระเจ้า) พร้อมกับผู้ที่กล่าวตักบีร์ ร่วมกันขอดุอาอ์พร้อมกับผู้ที่ขอดุอาอ์ และพวกเขาหวังที่จะได้รับความประเสริฐและการอภัยโทษของวันอีด (Bukhāri: 971)

รายงานจากอิบน์ อับบาสเล่าว่า ครั้งหนึ่งฉันได้ร่วมละหมาดอีดกับท่านรสูล ﷺ ขอสาบานได้ว่า ท่านละหมาดก่อนที่จะกล่าวคุฏบะฮ์ หลังละหมาดเสร็จท่านได้กล่าวคุฏบะฮ์ แต่ปรากฏว่าพวกผู้หญิงไม่ได้ยินเสียงของท่าน ท่านนบี ﷺ จึงเดินไปหาพวกเธอพร้อมกับกล่าวแนะนำและตักเตือนพวกเธอ รวมทั้งสั่งใช้ให้พวกเธอบริจาคทาน บิลาตได้กางผ้าของตนออก ผู้หญิงคนหนึ่งได้โยนแหวนและเครื่องประดับรวมทั้งสิ่งอื่นๆ ใส่ผ้าที่กางไว้ (Muslim: 8/2) ในศอฮีห์บุคอรีฮ์ ซึ่งรายงานจากอิบน์ อับบาสเช่นกันว่า ท่านนบี ﷺ ได้ละหมาดอีดอัลฟิตรี์สองร็อกอัตโดยที่ไม่ได้ละหมาดสุนัตก่อนและหลังละหมาดอีด หลังจากนั้น (หมายถึงหลังจากอ่านคุฏบะฮ์แล้ว) ท่านนบี ﷺ เดินไปยังแถวของสตรีโดยมีบิลาตประกบเดินตามด้วย และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวเทศนาธรรมแก่สตรีโดยสั่งให้พวกนางบริจาคทาน พวกนางจึงพากันถอดตุ้มหูและสร้อยคอออกมาบริจาค (Bukhāri: 964)

หากวิเคราะห์ถึงเหตุผลที่ท่านนบี ﷺ ให้ความสำคัญแก่กลุ่มสตรีโดยได้เทศนาธรรมเฉพาะแก่พวกนางอีกรอบหนึ่งหลังจากได้กล่าวคุฏบะฮ์ทั่วไปบนแท่นมินบรแล้วนั้น อาจเป็นเพราะสาเหตุต่อไปนี้ คือ

ก) กลุ่มสตรีละหมาดอยู่แถวท้ายหลังจากแถวของบุรุษซึ่งเป็นไปได้ที่พวกนางอาจได้ยินเสียงคุฏบะฮ์ของท่านนบี ﷺ ไม่ชัดเจนมากนักเพราะอยู่ไกล

ข) อาจเป็นเพราะว่าท่านนบี ﷺ ต้องการสื่อสารทำความเข้าใจในประเด็นเฉพาะของสตรีซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับบุรุษ

ค) หรือท่านนบี ﷺ อาจคิดว่าการพูดคุยในกลุ่มเป้าหมายนั้นอาจมีผลได้ดีกว่าการกล่าวคุฏบะฮ์ทั่วไป ด้วยเหตุนี้ท่านนบี ﷺ จึงได้เทศนาธรรมอีกรอบหนึ่งให้แก่กลุ่มสตรีหลังจากได้กล่าวคุฏบะฮ์ทั่วไปแล้ว

ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตามข้อเท็จจริงประการหนึ่งกล่าวคือ เศาะหาบียาตได้รับฟังคำเทศนาธรรมจากท่านนบี ﷺ สองรอบในโอกาสเดียวกัน ซึ่งหมายความว่าพวกนางได้รับความรู้ความเข้าใจจากท่านนบี ﷺ เพิ่มมากขึ้น จึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่แปลกหากพบว่าเศาะหาบียะฮ์บางท่านมีองค์ความรู้มากกว่าเศาะหาบะฮ์บางท่าน

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบรรดาเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาผ่านสถาบันมัศยิด โดยช่องทางการรับฟังโองการอัลกุรอานที่ท่านนบี ﷺ ในฐานะอิมามอ่านในละหมาด เข้าร่วมกิจการการศึกษาที่ดำเนินหลังละหมาดฟิรฎู รับฟังคุฏบะฮ์หรือธรรมกถาจากท่านนบี ﷺ โดยตรงทั้งในละหมาดวันศุกร์ซึ่งเป็นคุฏบะฮ์ในรอบสัปดาห์และการละหมาดวันอีดซึ่งเป็นคุฏบะฮ์ในรอบประจำปี ด้วยกระบวนการกิจกรรมการศึกษาดังกล่าวนี้ทำให้เศาะหาบียาตเข้าถึงการศึกษาและมีองค์ความรู้เกี่ยวกับอิสลามไม่น้อยกว่าเศาะหาบะฮ์ที่เป็นชาย

ค. สถาบันอัลศุฟฟะฮ์

อัลศุฟฟะฮ์ (الصُّفَّة) ในทางภาษาหมายถึงอาคารที่เป็นกิ่งห้องโถงใหญ่ ส่วนชาวศุฟฟะฮ์ หมายถึง ชาวมุสลิมนที่ยากไร้ผู้ซึ่งไม่มีที่พักอาศัยและได้อาศัยสถานที่ร่มเงาชายคามัศยิดอัลนะบะวีย์เป็นที่พักพิง (Ibn Manzūr n.d: 4/2463)

อิบนุ หะญูร ได้ให้ความหมายอัลศุฟฟะฮ์ว่าหมายถึง สถานที่ที่อยู่ท้ายมัศยิดอัลนะบะวีย์โดยมีหลังคาคลุม ซึ่งจัดเตรียมไว้เพื่อเป็นที่พักพิงอาศัยแก่คนต่างถิ่นที่ไม่มีที่พักอาศัยและไม่มีญาติสหาย จำนวนสมาชิกของชาวศุฟฟะฮ์นั้นในบางช่วงเวลามีจำนวนมากและในบางช่วงก็มีจำนวนน้อยซึ่งขึ้นอยู่กับว่าบางคนได้แต่งงานออกเรือนไป บางคนเสียชีวิตหรือบางคนได้เดินทางไปที่อื่น (Ibn Hajar, 2005a: 8/246)

พื้นที่มัศยิดอัลนะบะวีย์ในสมัยของท่านนบี ﷺ นั้นแบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนแรกเป็นพื้นที่กว้างโล่งไว้เพื่อเป็นที่ละหมาด ส่วนที่สองเรียกว่าศุฟฟะฮ์หรือซุลละฮ์ (แปลว่ามีหลังคาปิดหรือเป็นที่ร่ม) ซึ่งเป็นสถานที่ใช้เพื่อการเรียนการสอนและเป็นที่พักพิง ส่วนพื้นที่ที่สามคือ ห้องต่างๆ ที่สร้างขึ้นสำหรับที่อยู่อาศัยของบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ (Hamidullah, 1993: 2/768)

สำหรับประวัติความเป็นมาของชาวศุฟฟะฮ์นั้น มีรายงานในตำราสุนัน อัลกุบรอของอัลบัยฮะกีษ์ ซึ่งมีสายรายงานจากอุษมาน อิบนุ อัลยะมาน (اليمان) เล่าว่า ครั้นเมื่อมีผู้อพยพมายังนครมะดี-

นะฮ์จำนวนมากขึ้น พวกเขาไม่มีบ้านและไม่มีที่พักพิง ท่านนบี ﷺ จึงจัดให้พวกเขาพักอยู่ในมัสยิด และได้เรียกพวกเขาว่า “ชาวศุฟฟะฮ์” ท่านนบี ﷺ ได้คลุกคลีอยู่กับพวกเขาและให้ความหวังแก่พวกเขา (Al-Bayhaqī, 2003: 2/624)

สถาบันอัลศุฟฟะฮ์ไม่เพียงแต่เป็นที่สถานที่พักพิงหรือเป็นหอพักสำหรับเสาะหาบะฮ์ผู้ยากไร้เท่านั้น หากแต่อัลศุฟฟะฮ์เป็นสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในสมัยของท่านนบี ﷺ ซึ่งศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัด หะมีดลลอฮ์ถือว่า สถาบันอัลศุฟฟะฮ์เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในอิสลาม โดยมีท่านนบี ﷺ เป็นบรมครูที่ให้การอบรมสั่งสอนให้แก่บรรดาชาวศุฟฟะฮ์ (Hamidullah, 1993: 2/768) ด้วยเหตุนี้บางคนจึงให้ขนานนามชาวศุฟฟะฮ์ว่า เป็นผู้อุทิศตนเพื่อแสวงหาความรู้ (Al-Rashīd, 1982: 19)

มีเสาะหาบะฮ์จำนวนมากได้รับการอบรมบ่มเพาะความรู้ในสถาบันอัลศุฟฟะฮ์จนโดดเด่นในความรู้ด้านต่างๆ ตัวอย่างเช่น อับู สุร็อยเราะฮ์ ซึ่งเป็นเสาะหาบะฮ์ที่ลือชื่อในการท่องจำหะดีษมากที่สุดคนหนึ่ง โดยได้รายงานหะดีษทั้งหมดมากถึง 5374 หะดีษ (Ibn Al-Jawzī, 1997: 263) ในศอฮ์หับุคอรีฮ์ได้บันทึกถึงคำพูดของอับู สุร็อยเราะฮ์เล่าถึงเหตุผลที่สามารถท่องจำหะดีษมากกว่าเสาะหาบะฮ์ท่านอื่นๆ อันเนื่องมาจากความเป็นศิษย์ในสถาบันอัลศุฟฟะฮ์ว่า “แท้จริงพวกท่านพูดกันว่า อับู สุร็อยเราะฮ์ได้รายงานหะดีษจากท่านรสูลลลอฮ์ ﷺ เป็นจำนวนมาก พวกท่านพูดกันอีกว่า ทำไมชาวมุฮาญีรีนและชาวอันศอร์ไม่ได้รายงานหะดีษจากท่านรสูลลลอฮ์ ﷺ มากเหมือนดังที่อับู สุร็อยเราะฮ์รายงาน แท้จริงแล้วบรรดาสหายนของฉันชาวมุฮาญีรีนยังอยู่กับการค้าขายในตลาด ส่วนฉันนั้นได้ติดตามและคลุกคลีกับท่านรสูล ﷺ มาตลอด เพื่อที่จะได้กอบโกยอย่างเต็มที่ ฉันอยู่กับท่านในขณะที่คนอื่นๆ ไม่อยู่และฉันได้ท่องจำในขณะที่คนอื่นๆ ลืม ส่วนสหายนของฉันชาวอันศอร์นั้นก็อยู่อยู่กับการสะสมทรัพย์สมบัติ สำหรับฉันแล้วฉันเป็นคนยากจนจากชาวอัลศุฟฟะฮ์...” (Bukhāri: 2047)¹

อับู สะอีด อัลคุดรีฮ์เล่าถึงส่วนหนึ่งของบรรยากาศกิจกรรมการศึกษาในสถาบันอัลศุฟฟะฮ์ว่า วันหนึ่งข้าพเจ้าได้นั่งร่วมอยู่กับชาวมุฮาญีรีนผู้ยากไร้ (หมายถึงชาวศุฟฟะฮ์) ซึ่งบางคนในหมู่พวกเขาได้แอบซ่อนตัวเองอยู่ข้างหลังของพรรคพวกเขาอันเนื่องจากเอาเราะฮ์ที่ไม่ได้ปกปิด มีคนหนึ่งได้อ่านอัลกุรอานให้แก่พวกเราฟัง ทันใดนั้นท่านนบี ﷺ ก็มาถึงและยืนอยู่ต่อหน้าพวกเรา เมื่อเห็นท่านนบี ﷺ คนที่อ่านอัลกุรอานก็หยุดอ่าน ท่านนบี ﷺ กล่าวสละมแก่พวกเราพร้อมกับถามว่า “พวกท่านกำลังทำอะไรกันอยู่” พวกเราตอบว่า “โอ้ท่านรสูลลลอฮ์ มีผู้อ่านอัลกุรอานให้แก่พวกเรา และพวกเราได้สดับรับฟังคัมภีร์ของพระองค์อัลลลอฮ์” อับู สะอีดกล่าวอีกว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Abū Nu'aym, 1988: 1/378-379

“บรรดามวลการสรรเสริญเป็นสิทธิ์ของอัลลอฮ์ผู้ทรงกำหนดในบรรดาประชาชาติของฉันให้ฉันนั้น ได้ออกทนอยู่กับพวกเขา” หลังจากนั้นท่านรศูล ﷺ นั่งลงอยู่ตรงกลางพวกเราทั้งนี้เพื่อให้อยู่เสมอกับพวกเรา หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ ได้กล่าวพร้อมกับใช้มือเป็นท่าทางประกอบว่า “พวกท่านจงทำหะละเกาะฮ์แบบนี้แหละ (หมายถึงการศึกษาหาความรู้โดยการนั่งล้อมเป็นวง)” ท่านนบี ﷺ สามารถเห็นใบหน้าของทุกคนในที่นั้น แต่อบู สะอิดเล่าว่า “ฉันไม่เห็นท่านรศูล ﷺ จะรู้จักใครสักคนจากหมู่พวกเขานอกจากฉันเท่านั้น” และท่านรศูล ﷺ ได้กล่าวอีกว่า “ขอแจ้งข่าวดีแก่บรรดาชาวมุฮาญีรีนผู้ยากไร้ทั้งหลายว่า ด้วยรัศมีอันเต็มเปี่ยมในวันกิยามะฮ์ พวกท่านจะเข้าสรวงสวรรค์ก่อนบรรดาผู้ร่ำรวยด้วยเวลาครึ่งวัน และนั่นก็คือห้าร้อยปี” (Abū Dāwūd: 3666)¹

นอกจากท่านนบี ﷺ แล้วยังมีเศาะหาบะฮ์บางท่านได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นครูสอนให้แก่ชาวศุฟฟะฮ์ ดังมีรายงานจากอุบาเดฮ์ อิบน์ อัลศอมิต กล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้สอนอัลกุรอานและการเขียนให้แก่ผู้คนชาวศุฟฟะฮ์” (Abū Dāwūd: 3416)² และท่านนบี ﷺ ได้แต่งตั้งอับดุลลอฮ์ อิบน์ สะอิด อิบน์ อัลอาศเป็นครูสอนหิกมะฮ์ (Ibn Ḥabīb, n.d.: 460; Hamidullah, 1993: 2/768)

ในสถาบันอัลศุฟฟะฮ์ไม่เพียงแต่มีเศาะหาบะฮ์จากนครมะดีนะฮ์เท่านั้น หากแต่มีมุสลิมจากต่างถิ่นทั่วทุกสารทิศของคาบสมุทรอาระเบียที่เข้ามาพบกับท่านนบี ﷺ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลามมาพักอาศัยอยู่ในอัลศุฟฟะฮ์เป็นการชั่วคราวก่อนที่จะแยกย้ายกลับไปยังถิ่นฐานของตนเอง ครั้งหนึ่งมีรายงานว่ามิมุสลิมจากเผ่าตะมีมจำนวน 80 คนเข้ามาพักชั่วคราวอยู่ในอัลศุฟฟะฮ์ และมีรายงานอีกว่าช่วงหนึ่งมีมุสลิมมากถึง 400 คนเข้ามาเป็นศิษย์ในสถาบันอัลศุฟฟะฮ์ (Hamidullah, 1993: 2/769) นอกจากนี้ในศอฮ์หับคูรีย์ได้รายงานว่า มีชายหนุ่มกลุ่มหนึ่งเข้ามาศึกษาเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและมาพักอยู่กับท่านนบี ﷺ เป็นเวลา 20 วัน หลังจากนั้นเมื่อเห็นว่าพวกเขามีความรู้เกี่ยวกับอิสลามบ้างแล้ว ท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้พวกเขานำความรู้กลับไปสอนครอบครัวของพวกเขาต่อไป (Bukhārī: 7246) ดังนั้นสถาบันอัลศุฟฟะฮ์จึงทำหน้าที่เสมือนสถาบันการศึกษาหรือมหาวิทยาลัยที่บ่มเพาะผู้รู้ นักปราชญ์ นักเผยแผ่ศาสนาเพื่อทำหน้าที่เผยแผ่ความรู้และศาสนาอิสลามสู่ผู้คนให้กว้างขวางต่อไป

สถาบันอัลศุฟฟะฮ์ไม่ใช่สถานที่สงวนสำหรับผู้ชายเท่านั้น หากแต่เศาะหาบียาตก็สามารถที่จะมาแสวงหาความรู้และเป็นศิษย์สถาบันนี้ได้เช่นกัน ซึ่งในรายงานพบว่าในสถาบันอัลศุฟฟะฮ์นั้นมีมุมนั่งสำหรับสตรีเป็นการเฉพาะเรียกว่า “ศุฟฟะฮ์ตุณนิสาฮ์ (صُفَّةُ النِّسَاءِ)” ดังที่มีรายงานจากอับ

¹ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษฏออิฟ ยกเว้นในท่อนท้ายของหะดีษที่กล่าวถึงการเข้าสรวงสวรรค์ซึ่งเป็นหะดีษศอฮ์ (Al-Albānī, 1998a: 295)

² อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮ์ (Al-Albānī, 1998b: 2/354)

ดุลลอส อิบน์ อุมร์เล่าว่า ท่านนบี ﷺ ได้ลงโทษให้ตัดมือผู้ขโมยโล่จากศุฟฟะตุนนิสาอ์ ซึ่งโล่นั้นมีราคาเท่ากับสามดิรฮัม (Al-Nasā'ī: 4909)¹

ในรายงานของอิบนุ ฮิซามและอัลบะลาซุรีย์เล่าว่าครั้งหนึ่งท่านนบี ﷺ ออกมาละหมาดศุบห์ในมัสยิดอัลนะบะวีอ์ ในระหว่างการละหมาดนั้น ได้ยินเสียงของท่านหญิงซัยนับบ์ดัจจ์ขึ้นจากศุฟฟะตุนนิสาอ์ว่า “โอ้มนุษยทั้งหลาย ดิฉันเป็นผู้ให้การคุ้มครองอบู อัลอาศ อิบน์ อัลรอบีอ์” (Ibn Hishām, 1990: 2/298-299; Al-Balādhurī, 1959: 1/399)

จากรายงานดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นหลักฐานแสดงอย่างชัดเจนว่าในสถาบันอัลศุฟฟะอ์มีมุมหนึ่งที่เป็นเขตของสตรีเป็นการเฉพาะ ซึ่งเป็นสถานที่ที่บรรดาเศาะหาบียาตเข้ามาร่วมในกิจกรรมการศึกษา ดังที่มีรายงานจากมุหัมมัด อิบน์ อิสฮาก รับรายงานจากมุหัมมัด อิบน์ อัมร์ อิบน์ อะฏอ์ (عطاء) ซึ่งรายงานจากนางบูกัยเราะฮ์ (بُكَيْرَةُ) ภรรยาของอัลเกาะอ์กออ์ (القَعَاة) นางเล่าว่า วันหนึ่งดิฉันนั่งอยู่ในศุฟฟะอ์เขตสตรี และได้ฟังการเทศนาธรรมจากท่านนบี ﷺ โดยที่ท่านใช้มือขวาชี้เป็นท่าทางประกอบพร้อมกับกล่าวว่า “โอ้มวลมนุษยทั้งหลาย เมื่อพวกเจ้าได้ยินการเกิดคราสใกล้ๆ แลวนั้น แสดงว่าวันสิ้นโลกกำลังใกล้เข้ามาแล้ว” (Ibn Hanbal: 27130²; Al-Ṭabarānī, n.d.: 24/ 204)

การศึกษาที่เป็นทางการ โดยผ่านสถาบันมัสยิดและสถาบันอัลศุฟฟะอ์ยังไม่สามารถสนองตอบความกระหายในการแสวงหาความรู้ของบรรดาเศาะหาบียาตในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ ได้ พวกนางจึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มและส่งตัวแทนเพื่อเรียกร้องให้ท่านนบี ﷺ ได้กำหนดวันเพื่อสอนให้แก่พวกนางเป็นการเฉพาะ ดังปรากฏรายงานจากอบู สะอีด อัลคุฎรีย์ว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้ามาพบท่านนบี ﷺ และขอให้ท่านนบี ﷺ ได้กำหนดวันเฉพาะเพื่อสอนศาสนาให้แก่พวกนางโดยแยกออกจากพวกผู้ชาย ซึ่งสตรีผู้นั้นได้กล่าวแก่ท่านนบี ﷺ ว่า “ในวันนั้นจงสอนพวกเราในสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงสอนให้แก่ท่านไว้” ท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้พวกนางรวมตัวกันในวันและสถานที่ที่ท่านนบี ﷺ ได้กำหนดไว้เพื่อที่จะทำการสอนให้แก่พวกนางเป็นการเฉพาะ (Bukhārī: 101, 1249, 3710)

อิบนุ หะญูร์เห็นว่าสตรีผู้ที่มาพบท่านนบี ﷺ ในหะดีษข้างต้นนี้น่าจะเป็นนางอัสมาอ์ บินต์ ยะซีด อิบน์ อัลสะกัน (Ibn Hajar, 2005a: 7/199) และสถานที่ที่ท่านนบี ﷺ กำหนดไว้เป็นที่รวมตัวของบรรดาสตรีเพื่อการศึกษาที่น่าจะไม่ใช่เป็นมัสยิดอัลนะบะวีอ์หรืออัลศุฟฟะอ์ แต่น่าจะเป็นบ้านของเศาะหาบะฮ์ท่านใดท่านหนึ่ง ทั้งนี้มีรายงานจากอบู สุร็อยเราะฮ์ว่า “ท่านนบี ﷺ ได้นัด

¹ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1998d: 3/325)

² ซูอัยบ์ อัลอ์รันนะวุดและคณะวินิจฉัยว่าหะดีษบทนี้มีอิสนาตที่ฏออิฟ (Ibn Hanbal, 2001: 45/100) แต่อย่างไรก็ตามอิบนุ อัลอะษีรก็ได้รายงานหะดีษเดียวกันนี้ในอุตุลอุลุมอะฮ์ (Ibn al-Athir, 1994: 7/39)

หมายเจอกันที่บ้านของชายคนหนึ่ง¹ และพวกนางได้รวมตัวกันในวันและสถานที่ที่ได้นัดหมายไว้” (Ibn Hanbal: 7357)² มุหัมมัด หะมีดุดลอฮุมิมีความเห็นว่าหะดีษนี้เป็นหลักฐานแสดงว่าท่านนบี ﷺ ได้จัดให้มีการศึกษาประจำสัปดาห์หนึ่งวันต่อสัปดาห์เป็นการเฉพาะให้แก่บรรดาเศาะหาบียาต เพื่อให้พวกนางได้มีโอกาสเรียนรู้ สอบถามเกี่ยวกับศาสนาจากท่านนบี ﷺ โดยตรง (Hamidullah, 1993: 2/772) แต่อย่างไรก็ตามมีนักวิชาการบางท่านเห็นแย้งว่า หะดีษนี้ไม่ได้บ่งบอกว่าท่าน นบี ﷺ ได้มีการจัดการศึกษาประจำสัปดาห์ให้แก่บรรดาเศาะหาบียาตเป็นการเฉพาะ แต่ท่านนบี ﷺ ได้นัดหมายเป็นการชั่วคราวเมื่อต้องการที่จะสื่อสารบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับบรรดาสตรีโดยตรง เป็นการเฉพาะ (Savaş, 1991: 128) และที่น่าสังเกตว่าท่านนบี ﷺ ไม่ได้กำหนดให้มัสยิดอัลนะบะวีเป็นสถานที่นัดหมายนั้น ทั้งนี้อาจเข้าใจได้ว่าท่านนบี ﷺ ต้องการเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาให้มากที่สุด หากจัดที่มัสยิดอาจมีสตรีบางคนไม่สะดวกที่จะมาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่อยู่ในช่วงมาประจำเดือน เป็นต้น

จากหะดีษข้างต้นสามารถที่จะเข้าใจได้อีกว่า การจัดการศึกษาที่แยกระหว่างชายและหญิงในสมัยของท่านนบี ﷺ เกิดขึ้นจากความปรารถนาของบรรดาเศาะหาบียาตไม่ใช่เป็นคำสั่งหรือข้อกำหนดจากท่านนบี ﷺ โดยตรง ส่วนเหตุผลของการขอแยกระหว่างชายและหญิงนั้นเป็นเหตุผลเชิงเทคนิคไม่ใช่เหตุผลในเชิงศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าเศาะหาบียะฮ์ผู้ที่เข้ามาพบกับท่านนบี ﷺ ในเรื่องนี้ได้ให้เหตุผลตามที่ปรากฏในคัมภีร์หะดีษต่างๆ คือ “غَلَبْنَا عَلَيْكَ الرَّجَالَ” (Bukhārī: 101) “ذَهَبَ الرَّجَالُ بِحَدِيثِكَ” (Bukhārī: 3710) หรือ “مَا تَقْدِرُ عَلَيْكَ فِي مَجْلِسِكَ مِنَ الرَّجَالِ” (Ibn Hanbal: 7357) ซึ่งหมายความว่า การจัดการกิจกรรมการศึกษาในลักษณะรวมกันระหว่างชายและหญิงนั้น พวกผู้ชายมักมีโอกาสดูเปรียบเหนือกว่าผู้หญิงในเรื่องต่างๆ ทั้งในเรื่องการเลือกที่นั่งที่จะอยู่ใกล้กับท่านนบี ﷺ เพื่อสามารถที่จะได้ยินเสียงท่านนบี ﷺ อย่างชัดเจน หรือโอกาสในการซักถามคำถามต่างๆ ต่อท่านนบี ﷺ ด้วยเหตุนี้บรรดาเศาะหาบียาตจึงเรียกร้องให้ท่านนบี ﷺ ได้กำหนดวันและสถานที่เพื่อจัดการศึกษาให้แก่พวกนางเป็นการเฉพาะ แม้ว่าท่านนบี ﷺ ได้กำหนดวัน

¹ แต่ในตำราของอิบนุฮะญัรใช้คำว่า “مَوْعِدُكُمْ بَيْتُ فُلَانَةٍ” หมายถึงท่านนบี ﷺ ได้นัดหมายที่บ้านของสตรีคนหนึ่ง (Ibn Hajar, 2005a: 1/344) ไม่ว่าจะที่บ้านของสตรีหรือบ้านของบุรุษไม่ได้มีนัยสำคัญมากนักซึ่งโดยสรุปแล้วเป็นบ้านของเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่งซึ่งไม่ใช่ในมัสยิดหรือสถานอันอัครุฟะฮ์

² ซุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสานาคที่สอดคล้องตามเงื่อนไขของมุสลิม (Ibn Hanbal, 1997: 12/313) ซึ่งคัมภีร์หะดีษมีดังนี้

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ جَاءَ نِسْوَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تَقْدِرُ عَلَيْنَا فِي مَجْلِسِكَ مِنَ الرَّجَالِ فَوَاعَدْنَا مِنْكَ يَوْمًا نَأْتِيكَ فِيهِ قَالَ مَوْعِدُكُمْ بَيْتُ فُلَانٍ وَأَتَاهُنَّ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلِذَلِكَ الْمَوْعِدِ

เพื่อการศึกษาของเศาะหาบียาตเป็นการเฉพาะแล้วก็ตาม แต่ไม่ปรากฏคำสั่งของท่านนบี ﷺ ห้ามไม่ให้เศาะหาบียาตเข้าร่วมในกิจกรรมการศึกษาที่ท่านนบี ﷺ ได้จัดทั่วไปทั้งในมัสยิดและที่สถาบันอัลศุฟฟะฮ์ หรือในโอกาสอื่นๆ

2) การศึกษาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ

การศึกษาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการในที่นี้หมายถึงการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นในหมู่เศาะหาบียาตในยุคของท่านนบี ﷺ ที่ไม่ได้เป็นระบบ ไม่ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่ได้มีการนัดตารางไว้ล่วงหน้าหรือเป็นการศึกษาแบบตัวต่อตัว ซึ่งเกิดขึ้นตามสภาพการณ์ โอกาสหรือตามอัธยาศัย การศึกษาในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการดังกล่าวนี้จะพบบ่อยในหมู่ของเศาะหาบียาตซึ่งเป็นวิธีการศึกษาที่คล่องตัวและมีสัมฤทธิ์ผลตรงตามเป้าหมายของผู้เรียนมากที่สุด ลักษณะกิจกรรมการศึกษาที่ไม่เป็นทางการอาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้

ก. ศึกษาโดยผ่านตัวแทนของท่านนบี ﷺ

ท่านนบี ﷺ ให้ความสำคัญต่อการศึกษาของสตรีตั้งแต่เริ่มแรกการประกาศศาสนาอิสลาม และเป็นที่ทราบกันดีว่าในช่วงแรกของยุคมีกาะฮ์นั้นชาวมุสลิมยังมีจำนวนน้อยและยังไม่เข้มแข็งพอที่เผยแพร่อิสลามอย่างเปิดเผย กิจกรรมต่างๆ ของศาสนาอิสลามจึงดำเนินไปอย่างลับๆ มุสลิมบางคนจะต้องซ่อนเร้นความเป็นมุสลิมของตนเองไว้ เพราะเกรงว่าจะถูกทำร้ายหรือถูกกดดันจากชาวมุชริกมีกาะฮ์ ถึงกระนั้นก็ตามท่านนบี ﷺ ไม่หยุดนิ่งที่ให้การศึกษแก่บรรดาเศาะหาบียาต ท่านนบี ﷺ ได้แต่งตั้งเศาะหาบะฮ์บางท่านให้ไปทำการสอนอัลกุรอานและศาสนาอิสลามตามบ้านเรือนของชาวมุสลิมอย่างลับๆ ก่อนที่อุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบเข้ารับอิสลาม น้องสาวของเขาคือนางฟาฏิมะฮ์ บินต์ อัลค็อฏฏอบ พร้อมกับสามีของนางคือสะอีด อิบน์ ซัยด์เข้ารับอิสลามแล้ว (Ibn al-Athir, 1994: 7/215) ท่านนบี ﷺ ได้มอบหมายให้ค็อบบาบ อิบน์ อัลอะรีด ทำหน้าที่มาสอนอัลกุรอานให้แก่ครอบครัวของนางฟาฏิมะฮ์ ในตำราของอิบน์ ฮิซามได้เล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “ค็อบบาบ อิบน์ อัลอะรีดได้เดินทางไปยังบ้านของนางฟาฏิมะฮ์เพื่อที่จะอ่านอัลกุรอานให้แก่นาง” (Ibn Hishām, 1990: 1/370) คำว่าอ่านอัลกุรอานตามที่ปรากฏในรายงานภาษาอาหรับซึ่งใช้คำว่า “يقرأها القرآن” สำนวนนี้ตามความเข้าใจในปัจจุบันไม่น่าจะเป็นการอ่านออกเสียงตามอักขระอย่างเดียว ซึ่งน่าจะรวมถึงการศึกษา ทำความเข้าใจ พิจารณาไตร่ตรองและถกเถียงเพื่อเข้าถึงความหมายที่แท้จริงของโองการอัลกุรอานให้มากที่สุดด้วย ทั้งนี้เพื่อสามารถสนองตอบพระบัญชาของอัลกุรอานได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีรายงานพบว่า นางฟาฏิมะฮ์ บินต์ อัลค็อฏฏอบได้ครอบครองแผ่นบันทึกโองการอัลกุรอานที่เป็นลายลักษณ์อักษรอีกด้วย และนางได้ศึกษาอัลกุรอานด้วยแผ่นบันทึกดังกล่าวนี้ (Ibn Ishāq, 1976: 162)

มีรายงานจากอิสมาอีล อิบน์ อับดุลเราะห์มาน อิบน์ อะฏีเยฮ์ อัลอันศอรีย์ซึ่งรับรายงานจากยายของเขาคือ อุมม์ อะฏีเยฮ์แล้วว่า เมื่อท่านนบี ﷺ ได้อพยพมาถึงนครมะดีนะฮ์ได้สั่งให้สตรีชาวอันศอรร่วมตัวกันที่บ้านหลังหนึ่ง แล้วท่านนบี ﷺ ได้ส่งอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบไปพบกับพวกนางเพื่อรับการสัตยาบันของพวกนาง โดยที่พวกนางจะไม่ตั้งภาคีใดๆ ต่อพระองค์อัลลอฮ์ จะไม่ลักขโมย จะไม่กระทำผิดประเวณี จะไม่ฆ่าลูกๆ ของพวกนาง จะไม่เสกสรรลูกหลงพอให้เป็นลูกของพวกนาง และจะไม่ขัดขืนในคำสั่งที่ถึงาม นอกจากนี้อุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบได้สั่งให้พวกนางทั้งผู้ที่ขณะมีเลือดระดูประจำเดือนและหญิงสาววัยรุ่นออกไปร่วมตัวกันยังมูศ็อลลาในวันอีด และได้สั่งห้ามพวกนางเดินตามส่งศพไปยังสุสาน แต่อุมร์ไม่ได้บอกให้พวกนางออกไปละหมาดญุมอัตในวันศุกร์ (Ibn Hanbal: 20797, 27309; Ibn Khuzaymah, 1980: 3/112)¹

จากหะดีษทั้งสองบทข้างต้นเป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในบางโอกาสและบางสถานการณ์เศาะหาบียาคได้เรียนรู้และเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาผ่านตัวแทนของท่านนบี ﷺ และถือเป็นกิจกรรมการศึกษาที่ไม่เป็นทางการวิธีหนึ่งของบรรดาเศาะหาบียาค

ข. การศึกษาโดยการสนทนาปัญหาเกี่ยวกับท่านนบี ﷺ โดยตรง

มีเศาะหาบียาคจำนวนหนึ่งเมื่อมีข้อสงสัยในปัญหาศาสนาหรือปรารถนาต้องการทราบเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อปลีกย่อยหรือความละเอียดอ่อนในบทบัญญัติที่เกี่ยวกับสตรีเป็นการเฉพาะ พวกนางมักจะไปหาและเข้าพบท่านนบี ﷺ โดยตรง ซึ่งถือเป็นการศึกษาแบบตามอัชชาฮ์โดยใช้คำถามนำและเป็นวิธีการศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถเห็นสัมฤทธิ์ผลอย่างชัดเจน ข้อเสนอที่เป็นคำถามและคำตอบที่ท่านนบี ﷺ ได้ตอบให้แก่บรรดาพวกนางเป็นคุณประโยชน์อย่างมหาศาลต่อองค์ความรู้ของอิสลามซึ่งถูกบันทึกไว้มากมายในตำราหะดีษต่างๆ เพื่อเป็นมรดกทางวิชาการอิสลามที่สร้างความกระจ่างและความเข้าใจให้แก่ชนรุ่นหลังสืบต่อไป

ท่านนบี ﷺ มีความเสียสละอย่างสูงและอดทนที่จะรับฟังและตอบคำถามต่างๆ ของบรรดาเศาะหาบียาค อีกทั้งท่านนบี ﷺ เปิดโอกาสและให้การต้อนรับเศาะหาบียาคทุกท่านที่มาถามท่านนบี ﷺ ซึ่งสามารถถามได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ ทุกคำถามและความเดือดร้อนต่างๆ ของบรรดาเศาะหาบียาคได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจังและจริงใจจากท่านนบี ﷺ

¹ ซูอัยบ์ อัลอันนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่ศอฮีห์หากไม่รวมถึงเรื่องอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ (Ibn Hanbal, 1999: 34/394) ส่วนในศอฮีห์ อิบน์ กุซัยมะฮ์นั้น กล่าวถึงเนื้อหาการให้สัตยาบันเฉพาะในเรื่องการตั้งภาคี การลักขโมยและการผิดประเวณีเท่านั้น (Ibn Khuzaymah, 1980: 3/112)

ด้วยความเมตตาท่านนบี ﷺ พยายามวางตัวเป็นกันเองและสร้างบรรยากาศที่ไม่เกิดความเกรงขามหรือเกิดความหวาดกลัวแก่บรรดาเศาะหาบียาตที่เข้ามาพบท่าน พวกนางจึงรู้สึกสบายใจที่จะถามท่านนบี ﷺ ได้ทุกเรื่อง มีรายงานว่ามีสตรีชาวอันศอร์คนหนึ่งชื่อว่า นางอุม്മ์ กะษีร บินต์ ยะซีด¹ นางได้พาน้องสาวของนางคนหนึ่งเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อที่จะถามปัญหาบางอย่าง เมื่ออยู่ต่อหน้าท่านนบี ﷺ น้องสาวของนางรู้สึกอายที่จะถาม นางจึงรีบบอกแก่ท่านนบี ﷺ ว่า “แท้จริงน้องสาวของดิฉันต้องการจะถามบางอย่างจากท่าน แต่นางอายที่จะถาม” ท่านนบี ﷺ จึงกล่าวแก่นางว่า “จงถามมาเถิด แท้จริงการแสวงหาความรู้เป็นสิ่งที่ดีจำเป็น” น้องสาวของนางจึงถามในสิ่งที่เธอจะถาม (Ibn al-Athīr, 1994: 7/371)

นอกจากนี้ยังมีรายงานว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้ามาพบกับท่านนบี ﷺ หลังจากได้พูดคุยกันแล้ว ท่านนบี ﷺ ได้บอกให้นางกลับมาหาท่านนบี ﷺ อีกในคราวหน้า ด้วยความวิตกกังวลนางจึงถามว่า “ถ้าดิฉันกลับมาอีกในคราวหน้า หากไม่พบท่าน (หมายถึงท่านนบี ﷺ เสียชีวิตแล้ว) จะทำอย่างไร” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “หากเธอไม่พบฉันก็จงไปหาอูบัยด์” (Bukhārī: 3659) อดีบทบนั้นนอกจากบ่งบอกถึงปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกันเองของท่านนบี ﷺ ที่มีต่อสตรีโดยการเชื้อเชิญนางให้เข้ามาพบอีกในคราวหน้าแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความกระตือรือร้นและมีความตั้งใจสูงของเศาะหาบียะฮ์ท่านนี้ที่จะศึกษาหาความรู้ในศาสนาของอัลลอฮ์ จนนางวิตกกังวลว่าหากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตแล้วนางจะศึกษาหาความรู้จากใคร

จากการสำรวจด้วยทหะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวกับข้อคำถามที่บรรดาเศาะหาบียาตได้นำเสนอในขณะที่เข้าไปพบท่านนบี ﷺ นั้น สามารถแยกเป็นประเด็นในเชิงฟิสิกส์ดังต่อไปนี้

(1) ประเด็นที่เกี่ยวกับอิบาอะฮ์

ข้อคำถามต่างๆ ของบรรดาเศาะหาบียาตที่ได้ถามท่านนบี ﷺ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอิบาอะฮ์หรือการประกอบศาสนกิจมีจำนวนมากกระจัดกระจายอยู่ในตำราหะดีษต่างๆ ซึ่งไม่สามารถที่จะนำเสนอทั้งหมดในที่นี้ได้ ผู้วิจัยเลือกนำเสนอเป็นตัวอย่างเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับสตรีโดยตรง ดังมีหะดีษรายงานจากอิบน์ อับบาสเล่าว่ามีสตรีคนหนึ่งเข้ามาพบท่านนบี ﷺ และถามว่า “มารดาของดิฉันได้บนบานที่จะไปประกอบพิธีฮัจญ์แต่ปรากฏว่านางได้เสียชีวิตก่อนที่จะไปประกอบพิธีฮัจญ์ ดิฉันจะต้องทำฮัจญ์แทนให้แก่นางหรือไม่” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ใช่แล้ว เธอจงทำฮัจญ์ให้แก่นางเสีย เธอไม่เห็นหรือหรือว่า หากมารดาของเธอมิเห็นสิน เธอจะต้องเป็นผู้จ่ายแทนนางไม่ใช่หรือ” นางตอบ

¹ อิบน์ หะญูร ใช้ชื่อเศาะหาบียะฮ์ท่านนี้ว่า อุม്മ์ กะษีร บินต์ ซัยด์ อัลอันศอริยะฮ์ (أم كثير بنت زيد الأنصارية) (Ibn Hajar, 1853: 8/270)

ว่า “ใช่แล้ว” ท่านนบี ﷺ จึงมีวจนะอีกว่า “จงจ่ายหนี้ของพระองค์อัลลอฮ์เถิด แท้จริงหนี้ของพระองค์นั้นยิ่งควรแก่การจ่ายเสียอีก” (Bukhārī: 7315)

มีรายงานจากอิบน์ อับบาสอีกเล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้ามาพบท่านนบี ﷺ และถามว่า “โอ้ท่านรَسُولุลลอฮ์ ﷺ มารดาของดิฉันเสียชีวิต โดยที่นางยังค้างการถือศีลอดที่ได้บนบานไว้ ดิฉันจะต้องถือศีลอดชดให้แก่นางหรือไม่” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “เธอไม่เห็นหรือว่า หากมารดาของเธอมิหนีสิน เธอจะต้องจ่ายหนี้ให้แทนนางไม่ใช่หรือ” นางตอบว่า “ใช่” ท่านนบี ﷺ จึงกล่าวว่า “จงถือศีลอดชดให้แก่มารดาของเธอเถิด” (Muslim: 13/156)

ในเรื่องการบริจาคทานของสตรีมีหะดีษจากนางอัสม่าซึ่งนางได้เข้าไปหาท่านนบี ﷺ โดยกล่าวว่า “โอินบีของอัลลอฮ์ ส่วนตัวของดิฉันไม่มีอะไร ทั้งหมดเป็นทรัพย์สินของซุบัยร์ที่นำมาให้แก่ดิฉัน หากดิฉันได้บริจาคส่วนหนึ่งจากทรัพย์สินนั้น ดิฉันมีความผิดหรือไม่” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “จงบริจาคเท่าจำนวนที่ไม่ทำให้ท่านซุบัยร์โกรธเคือง เจ้าอย่าได้ตระหนี่ถี่เหนียว เพราะพระองค์อัลลอฮ์จะทรงตระหนี่ต่อเจ้า” (Muslim: 12/89)

นอกจากนี้ในเรื่องการทำความสะอาดเฉพาะของสตรี รวมถึงบทบัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระดูหรือเลือดประจำเดือนเป็นประเด็นที่บรรดาสะหายียาตเข้าไปถามท่านนบี ﷺ เป็นจำนวนมาก ในบันทึกของบุคอรีซึ่งรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งถามท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการชำระทำความสะอาดหลังจากหมดเลือดประจำเดือน ท่านนบี ﷺ ได้อธิบายขั้นตอนการทำความสะอาดอย่างละเอียด ในบางอย่างที่นางยังไม่เข้าใจจนต้องอาศัยท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นผู้ช่วย (Bukhārī: 314) และในบันทึกของบุคอรีเช่นกันซึ่งรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า นางฟาฏิมะฮ์ บินต์ อับี หุบัษช ได้ถามท่านนบี ﷺ ว่า “โอ้ท่านรَسُول ดิฉันมีเลือดประจำเดือนออกตลอดเวลา โดยไม่มีช่วงหยุดเลย ดิฉันจะต้องทิ้งละหมาดหรือไม่” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “แท้จริงมันเป็นเลือดที่ไม่ปกติ ไม่ใช่เลือดประจำเดือน เมื่อเธออยู่ในช่วงมีประจำเดือน ก็จงทิ้งละหมาด และเมื่อหมดช่วงประจำเดือนแล้วก็จงอาบน้ำและทำความสะอาดเลือดแล้วจงละหมาด” (Bukhārī: 306) และมีรายงานอีกว่า นางอุม്മ ก็อยส์ได้เข้าไปถามท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการทำความสะอาดเสื้อผ้าที่ถูกเปื้อนเลือดประจำเดือน ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้สอนวิธีการทำความสะอาดอย่างละเอียด (Ibn Ḥanbal: 26998)¹

มีรายงานว่า มีสตรีชาวอันศอรฺคนหนึ่งชื่อว่า อุม്മ สุลัยม์ ได้ถามรَسُولุลลอฮ์ ﷺ โดยเกริ่นนำว่า “โอ้ท่านรَسُولุลลอฮ์ แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ทรงไม่ละอายในสิ่งที่ถูกต้อง สตรีจะต้องอาบน้ำหรือไม่เมื่อนางฝันร่วมประเวณี” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “นางจะต้องอาบน้ำเมื่อพบเห็นว่ามีน้ำออกมา” ท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์ซึ่งอยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วยต้องปิดหน้าเพราะเงินอายต่อคำถามนั้นพร้อม

¹ ซุอัยบ์ อัลอรรนะวูตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสنادศอฮีหฺ (Ibn Ḥanbal, 2001: 44/549)

กับถามท่านนบี ﷺ ต่อว่า “*ไอ้รสูลลอสฺ สตรีมีฟันเป็ยกด้วยเธอ*” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “*ใช่แล้ว...*” (Bukhārī: 130)

บรรดาสะหาบียาคมีความจริงใจและกล้าหาญที่ถามปัญหาและข้อข้องใจต่างๆ แม้ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่สตรีทั่วไปรู้สึกว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่น่าอับอาย เก้อเขินก็ตาม แต่ด้วยความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเข้าใจบทบัญญัติอิสลามและศึกษาหาความรู้ในศาสนาของอัลลอสฺ พวกนางจึงไม่ลังเลที่ถามทุกอย่างที่พวกนางไม่รู้ ด้วยเหตุนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้กล่าวยกย่องสะหาบียาคชาวอันศอรฺว่า “*สตรีชาวอันศอรฺเป็นสตรีที่ประเสริฐที่สุด ความละเอียดไม่เป็นอุปสรรคต่อพวกนางในการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องศาสนา*” (Bukhārī 1400: 1/63)

(2) ประเด็นที่เกี่ยวกับมูอามะลาต

มีสะหาบียาคเข้าไปพบและถามท่านนบี ﷺ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมูอามะลาตเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่เป็นข้อคำถามในเชิงบทบัญญัติ ขอคำแนะนำหรือขอความเป็นธรรม ซึ่งคำถามและคำตอบของท่านนบี ﷺ ล้วนแต่เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญยิ่ง และในขณะเดียวกันบรรดาสะหาบียาคก็ได้เพิ่มพูนความรู้ในด้านมูอามะลาตมากขึ้น มีรายงานว่ามิมีสะหาบียาคท่านหนึ่งเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อฟ้องร้องในคดีที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในเรื่องการซื้อขาย นางในฐานะที่เป็นผู้บริโภคมักมีความกล้าหาญที่จะลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิของตนเองโดยการเรียกร้องความเป็นธรรมผ่านท่านนบี ﷺ ดังมีรายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ซึ่งเล่าถึงสตรีคนหนึ่งได้ซื้อผลไม้จากสวนของชายคนหนึ่ง แต่ปรากฏว่านางสามารถเก็บผลไม้ได้ในจำนวนที่น้อยมาก ไม่สอดคล้องกับราคาที่ได้ออไว้ นางจึงขอความเป็นธรรมจากชายคนนั้นให้ลดราคาลง แต่ปรากฏว่าชายคนนั้นได้สาบานว่าจะไม่ยินยอมลดให้ นางจึงนำเรื่องนี้มาฟ้องต่อท่านนบี ﷺ และท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในเชิงตำหนิชายคนนั้นว่า “*أبى ! أن لا يفعل خيرا!*” หมายความว่า “*เขาสาบานที่จะไม่ทำความดีกระนั้นหรือ!*” ซึ่งท่านนบี ﷺ กล่าวซ้ำเช่นนี้ถึงสามครั้ง เมื่อเรื่องนี้ถึงหูชายคนนั้น เขาจึงรีบไปหาท่านนบี ﷺ พร้อมกับกล่าวว่า “*ไอ้ท่านรสูลลอสฺ หากท่านปรารถนา ข้าพเจ้ายินดีจะคืนเงินทั้งหมด หรือหากจะให้ลดราคา ข้าพเจ้าก็ยินดีจะลดให้*” (Ibn Hanbal: 24742)¹ เหตุการณ์นี้นอกจากบ่งบอกถึงความอดสาหาในการแสวงหาความรู้ของสะหาบียาคแล้วยังแสดงถึงบทบาทของนางในการปกป้องสิทธิของผู้บริโภคอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีรายงานว่ามิมีสะหาบียาคท่านหนึ่งเข้าไปขอคำปรึกษาจากท่านนบี ﷺ ในเรื่องจริยธรรมในการทำธุรกิจ มีรายงานจากอับดุลลอสฺ อิบนุ อุษมาน อิบนุ คุษัยมฺ ซึ่งเล่าจากนางก็อยะลอะฮ์ อัลอันมารียะฮ์ว่า คิฉันเข้าไปพบท่านรสูลลอสฺ ﷺ ที่มีวะฮ์ในขณะที่ท่านทำอุมเราะฮ์ คิฉันได้

¹ ซุอัยบ์ อัลอันนะซุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีสะนัลดะสัน (Ibn Hanbal, 2001: 41/264) ดูเพิ่มเติมใน Bukhārī หะดีษเลขที่ 2705; Muslim หะดีษเลขที่ 1557

กล่าวแก่ท่านรสูลุลลอฮ์ว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ แท้จริงฉันเป็นสตรีที่ทำการค้าขาย เมื่อฉันต้องการซื้อสิ่งใด เริ่มแรกฉันจะขอซื้อในราคาที่ต่ำกว่าราคาที่ฉันพอใจที่จะซื้อ หลังจากนั้นฉันจะขยับเพิ่มราคาขึ้น และเพิ่มราคาขึ้นจนถึงราคาที่ฉันพอใจจะซื้อ แต่เมื่อฉันจะขายสิ่งใด ฉันจะตั้งราคาสูงกว่าราคาที่ฉันพอใจจะขาย แล้วค่อยๆ ลดราคาลงเรื่อยๆ จนถึงราคาที่ต้องการขายจริง” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “โอ้ นางก็อยละฮ์ อย่าทำอย่างนั้นเลย เมื่อเธอต้องการจะขายสิ่งใด ก็จงตั้งราคาจริงตามที่เธอต้องการ หากมีการต่อรองราคาลดลง เธอจะให้หรือไม่ให้ก็ได้” (Ibn Mājah: 2204)¹

มีรายงานจากอิมบุ อับบาสได้กล่าวถึงเกี่ยวกับการประกอบอาชีพปศุสัตว์ของสะเอาหิยะฮ์ ท่านหนึ่งอย่างน่าสนใจมาก นางมีอาชีพเลี้ยงแพะ ปรากฏว่าฝูงแพะของนางไม่ขยายพันธุ์และไม่ให้นมเท่าที่ควร นางจึงเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อขอคำชี้แนะในเรื่องนี้ ท่านนบี ﷺ ได้ถามรายละเอียดเกี่ยวกับสัจนแพะของนางซึ่งปรากฏว่าเป็นสีดำ ท่านนบี ﷺ จึงแนะนำให้หาแพะขนสีขาวมาปนกันในฝูงแพะสีดำ (Ibn Qutaybah, 1996: 2/76; Al-Jāhiz, 1969: 5/506-507)

จากรายงานที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าเนื้อหาของการศึกษาของบรรดาสะเอาหิยะฮ์หรือ การให้การศึกษาของท่านนบี ﷺ ต่อบรรดาสะเอาหิยะฮ์นั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนาหรือ การปฏิบัติศาสนกิจแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบสัมมาอาชีพของสะเอาหิยะฮ์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอุมู ซุกเกาะห์ (Abu Syuqqah, 1999: 2/412) ที่เห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดเตรียมการศึกษาที่เหมาะสมให้กับสตรีซึ่งนอกจากเพื่อบรรลุเป้าหมายทั่วไปของการศึกษาอิสลามแล้ว ยังจะต้องเพิ่มวัตถุประสงค์ที่สำคัญอีกสองประการ กล่าวคือ

1. เพื่อให้สตรีสามารถบริหารจัดการครอบครัวและลูกๆ ได้ดีที่สุดในสิ่งที่ทำได้ ทั้งนี้เมื่อนางออกเรือนแล้วสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ของนางตามที่ท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะไว้ว่า “และสตรี (ภรรยา) นั้นมีหน้าที่ดูแลงานบ้านและดูแลลูกๆ ของสามีของนาง ซึ่งนางจะต้องรับผิดชอบในหน้าที่ดังกล่าวนี้” (Bukhārī: 2554)

2. เพื่อให้สตรีมีความรู้ในอาชีพใดอาชีพหนึ่ง ซึ่งนางสามารถใช้ความรู้ดังกล่าวนี้ได้ในยามจำเป็นในอนาคต ไม่ว่าความจำเป็นนั้นเป็นความจำเป็นสำหรับตัวนางเอง ครอบครัวหรือสังคม

¹ อัลอัลบานีย์กล่าวว่า เป็นหะดีษฏออิฟ (Al-Albānī, 1997a: 171) แต่อย่างไรก็ตามหะดีษบทนี้มีการกล่าวถึงในตำราฎอฮาเกดและตำราประวัติศาสตร์อื่นๆ หลายเล่ม เช่น ในตำราฎอฮาเกด อัลกุบรอ ของอิมบุ สะอูด (Ibn Sa'ūd, 1990: 8/239-240), ตำราอะสะด อัลฆอบะฮ์ ของอิมบุ อัลอะษีร์ (Ibn al-Athīr, 1994: 7/238), ตำราอัลอิศอบะฮ์ ของอิมบุ หะญูร์ (Ibn Hajar, 1853: 8/173) ตำรา อะฮ์ลัม อัลนิส่าฮ์ของกะห์ฮาละฮ์ (Kahhālāh, 1959: 4/225) เป็นต้น

(3) ประเด็นที่เกี่ยวกับมุนากะหาค

มุนากะหาคในทางฟิกส์ หมายถึง กฎหมายที่เกี่ยวกับครอบครัวและมรดก รวมถึงการแต่งงานและการหย่าร้าง ในเรื่องเกี่ยวกับมุนากะหาคนี้มีประเด็นมากมายที่บรรดาเสาะหาบียาตได้นำเสนอคำถามต่อท่านนบี ﷺ และคำตอบของแต่ละคำถามนั้นล้วนเป็นคุณประโยชน์มหาศาลต่อองค์ความรู้ในเรื่องมุนากะหาคในอิสลาม ดังตัวอย่างเช่น มีรายงานจากอับนุอับบาสเล่าว่า มีหญิงสาวคนหนึ่งเข้าไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ว่าบิดาของนางได้แต่งงานนางให้กับชายคนหนึ่งซึ่งนางไม่ชอบ ท่านนบี ﷺ ได้คืนสิทธิให้นางเลือกตัดสินใจว่าจะแต่งงานหรือปฏิเสธการแต่งงาน (Ibn Mājah: 1875)¹ ซึ่งจากข้อคำถามของเสาะหาบียะฮ์ท่านนี้ทำให้เกิดบทบัญญัติว่าด้วยสิทธิในการเลือกคู่ครองของสตรี

เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ยังมีรายงานจากอับดุลลอฮ์ อิบน์ บุร็อยดะฮ์ ซึ่งรับรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า มีหญิงสาวคนหนึ่งเข้าไปพบท่านหญิงอาอิชะฮ์พร้อมกับกล่าวว่า “บิดาของดิฉันได้แต่งดิฉันให้กับหลานของเขา (หมายถึงลูกพี่ลูกน้องของนาง) ทั้งนี้เพื่อที่จะขจัดความโสมมของชายคนนั้นผ่านดิฉัน ทั้งๆ ที่ดิฉันไม่ชอบเขาเลย” ท่านหญิงอาอิชะฮ์กล่าวว่า “เธอนั่งรอที่นี้ก่อนจนกว่าท่านนบี ﷺ จะกลับมา” เมื่อท่านนบี ﷺ กลับมาถึงนางก็ฟ้องเรื่องนี้ต่อท่านนบี ﷺ ท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้เรียกบิดาของนางมาและให้คืนสิทธิการตัดสินใจให้นางคืน หลังจากนั้นนางได้กล่าวขึ้นมาว่า “ดิฉันไม่ได้ต้องการที่จะปฏิเสธการกระทำของบิดาดิฉันแต่อย่างใด แต่ดิฉันต้องการให้สตรีทั้งหลายทราบว่า ในเรื่องนี้นางมีสิทธิในตัวของเธอหรือไม่” (Al-Nasā’i: 3269²; ‘Abd al-Razzāq, 1983: 6/146)

ในบางกรณีเสาะหาบียาตบางท่านเข้าไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการในครอบครัว ดังตัวอย่างเช่น นางอินด์ บินด์ อุตบะฮ์ เข้าไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ว่าสามีของนาง คือ อับดุลสุฟยานไม่ให้ปัจจัยยังชีพอย่างเพียงพอแก่นางและครอบครัวของนาง ดังมีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า นางอินด์ บินด์ อุตบะฮ์ เข้ามาฟ้องต่อท่านนบี ﷺ โดยกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ แท้จริงอับดุลสุฟยานเป็นคนตระหนี่ เขาไม่ให้ปัจจัยยังชีพอย่างเพียงพอแก่ดิฉันและลูกๆ ของดิฉัน ด้วยเหตุนี้ดิฉันจึงแอบหยิบเอาเองโดยที่เขาไม่รู้” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “เธอจึงหยิบเอาเท่าที่พอเพียงแก่เธอและลูกๆ ของเธอโดยธรรม” (Bukhārī: 5364)

นอกจากนี้นางสลัมากรรยาของอับู รอฟีอ์เข้าไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ว่าอับู รอฟีอ์ได้ทำร้ายนาง ท่านนบี ﷺ จึงได้เรียกทั้งคู่เข้ามาสอบถามข้อเท็จจริงและได้ไกล่เกลี่ยความไม่ลงรอยกันของทั้งสอง

¹ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ (Al-Albānī, 1997b: 2/127)

² อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษฏออีฟ ชาย (ضعيف شاذ) (Al-Albānī, 1998c: 98)

ด้วยดี พร้อมกับกล่าวสนับสนุนนางสัลมาว่า “โอ้อู รอฟี้อ์ แท้จริงสิ่งที่นางใช้ให้คุณทำนั้นเป็นสิ่งที่ดี” (Ibn Hanbal: 26339)¹

มีรายงานจากอับู สะอีดเล่าว่า ภรรยาของศอฟวาน อิบน์ อัลมุอ์อ์อูล เข้ามาฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ว่า ศอฟวานได้จับตางเมื่อนางละหมาด ให้นางละศีลอดเมื่อนางถือศีลอด และบอกว่าศอฟวานไม่ลุกขึ้นมาละหมาดศุบห์ จนกว่าดวงอาทิตย์ขึ้นมาแล้ว ท่านนบี ﷺ ได้เรียกศอฟวานเพื่อสอบถามข้อเท็จจริง ศอฟวานได้ให้เหตุผลในแต่ละข้อกล่าวหาว่า ที่ได้ตางเมื่อนางละหมาดนั้นเพราะว่านางอ่านอัลกุรอานในละหมาดหลายสุเราะฮ์ ทั้งๆ ที่เขาได้ห้ามแล้ว ซึ่งความจริงแค่สุเราะฮ์เดียวก็เพียงพอแล้ว สำหรับให้นางละศีลอดนั้น เขาให้เหตุผลว่า เมื่อนางปลอดภัยจากประจำเดือนนางได้ถือศีลอด ซึ่งเขายังเป็นคนหนุ่มแน่นไม่สามารถที่จะอดกลั้นได้ (หมายถึงอดกลั้นที่จะไม่มีเพศสัมพันธ์กับนาง) ในเรื่องนี้ท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะความว่า “ไม่เป็นที่อนุญาตให้สตรีถือศีลอด (สุนัต) จนกว่าจะได้รับอนุญาตจากสามี” ส่วนข้อกล่าวหาว่าเขานอนตั้นสายนั้น เขาได้ชี้แจงว่าเขาเป็นที่รู้จักในบ้านของเขาว่าเป็นคนนอนตั้นยาก เขาไม่สามารถตื่นได้จนกว่าดวงอาทิตย์จะขึ้น ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่เขาว่า “เมื่อคุณตื่นเมื่อไรก็จงละหมาดทันที” (Abū Dāwūd: 2459)²

ตัวอย่างจากการเข้าพบและฟ้องร้องของบรรดาสะหาบียาคต่อท่านนบี ﷺ ข้างต้นทำให้เกิดความรู้มากมายในเรื่องการจัดการครอบครัว วิธีการไกล่เกลี่ย การประนีประนอม ตลอดจนการหาทางออกข้อขัดแย้งในครอบครัวเพื่อให้เกิดความสุขและความอบอุ่นอย่างแท้จริงในครอบครัว

ในบางกรณีมีสะหาบียาคบางท่านไปฟ้องท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับสิทธิค่าเลี้ยงดูหลังจากนางถูกหย่า มีรายงานจากนางฟาฏิมะฮ์ บินต์ กอัยส์ว่า นางถูกสามีของนางจากเผ่าอัลมัคซุมีย์หย่าขาดนางสามครั้ง ในระหว่างอยู่ในอิดคะฮ์นั้นอดีตสามีของนางปฏิเสธที่จะให้ปัจจัยยังชีพแก่นาง นางจึงไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่นางว่า “เธอไม่มีสิทธิในปัจจัยยังชีพอีกแล้ว จงย้ายไปอยู่บ้านของอิบน์ อุมม์ มักตูม และถืออิดคะฮ์อยู่ที่นั่น เขาเป็นคนตาบอด แม้ว่าเธอจะถอดเสื้อคลุม เขาก็จะไม่เห็นเธอ” (Muslim, 1991: 1/1115) จากการฟ้องของนางฟาฏิมะฮ์ต่อท่านนบี ﷺ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่่ว่าสตรีที่ถูกหย่าขาดสามครั้งนั้นไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องปัจจัยยังชีพและที่อยู่อาศัยกับอดีตสามีของนางได้

มีรายงานจากอุมม์ สะละมะฮ์เล่าว่ามีสตรีคนหนึ่งเข้าพบท่านนบี ﷺ และได้ถามว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ ลูกสาวของดิฉันได้สูญเสียสามี (เสียชีวิต) นางรู้สึกปวดตา นางจะใส่ผงขอบตาได้หรือไม่” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ใส่ไม่ได้” โดยกล่าวย้ำถึงสองสามครั้ง และกล่าวอีกว่า “สำหรับนาง

¹ ซูอัยบ์ อัลอ์รนะวุดและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษหะสัน (Ibn Hanbal, 2001: 43/360)

² อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1998b: 2/84)

แล้วต้องไว้ทุกข์เป็นเวลาสี่เดือนกับอีกสิบวัน...” (Bukhārī: 5336) ซึ่งจากคำถามของเศาะหาบียะฮ์ ท่านนั้นนอกจากทำให้ทราบถึงระยะเวลาของการถืออิดคะฮ์ (ภาวะรอกอย) สตรีที่สามีเสียชีวิตแล้ว ยังทำให้ทราบถึงขอบเขตการแต่งตัวของสตรีที่อยู่ในระหว่างการถืออิดคะฮ์อีกด้วย นอกจากนี้ใน คอฮ์หุมุสลิมมีรายงานว่า ครั้งหนึ่งอบู สะละมะฮ์ อิบну อับดุลเราะห์มานกับอิบну อับบาสมิความเห็นที่ไม่ลงรอยกันในเรื่องอิดคะฮ์ของสตรีที่คลอดบุตรหลังจากสามีเสียชีวิตไม่กี่วัน อิบну อับบาสมิความเห็นว่านางจะต้องถืออิดคะฮ์เท่ากับระยะเวลาอิดคะฮ์สามีเสียชีวิต ในขณะที่อบู สะละมะฮ์มีความเห็นว่า อิดคะฮ์ของนางสิ้นสุดลงหลังจากนางได้คลอดบุตรแล้ว ซึ่งอบู สุร็อยเราะฮ์ก็อยู่ในเหตุการณ์การถกเถียงของทั้งสองนี้ด้วย อบู สุร็อยเราะฮ์จึงเสนอทางออกไปไปถามท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ และท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ได้กล่าวว่า “แท้จริงนางสุบัยยะฮ์ อัลอัศละมียะฮ์ ได้คลอดบุตรหลังจากสามีของนางเสียชีวิตไปไม่กี่วัน’ นางได้เข้าไปแจ้งให้ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ ทราบในเรื่องนี้ และท่าน รสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้สั่งให้นางแต่งงาน” (Muslim: 1485)¹ ในคอฮ์หุบุคอรียกกล่าวว่า “นางเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อขออนุญาตที่จะแต่งงาน และท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางแต่งงานได้” (Bukhārī: 5320)² ไม่ว่าจะเป็คำสั่งของท่านนบี ﷺ ให้นางแต่งงานตามด้วยบทหะดีษในคอฮ์หุมุสลิมหรือเป็นความปรารถนาของนางที่ได้ไปขออนุญาตจากท่านนบี ﷺ ตามด้วยบทหะดีษในคอฮ์หุบุคอรีก็ตาม ผลจากการที่นางนำเรื่องนี้เข้าไปถามท่านนบี ﷺ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ว่าการคลอดบุตรเป็นเหตุให้สิ้นสุดของการถืออิดคะฮ์ของสตรีที่สามีเสียชีวิตในขณะที่ตั้งครรภ์

มีรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า มีหญิงสาวชาวอันศอรฺคนหนึ่งได้แต่งงานกับชายคนหนึ่ง นางเกิดล้มป่วยเป็นเหตุให้เส้นผมของนางร่วงมาก นางต้องการที่จะเสริมต่อผมของนาง จึงได้ไปถามท่านนบี ﷺ ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “พระองค์อัลลลอฮ์ทรงสาปแช่งผู้ที่ต่อผมและผู้ที่ขอให้ต่อผม” (Bukhārī: 5934)³

นอกจากนี้มีเศาะหาบียาตบางท่านเข้าไปถามท่านนบี ﷺ ในเรื่องการแต่งงานใหม่กับชายอื่นเพื่อเป็นเงื่อนไขที่จะกลับคืนดีกับสามีเก่า มีรายงานว่าภรรยาของริฟาอะฮ์ อัลกูรอศีย์ เข้ามาพบ

¹ ในบางรายงานกล่าวว่านางคลอดบุตรหลังจากสามีเสียชีวิต 40 วัน (Bukhārī: 4909)

² ในด้วยบทภาษาอาหรับเขียนว่า “وَأَنَّهَا ذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهَا أَنْ تَتَزَوَّجَ”

³ ในด้วยบทภาษาอาหรับเขียนว่า “فَجَاءَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَأْذَنَتْهُ أَنْ تَتَكَبَّحَ فَأَذِنَ لَهَا فَكَحَّحَتْ”

⁴ หะดีษในเรื่องเดียวกันนี้มีหลายสายรายงาน ในรายงานของนางอัสมาฮ์ บินต์ อับิ บักร์ บอกว่ามีสตรีคนหนึ่งซึ่งได้แต่งงานลูกสาวของนางกับชายคนหนึ่ง ต่อมาลูกสาวของนางเกิดโรคบางอย่างจนทำให้ผมร่วง ลูกเขยของนางคะยั้นคะยอให้นางต่อผมให้แก่ลูกสาวของนาง นางจึงได้นำเรื่องนี้ถามท่านนบี ﷺ ท่านนบี ﷺ จึงกล่าวสาปแช่งผู้ที่ต่อผมและผู้ที่สั่งให้ต่อผม (Bukhārī: 5935)

ท่านนบี ﷺ ซึ่งนางได้หย่าขาด (หมายถึงหย่าที่ไม่สามารถกลับคืนดีได้) กับริฟาอะฮ์ แล้วได้แต่งงานใหม่กับอับดุลเราะห์มาน อิบน์ อัลซุบัยร อัลกุรอศีย์ ในช่วงที่นางอยู่กับสามีคนที่สองนั้นไม่ได้มีการสมสู่ที่ควรจะเป็นฉันทสามีภรรยาและเขาได้หย่านางโดยไม่ชักช้า นางได้ถามท่านนบี ﷺ ว่า นางจะกลับไปคืนดีโดยแต่งงานใหม่กับสามีคนแรกได้หรือไม่ ท่านนบี ﷺ ตอบความว่า “*ไม่เป็นที่อนุมัติแก่สามีคนแรกจนกว่าสามีคนใหม่จะได้รับความสุขทางเพศจากเธอและเธอจะได้รับความสุขทางเพศจากเขา*” (Bukhārī: 5260, 5265) นอกจากนี้มีรายงานจากท่านหญิงอาอีชะฮ์เล่าว่า อัมร์ อิบน์ หัซม์ ได้หย่าขาดภรรยาของเขามีสื่อว่า อัลฆิมัยฎอ (الغيمضاء) นางได้แต่งงานกับสามีคนใหม่ และได้หย่านางโดยไม่ได้รับร่วมหลับนอนกับนาง นางได้เข้าไปพบกับท่านนบี ﷺ เพื่อขอที่จะกลับคืนดีกับสามีคนแรก ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่นางว่า “*ไม่ได้ จนกว่าชายอื่นจะได้รับความสุขทางเพศจากเธอ*” (Ibn Hajar, 1853: 8/153)

จากความกล้าหาญและความซื่อตรงต่อศาสนาของเศาะหาบียะฮ์ทั้งสองท่านในการถามท่านนบี ﷺ ในเรื่องดังกล่าวข้างต้นทำให้เกิดความกระจ่างในข้อปลีกย่อยเชิงปฏิบัติเกี่ยวกับบทบัญญัติว่าด้วยการแต่งงานของสตรีกับชายอื่นเพื่อเป็นเงื่อนไขที่จะให้นางกลับคืนดีกับสามีเก่าได้ ดังที่บัญญัติไว้ในอัลกุรอานว่า

﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۖ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا...﴾

ความว่า “*ถ้าหากเขาได้หย่านางอีก (หย่าเป็นครั้งที่สาม) นางก็ไม่เป็นที่อนุมัติแก่เขาหลังจากนั้น จนกว่าจะแต่งงานกับสามีอื่นจากเขา แล้วหากสามีนั้นหย่านางก็ไม่เป็นบาปใดๆ แก่ทั้งสองที่จะคืนดีกันใหม่...*” (Al-Baqarah 2: 230) ซึ่งถ้าหากพวกนางไม่ได้ถามเรื่องนี้ต่อท่านนบี ﷺ และไม่ได้แจ้งเรื่องนี้อย่างละเอียดอาจทำให้คนรุ่นหลังเข้าใจในโองการอัลกุรอานบทนี้ในเชิงปฏิบัติได้ไม่ถนัด จึงสามารถกล่าวได้ว่าข้อคำถามของพวกนางช่วยทำให้บทบัญญัติของอิสลามมีความกระจ่างมากขึ้นและในขณะเดียวกันเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ในอิสลามเกี่ยวกับมุนากะหาตอีกด้วย

ในบางกรณีที่เป็นเรื่องความลับในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา เศาะหาบียะฮ์บางท่านอาจใช้วิธีถามผ่านภรรยาของท่านนบี ﷺ ดังที่ปรากฏเหตุการณ์ในครอบครัวของเศาะหาบียะฮ์ชาวอันศอร်ท่านหนึ่ง กล่าวคือ สามีของนางซึ่งเป็นชาวมุฮาญิรีนต้องการร่วมหลับนอนกับนางในท่าที่สอดใส่ อวัยวะเพศเข้ามาทางด้านหลัง แต่นางขัดขืนไม่ยินยอมพร้อมกับพูดว่าอย่าทำอย่างนี้ จนกว่าดิฉันจะได้ถามท่านรَسُول ﷺ ก่อน นางจึงเข้าไปพบท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ภรรยาของท่านนบี ﷺ และเล่าเรื่องนี้ให้ฟัง ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์จึงบอกให้นางรอฟพบกับท่านนบี ﷺ โดยตรง ครั้นเมื่อท่านนบี ﷺ กลับมาถึง นางรู้สึกอายนางจึงถามจึงลุกขึ้นเดินออกไป ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์จึงนำเรื่องนี้

เล่าให้ท่านนบี ﷺ ฟัง เมื่อได้ยินดังนั้นท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้เรียกนางกลับมาและได้อ่านโองการอัล-กุรอานที่ว่า ﴿نَسَاؤُكُمْ ۖ حَرَّتْ لَكُمْ فَأْتُوا حَرَثَكُمْ أَنِي شِعْمٌ﴾¹ ให้นางฟัง พร้อมกับกล่าวว่า มันคือช่องคลอดเดียวกัน (Ibn Hanbal: 26601)² ซึ่งหมายความว่า จะเข้าทางไหนก็ตามก็เป็นช่องคลอดเดียวกัน ไม่ใช่เป็นการสมสู่ทางทวารหนักซึ่งเป็นที่ต้องห้ามในอิสลาม คำถามและคำตอบดังกล่าวนี้เป็นคุณประโยชน์มหาศาลในการให้ความกระจ่างในบทบัญญัติว่าด้วยเพศสัมพันธ์ของคู่สามีภรรยา

เสาะหาบิยะฮ์บางท่านเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อให้ท่านนบี ﷺ ตัดสินคดีหรือหาข้อยุติในสิทธิการเลี้ยงดูบุตร มีรายงานว่ามามีสตรีคนหนึ่งเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ซึ่งนางถูกสามีหย่า และนางมีข้อพิพาทกับอดีตสามีของนางในเรื่องสิทธิการเลี้ยงดูบุตรซึ่งต่างก็อ้างสิทธิในการเลี้ยงดูบุตร นางต้องการที่จะเลี้ยงดูบุตรของนาง ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่ทั้งสองว่า “ทั้งสองท่านมีหุ้นส่วนในตัวบุตร” ชายผู้เป็นอดีตสามีของนางกล่าวว่า “ใครจะขวางกั้นระหว่างข้ากับบุตรชายของข้า” ท่านนบี ﷺ จึงถามเด็กน้อยนั้นว่า “ระหว่างพ่อกับแม่ หนูจะเลือกอยู่กับใคร?” เด็กน้อยคนนั้นเลือกที่จะอยู่กับแม่ ท่านนบี ﷺ จึงตัดสินให้นางรับไปเลี้ยงดูบุตรต่อไป (Ibn Hanbal: 9771)³

เสาะหาบิยะฮ์บางท่านเข้ามาฟ้องร้องต่อท่านนบี ﷺ อันเนื่องจากถูกไล่ออกจากสิทธิทางมรดก ดังที่มีรายงานจากญาบิร อิบนุ อับดุลลอฮ์เล่าว่า ภรรยาของสะอูด อิบนุ อัลรอบีอ์ ได้นำพาบุตรสาวของนางที่ได้กับสะอูดสองคนไปพบกับท่านนบี ﷺ พร้อมกับกล่าวว่า “โอ้ท่านรสูลลลอฮ์นี่คือบุตรสาวของสะอูด อิบนุ อัลรอบีอ์ซึ่งร่วมอกรบพร้อมกับท่านและเสียชีวิตในสมรภูมิอุฮุด ลูกของเด็กทั้งสองได้รับเอาทรัพย์สินมรดกของเด็กทั้งสองนี้ไปหมดเลย คงไม่มีใครมาสู้ขอแต่งงานกับทั้งสองหากนางทั้งสองไม่มีทรัพย์สินใดๆ เลย” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “พระองค์อัลลอฮ์จะทรงตัดสินคดีในเรื่องนี้” จนกระทั่งโองการอัลกุรอานว่าด้วยเรื่องการแบ่งมรดกถูกประทานลงมา ท่านนบี ﷺ จึงได้เรียกลูกของเด็กทั้งสองมาพร้อมกับกล่าวว่า “จงแบ่งมรดกให้แก่บุตรสาวทั้งสองของสะอูดเท่ากับ

¹ ความว่า “บรรดาหญิงของพวกเจ้านั้น (หมายถึงภรรยา) คือแหล่งเพาะปลูกของพวกเจ้า (หมายถึงแหล่งที่ให้กำเนิดบุตร) ดังนั้นพวกเจ้าจงมายังแหล่งเพาะปลูกของพวกเจ้า (หมายถึงการสมสู่) ตามแต่พวกเจ้าประสงค์” (Al-Baqarah 2: 223)

² ซุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสнадหะสัน อันเนื่องจากว่ามีสายสืบคนหนึ่งชื่อว่า อับดุลลอฮ์ อิบนุ อุษมาน อิบนุ กุษัยม์ ยังไม่ถึงระดับยักออด ส่วนสายสืบท่านอื่นๆ นั้นล้วนเป็นคนที่ยักออด (ضعف) และศอฮีห์ (Ibn Hanbal, 2001: 44/220)

³ ซุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสنادที่ศอฮีห์ (Ibn Hanbal, 1997: 15/480)

สองในสามส่วน ให้แก่มารดาของบุตรสาวทั้งสองเท่ากับหนึ่งในแปดส่วนและส่วนที่เหลือเป็นของ
คุณ” (Al-Tirmidhi: 2092)¹

นอกจากนี้ปรากฏในรายงานของอิบนุ หะบีบว่า มีเสาะหาบะฮ์ชาวมะดีนะฮ์คนหนึ่งชื่อว่า
เอาส์ อิบนุ ฆาบิต จากเผ่าคือญะฮ์ลีย์เสียชีวิตลงโดยทิ้งลูกสาวไว้สี่คน เมื่อทราบการเสียชีวิตของเอาส์
อิบนุ ฆาบิต ฝ่ายลูกชายของลุงของเขาชื่อ กอตาอะฮ์และอูรพะฎะฮ์ ซึ่งทั้งสองมีศักดิ์เป็น
ลูกพี่ลูกน้องของเอาส์ อิบนุ ฆาบิตมาริบเอามรดกทั้งหมดไปโดยไม่ได้แบ่งให้แก่ภรรยาและลูกๆ
ของเอาส์เลย ภรรยาของเอาส์ จึงไปฟ้องต่อท่านนบี ﷺ ว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ เอาส์ อิบนุ ฆาบิต ได้
เสียชีวิตไปแล้ว และทิ้งมรดกเป็นจำนวนมาก แต่ว่าลูกชายของลุงของเขาชื่อ กอตาอะฮ์และอูร
พะฎะฮ์มาริบเอาของมรดกไปทั้งหมดโดยไม่ให้แก่บุตรสาวของเอาส์เลย ทั้งๆ ที่พวกนางอยู่
กินกับดิฉัน พวกเขาไม่ได้อุปการะเลี้ยงดูใดๆ แก่พวกนางเลย” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “เธอกลับไปบ้าน
ก่อน ดูซิว่าพระองค์อัลลอฮ์จะตรัสในเรื่องนี้ว่าอย่างไร” จนกระทั่งพระองค์อัลลอฮ์ทรงประทาน
โองการที่ว่า

﴿لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ

وَالْأَقْرَبُونَ...﴾

ความว่า “สำหรับบรรดาชายนั้นมีส่วนได้รับจากสิ่งที่ยังเกิดเกล้าทั้งสองและ
บรรดาญาติที่ใกล้ชิดได้ทั้งไว้ และสำหรับบรรดาหญิงนั้นก็มีส่วนได้รับจากสิ่งที่ยัง
บังเกิดเกล้าทั้งสองและบรรดาญาติที่ใกล้ชิดได้ทั้งไว้...” (Al-Baqarah 2: 7)

จากโองการข้างต้นทราบว่าบุตรสาวมีส่วนแบ่งในกองมรดกด้วย แต่ยังไม่มียละเอียดว่า
สัดส่วนของพวกนางเท่าไร ท่านนบี ﷺ ได้ส่งคนไปแจ้งยังกอตาอะฮ์และอูรพะฎะฮ์ว่า “ทั้งสอง
อย่างพึงแบ่งสัดปันส่วนทรัพย์มรดกแต่อย่างใด เพราะว่าโองการอัลกุรอานถูกประทานลงมาแจ้งว่า
ในนั้นมีส่วนของบุตรสาวของเอาส์ด้วย จนกว่าจะรู้ว่าสัดส่วนนั้นคืออะไร” หลังจากนั้นไม่นาน
โองการอัลกุรอานเกี่ยวกับทรัพย์มรดกถูกประทานลงมาว่า

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ ۖ فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ أُنثِيَيْنِ

فَلَهُنَّ ثُلُثًا مِّمَّا تَرَكَ... الخ﴾

ความว่า “อัลลอฮ์ได้ทรงสั่งพวกเจ้าไว้ในลูกๆ ของพวกเจ้าว่า สำหรับเพศชายนั้น
จะได้รับเท่ากับส่วน ๑ ของเพศหญิงสองคน แต่ถ้าลูกๆ เป็นหญิงเกินกว่าสองคน
พวกนางก็จะได้สองในสามของในสิ่งที่เขาได้ทั้งไว้...” (Al-Baqarah 2: 11)

¹ อัลติรมิซีย์กล่าวว่านี่เป็นหะดีษหะสันศออีห์ (Al-Tirmidhi, n.d.: 472)

ท่านนบี ﷺ จึงได้แบ่งกองมรดกให้แก่บรรดาลูกสาวของเอาส์เท่ากับสองในสามส่วนและให้แก่ภรรยาของเอาส์เท่ากับหนึ่งในแปดส่วนจากกองมรดก (Ibn Ḥabīb, n.d.: 324-325)

จากรายงานทั้งสองที่กล่าวมาข้างต้นนอกจากแสดงถึงความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวของเสาะหาบีเยฮ์ในการลุกขึ้นมาต่อสู้พิทักษ์สิทธิอันชอบธรรมในการรับมรดกของพวกนางแล้ว การเรียกร้องของพวกนางยังเป็นมูลเหตุของการประทาน โองการอัลกุรอานว่าด้วยเรื่องการแบ่งทรัพย์มรดกที่กำหนดสัดส่วนของพวกนางอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นทั้งองค์ความรู้และบทบัญญัติว่าการแบ่งมรดกที่มุสลิมทุกคนทั้งอดีตและปัจจุบันจะต้องน้อมรับและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

(4) ประเด็นที่เกี่ยวกับญินayat

สตรีบางท่านเข้าพบท่านนบี ﷺ เพื่อสารภาพผิดและมอบตนเองให้ท่านนบี ﷺ ลงทัณฑ์ในความผิดฐานการผิดประเวณี ดังมีรายงานว่ามีสตรีจากเผ่าอัลฆอมิด (الغامد) คนหนึ่งเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อสารภาพผิดและขอให้ท่านนบี ﷺ ลงโทษนางในความผิดฐานผิดประเวณี นางเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ถึง 3-4 ครั้งจึงได้มีการลงโทษนาง สองครั้งแรกท่านนบี ﷺ ให้นำนางกลับไปก่อนครั้งที่สามให้รอนนางคลอดและครั้งที่สี่ให้รอนกว่านางได้ดูแลเลี้ยงดูทารกก่อน เมื่อมีผู้อุปการะเลี้ยงดูลูกของนางแล้วจึงมีการดำเนินการลงโทษนาง (Abū Dāwūd: 4442)¹

นอกจากนี้ยังมีรายงานจากอิมรอน อิบน์ หุศัยน์แล้วว่า มีสตรีคนหนึ่งจากเผ่าญฮัยนะฮ์ (جُهَيْنَة) เข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อดำเนินการลงโทษต่อนางฐานผิดประเวณี ซึ่งในขณะนั้นนางกำลังตั้งครรภ์อยู่ ท่านนบี ﷺ จึงสั่งให้นางดูแลตนเองให้ดีก่อนจนกว่านางจะคลอดเด็กออกมา เมื่อคลอดบุตรเสร็จแล้ว นางก็มาหาท่านนบี ﷺ และท่านนบี ﷺ ได้ดำเนินลงโทษนางโดยการรอมูม (ขว้างก้อนหินเข้าใส่จนเสียชีวิต) พร้อมกับได้ละหมาดศพของนาง (Ibn Ḥanbal: 19954)² จากการเข้าพบและสารภาพผิดต่อท่านนบี ﷺ ของสตรีชาวอัลฆอมิดและสตรีเผ่าญฮัยนะฮ์นี้ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องกระบวนการพิจารณาโทษสตรีผู้กระทำผิดประเวณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรีที่กำลังตั้งครรภ์ ซึ่งทำให้คนในรุ่นหลังเกิดความกระอักในบทบัญญัติว่าด้วยการลงโทษสตรีที่กระทำผิดประเวณีได้มากขึ้น

¹ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1998b: 3/68)

² หุซัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าหะดีษบทนี้มีอิสنادศอฮีห์ตามเงื่อนไขของมุสลิม (Ibn Ḥanbal, 1999:

(5) ประเด็นอื่นๆ

นอกจากประเด็นทางฟิกฮ์แล้ว เศาะหาบียาตบางท่านเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ไม่ใช่เพื่อที่จะถามปัญหาแต่เพื่อขอความช่วยเหลือในความเดือนร้อนต่างๆ ซึ่งได้รับการต้อนรับจากท่านนบี ﷺ เป็นอย่างดี พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจแก่พวกนาง อีกทั้งได้สอดแทรกหลักคำสอนต่างๆ เพื่อให้พวกนางมีชีวิตอย่างมีความสุขต่อไป ดังมีรายงานจากอบู สุร็อยเราะฮ์เล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งได้นำบุตรชายของนางซึ่งกำลังป่วยเข้ามาพบท่านนบี ﷺ เพื่อให้ท่านนบี ﷺ ได้ขอดุอาอ์จากพระเจ้าให้บุตรชายของเขาหายจากอาการป่วย พร้อมกันนั้นนางได้รำพันต่อท่านนบี ﷺ ว่า “โอ้ท่านรศูดลลอฮฺ ดิฉันได้สูญเสียบุตรไปแล้วสามคน” ท่านนบี ﷺ ถามว่า “เสียชีวิตในช่วงอิสลามแล้วใช่ไหม” นางตอบว่า “ใช่” ท่านนบี ﷺ จึงมีวาจาว่า “มุสลิมท่านใดที่สูญเสียบุตรสามคนในช่วงอิสลาม ซึ่งบุตรของเขายังไม่บรรลุนิติภาวะ เขาผู้นั้นจะถูกห้ามจากไฟนรก” (Ibn Hanbal: 10923)¹

มีรายงานจากอบู สุร็อยเราะฮ์เช่นกันเล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ซึ่งนางเป็นโรคสติเฟื่องเพื่อน นางได้ขอดุอาอ์จากท่านนบี ﷺ โดยกล่าวว่า “โอ้รศูดลลอฮฺ จงขอดุอาอ์ต่อพระองค์อัลลลอฮฺให้ดิฉันหายจากโรคนี้ด้วยเถิด” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “หากเธอปรารถนาฉันจะขอดุอาอ์ต่อพระองค์อัลลลอฮฺให้เธอหายจากโรคนี้ แต่ถ้าหากเธอปรารถนา ก็จงอดทนอดกลั้นเสีย และจะไม่มีการบันทึกบัญชีบาปแก่เธอ” ได้ยินดังนั้นนางก็กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้น ดิฉันจะขอดทน และจะไม่มีบันทึกบัญชีบาปแก่ดิฉัน” (Ibn Hanbal: 9689)²

นอกจากนี้ยังมีเศาะหาบียะฮ์บางท่านเข้าไปพบท่านนบี ﷺ เพื่อขอพรจากท่านนบี ﷺ ดังมีรายงานจากอนัส อิบน์ มาลิกเล่าว่า นางอุม്മ์ สุลัยม์เข้าไปพบท่านนบี ﷺ โดยกล่าวว่า “โอ้ท่านรศูดลลอฮฺ จงสอนบทขอพรแก่ดิฉันด้วยเถิด เพื่อที่ดิฉันจะใช้ในการขอพรต่อพระเจ้า” ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “จงกล่าว “سبحان الله” 10 ครั้ง “الحمد لله” 10 ครั้ง และ “الله أكبر” 10 ครั้ง หลังจากนั้นจงขอในสิ่งที่เธอปรารถนา แท้จริงพระเจ้าทรงกล่าวว่า ข้าได้ตอบสนองแก่เจ้าแล้ว ข้าได้ตอบสนองแก่เจ้าแล้ว” (Ibn Hanbal: 12207)³

¹ หุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสنادที่แข็งแรง (إسناده قوي) (Ibn Hanbal, 1997: 16/538)

² หุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสنادหะสัน ทั้งนี้เพราะว่ามีสายสืบท่านหนึ่งชื่อว่า มุหัมมัด อิบน์ อัมร์ อยู่ในระดับศอดูกหะสัน ส่วนสายสืบท่านอื่นๆ นั้นล้วนแต่อยู่ในระดับมิถอกตอ์กัซเป็นสายสืบของบุคอรีฮ์และมุสลิม (Ibn Hanbal, 1997: 15/431)

³ หุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจัยเป็นหะดีษที่มีอิสنادหะสัน (Ibn Hanbal, 1997: 19/240)

เศาะหาบีฮาดบางท่านพยายามแข่งขันกับเศาะหาบะฮ์ในการแสวงหาความดี บางครั้งพวกนางรู้สึกว่าคุณผู้ชายได้เปรียบเหนือกว่าสตรีหลายอย่างในการทำความดี พวกนางจึงรวมตัวกันส่งตัวแทนเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ดังมีรายงานจากมุสลิม อิบน์ อุบัยด์ซึ่งเล่าจากนางอัสมาอ์ บินต์ ยะซีด อัลอันศอรียะฮ์จากเผ่าอัชชะลียะฮ์ (الأشجالية) ว่า นางเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ซึ่งในขณะนั้นท่านนบี ﷺ กำลังนั่งรวมอยู่กับบรรดาเศาะหาบะฮ์ นางได้กล่าวต่อท่านนบี ﷺ ว่า “ด้วยบิดาและมารดาของคุณ โอ้อ่านรตุลลอฮฺ ดินันเป็นตัวแทนของกลุ่มสตรีให้มาพบท่าน แท้จริงพระองค์อัลลอฮฺทรงอุปถัมภ์ท่านขึ้นมาเพื่อทั้งชายและหญิงทั้งหมด พวกเราได้ศรัทธาต่อท่านและศรัทธาในพระเจ้าของท่าน พวกเราเป็นกลุ่มสตรีซึ่งมีข้อจำกัดหลายประการ พวกเราเป็นผู้ดูแลบ้านของพวกท่าน สนองตอบอารมณ์ทางเพศของพวกท่าน และอุ้มท้องลูกของพวกท่าน แต่พวกท่านเป็นกลุ่มผู้ชายซึ่งได้รับความประเสริฐเหนือพวกเราหลายประการ ทั้งในเรื่องการละหมาดญุมอัตในวันศุกร์ ละหมาดญะมาอะฮ์ (ร่วมกันที่มัสยิด) สามารถไปเยี่ยมเยียนผู้ป่วย ร่วมงานศพผู้เสียชีวิต สามารถไปทำพิธีฮัจญ์หลายต่อหลายครั้ง และยิ่งกว่านั้นพวกท่านสามารถออกไปทำศึกสงครามในหนทางของอัลลอฮฺได้ ในระหว่างที่พวกผู้ชายออกไปทำพิธีฮัจญ์ อุมเราะฮ์หรือออกรบในหนทางของพระเจ้านั้น พวกเราเป็นผู้ดูแลปกป้องทรัพย์สินของพวกเรา ถักทอเสื้อผ้าของพวกเรา อีกทั้งเป็นผู้เลี้ยงดูลูกๆ ของพวกเรา พวกเราซึ่งเป็นพวกผู้หญิงนี้จะได้รับส่วนแบ่งผลบุญในความดีที่พวกผู้ชายได้กระทำ ดังกล่าวนี้หรือไม่?” เมื่อได้ยินดังนั้น ท่านนบี ﷺ มองหน้าไปยังบรรดาเศาะหาบะฮ์ที่นั่งอยู่รอบๆ พร้อมกับกล่าวว่า “พวกท่านทั้งหลายได้ยินคำพูดของสตรีคนนี้หรือไม่ ไม่มีคำถามใดที่ถามเกี่ยวกับศาสนาของพวกนางที่ดีเลิศเท่ากับคำถามนี้” บรรดาเศาะหาบะฮ์กล่าวว่า “โอ้อ่านรตุลลอฮฺ พวกเรานึกไม่ถึงว่าสตรีได้รับทางนำเช่นนี้” ท่านนบี ﷺ ได้หันไปยังนางและกล่าวว่า “จงเข้าใจเถิด โอ้อสตรี และจงบอกแก่กลุ่มพวกเธอทราบด้วยว่า แท้จริงการภักดีต่อสามี กระทำในสิ่งที่สามีพึงพอใจและปฏิบัติตามปรารถนาของสามี จะได้ผลบุญเท่ากับสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมด” นางจึงได้อำลาท่านนบี ﷺ ไปด้วยความปลาบปลื้มใจ (Ibn al-Athir, 1994: 7/17)¹

มีรายงานจากญาบิร อิบน์ อับดุลลอฮฺเล่าว่า ในระหว่างที่พวกเรากำลังนั่งอยู่กับท่านรตุลลอฮฺ ﷺ ทันใดนั้นก็มียุติคนหนึ่งเข้ามาให้สะลามแก่ท่านนบี ﷺ พร้อมกับกล่าวว่า “โอ้อ่านรตุลลอฮฺ ดินันเป็นตัวแทนของกลุ่มสตรีให้มาพบท่าน พระองค์อัลลอฮฺทรงเป็นพระผู้อภิบาลทั้งของบุรุษและสตรี ท่านนบีอดัมเป็นบิดาทั้งของบุรุษและสตรี พระองค์อัลลอฮฺทรงอุปถัมภ์ท่านขึ้นมาเพื่อทั้งบุรุษและสตรี บรรดาพวกผู้ชายเมื่อออกรบในหนทางของอัลลอฮฺและถูกสังหารเสียชีวิต พวกเขาก็ยังมีชีวิต ณ ที่อัลลอฮฺ อีกทั้งพวกเขาได้รับปัจจัยยังชีพจากอัลลอฮฺ และได้มีความสุขสำราญในสิ่ง

¹ ดูเพิ่มเติมรายงานเดียวกันนี้ใน Abū Nu‘aym, 1998: 6/3259-3260 และ Al-Suyūṭī, 2003: 4/393-394

ที่พระองค์ทรงประทานให้แก่พวกเขา พวกเขาจะรู้ดีว่าจะได้รับผลบุญเมื่อออกรบ พวกเราซึ่งเป็นผู้หญิงนั้นได้ปฏิบัติหน้าที่รับใช้ให้แก่พวกเขาและจำอยู่แต่ในบ้าน พวกเราจะได้รับผลบุญอะไรบ้าง?” ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ตอบแก่นางว่า “จงให้สะลามจากฉันไปยังกลุ่มสตรีด้วยเถิด และจงบอกแก่พวกนางว่า แท้จริงการภักดีต่อสามีนั้น จะได้รับผลบุญเท่ากับสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด แต่มีสตรีจำนวนน้อยเท่านั้นที่กระทำ” (Ibn Abī al-Dunyā, 1990: 2/721)¹

มีรายงานจากอนัส อิบน์ มาลิกกล่าวว่า มีสตรีเข้าไปถามท่านนบี ﷺ ว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ พวกผู้ชายได้รับเกียรติด้วยการญิฮาดในหนทางของอัลลอฮ์ ส่วนสำหรับสตรีนั้นมีการงานใดบ้างที่ได้รับผลบุญเท่ากับการญิฮาดในหนทางของอัลลอฮ์” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “งานบ้านที่พวกนางทำอยู่ในบ้านของพวกนางเท่ากับงานของผู้ที่ญิฮาดในหนทางของอัลลอฮ์” (Al-Bayhaqī, 2003a: 11/177; Al-Suyūṭī, 2003: 4/394)² และมีรายงานจากสะอีด อิบน์ อัลมุศัยยิบซึ่งได้ยิน อิบน์ อับบาสกล่าวว่า มีสตรีเข้าไปถามท่านนบี ﷺ ว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ การงานอะไรที่มีผลบุญเท่ากับการออกรบของสตรี” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “คือการภักดีต่อสามีและยอมรับในสิทธิของเขา” (Al-Bayhaqī, 2003a: 11/169)³

นอกจากนี้ มีรายงานว่าสะะหาบียะฮ์บางท่านรู้สึกน้อยใจที่ท่านนบี ﷺ ไม่ได้กล่าวถึงความประเสริฐของพวกนาง พวกนางจึงได้ไปถามท่านนบี ﷺ ดังมีรายงานจากอนัส อิบน์ มาลิกว่า นางสะลามะฮ์ได้กล่าวแก่ท่านนบี ﷺ ว่า “แท้จริงท่านได้แจ้งข่าวดีต่างๆ สำหรับพวกผู้ชาย แต่ไม่ได้แจ้งข่าวดีสำหรับสตรีเลย” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “เธอจะพอใจหรือไม่ถ้าจะบอกว่าเมื่อสตรีคนใดตั้งครรรค์ด้วยสามีของนาง และสามีของนางพึงพอใจต่อนาง นางจะได้รับผลบุญเท่ากับผู้ที่ยี่นหยัดในหนทางของอัลลอฮ์ในสภาพที่ถือศีลอด เมื่อนางปวดท้องจะคลอด ไม่มีชาวโลกและชาวฟ้าคนใดที่จะรับรู้ในความรื่นรมย์ที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงเตรียมให้แก่นาง เมื่อนางให้นมแก่ลูก ทุกหยดนมที่ลูกดูดนั้นถูกบันทึกเป็นความดีให้แก่นาง” (Al-Balādhurī, 1959: 1/453)

¹ เป็นหะดีษที่มีอิสنادหะสัน (Ibn Abī al-Dunyā, 1990: 2/721)

² อัลนัจญีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษฎออิฟญิดัน (Al-Bayhaqī, 2003a: 11/176)

³ อัลนัจญีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษฎออิฟ (Al-Bayhaqī, 2003a: 11/169) แม้ว่าหะดีษทั้งสองบทนี้ อัลนัจญีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษฎออิฟ ซึ่งเข้าใจว่าฎออิฟในมิติสายรายงานเท่านั้น แต่ถ้าพิจารณาในมิติของความหมายแล้วจะพบว่ามีหะดีษศอฮ์อื่นมาสนับสนุนด้วย เช่น มีรายงานจากอบู สุร็อยเราะฮ์เล่าว่าท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “เมื่อสตรีท่านใดที่ละหมาดครบห้าเวลา ถือศีลอดครบหนึ่งเดือน รักษาความบริสุทธิ์อวัยวะเพศของนาง และภักดีต่อสามีของนาง นางจะได้เข้าสู่สวรรค์ทางประตูไหนก็ได้ตามที่นางปรารถนา” (Ibn Hibbān, 1993: 9/471) อัลอัลบานีย์วินิจฉัยหะดีษที่บันทึกด้วยอบู หิบบานบทนี้ว่าเป็นหะดีษศอฮ์ (Al-Albānī, 1988b: 1/174)

จากรายงานที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนถึงบทบาทของบรรดาเศาะหาบียาตในการพัฒนาการศึกษาและองค์ความรู้ในอิสลามทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านกระบวนการศึกษาแบบอัยยาศัยซึ่งใช้วิธีการเข้าไปพบและถามปัญหาข้อข้องใจต่อท่านนบี ﷺ ซึ่งแต่ละคำตอบที่ได้จากท่านนบี ﷺ นั้นนอกจากได้เพิ่มพูนความรู้แก่เศาะหาบียะฮ์ผู้ถามแล้ว ยังเป็นการเผยแผ่ความรู้ให้แก่มุสลิมทุกคนทั้งในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ และยุคต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน

ค. การศึกษาโดยบังเอิญ

การศึกษาโดยบังเอิญของบรรดาเศาะหาบียาตในที่นี้หมายถึง เศาะหาบียาตได้รับการศึกษาโดยผ่านการสั่งสอนหรือชี้แนะจากท่านนบี ﷺ ในเหตุการณ์ต่อหน้าโดยบังเอิญ ซึ่งโดยปกติแล้วในฐานะของความเป็นรَسُولของท่านนบี ﷺ เมื่อเห็นสิ่งใดที่ไม่ถูกต้องหรือขัดกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลามท่านนบี ﷺ จะต้องทักและชี้แนะทางที่ถูกต้อทันที ดังปรากฏรายงานว่า วันหนึ่งท่านรَسُولุลลอฮ์ ﷺ มาที่บ้านของนางไลลา บินต์ อบี หัยมะฮ์ ระหว่างนั้นบุตรชายของนางคือ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อามิร ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ในวัยเด็กที่กำลังซุกซนได้วิ่งออกจากบ้านเพื่อที่จะไปเล่นข้างนอก นางไลลาได้เรียกบุตรชายในทำนองไม่ให้ออกจากบ้านว่า “อับดุลลอฮ์ มานี้ก่อน แม่จะให้อะไรให้!” ท่านรَسُولุลลอฮ์ ﷺ ได้ถามนางว่า “เธอจะให้อะไรแก่เขา” นางตอบว่าลูกอินทผลัม ท่านรَسُولุลลอฮ์ ﷺ จึงมีวจนะว่า “ถ้าหากเธอไม่ให้อะไรเขา (หมายถึงหลอกเขา) เธอจะถูกบันทึกว่าเป็นผู้โกหก” (Ibn Hanbal: 15702; Abū Dāwūd: 4991)¹ จากหะดีษบทนี้ทำให้ทราบว่าการที่มารดาโกหกต่อบุตรที่ยังเล็กอยู่ก็เป็นบาปเช่นกัน

มีรายงานจากสุลัยมาน อัลชัยบานีย์ซึ่งรายงานจากหิसान อิบน์ อัลมะคอริก ว่ามีสตรีคนหนึ่งเข้าไปพบท่านหญิงอาอิชะฮ์ เมื่อเสร็จธุระแล้ว นางก็ได้ขออนุญาตลุกขึ้นเดินจากไป ระหว่างนั้นท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ใช้มือบอกท่าทางแก่ท่านนบี ﷺ ว่านางคนนี้เป็นคนเดียว ท่านนบี ﷺ จึงได้กล่าวตักเตือนท่านหญิงอาอิชะฮ์ว่า “เธอได้นินทานางไปแล้ว” (Al-Tabarī, 2001: 21/378; Ibn Kathīr, 1999b: 7/379-380)

มีรายงานจากนางอัสมาฮ์ บินต์ ยะซีดเล่าว่า วันหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้เดินผ่านกลุ่มสตรีและท่านนบี ﷺ ได้ให้สละมแก่พวกนาง (Abū Dāwūd: 5204)² ซึ่งจากหะดีษของนางอัสมาฮ์บทนี้ทำให้ทราบว่าอนุญาตให้ผู้ชายให้สละมแก่กลุ่มสตรีได้

มีรายงานว่าเมื่อยะฮ์ฟัร อิบน์ อบี ฎอลิบเสียชีวิตในหนทางของอัลลอฮ์ นางอัสมาฮ์ บินต์ อุมัยศ์ผู้เป็นภรรยาที่มีความโศกเศร้าเป็นทุกข์เป็นอย่างมาก ท่านนบี ﷺ จึงได้สอนบทขอพรให้คลาย

¹ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Albānī, 1998b: 3/226) และดูเพิ่มเติมใน Ibn al-Athīr, 1994: 7/249

² อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศออีห์ (Al-Albānī, 1998b: 3/277)

ความทุกข์แค้นางโดยกล่าวว่า “ฉันจะสอนให้เชอบทขอพรใช้กล่าวในยามเป็นทุกข์ คือ **اللَّهُ رَبِّي** أَشْرِكُ بِهِ شَيْئًا” (Abū Dāwud: 1525)¹

มีรายงานจากท่านหญิงอุฎัยยะฮ์ บินต์ อัลฮาริษเล่าว่า วันหนึ่งท่านนบี ﷺ เข้ามาหานางซึ่งเป็นวันศุกร์และนางถือศีลอด ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางว่า “เมื่อวานนางถือศีลอดหรือไม่” นางตอบว่า “ไม่” และท่านนบี ﷺ ถามอีกว่า “พรุ่งนี้ตั้งใจจะถือศีลอดหรือไม่” นางตอบว่า “ไม่” ท่านนบี ﷺ จึงมีวจนะว่า “จงละศีลอดเสีย” (Bukhārī: 1986) จากหะดีษของท่านหญิงอุฎัยยะฮ์นี้ทำให้ทราบว่าจะไม่ควรที่จะถือศีลอดสุนัตเจาะจงเฉพาะในวันศุกร์

นอกจากนี้ยังมีรายงานจากอัมร์ อิบน์ หุอัยบ์ ได้รายงานจากบิดาของเขาซึ่งรับรายงานจากปู่ของเขาเล่าว่า มีสตรีคนหนึ่งเข้าไปพบท่านนบี ﷺ ซึ่งนางได้พาลูกสาวมาด้วย ในมือลูกสาวของนางมีกำไลทองอย่างหนาสองวง ท่านนบี ﷺ ได้ถามนางว่า “กำไลนี้เธอได้จ่ายชะกาตบ้างไม่” นางตอบว่า “ไม่” ท่านนบี ﷺ จึงกล่าวว่า “เธอพอใจที่จะให้พระองค์อัลลอฮ์ทรงสวมกำไลจากไฟนรกในวันกิยามะฮ์กระนั้นหรือ” นางได้ถอดกำไลนั้นออกและมอบให้แก่ท่านนบี ﷺ พร้อมกับกล่าวว่า “กำไลทั้งสองวงนี้มอบให้เพื่ออัลลอฮ์และรสูลของพระองค์” (Abū Dāwud: 1563)²

รายงานทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการของท่านนบี ﷺ ต่อบรรดาเศาะหาบะฮ์ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อหน้าโดยบังเอิญและท่านนบี ﷺ ได้สั่งสอน ชี้แนะในเหตุการณ์นั้นๆ ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวกับบทบัญญัติหรือคุณธรรมจริยธรรม พร้อมกันนั้นบรรดาเศาะหาบียะฮ์ที่อยู่ในเหตุการณ์โดยตรงได้ถ่ายทอดและเผยแพร่คำสั่งสอนและคำชี้แนะของท่านนบี ﷺ ดังกล่าวสู่สาธารณะชน ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเผยแพร่องค์ความรู้อิสลามสู่สาธารณะชนและองค์ความรู้ดังกล่าวนี้ได้ถูกบันทึกและเผยแพร่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

5.2.3 บทบาทของเศาะหาบียะฮ์ในการศึกษาอัลกุรอานและรายงานสุนนะฮ์

1) เศาะหาบียะฮ์กับการอ่านและท่องจำอัลกุรอาน

การอ่าน ท่องจำและศึกษาโองการอัลกุรอานเป็นเรื่องที่สำคัญมากในอิสลาม มีหะดีษจำนวนมากที่ส่งเสริมให้มีการอ่านและศึกษาอัลกุรอาน³ การศึกษาอัลกุรอานในยุคสมัยของท่านนบี

¹ อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษศอฮีห์ (Al-Albānī, 1998b: 1/417)

² อัลอัลบานียืนยันว่าเป็นหะดีษหะสัน (Al-Albānī, 1998b: 2/429)

³ ตัวอย่างหะดีษของท่านนบี ﷺ ที่ส่งเสริมให้มีการอ่านและศึกษาอัลกุรอานว่า “خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ” ความว่า “ผู้ที่ประเสริฐที่สุดในหมู่พวกเราคือ ผู้ที่เรียนอัลกุรอานและสอนอัลกุรอาน” (Bukhārī: 5027) รายงานจากอัลนุอ์มาน อิบน์ บะชิร์ ท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “أفضلُ عبادةٍ أُمَّتِي قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ” ความว่า “อิมานะฮ์ที่ประเสริฐ

ﷺ ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะเสาหาบะฮ์ที่เป็นชายเท่านั้น มีรายงานจำนวนมากได้กล่าวถึงการศึกษาอัลกุรอานของบรรดาเสาหาบียาค เช่น มีรายงานของท่านหญิงอาอิชะฮ์และท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ได้ท่องจำอัลกุรอาน ซึ่งมีรายงานจากอัลบะลาซุรีย์ โดยสายรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์เองกล่าวว่า “แท้จริงนางได้อ่านคัมภีร์อัลกุรอานแต่ไม่ได้เขียน” และมีรายงานจากอัลบะลาซุรีย์เช่นกัน โดยสายรายงานจากสาอิม สะบะลาน ซึ่งรับรายงานจากท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์กล่าวว่า “แท้จริงนางเป็นผู้อ่านอัลกุรอานแต่ไม่ได้เขียน” (Al-Balādhurī, 1987: 662)

อุม്മั ะรอรเกาะฮ์ บินต์ अबدิลลาฮุ เป็นเสาหาบียะฮ์ท่านหนึ่งที่มีการท่องจำอัลกุรอานเป็นจำนวนมาก จนท่านนบี ﷺ ได้อนุญาตให้นางเป็นอิมามนำละหมาดในบ้านของนางได้ มีรายงานในอิบนุ สะอูด์ ซึ่งรายงานจากอัลวะลีด อิบนุ अबدิลลาฮุ อิบนุ ญะม็อ์กล่าวว่า ยายของฉันได้เล่าจากอุม്മั ะรอรเกาะฮ์ บินต์ अबدิลลาฮุ อิบนุ อัลฮาริษ ว่าวันหนึ่งท่านรสูลุลลอฮุ ﷺ ได้มาเยี่ยมนางและได้ให้ฉายาแก่นางว่า “อัลชะฮีดะฮ์” นางเป็นผู้ท่องจำอัลกุรอาน ครั้งหนึ่งในช่วงที่ท่านนบี ﷺ จะออกศึกสงครามบັดร์ นางได้ขอจากท่านนบี ﷺ ว่า “ขออนุญาตให้ดิฉันได้ออกศึกพร้อมกับท่านด้วยเถิด ดิฉันจะได้ช่วยทำแผลผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ และจะทำให้การรักษาแก่ผู้ป่วย หวังว่าพระองค์อัลลอฮุจะทรงประทานความเป็นชะฮีดแก่ดิฉัน” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “พระองค์อัลลอฮุได้ทรงประทานชะฮีดแก่ท่านแล้ว” ด้วยเหตุนี้ นางจึงมีฉายาว่า “อัลชะฮีดะฮ์” และท่านนบี ﷺ ได้สั่งให้นางเป็นอิมามนำละหมาดในบ้านของนาง และได้จัดให้ผู้ชายเรียกละหมาดให้แก่นางคนหนึ่ง... (Ibn Sa‘d, 1990: 8/334-335)

นางอุม്മั ฮิชาม บินต์ ฮาริษะฮ์ อิบนุ อัลนุอ์มานได้ท่องจำอัลกุรอานสุเราะฮ์ ก็อฟ (สุเราะฮ์ที่ 50) จากการได้ยินจากปากท่านนบี ﷺ โดยตรง ดังที่มีรายงานจากอิบนุ สะอูด์ซึ่งมีสายรายงานจากยะฮ์ยา อิบนุ अबดุลลอฮุ อิบนุ अबดุลเราะห์มาน อิบนุ สะอูด์ อิบนุ ฆะรอรเราะฮ์ จากนางอุม്മั ฮิชาม บินต์ ฮาริษะฮ์ อิบนุ อัลนุอ์มานกล่าวว่า “ดิฉันได้ท่องจำอัลกุรอานสุเราะฮ์ ก็อฟ วัลกุรอานุลมะญีด จากลิ้นของท่านนบี ﷺ โดยตรงซึ่งท่านได้อ่านต่อหน้าผู้คนในทุกฤดูบะฮ์วันศุกร์...” (Ibn Sa‘d, 1990: 8/326) หะดีษบทนี้นอกจากแสดงว่านางอุม്മั ฮิชามได้ท่องจำอัลกุรอานแล้วยังบ่งบอกว่านางได้เข้าไปฟังคุฏบะฮ์ในวันศุกร์ของท่านนบี ﷺ อีกด้วย

ที่สุดของประชาชาติของฉันคือ การอ่านอัลกุรอาน” (Al-Bayhaqī, 2003a: 3/396) รายงานจากอบู อุมามะฮ์ อัลบะฮิธีย์ ได้ยินท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “اقرءوا القرآن فإنه يأتي يوم القيامة شفيعاً لأصحابه” ความว่า “จงอ่านอัลกุรอาน เพราะว่าในวันกิยามะฮ์อัลกุรอานจะมาให้การคุ้มครองแก่สหายของเขา” (Muslim: 804) มีรายงานจากม็รเราะฮ์ รับรายงานจาก अबดุลลอฮุ กล่าวว่า “فان فيه علم الأولين والآخرين” ความว่า “ผู้ใดปรารถนาความรู้ จงศึกษาอัลกุรอาน เพราะแท้จริงแล้วในอัลกุรอานนั้นมีความรู้ของผู้คนในอดีตและผู้คนในอนาคต” (Al-Ṭabarānī: 8666)

2) เสาหาบียาตกับการรายงานสุนนะฮ์

สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ หมายถึงการพูด การกระทำและการยอมรับของท่านนบี ﷺ ซึ่งได้รับการรายงานสืบทอดกันมาจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ คู่ต่าบิอีน และต่าบิอิตต่าบิอีน ตลอดจนชนรุ่นหลังต่อมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในศาสนาอิสลามรองลงมาจากอัลกุรอาน ดังที่ท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะไว้ความว่า

“ข้าพเจ้าได้ทิ้งไว้ให้แก่วงศ์เจ้าสองประการ พวกเจ้าจะไม่มีวันหลงทางตราบใดที่พวกเจ้าได้ยึดมั่นในสองประการนี้ นั่นคือ คัมภีร์ของอัลลอฮ์ และสุนนะฮ์ของนบีของพระองค์” (Mālik Ibn Anas, 2003: 4/281)¹

ท่านนบี ﷺ ได้ยกย่องและกระตุ้นให้มีการท่องจำและเผยแพร่สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ดังที่มีรายงานจากซัยด์ อิบน์ ษามิต ได้ยินท่านนบี ﷺ กล่าวไว้ความว่า “ขอให้พระองค์อัลลอฮ์ทรงเบิกบานใบหน้าผู้ที่ได้ยินหะดีษบทหนึ่งจากฉัน แล้วได้ท่องจำพร้อมกับได้เผยแพร่ให้แก่ผู้อื่น...” (Al-Tirmidhī: 2656)² สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ครอบคลุมทุกมิติของความจำเป็นในชีวิตมนุษย์ทั้งที่เกี่ยวกับโลกนี้และโลกหน้า สุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ บางอย่างเป็นการอธิบายโองการอัลกุรอานในขณะที่บางอย่างเป็นการสั่งสอนหรือแบบอย่างที่มีสลิมทุกคนจะต้องถือปฏิบัติ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ได้ตรัสไว้ว่า

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾

ความว่า “และอันใดที่รَسُولได้นำมายังพวกเจ้าก็จงยึดไว้ และอันใดที่ท่านได้ห้ามพวกเจ้าก็จงละเว้นเสีย พวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิด แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงเข้มงวดในการลงโทษ” (Al-Hashr 59: 7)

นักหะดีษมีทัศนะที่แตกต่างกันในจำนวนเศาะหาบะฮ์และเศาะหาบียาตผู้รายงานหะดีษ อัลหากิมกล่าวว่า ผู้รายงานหะดีษในระดับเศาะหาบะฮ์มีจำนวนถึง 4 พันคน ในขณะที่อัลชะฮะบีย์กล่าวว่า มีจำนวนประมาณ 1500 คน หรือไม่เกิน 2 พันคน (Al-Sakhāwī, 1992: 4/110) อัครอม อัลอุมะรีย์ ซึ่งเป็นนักวิชาการปัจจุบันได้นับจำนวนนักรายงานหะดีษในระดับเศาะหาบะฮ์ตามที่อิบน์อัลญะซีฮ์ได้รวบรวมไว้เท่ากับ 1858 คน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นเศาะหาบะฮ์จำนวน 1642 คนและเศาะหาบียาตจำนวน 216 คน ตัวเลขที่รวบรวมโดยอัลญะซีฮ์นี้มีความใกล้เคียงกับตัวเลขของอัลชะฮะบีย์ (Hamīd, 1428: 241)

¹ อิบน์ อุสามะฮ์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮิห์ ลิฆะอัยริศ (صحیح لغیرہ) (Mālik Ibn Anas, 2003: 4/280)

² อัลอับบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮิห์ (Al-Tirmidhī, n.d.: 598)

จะเห็นได้ว่ามีบรรดาเศาะหาบียาตจำนวนไม่น้อยที่มีบทบาทสำคัญในการรายงานสุนนะฮ์หรือหะดีษของท่านนบี ﷺ โดยทั่วไปในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะหาบียาตมีโอกาสร่วมละหมาดญะมาอะฮ์ในมัสยิดของท่านนบี ﷺ มีโอกาสรับฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ และคุฏบะฮ์ในวันอีดจากท่านนบี ﷺ โดยตรง โดยเหตุนี้พวกนางจึงมีการรายงานและเผยแพร่ในสิ่งที่พวกนางได้เห็นได้ฟังจากสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะหาบียาตที่อาวุโสมักจะรายงานหะดีษโดยตรงจากท่านนบี ﷺ ในขณะที่บรรดาเศาะหาบียาตรุ่นเยาว์มักจะรายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ โดยผ่านเศาะหาบียาตอาวุโส ตัวอย่างเช่น นางซัยนับ บินต์ อุม്മั สะละมะฮ์ ซึ่งรายงานหะดีษผ่านบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ เช่น ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ท่านหญิงอุม്മั หะบิบะฮ์ ท่านหญิงซัยนับ บินต์ ญะหุช หรือผ่านมารดาของนางเองคือ ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ (Abū Sunnah, 1993: 243)

จากการสำรวจคำร่าฎออบาคอดและคำหะดีษพบว่ามีเศาะหาบียาตจำนวนมากที่มีบทบาทในการรายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ ซึ่งผู้วิจัยเลือกนำเสนอเป็นตัวอย่างเฉพาะที่โดดเด่นเท่านั้น โดยแบ่งเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มเศาะหาบียาตที่เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ และกลุ่มเศาะหาบียาตอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ

ก. บรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ

บรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ หรือที่เรียกว่ามารดาแห่งศรัทธาชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแพร่ศาสนาและสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มบรรดาสตรีด้วยกัน พวกนางมีความรู้ในรายละเอียดของชีวิตของท่านนบี ﷺ มากกว่าบุคคลอื่นทั้งนี้เพราะว่าพวกนางได้ร่วมชีวิตอยู่กับท่านนบี ﷺ บ้านของพวกนางทำหน้าที่เสมือนสถานศึกษาที่ผู้คนเข้าไปถามเกี่ยวกับสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ และขอคำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับบทบัญญัติอิสลามอย่างไม่ขาดสาย บรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ แต่ละท่านได้รายงานสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ในจำนวนที่แตกต่างกันตามศักยภาพและโอกาสของแต่ละท่านซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ท่านหญิงอาอิชะฮ์ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 58)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นหนึ่งในสี่เศาะหาบะฮ์ที่รายงานหะดีษมากที่สุด ซึ่งเรียงตามลำดับดังนี้คือ 1) อุม্মุ สุร็อยเราะฮ์ รายงานหะดีษทั้งหมดจำนวน 5374 หะดีษ 2) อับดุลลอฮ์ อิบน์ อุม്മั รายงานหะดีษทั้งหมดจำนวน 2630 หะดีษ 3) อนัส อิบน์ มาลิก รายงานหะดีษทั้งหมดจำนวน 2286 หะดีษ และ 4) ท่านหญิงอาอิชะฮ์ รายงานหะดีษทั้งหมดจำนวน 2210 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 263) ในตำรา Tuhfah al-Ashraf ของอัลมิซซีย์ (المزني) ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ทั้งหมด 2094 หะดีษ (Al-Mizzi, 1999: 11/130-896) ซึ่งในจำนวนนี้มีบันทึกในศอฮ์หุบุคอรีและศอฮ์หุมุสลิมรวมทั้งหมดจำนวน 277 หะดีษ เป็นหะดีษที่เห็นพ้องต้องกันทั้งบุกอรีและ

มุสลิมจำนวน 174 หะดีษ มีปรากฏเฉพาะในศอฮ์หะบุคอรีย์อย่างเดียวก่อนจำนวน 54 หะดีษ และมีปรากฏเฉพาะในศอฮ์หะมุสลิมอย่างเดียวก่อนจำนวน 69 หะดีษ¹ (Ibn al-Jawzi, 1997: 292)

อิบนุ สะอูดได้บันทึกสายรายงานจากมะหฺมุด อิบนุ ละบีดกล่าวว่า บรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ต่างก็ได้ท่องจำหะดีษจากท่านนบี ﷺ แต่ไม่มีท่านใดที่ได้ท่องจำหะดีษเป็นจำนวนมากเหมือนกับท่านหญิงอาอิชะฮ์และท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ ท่านหญิงอาอิชะฮ์เคยทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ขาดทางกฎหมาย (พิตวา) ทั้งในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัรและเคาะลีฟะฮ์อูษมาน จนกระทั่งนางได้กลับไปสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ บรรดาเศาะหาบะฮ์อาวุโสไม่ว่าจะเป็นท่านอุมัรหรือท่านอูษมาน หลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตไปแล้ว ต่างก็เคยส่งสาส์นมายังนางเพื่อถามเกี่ยวกับสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ (Ibn Sa'd, 1990: 2/286)

อูเราะฮ์ได้กล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นใครที่รอบรู้เกี่ยวกับฟิกฮ์ การแพทย์และบทกวีมากกว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์ และ ไม่มีใครไม่ว่าจะเป็นชายและหญิงยกเว้นอูรู รุฮัยเราะฮ์ที่รายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ มากเท่ากับการรายงานของท่านหญิงอาอิชะฮ์” (Ibn Kathir, 1998: 11/338)

รายงานจากออบู บุรค๊ะฮ์ซึ่งออบู มูซาได้กล่าวว่า “ไม่ว่าพวกเราซึ่งเป็นเศาะหาบะฮ์ของท่านรَسُول ﷺ จะพบปัญหาใดก็ตามที่เกี่ยวข้องกับหะดีษ เมื่อพวกเราได้ไปถามท่านหญิงอาอิชะฮ์ พวกเราจะพบว่านางมีความรู้ในเรื่องนั้นๆ” (Al-Tirmidhi: 3883)²

มีบรรดาเศาะหาบะฮ์และตาบิอินจำนวนมากได้รายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ อัลมิซซีย (المِزِّي) ได้รวบรวมรายนามบรรดาเศาะหาบะฮ์และบรรดาตาบิอินที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์รวมทั้งหมด 244 คน (Abū Sunnah, 1993: 246) ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถที่นำเสนอรายชื่อทั้งหมดในที่นี้ได้เพราะจะทำให้กินพื้นที่มากเกินไป อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเลือกเสนอเฉพาะรายนามสตรีที่ได้รายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์มาพอสังเขปดังต่อไปนี้ (Al-Mizzi, 1992: 35/232-233)

- 1- นางอัสมาฮ์ บินต์ अबดุลเราะหฺมาน อิบนุ อิบิ บักร์
- 2- นางอุม്മัยยะฮ์ บินต์ अबดุลลาฮ์
- 3- นางบุนนานะฮ์ บินต์ ยะซีด อัลอับชะมิยะฮ์
- 4- นางบุนนานะฮ์ ทาสหญิงของ अबดุลเราะหฺมาน อิบนุ หัยยาน อัลอันศอรีย์
- 5- นางบุฮัยยะฮ์ (بُهَيَّةُ) ทาสหญิงของออบู บักร์

¹ ในตำราของอัลค็อซรอญีย์กล่าวว่าหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ที่บันทึกเฉพาะในศอฮ์หะมุสลิมเท่านั้นมีจำนวน 68 หะดีษ (Al-Khazraji al-Ansari, 1301: 493)

² อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮ์หะฮ์ ส่วนอัลติรมิซีย์กล่าวว่า เป็นหะดีษหะสัน ศอฮ์หะฮ์ ฆอริบ (Al-Tirmidhi, n.d.: 873)

- 6- นางญัสเราะฮ์ บินต์ ตะญาญะฮ์ อัลอามิรียะฮ์
- 7- นางญะมีละฮ์ บินต์ อับบาด
- 8- นางหัฟเซาะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน อิบน์ อบี บักร์
- 9- นางค็อยเราะฮ์ (عَجْرَة) มารดาของอัลหะสัน อัลบัสรียะฮ์
- 10-นางคิกเราะฮ์ อุม്മ์ อับดุลเราะห์มาน อิบน์ อุซัยนะฮ์
- 11-นางรุมัยยะฮ์ (رُمَيْة) ย่าของอาคิม อิบน์ อุมร์ อิบน์ กอตาละฮ์
- 12- นางซัยนับ บินต์ อบี สะละมะฮ์
- 13- นางซัยนับ บินต์ นัศร์
- 14-นางซัยนับ บินต์ อัลสะฮ์มียะฮ์
- 15-นางสาอิบะฮ์ ทาสหญิงของอัลฟาเก็ฮ์ อิบน์ อัลมุญีเราะฮ์
- 16-นางสุมัยยะฮ์ อัลบัสรียะฮ์
- 17-นางซุมัยยะฮ์ อัลอะตะกียะฮ์
- 18-นางศอฟียะฮ์ บินต์ อัลหาริษ
- 19-นางศอฟียะฮ์ บินต์ ซัยบะฮ์ อิบน์ อุษมาน
- 20-นางศอฟียะฮ์ บินต์ อบี อุบัยด์
- 21-นางศอฟียะฮ์ บินต์ อัศมะฮ์
- 22-นางอัลค็อมมาฮ์ บินต์ บุศร์
- 23-นางอาอิชะฮ์ บินต์ ฎ็อลหะฮ์ อิบน์ อุบัยดิลลาฮ์
- 24-นางอัมเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน อัลอันศอริยะฮ์
- 25-นางอัมเราะฮ์ น้ำสาวของมุกอติล อิบน์ หัยยาน
- 26-นางกิริศอฟะฮ์ (قِرْصَانَة)
- 27-นางกอมิเราะฮ์ ภรรยาของมัศรูก อิบน์ อัลอัฏตะอะฮ์
- 28-นางกะรีมะฮ์ บินต์ ฮัมมาม
- 29-นางกัลษัม (كَلْبَة)
- 30-นางอุม്മ์ กัลษุม บินต์ อัมร์ อัลกูรชียะฮ์
- 31-นางมรัฎฏานะฮ์ อุม്മ์ อัลกอมะฮ์ อิบน์ อบี อัลกอมะฮ์
- 32-นางมุสัยกะฮ์ อัลมังกียะฮ์ อุม്മ์ ยูซุฟ อิบน์ มาฮิก
- 33-นางมูอาชะฮ์ อัลอะตะวียะฮ์ บินต์ อับดุลลอฮ์
- 34-นางฮินด์ บินต์ ชะรีก อิบน์ ซัยบาน อัลบัสรียะฮ์
- 35-นางอุม്മ์ บักร์

- 36-นางอุมม์ ญุหัดร์ อัลอามิรียะฮ์
 37-นางอุมม์ หุหมัคค์
 38-นางอุมม์ ชัรเราะฮ์ อัลมะคะนียะฮ์
 39-นางอุมม์ สาลิม บินต์ มาลิก อัลรอสิบียะฮ์
 40-นางอุมม์ อัลกอมะฮ์
 41-นางอุมม์ กัลญุม บินต์ อปี บักร์
 42-นางอุมม์ กัลญุม บินต์ หุมามะฮ์
 43-นางอุมม์ กัลญุม อัลลัษษียะฮ์
 44-นางอุมม์ กัลญุม
 45-นางอุมม์ มุหัมมัด ภรรยาของซัยด์ อิบน์ อับดุลลอฮ์ ญุดอาน

หะดีษของท่านหญิงอาอิชะฮ์ปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รายงานหะดีษส่วนใหญ่ (رواه الجماعة) (Al-Mizzi, 1992: 35/236) ซึ่งประกอบด้วย ตำราหะดีษ สออิห์บุคอรีฮ์ สออิห์มุสลิม มุสนัดอะหฺมัด สุนันอบู ดาวูด สุนันอัลนะสาอีย์ สุนันอัลติรมิซีย์ และ สุนันอิบนุ มาญะฮ์ ท่านหญิงอาอิชะฮ์เสียชีวิตในเดือนรอมฎอนปี ฮ.ศ. 58 (Ibn Sa'd, 1990: 8/64)

2) ท่านหญิงเซาะดะฮ์ บินต์ ซัมมะฮ์ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 54)

ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงเซาะดะฮ์ตั้งแต่ในยุคมักกะฮ์ นักประวัติศาสตร์บางท่าน เห็นว่าท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงเซาะดะฮ์ก่อนท่านหญิงอาอิชะฮ์ ในขณะที่บางท่านเห็นว่า ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงอาอิชะฮ์ก่อนท่านหญิงเซาะดะฮ์ แต่อย่างไรก็ตามทุกคนเห็นพ้อง ต้องกันว่า การแต่งงานระหว่างท่านนบี ﷺ กับท่านหญิงเซาะดะฮ์เกิดขึ้นหลังจากท่านหญิงคอดีญะฮ์ เสียชีวิตแล้ว (Ibn 'Abd al-Barr, 2006: 2/537)

อิบนุ อัลญะซีฮ์ได้จัดท่านหญิงเซาะดะฮ์อยู่ในกลุ่มผู้รายงานหะดีษจำนวน 5 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 270) ในตำรา Tuḥfah al-Ashraf ของอัลมิซซีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงเซาะดะฮ์ไว้ 2 หะดีษ คือ หะดีษว่าด้วยเรื่องการฟอกหนังสัตว์และหะดีษว่าด้วยการญิฮาด (Al-Mizzi, 1999: 11/114) และในจำนวนนี้มีปรากฏอยู่ในหะดีษศออิห์จำนวนหนึ่งหะดีษเท่านั้นซึ่งอัลหุ มัยดีฮ์กล่าวว่าอยู่ในศออิห์บุคอรีฮ์ (Ibn al-Jawzi, 1997: 293) สำหรับผู้รายงานหะดีษจากท่านหญิงเซาะดะฮ์มีดังนี้ คือ (Al-Mizzi, 1992: 35/200)

- 1- อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาซ
- 2- ยะหฺยา อิบน์ อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับดุลเราะหฺมาน
- 3- อิบน์ อัซอัด อิบน์ ชุรอเราะฮ์ อัลอันศอริฮ์

หะดีษของท่านหญิงเซาะดะฮ์ปรากฏในตำราหะดีษศอฮีห์บุคอรีฮ์ สุนันอบู ดาวูด และตำรา สุนันอัลนะสาอีย์ (Al-Mizzī, 1992: 35/202) ท่านหญิงเซาะดะฮ์เสียชีวิตในเดือนเชาวาล ปี ฮ.ศ. 54 ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์มูอาวียะฮ์ อิบну อบี สุฟยาน (Ibn Sa'd, 1990: 8/46)

3) ท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ บินต์ อุมร์ อิบну อัลค็อฏฏอบ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 41)

ท่านหญิงหัฟเศาะฮ์เกิดในปีที่ 5 ก่อนการนุบวอะฮ์¹ และได้แต่งงานกับท่านนบี ﷺ ในปีที่ 3 หลังจากฮิจเราะฮ์² ท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ บินต์ อุมร์ ได้รายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ ทั้งหมดจำนวน 60 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 265) ส่วนในตำรา Tuḥfah al-Ashrāf ของอัลมิชชะฮีย์ ได้รวบรวมหะดีษ ที่รายงานโดยท่านหญิงหัฟเศาะฮ์ทั้งหมด 28 หะดีษ (Al-Mizzī, 1999: 11/50-67) ซึ่งในจำนวนนี้ ปรากฏในศอฮีห์บุคอรีฮ์และมุสลิมจำนวน 10 หะดีษ เป็นหะดีษที่เห็นพ้องต้องกันระหว่างบุคอรีฮ์ และมุสลิมจำนวน 4 หะดีษ และที่ปรากฏเฉพาะในศอฮีห์มุสลิมอย่างเดียวจำนวน 6 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 292) รายชื่อผู้รายงานหะดีษจากท่านหญิงหัฟเศาะฮ์มีดังนี้คือ (Al-Mizzī, 1992: 35/154)

- 1- อัลฮาริษ อิบну अबดุลลอฮ์ อิบну อบี รอปีอะฮ์
- 2- ฮาริษะฮ์ อิบну วะฮับ อัลคุซาอีย์
- 3- หัมซะฮ์ อิบну अबดุลลอฮ์ อิบну อุมร์
- 4- สะวอ์ อัลคุซาอีย์
- 5- ชุตัยร์ อิบну ชะกัล อิบну หุมัคค์ อัลอับสีฮ์
- 6- อนุ ชัยค์ अबดุลลอฮ์ อิบну อบี สะอูด์ อัลมะดีนีฮ์
- 7- अबดุลลอฮ์ อิบну ค็อฟวาน อิบну อุมัยยะฮ์
- 8- अबดุลลอฮ์ อิบну อุมร์
- 9- अबดุลเราะห์มาน อิบну อัลฮาริษ อิบну ฮิซาม
- 10- อัมร์ อิบну รอฟีฮ์
- 11- อัลมุสสัยบ อิบну รอฟีฮ์
- 12- อัลมุฏฏอลิบ อิบну อบี วะดาอะฮ์
- 13- สุนัยคะฮ์ อิบну คอลิด อัลคุซาอีย์

¹ หมายถึงก่อนการประกาศเป็นรัฐของท่านนบีมหัหมัด ﷺ

² เป็นทัศนะของอัลวาเกดีย์, คอลิฟะฮ์ อิบну ค็อยยาฏ และอะลี อิบну อัลมะดีนีฮ์ แต่อย่างไรก็ตามก็มีบางทัศนะที่ เห็นว่าการแต่งงานของท่านนบี ﷺ กับท่านหญิงหัฟเศาะฮ์เกิดขึ้นในปีที่ 2 หลังจากฮิจเราะฮ์ (Al-Mizzī, 1992: 35/153)

14- อับดุลมุญญิบ ลาหิก อิบนุ มุฮัมมัด

15- อับดุลบักร์ อิบนุ สุลัยมาน อิบนุ อับดี ค็อยษะมะฮ์

16- นางศอฟียะฮ์ บินต์ อับดี อับดุลมุญญิบ มัสอูด อัลชะกอฟีฮ์ มีรายงานหะดีษจากท่านหญิงหุศัยเราะฮ์ทั้งหมด 3 หะดีษ ซึ่งเกี่ยวกับการหย่าร้างและการละหมาด

17- นางอุมมฺ มุบัชชีร อัลอันศอริยะฮ์

ท่านหญิงหุศัยเราะฮ์เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 41 อิบนุ อับดี หัยมะฮ์กล่าวว่านางเสียชีวิตในวันแรกของการบัยอะฮ์มุอาวียะฮ์ให้เป็นเคาะลีฟะฮ์ ซึ่งตรงกับเดือนญุมาดิลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 41 ส่วนอัลวาเกดีย์กล่าวว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 45 หะดีษท่านหญิงหุศัยเราะฮ์ปรากฏอยู่ในตำราหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาฮุลญะมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzi, 1992: 35/154-155)

4) ท่านหญิงอุมมฺ สะละมะฮ์ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 59)

ท่านหญิงอุมมฺ สะละมะฮ์เดิมมีนามว่า อินด์ บินต์ อับดี อุมัยยะฮ์ และได้แต่งงานกับท่านนบี ﷺ ในปีอิหเราะฮ์ศักราชที่ 4¹ หลังจากสามีของนางคืออับดุล สะละมะฮ์เสียชีวิต (Ibn Sa'd, 1990: 8/69) ท่านหญิงอุมมฺ สะละมะฮ์เป็นหนึ่งในบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ที่รายงานหะดีษ มากที่สุดเป็นอันดับที่สองรองจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ นางได้รายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ ทั้งหมด 378 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 264) ส่วนในตำรา Tuḥfah al-Ashraf ของอัลมิซซีได้รวบรวม หะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงอุมมฺ สะละมะฮ์ทั้งหมด 158 หะดีษ (Al-Mizzi, 1999: 12/87-168) ซึ่งในจำนวนนี้ปรากฏในศอฮ์หะบุคอรีฮ์และศอฮ์หะมุสลิมจำนวน 29 หะดีษ เป็นหะดีษที่เห็นพ้องต้องกันระหว่างบุคอรีฮ์และมุสลิมจำนวน 13 หะดีษ ที่ปรากฏเฉพาะในศอฮ์หะบุคอรีฮ์อย่างเดียวจำนวน 3 หะดีษและที่ปรากฏเฉพาะในศอฮ์หะมุสลิมอย่างเดียวจำนวน 13 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 292)

มีบรรดาเศาะหาบะฮ์และตาบิอินจำนวนมากได้รายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ จากท่านหญิงอุมมฺ สะละมะฮ์ ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถนำเสนอรายนามทั้งหมดในที่นี้ได้ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเลือกนำเสนอเฉพาะผู้รายงานที่เป็นสตรีดังต่อไปนี้ (Al-Mizzi, 1992: 35/319)

1- นางญุสเราะฮ์ บินต์ คะญาญะฮ์ อัลอามิรียะฮ์

2- นางหุศัยเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน อิบนุ อับดี บักร์

3- นางอุมมฺ หะกิม หุกัยมะฮ์ บินต์ อุมัยยะฮ์

4- นางมุฮัยยะฮ์

5- นางค็อยเราะฮ์ มารดาของอัลหะสัน อัลบักรีฮ์

¹ มีบางรายงานกล่าวว่า ท่านนบี ﷺ แต่งงานกับอุมมฺ สะละมะฮ์ในปี ฮ.ศ. ที่ 2 หลังจากเหตุการณ์สงครามบักร์ (Ibn 'Abd al-Barr, 2006: 2/570-571)

- 6- นางรุมัยยะฮ์ บินต์ อัลฮาริษ
- 7- นางซัยนับ บินต์ อบี สะละมะฮ์
- 8- นางสัลมา อัลบิกรียะฮ์
- 9- นางศอฟิยะฮ์ บินต์ ซัยบะฮ์ อัลอับคะรียะฮ์
- 10- นางศอฟิยะฮ์ บินต์ อบี อุบัยด์
- 11- นางฟาฏิมะฮ์ บินต์ อัลมุนซิร
- 12- นางกัษะฮ์ บินต์ อบี มัรยัม
- 13- นางมุสตะฮ์ อัลอัชคะรียะฮ์
- 14- นางฮินด์ บินต์ อัลฮาริษ
- 15- นางอุม്മั หารอม มารดาของมุหัมมัด อิบну ซัยด์ อิบну อัลมุฮาญิร
- 16- นางอุม്മั มุซา ทาสหญิงของอะลี อิบну อบี ฏอลิบ

นักประวัติศาสตร์มีทัศนะที่แตกต่างเกี่ยวกับปีเสียชีวิตของท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ ตามทัศนะของอัลวาเกดีย์เห็นว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 59 ส่วนอิบну อบี หัยมะฮ์กล่าวว่านางเสียชีวิตในกลางเดือนรอบีอุลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 64 ในรัชสมัยการปกครองของยะซีด อิบну มุอาวิยะฮ์ และมีบางท่านเห็นว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 62 หะดีษของท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาฮุตุลญะมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzi, 1992: 35/319-320)

5) ท่านหญิงอุม്മั ะหะบิยะฮ์ บินต์ อบี สุฟยาน (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 44)

ท่านหญิงอุม്മั ะหะบิยะฮ์ มีนามเดิมว่ารอมละฮ์ ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับนางในปีที่ 6 หลังจากฮิจเราะฮ์ (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/523) นางได้รายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ ทั้งหมด 65 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 265) ส่วนในตำรา Tuḥfah al-Ashraf ของอัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงอุม്മั ะหะบิยะฮ์ทั้งหมด 29 หะดีษ (Al-Mizzi, 1999: 11/83-98) ในจำนวนนี้ปรากฏในศอฮีห์บุคอรีฮ์และศอฮีห์มุสลิมจำนวน 4 หะดีษ เป็นหะดีษที่เห็นพ้องต้องกันระหว่างบุคอรีฮ์และมุสลิมจำนวน 2 หะดีษ และที่ปรากฏเฉพาะในศอฮีห์มุสลิมอย่างเดียวจำนวน 2 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 292) รายงานผู้ที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงอุม്മั ะหะบิยะฮ์มีดังนี้ (Al-Mizzi, 1992: 35/175-176)

- 1- ซักวาน อับู ศอลิห์ อัลสะมาน
- 2- สาลิม อิบну เซอว์วาล อัลมังกิฮ์
- 3- ซุคัยร์ อิบну ชะกัล อิบну หุมัซด์
- 4- ชะฮ์ร์ อิบну เหาซับ อัลซามิฮ์

- 5- अबकुलลوس ابنو اوتببسه ابنو ابى سفيان
- 6- اوراهسه ابنو شبيب
- 7- ابنببسه ابنو ابى سفيان
- 8- موممอด ابنو ابى سفيان
- 9- مواريهسه ابنو ابى سفيان
- 10- ابو ائذنرروس
- 11- ابو سفيان ابنو سعديد ابنو ائذممهيرهسه
- 12- ابو ائذمهليه ائذسشهليه
- 13- نانبببسه بيند ابى هبببسه
- 14- نانشنبب بيند ابى سلالمهسه
- 15- نانسفيهسه بيند ابى شبيبسه

หะดีษของท่านหญิงอุม്മ์ หะบีบะฮ์ปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาฮฺลุมมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzī, 1992: 35/176) นางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 44 ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์มูอาวียะฮ์ อิบน์ อับี สุฟยาน (Ibn Sa'ad, 1990: 8/80)

6) ท่านหญิงشنب บินด์ ญะหุซ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 20)

ท่านหญิงشنب บินด์ ญะหุซ มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องของท่านนบี ﷺ นางได้แต่งงานกับท่านนบี ﷺ ในปีที่ 5 หลังจากอิกรเราะฮ์ นางมีชีวิตอยู่ร่วมกับท่านนบี ﷺ เป็นเวลา 5 ปี และเสียชีวิตในปีอิกรเราะฮ์ศักราชที่ 20 (Ibn 'Abd al-Barr, 2006: 2/525-526) อิบน์ อัลญะฮิซได้นับท่านหญิงشنبอยู่ในกลุ่มผู้รายงานหะดีษจำนวน 11 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 267) ส่วนในตำรา Tuhfah al-Ashraf ของอัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงشنبได้ 5 หะดีษ (Al-Mizzī, 1999: 11/100-103) ซึ่งในจำนวนนี้ปรากฏในศอฮิห์บุคอรีฮ์และศอฮิห์มุสลิมจำนวน 2 หะดีษซึ่งเป็นหะดีษที่เห็นพ้องต้องกันทั้งสอง (Ibn al-Jawzi, 1997: 293) สำหรับรายนามผู้ที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงشنب บินด์ ญะหุซมีดังนี้ (Al-Mizzī, 1992: 35/184)

- 1- อัลดอลิม อิบน์ มุหัมมัด อิบน์ อับี บักร์
- 2- กัลญุม อิบน์ อัลดุฏฏอลิก อัลดุซฮาอีย์
- 3- มุหัมมัด อิบน์ अबकुलลوس อิบน์ ญะหุซ
- 4- นานشنب บินด์ อับี สلالمهเส
- 5- ท่านหญิงอุม്മ์ หะบีบะฮ์ บินด์ อับี สุฟยาน

หะดีษของท่านหญิงซัยนั บินต์ ญะหุซปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาฮุลญะมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzī, 1992: 35/185) ท่านหญิงซัยนั บินต์ ญะหุซ เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 20 มีอายุได้ 53 ปี (Ibn Sa‘d, 1990: 8/91)

7) ท่านหญิงญะหุซ บินต์ อัลฮาริษ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 50 หรือ 56)

ท่านหญิงญะหุซมีนามเดิมว่าบรเราะฮ์ (برّة) ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับนางในปีที่ 5 หลังจากอิจเราะฮ์ ในเหตุการณ์สงครามบิสมุศกออิก (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/497) อิบน์ อัลญะฮิซียได้ จัดท่านหญิงญะหุซอยู่ในกลุ่มผู้รายงานหะดีษจำนวน 7 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 269) ส่วนในตำรา Tuhfah al-Ashraf ของอัลมิชชีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงญะหุซได้ 4 หะดีษ (Al-Mizzī, 1999: 11/46-48) ในจำนวนนี้ปรากฏอยู่ในศอฮีห์บุคอรีห์และศอฮีห์มุสลิมจำนวน 3 หะดีษ บันทิกเฉพาะในศอฮีห์บุคอรีห์อย่างเดียวนั้นหนึ่งหะดีษ และบันทิกเฉพาะในศอฮีห์มุสลิมอย่างเดียวนั้น 2 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 293) สำหรับรายงานผู้ที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงญะหุซมีดังนี้ (Al-Mizzī, 1992: 35/146)

- 1- อับดุลลอฮ์ อิบน์ ซัดาด อิบน์ อัลฮาด
- 2- อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาส
- 3- อุบัยด์ อิบน์ อัลสับาก
- 4- กุร็อยบ์ (كَرْبُ) ทาสของอิบน์ อับบาส
- 5- กุลซุม อิบน์ อัลมุศกออิก
- 6- มุญาฮิด อิบน์ ญับร์ อัลมัจกี
- 7- อับยู อัยยูบ อัลมะรอซิมีย อัลอัซดี

หะดีษของท่านหญิงญะหุซปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาฮุลญะมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzī, 1992: 35/146) นางเสียชีวิตในเดือนรอบีอุลเอาวัล ปี ฮ.ศ. 56 หรือในบางรายงานกล่าวว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 50 มีอายุได้ 65 ปี

8) ท่านหญิงศอฟียะฮ์ บินต์ หุัยยะ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 36 หรือ 50)

ท่านหญิงศอฟียะฮ์ บินต์ หุัยยะเดิมเป็นเชลยศึกในสงครามคือฮัยบ์ ท่านนบี ﷺ ได้ปลดปล่อยนางให้เป็นไทพร้อมกับแต่งงานกับนางในปีที่ 7 หลังจากอิจเราะฮ์ (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/539) อิบน์ อัลญะฮิซียได้จัดท่านหญิงศอฟียะฮ์อยู่ในกลุ่มผู้รายงานหะดีษจำนวน 10 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 268) ส่วนในตำรา Tuhfah al-Ashraf ของอัลมิชชีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงศอฟียะฮ์ได้ 6 หะดีษ (Al-Mizzī, 1999: 11/119-122) ซึ่งในจำนวนนี้มีเพียงหนึ่งหะดีษเท่านั้นที่ปรากฏในศอฮีห์บุคอรีห์และศอฮีห์มุสลิมและเป็นหะดีษที่เห็นพ้องต้องกันระหว่างบุคอรีห์และ

มุสลิมด้วย (Ibn al-Jawzī, 1997: 293) สำหรับรายนามผู้ที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงศอฟียะฮ์มีดังนี้ (Al-Mizzī, 1992: 35/210)

- 1- อิสฮาก อิบน์ अबดุลลอฮ์ อิบน์ อัลฮาริษ อิบน์ เนาฟีล
- 2- อะลี อิบน์ อัลหุสัยน์ อิบน์ อะลี อิบน์ อบี ฏอลิบ
- 3- กิแนนะฮ์ ทาสของท่านหญิงศอฟียะฮ์
- 4- ยะซีด อิบน์ มุอ์ตดิบ ทาสของท่านหญิงศอฟียะฮ์
- 5- มุสลิม อิบน์ ศอฟวาน
- 6- หลานชายของท่านหญิงศอฟียะฮ์

หะดีษของท่านหญิงศอฟียะฮ์ปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาสุลญะมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzī, 1992: 35/211) อัลวากิตียกเล่าว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 50 ในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์มูอาวียะฮ์ อิบน์ อบี สุฟยาน (Ibn Sa'd, 1990: 8/102) และมีบางรายงานกล่าวว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 36 (Ibn al-Athīr, 1994: 7/170)

9) ท่านหญิงมัมูนะฮ์ บินต์ อัลฮาริษ อัลฮิลาลียะฮ์ (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 51)

ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงมัมูนะฮ์ในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 7 หลังจากกลับจากสงครามที่อัยบรและกำลังมุ่งหน้าที่จะไปทำอุมเราะฮ์ที่มักกะฮ์ (Ibn 'Abd al-Barr, 2006: 2/568) ท่านหญิงมัมูนะฮ์ได้รายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ ทั้งหมด 76 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 265) ส่วนในตำรา Tuḥfah al-Ashraf ของอัลมิซซีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงมัมูนะฮ์ทั้งหมดได้ 31 หะดีษ (Al-Mizzī, 1999: 12/46-62) ซึ่งในจำนวนนี้มีบันทึกในศอฮีห์บุคอรีฮ์และศอฮีห์มุสลิมจำนวน 13 หะดีษ ที่เห็นพ้องกันระหว่างบุคอรีฮ์และมุสลิมจำนวน 7 หะดีษ ปรากฏอยู่เฉพาะในศอฮีห์บุคอรีฮ์อย่างเดียวจำนวนหนึ่งหะดีษและปรากฏอยู่เฉพาะในศอฮีห์มุสลิมอย่างเดียวจำนวน 5 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 292-293) สำหรับรายนามผู้ที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงมัมูนะฮ์มีดังนี้ (Al-Mizzī, 1992: 35/312)

- 1- อิบรอฮีม อิบน์ अबดุลลอฮ์ อิบน์ มะอ์บัด อิบน์ อับบาส
- 2- สุไลมาน อิบน์ ยะซาร์ ทาสของท่านหญิงมัมูนะฮ์
- 3- अबดุลลอฮ์ อิบน์ สะลีฎ
- 4- अबดุลลอฮ์ อิบน์ ชัดาด อิบน์ อัลฮาด
- 5- अबดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาส
- 6- अबดุลเราะห์มาน อิบน์ อัลสาอิบ อัลฮิลาลีย์
- 7- อุบัยดุลลอฮ์ อิบน์ अबดุลลอฮ์ อิบน์ อุตบะฮ์ อิบน์ มัสอูด
- 8- อุบัยดุลลอฮ์ อัลเคาลานีย์

- 9- อุบัยด์ อิบน์ อัลสับบาก
- 10- อะฏอฮ์ อิบน์ ยะซาร์
- 11- อิมรอน อิบน์ หุซัยฟะฮ์
- 12- กุร็อยบ์ ทาสของอิบน์ อับบาส
- 13- ยะซีด อิบน์ อัลอะซีอม
- 14- นางอัลอาลิยะฮ์ บินต์ สุลัยม์
- 15- นางนัคบะฮ์ (نكبة) หรือนางบุคัยยะฮ์ (بكية) ทาสหญิงของท่านหญิงมัมมูนะฮ์
- 16- นางอุม്മ มัซบูซ (Al-Mizzi, 1999: 12/62)

หะดีษของท่านหญิงมัมมูนะฮ์ปรากฏอยู่ในตำราหลักของหะดีษทั้ง 7 เล่มหรือที่เรียกว่า รอวาฮุตุลญะมาอะฮ์ (رواه الجماعة) (Al-Mizzi, 1992: 35/313) นางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 51 และมีบางรายงานกล่าวว่านางเสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 63 (Ibn al-Athir, 1994: 7/264)

ข. บรรดาเศาะหาบียะฮ์ท่านอื่นๆ

บรรดาเศาะหาบียะฮ์ที่ไม่ใช่เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ แต่มีบทบาทในการรายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ ตามการรวบรวมของอิบน์ อัลญะซีมีจำนวนมากถึง 207 คน (Hamid, 1428: 241) ซึ่งแต่ละท่านได้ท่องจำและรายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ ในจำนวนที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับศักยภาพและโอกาสของแต่ละท่าน บางท่านสามารถรายงานหะดีษได้มากกว่า 50 หะดีษ ในขณะที่บางท่านรายงานแค่เพียงหนึ่งหรือสองหะดีษเท่านั้นซึ่งมีจำนวนหลายท่าน ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะกล่าวนามบรรดาเศาะหาบียะฮ์นักรายงานหะดีษทั้งหมดในที่นี้ได้เพราะจะทำให้กินพื้นที่มากเกินไป แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยจะเลือกนำเสนอเฉพาะเศาะหาบียะฮ์ที่รายงานหะดีษในจำนวนมากกว่า 10 หะดีษตามการรวบรวมของอิบน์ อัลญะซีมีซึ่งมีรายนามตามลำดับจำนวนหะดีษดังตารางต่อไปนี้ (Ibn al-Jawzi, 1997: 265-268)

ลำดับที่	รายนามเศาะหาบียะฮ์ที่รายงานหะดีษ	จำนวนหะดีษ
1.	นางอัสมาฮ์ บินต์ อุมัยฮ์	60 ¹

¹ อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางอัสมาฮ์ บินต์ อุมัยฮ์เฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้จำนวน 10 หะดีษ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/26-31)

2.	นางอัสมาอ์ บินต์ อปี บักร์	58 ¹
3.	นางอุม്മ์ ฮานีอ์	46 ²
4.	นางอุม്മ์ อะฎีเยฮ์ อัลอันศอริเยฮ์	40 ³
5.	นางคัชยัมมะฮ์ บินต์ ซาบิต	38
6.	นางฟาฎิมะฮ์ บินต์ ก็อยล์	34 ⁴
7.	นางอุม്മ์ อัลฟุฎล์ อัลฮิลาลียะฮ์	30 ⁵
8.	นางอุม്മ์ ก็อยล์ บินต์ มุหซิน	24 ⁶
9.	นางอัลรُبِّيอ์ บินต์ มุเอาวิซ	21 ⁷
10.	ท่านหญิงฟาฎิมะฮ์ บินต์ รุฎลิลลาฮ์	18 ⁸
11.	นางเคาะละฮ์ บินต์ หะกีม อัลสุละมียะฮ์	15 ⁹

¹ อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางอัสมาอ์ บินต์ อปี บักร์เฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 24 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/5-25)

² นางมีชื่อจริงว่า นางฟาติมะฮ์ บินต์ อปี กุอลิบ, อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 22 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/5-16)

³ นางมีชื่อจริงว่า นุสัยบะฮ์ บินต์ กะอูบ์, อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้ถึง 52 หะดีษ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/66-86)

⁴ อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางฟาฎิมะฮ์ บินต์ ก็อยล์เฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 20 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/19-30)

⁵ นางมีชื่อจริงว่า ลุบบะฮ์ บินต์ อัลฮาริษ ภรรยาของอับบาต อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 6 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/40-45)

⁶ อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 2 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/206-207)

⁷ อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางอัลรُبِّيอ์เฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 17 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/77-82)

⁸ อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยท่านหญิงฟาฎิมะฮ์เฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 4 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/30-32)

⁹ นางเป็นภรรยาของอูษมาน อิบน์ มัศอูน, อัลมิชชีฮ์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 3 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/73-75)

12.	นางอุมม์ สุลัยม์ บินต์ มิดหาน	14 ¹
13.	นางอัสมาอ์ บินต์ ยะซีด อิบну สะกัน อัลอันศอริยะฮ์	14 ²
14.	นางสุบัยยะฮ์ อัลอัศละมิยะฮ์	12 ³
15.	นางอัลชีฟาอ์ บินต์ อับดุลลอฮ์	12 ⁴
16.	นางบุสเราะฮ์ บินต์ คีอฟวาน	11 ⁵
17.	นางฎุบาอะฮ์ บินต์ อัลซุบัยร์	11 ⁶
18.	นางอุมม์ กัลญุม บินต์ อุกบะฮ์	10 ⁷
19.	นางอุมม์ กุรซ อัลคอซาอียะฮ์	10 ⁸
20.	นางอุมม์ มุบัชชีร อัลอันศอริยะฮ์	10 ⁹

¹ นางเป็นมารดาของอนัส อิบну มาลิก, อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 8 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/185-188)

² นางมีชื่อเรียกว่า อุมม์ สะละมะฮ์ (ดูใน Al-Mizzi, 1999: 11/32-36)

³ อดีตเคยเป็นภรรยาของสะอัด อิบну เคาละฮ์ ซึ่งเสียชีวิตในช่วงเหตุการณ์หัจญ์อ่าลาในขณะที่นางตั้งครรภ์ อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 1 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/110-111)

⁴ อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 1 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/117-118)

⁵ อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 1 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/42-43)

⁶ นางฎุบาอะฮ์เป็นภรรยาของอัลมิกาดอ อิบну อัลอัสวัค (المقاد بن الأسود) อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 4 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 11/128-129)

⁷ อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 2 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/206-208)

⁸ อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 6 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/202-206)

⁹ นางเป็นภรรยาของซัยด์ อิบну ฮาริยะฮ์ อัลมิชชีบีได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางเฉพาะในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 3 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/209-210)

21.	นางอุมม์ มะอ์กิล อัลดะสะดียะฮ์	10 ¹
22.	นางอุมม์ อิฮาม บินต์ ฮาริยะฮ์ อัลอันศอริยะฮ์	10 ²

นอกจากนี้ มีเศาะหาบียาตที่รายงานหะดีษจำนวน 8 หะดีษมี 6 ท่าน รายงานหะดีษจำนวน 7 หะดีษมี 4 ท่าน รายงานหะดีษจำนวน 6 หะดีษมี 2 ท่าน รายงานหะดีษจำนวน 5 หะดีษมี 5 ท่าน รายงานหะดีษจำนวน 4 หะดีษมี 5 ท่าน รายงานหะดีษจำนวน 3 หะดีษมี 10 ท่าน รายงานหะดีษจำนวน 2 หะดีษมี 18 ท่าน และที่เหลืออีกประมาณ 135 ท่าน รายงานหะดีษคนละ 1 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 268-274; Hamid, 1428: 241)

จากการสำรวจของอะฟาฟ อับดุลฆอฟูร ฆะมิด (Hamid, 1428: 250) จำนวนมุสนัดในระดับเศาะหาบียาตทั้งที่รายงานโดยตรงหรือไม่ได้รายงานโดยตรงจากท่านนบี ﷺ ที่ปรากฏในตำราหะดีษทั้งหมด³ มีจำนวนทั้งหมด 115 ท่าน ซึ่งไม่รวมอีก 5 ท่านที่นักวิชาการมีความสงสัยในความเป็นเศาะหาบียาตของพวกนาง⁴ รายงานเศาะหาบียาตทั้ง 115 ท่านปรากฏอยู่ในตำราหะดีษทั้งหมดอย่างกระจัดกระจายดังต่อไปนี้

- 1- ในตำราศอฮีห์ของบุคอรีฮ์ จำนวน 31 ท่าน
- 2- ในตำราศอฮีห์ของมุสลิม จำนวน 36 ท่าน
- 3- ในตำราสุนันของอบู ดาวูด จำนวน 75 ท่าน
- 4- ในตำราสุนันของอัลตรมิซีย์ จำนวน 46 ท่าน
- 5- ในตำราสุนันของอัลนะสาอีย์ จำนวน 65 ท่าน
- 6- ในตำราสุนันของอิบนุ มาญะฮ์ จำนวน 60 ท่าน

¹ นางเป็นภรรยาของอบู มะอ์กิล อัลดะสะดีฮ์ อัลมิซซีย์ ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 3 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/211-212)

² อัลมิซซีย์ได้รวบรวมหะดีษที่รายงานโดยนางในตำราหะดีษทั้งหมดได้เพียง 1 หะดีษเท่านั้น (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Al-Mizzi, 1999: 12/214-216)

³ ตำราหะดีษทั้งหมดเล่มหมายถึงตำราหะดีษของบรรดานักหะดีษดังต่อไปนี้คือ 1) บุคอรีฮ์ 2) มุสลิม 3) อบู ดาวูด 4) อัลตรมิซีย์ 5) อัลนะสาอีย์ และ 6) อิบนุ มาญะฮ์

⁴ คือ 1) นางอัสมาฮ์ บินต์ ซัยด์ อิบนุ อัลค็อฏฏอบ 2) นางอัสมาฮ์ บินต์ สะอิด อิบนุ ซัยด์ อิบนุ นุฟัยล์ 3) นางศอฟียะฮ์ บินต์ อัลฮาริษ อิบนุ กุ้อลหะฮ์ อัลอับดะริยะฮ์ 4) นางอาอิชะฮ์ บินต์ มัสอูด อิบนุ อัลอัสวัต และ 5) นางซัยนั บินต์ นะบีฏ

ความแตกต่างของจำนวนเศาะหาบียาตในแต่ละตำราหะดีษเหล่านี้ขึ้นอยู่กับระดับความเข้มข้นในเรื่องไขการรับสายรายงานของนักหะดีษแต่ละท่าน ส่วนจำนวนหะดีษหรือรายงาน (المرويات) ที่รายงานโดยบรรดาสตรีที่ปรากฏในตำราหะดีษทั้งหมดตามการนับของอัลมิซซีย์ และอิบนุ หะญูรทั้งหมดมีจำนวน 2764 รายงาน และในจำนวนนี้เป็นรายงานของเศาะหาบียาตจำนวน 2539 รายงาน (Hamid, 1428: 251)

สำหรับความน่าเชื่อถือของบรรดาเศาะหาบียาตนั้นในทัศนะของอะฮ์ลุสสุนนะฮ์ วัลญะมาอะฮ์เห็นพ้องต้องกันว่า เศาะหาบะฮ์ทั้งชายและหญิงทุกคนมีสถานภาพเป็นอะดัลละฮ์ (العدالة) (Ibn Kathir, 1996: 498) ไม่ว่าจะรายงานโดยตรงจากท่านนบี ﷺ หรือไม่ก็ตาม สถานภาพความน่าเชื่อถือของหะดีษที่รายงานโดยเศาะหาบียาตนั้นไม่ได้มีแตกต่างกับสถานภาพหะดีษที่รายงานโดยเศาะหาบะฮ์ชายแต่อย่างใด อัลเชกานีย์ได้กล่าวยืนยันในเรื่องนี้ไว้ว่า “ไม่มีคำพูดของอุละมาอ์ท่านใดที่ปฏิเสธรายงานของสตรีอันเนื่องจากความเป็นสตรี มีหะดีษจำนวนมากที่ได้รับการยอมรับโดยประชาชาติมุสลิมจากการรายงานโดยเศาะหาบะฮ์สตรีเพียงท่านเดียว แม้แต่คนที่ด้อยในวิชาการหะดีษก็ไม่อาจจะปฏิเสธในเรื่องนี้ได้” (Al-Shawkānī, 2005: 8/343) อัลชะซะบีย์ซึ่งเป็นผู้โคคเค่นในวิชาการอัลญะรุห์ วัลตะฮ์คิลได้กล่าวไว้ว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นผู้ใดที่กล่าวตำหนิหรือละทิ้งรายงานหะดีษของสตรี” (Al-Dhahabī, 1963: 4/604) ซึ่งปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์หรือบรรดาตาบียีนไม่ปฏิเสธที่จะรับรายงานจากเศาะหาบียะฮ์แม้แต่นางมีสถานภาพเป็นคนรับใช้ก็ตาม ดังตัวอย่างเช่น มีรายงานจากญุมามะฮ์ อิบนุ หัซัน อัลกุซัยรีย์ กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เข้าพบท่านหญิงอาอิชะฮ์เพื่อที่จะถามนางเกี่ยวกับอัลนะบิซ (النبيذ : เป็นเครื่องดื่มชนิดหนึ่งซึ่งทำจากผลอินทผลัม) ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้เรียกคนรับใช้หญิงผิวดำชาวอบิสสิเนียนคนหนึ่งออกมา พร้อมกับกล่าวว่า “จงถามเรื่องนี้กับผู้หญิงคนนี้ เพราะนางเป็นผู้ทำอัลนะบิซให้แก่ท่านรสูลิลลาฮ์ ﷺ” (Muslim: 2005)

โดยทั่วไปแล้วบรรดาเศาะหาบียาตแต่ละท่านได้รับหะดีษหรือสุนนะฮ์จากท่านนบี ﷺ จากช่องทางต่อไปนี้

1- จากการที่พวกนางได้เข้าร่วมในกิจกรรมการศึกษาทั้งที่เป็นกิจกรรมเฉพาะของสตรีและกิจกรรมทั่วไป เช่น การเข้าร่วมรับฟังปาฐกถาธรรมของท่านนบี ﷺ ในมัสยิด การฟังคุฏบะฮ์ละหมาดวันศุกร์และคุฏบะฮ์ละหมาดอีดของท่านนบี ﷺ เป็นต้น

2- จากการที่พวกนางเข้าพบท่านนบี ﷺ พร้อมกับได้วิสาสะตั้งคำถามกับท่านนบี ﷺ ในประเด็นปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาที่เกี่ยวกับสตรีเป็นการเฉพาะซึ่งอาจเกิดความละเอียดงายที่จะถามในที่สาธารณะ

3- จากการที่พวกนางได้มีโอกาสถามท่านนบี ﷺ โดยบังเอิญทั้งในระหว่างการเดินทางหรือระหว่างการประกอบพิธีฮัจญ์ เป็นต้น ดังเช่น มีสตรีจากเผ่าอัลคัซอะมียะฮ์ (الخنعمية) คนหนึ่งได้ถามท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการประกอบพิธีฮัจญ์แทนแก่บิดาของนางที่ชราภาพมาก

4- จากการที่พวกนางได้เห็นเหตุการณ์ซึ่งหน้าพวกนางที่ท่านนบี ﷺ ได้แสดงจุดยืนในเหตุการณ์บางอย่าง หรือท่านนบี ﷺ ได้ยอมการกระทำบางอย่างของผู้คน หรือท่านนบี ﷺ ได้ตัดสินชี้ขาดเป็นบทบัญญัติใหม่ระหว่างผู้คน (Hamid, 1428: 253)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นสามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่ามีบรรดาเศาะหาบีฮัจญ์จำนวนมากที่มีบทบาทสำคัญในการท่องจำและเผยแพร่สุนนะฮ์และหะดีษของท่านนบี ﷺ ตามศักยภาพและความสามารถของแต่ละท่าน ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ถือเป็นแหล่งที่มาของศาสนาอิสลามที่สำคัญยิ่งรองจากอัลกุรอาน

5.2.4 เศาะหาบีฮัจญ์ที่มีบทบาทโดดเด่นทางการศึกษา

1) ท่านหญิงอาอิชะฮ์ บินต์ อับ บักร์

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ เป็นหนึ่งในบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ที่มีอายุน้อยที่สุดคนหนึ่ง มีรายงานจากนางอุมเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน อิบน์ สะอัด อิบน์ ชะรอเราะฮ์กล่าวไว้ว่า ดิฉันได้ยินท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า “ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับดิฉันเมื่อเดือนเซาวาล ปีที่ 10 หลังจากนบุนววะฮ์ หรือ 3 ปีก่อนการฮิจเราะฮ์ ซึ่งในขณะนั้นดิฉันมีอายุได้ 6 ปี หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ ได้ฮิจเราะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์เมื่อวันที่ 12 เดือนรอบีอูลเอาวัล และได้เข้าวิวาห์กับดิฉันในเดือนเซาวาล หลังจากฮิจเราะฮ์ได้ 18 เดือน ในวันที่ท่านนบี ﷺ อยู่ร่วมกับดิฉันซึ่งในขณะนั้นดิฉันมีอายุได้ 9 ปี” (Ibn Sa’d, 1990: 8/46) ท่านนบี ﷺ เสียชีวิตในขณะที่ท่านหญิงอาอิชะฮ์มีอายุได้แค่ 18 ปีเท่านั้น (Ibn Sa’d, 1990: 8/48) และนางเสียชีวิตในวันที่ 17 เดือนรอมฎอน ปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 58 สิริอายุได้ 66 ปี (Ibn ‘Abdullāh al-Ṭabarī, 1989: 121)¹ ซึ่งเป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ ที่เสียชีวิตท้ายที่สุดคนหนึ่ง นับว่าเป็นหิกมะฮ์ที่สำคัญยิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับนางในขณะที่นางยังเป็นสาวที่มีอายุน้อยซึ่งมีพลังกำลังและศักยภาพมากพอที่จะจดจำสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ได้เป็นจำนวนมาก หากไม่มีนางสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ อาจจะสูญหายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา จึงไม่แปลกที่มีการกล่าวว่า 1 ใน 4 ส่วนของบทบัญญัติแห่งชะรีอะฮ์ได้รับรายงานมาจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ (Al-

¹ รายงานจากญาบิรเล่าว่า ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงอาอิชะฮ์ในขณะที่นางมีอายุ 7 ปี อยู่ร่วมกับนางในขณะที่นางมีอายุ 9 ปี ท่านนบี ﷺ เสียชีวิตในขณะที่นางมีอายุ 18 ปี และนางเสียชีวิตในสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 57 (Al-Hākim, 2002: 4/5)

Zarqānī, 1996: 4/389) นอกจากนี้ยังสามารถเป็นร่วมโพธิ์ ร่มไพรในเรื่องศาสนาให้แก่ประชาชาติมุสลิมหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตไปแล้วได้อีกเกือบครึ่งศตวรรษ

ท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นหญิงสาวที่ฉลาดหลักแหลมเป็นอย่างมาก นางได้รับการอบรมบ่มเพาะเป็นอย่างดีตั้งแต่ยังเยาว์วัย อุบัยด์ซึ่งเป็นบิดาของนางนอกจากเข้ารับอิสลามเป็นบุคคลแรกๆ แล้วยังเป็นสหายสนิทของท่านนบี ﷺ อีกด้วย ซึ่งในช่วงยุคมักกะฮ์ท่านนบี ﷺ ได้แวะเยี่ยมครอบครัวของอุบัยด์เป็นประจำ และท่านนบี ﷺ เคยฝากและชี้แนะให้นางอุม്മุ รุมานภรรยาของอุบัยด์ให้การดูแลอบรมแก่สาวน้อยอาอิชะฮ์เป็นอย่างดี (Ibn Sa‘d, 1990: 8/63) และนางได้รับการอบรม สั่งสอนและบ่มเพาะความรู้ทวีเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากได้อพยพและร่วมชีวิตอยู่กับท่านนบี ﷺ ที่นครมะดีนะฮ์

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้จดจำและรายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ มากถึง 2210 หะดีษ (Ibn al-Jawzī, 1997: 263)¹ ซึ่งไม่มีภรรยาของท่านนบี ﷺ ท่านใดหรือเสาะหาบิฮาดท่านใดที่สามารถท่องจำหะดีษได้เท่ากับครึ่งหนึ่งของท่านหญิงอาอิชะฮ์ ด้วยเหตุนี้จึงมีการกล่าวถึงคำพูดของท่านนบี ﷺ ที่ยกย่องถึงนางว่า “خُذُوا نِصْفَ دِينِكُمْ عَنْ هَذِهِ الْحُمَيْرَاءِ” หมายถึง “พวกเจ้าทั้งหลายจงรับเอาครึ่งหนึ่งของศาสนาของพวกเจ้าจากสตรีแค้นคนนี้ (หมายถึงท่านหญิงอาอิชะฮ์)” (Manīsā, 1996: 129)² นอกจากนี้มีวจนะของท่านนบี ﷺ ได้ยกย่องท่านหญิงอาอิชะฮ์อีกความว่า

“บุรุษที่บรรลุถึงความสมบูรณ์มีจำนวนมาก แต่ไม่มีสตรีที่บรรลุถึงความสมบูรณ์ ยกเว้นนางอาลิยะฮ์ภรรยาของฟาโรห์ และนางมัรยัม บุตรีของอิมรอน สำหรับความประเสริฐของอาอิชะฮ์เหนือกว่าสตรีคนอื่นๆ นั้น เสมือนกับความประเสริฐ

¹ ดูเพิ่มเติมใน Al-Diyārbakrī n.d.: 1/359 และ Al-Dhahabī, 1982: 2/139

² ในตำราบางเล่มใช้คำว่า “خُذُوا شَطْرَ دِينِكُمْ عَنْ الْحُمَيْرَاءِ” อัลสุบกีก็กล่าวว่าหะดีษบทนี้ไม่เป็นที่รู้จัก และอุบัยด์ อัดหัจญญญู อัดมิชชีซีย์ กล่าวว่า ทุกหะดีษที่มีคำว่า “الْحُمَيْرَاءِ” เป็นหะดีษที่ไม่มีต้นตอ เว้นแต่หะดีษที่บันทึกโดยอัลนะสาอีย์หะดีษเดียวเท่านั้น นอกจากนี้อิบนุ กายีมกล่าวว่าไว้ในตำรา “تحفة الطالب” ว่า เป็นหะดีษฆอริบ ถูกคัดค้าน จนถึงขั้นหะดีษมุนكير ส่วนอัลชะฮะบีย์กล่าวว่า เป็นหะดีษที่ไม่ปลอดจากข้อสงสัย (الواهيّة) ไม่ปรากฏสายรายงาน สำหรับนักหะดีษอย่างอิบนุ หะญูรกล่าวว่า “ฉันไม่พบอิสنادของหะดีษบทนี้ และไม่เคยเห็นอิสنادของหะดีษนี้ในตำราหะดีษเลขยกเว้นในตำรา “النهاية” ของอิบนุ อัลอะซีรซึ่งก็ไม่ได้บอกผู้รายงาน ฉันเห็นหะดีษลักษณะเดียวกันนี้ในตำรา “الفردوس” ซึ่งเป็นตัวบทที่อธิบายจากอนัสาวว่า “خُذُوا ثَلَاثَ دِينِكُمْ مِنَ الْحُمَيْرَاءِ” แต่ก็ไม่ปรากฏอิสنادเช่นกัน” (Al-Subkī, 1999: 2/201 และ Footnote No. 2) ผู้วิจัยได้ค้นต้นฉบับในตำรา “الفردوس” พบว่าต้นฉบับตัวบทหะดีษนี้ใช้สำนวนว่า “خُذُوا ثَلَاثَ دِينِكُمْ مِنْ بَيْتِ عَائِشَةَ” (Al-Daylamī, 1986: 2/165)

ของษะรีด (อาหารชนิดหนึ่งที่ทำจากแป้งและเนื้อ) เหนือกว่าอาหารชนิดอื่นๆ

(Bukhārī: 3769)

อบู สะละมะฮ์ อิบนู อับดุลเราะห์มานกล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นผู้ใดที่มีความรู้เรื่องสุนนะฮ์ของท่านรศูลุลลอฮ์ ﷺ มีความลุ่มลึกในบทบัญญัติเมื่อต้องวินิจฉัยด้วยปัญญา มีความรู้ในโองการอัลกุรอานว่าถูกประทานลงมาแก่ใคร และมีความรู้ในวิชาการแบ่งมรดกมากเท่ากับท่านหญิงอาอิชะฮ์” (Al-Balādhurī, 1969: 2/49) อัลซุฮรียกกล่าวยกย่องถึงความรู้ของท่านหญิง อาอิชะฮ์ว่า “หากได้มีการรวบรวมความรู้ของมวลมนุษย์ทั้งหลายแล้วมารวมกับความรู้ของบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ แน่แน่นอนจะพบว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์มีความรู้มากกว่า” (Al-Hākim, 2002: 4/12) หลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นแหล่งอ้างอิงความรู้และเป็นผู้ที่ชี้ขาดในข้อพิพาททางศาสนาของบรรดาเศาะหาบะฮ์ เมื่อใดในหมู่เศาะหาบะฮ์เกิดปัญหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้มักจะไปถามท่านหญิงอาอิชะฮ์ อบู มุซาอัลอฮะรีษ ได้กล่าวยกย่องถึงความรู้ในเรื่องหะดีษของท่านหญิงอาอิชะฮ์ว่า “ไม่ว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์จะมีปัญหาใดๆ ก็ตามที่เกี่ยวกับหะดีษ หากนำไปถามท่านหญิงอาอิชะฮ์แล้ว จะพบว่าไม่มีสิ่งใดเลยที่นางไม่มีความรู้” (Al-Tirmidhī: 3883)¹ มีคนมาถามมัศรูก (مسروق) เกี่ยวกับความรู้ว่าด้วยการแบ่งมรดกของท่านหญิงอาอิชะฮ์ มัศรูกตอบว่า “ฉันขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ซึ่งชีวิตของฉันอยู่ในพระหัตถ์ของพระองค์ว่า ฉันเห็นมีเศาะหาบะฮ์อาวุโสของท่านนบี ﷺ หลายท่านเข้าไปถามท่านหญิงอาอิชะฮ์เกี่ยวกับบทบัญญัติว่าด้วยการแบ่งมรดก” (Al-Hākim, 2002: 4/12)

อูเราะฮ์ได้กล่าวถึงความรู้ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ว่า “ฉันไม่เคยเห็นผู้ใดที่มีความรู้เรื่องอัลกุรอาน การแบ่งมรดก เรื่องทะเลและหะรอม เรื่องบทกวี ประวัติศาสตร์อาหรับตลอดจนเรื่องพงศัพัตสายตระกูลมากกว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์” นอกจากนี้อูเราะฮ์แปลกใจในความรู้ทางการแพทย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ ซึ่งเขาได้เข้าไปถามนางโดยกล่าวว่า “โอ้มารดาที่เคารพรัก ฉันไม่รู้สึกแปลกใจในความรู้ทางฟิกฮ์ของท่าน เพราะท่านเป็นภรรยาของรศูลุลลอฮ์ ﷺ และบุตรของอบู บักร์ และฉันก็ไม่แปลกใจในความรู้ของท่านในเรื่องบทกวีต่างๆ และประวัติศาสตร์ เพราะท่านเป็นบุตรของอบู บักร์ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ในเรื่องนี้มากที่สุดคนหนึ่ง แต่ที่ฉันแปลกใจนั้นคือความรู้ของท่านเกี่ยวกับการแพทย์ ท่านได้ความรู้นี้มาอย่างไรและศึกษาจากใคร” ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ตอบไต่ของอูเราะฮ์เบาๆ พร้อมกับตอบว่า “แท้จริงท่านรศูลุลลอฮ์ ﷺ ได้ล้มป่วยในช่วงท้ายชีวิตของท่านมีคณะต่างๆ จากทั่วอาระเบียเข้ามาแนะนำให้การรักษาแก่ท่าน และฉันเป็นผู้ปรุงยาให้แก่ท่าน ด้วย

¹ อัลติรมิซีย์กล่าวว่า เป็นหะดีษหะสัน ศอฮิห์ ฆอริบ ในขณะที่อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮิห์ (Al-Tirmidhī, n.d.: 873)

เหตุนี้ฉันจึงได้มีความรู้ทางการแพทย์” (Abū Nu‘aym, 1988: 2/49-50; Ibn ‘Abdullāh al-Ṭabarī, 1989: 111-112)

นอกจากนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ยังมีความสนใจในเรื่องบทกวีและดำเนินโคลงอีกด้วย มีรายงานจากอัลวากิดีย์เล่าว่า ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้แต่งดำเนินโคลงมากกว่า 60 บท (Al-Dhahabī, 1982: 2/189) และมีรายงานจากอัลชะอ์บี (الشَّعْبِيُّ) ซึ่งท่านหญิงอาอิชะฮ์กล่าวว่า “ฉันได้รายงานบทกวีของนักกวีละบีด (لَبِيدٌ)¹ เกือบหนึ่งพันบท” (Al-Dhahabī, 1982: 2/197)

นอกจากเป็นบุคคลที่รอบรู้ในศาสตร์ต่างๆ แล้ว ท่านหญิงอาอิชะฮ์ยังเป็นคนที่มีความคิดที่เฉลียวฉลาดด้วย² มีรายงานจากอับดุลมะลิก อิบน์ อุมัยรฺ เล่าจากมุซา อิบน์ ฎ็อลหะฮ์ว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นผู้ใดที่มีความคิดเฉลียวฉลาดเท่ากับท่านหญิงอาอิชะฮ์” (Al-Tirmidhī: 3884)³ มีรายงานจากอะหฺนัฟ อิบน์ ก็อยล์ กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเคยฟังคุณบะฮ์ (การปราศรัย) ของเคาะลีฟะฮ์อับดู บักร์ อัลศิดดีก ของเคาะลีฟะฮ์อุมัยรฺ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ ของเคาะลีฟะฮ์อุมัยมาน อิบน์ อัฟฟาน ของเคาะลีฟะฮ์อะลี อิบน์ อบี ฏอลิบ และเคาะลีฟะฮ์ท่านอื่นๆ เป็นต้น จนถึงปัจจุบันนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินคำพูดจากปากมนุษย์ท่านใดที่ยิ่งใหญ่และดีเลิศเท่ากับท่านหญิงอาอิชะฮ์” (Al-Hākim, 2002: 4/12)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์เคยแนะนำทัชชะการพูดในสาธารณะอย่างน่าสนใจให้แก่อบิ อิบิ อัลสาอิบ ซึ่งเป็นธรรมเนียมประจำนครมะดีนะฮ์โดยให้ถือปฏิบัติและระมัดระวังในขณะที่ปาฐกถาธรรมใน 3 เรื่อง คือ 1) หลีกเลี่ยงการใช้ประโยคที่เป็นจังหวะสัมผัส (السَّجْعُ) ในบทคุอาฮ์ 2) จงปาฐกถาธรรมให้แก่ผู้คนในทุกวันศุกร์เพียงครั้งเดียวเท่านั้น หากประสงค์อีกกระทำได้ไม่เกิน 2-3 ครั้ง แต่ต้องระวังอย่าทำให้ผู้คนเบื่อหน่าย 3) ก่อนที่จะเริ่มพูดหากมีผู้คนกำลังพูดอยู่ อย่าได้ตัดบทคำพูดของพวกเขาและปล่อยให้พวกเขาพูดต่อไป จนกว่าพวกเขาจะร้องขอให้ท่านพูดก็จงพูดกับพวกเขา (Ibn Ḥanbal: 25820; Ibn Shabbah, 1979: 1/13)⁴

จากรายงานที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ชัดว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์ไม่ได้มีความรู้เฉพาะที่เกี่ยวกับบทบัญญัติศาสนา อัลกุรอานหรือหะดีษเพียงอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันนางยังมีความรู้และให้ความ

¹ เป็นนักกวีที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง มีชื่อเต็มว่าละบีด อิบน์ รอบีอะฮ์ อิบน์ อามิร อิบน์ มาลิกจากเผ่ากิลาบ มีชื่อเรียกว่า อูบ อะกิล (أبو عَکِيلٍ) เข้ารับอิสลามในปี ฮ.ศ.ที่ 9 และเสียชีวิตในปี ฮ.ศ.ที่ 41 (Ibn Sa‘d, 2001: 6/192-193, 8/155; Ibn al-Athīr, 1996: 4/482-485)

² ความคิดที่รอบรู้ในบทปราศรัยของท่านหญิงอาอิชะฮ์ในเหตุการณ์สงครามญะมาลใน Ibn ‘Abd Rabbih, 1983: 4/215-216

³ อัลติรมิซีย์กล่าวว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นหะดีษหะสัน ศอฮีหฺ ฆอริบ (Al-Tirmidhī, n.d.: 873)

⁴ ซุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮีหฺ ลิฆะอัยริฮิ (صَحِيحٌ لِغَيْرِهِ) (Ibn Ḥanbal, 2001: 43/20)

สนใจในศาสตร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อีกด้วย ดังเช่น ความรู้เกี่ยวกับทักษะการพูด บทกวี ภาษาศาสตร์ ศาสตร์ที่เกี่ยวกับพงศัพัตน์สายตระกูล ประวัติศาสตร์และศาสตร์ทางการแพทย์เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบรายงานว่านางมีความรู้ในเรื่อง คาราศาสตร์อีกด้วย (Al-Aṣṣfahānī, 2008: 11/131)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ให้ความสำคัญต่อวิชาความรู้ต่างๆ แม้แต่ความรู้เหล่านั้นมาจากคนต่างศาสนา ก็ก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามนางไม่ละเลยที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนที่จะรับความรู้ดังกล่าวนี้ ดังเช่นมีรายงานว่า มีชาวยิวเข้าไปพบท่านหญิงอาอิชะฮ์และได้บอกถึงการลงทัณฑ์ในกูโบร์ (สุสาน) ซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับท่านหญิงอาอิชะฮ์ที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน ท่านหญิงอาอิชะฮ์จึงได้ตรวจสอบเรื่องนี้จากท่านนบี ﷺ ก่อนที่จะเชื่อตามคำกล่าวของชาวยิวข้างต้น (Bukhārī: 1049; Muslim: 584, 586)

บทบาททางการศึกษาของท่านหญิงอาอิชะฮ์ไม่ได้โดดเด่นเฉพาะหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตแล้วเท่านั้น แม้แต่ในช่วงที่ท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ นางได้มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันช่วยเหลือท่านนบี ﷺ ในการเผยแผ่ความรู้อิสลาม ในบางครั้งนางทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยสอนท่านนบี ﷺ ในการอธิบายและสาธิตบางอย่างที่เกี่ยวกับสตรี โดยตรง ดังมีรายงานว่าครั้งหนึ่งมีสตรีชาวอันศอร์ท่านหนึ่งเข้าไปถามท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการชำระทำความสะอาดหลังจากการหมดเลือดประจำเดือน ท่านนบี ﷺ ได้อธิบายขั้นตอนการทำความสะอาดอย่างละเอียด จนรู้สึกอายนที่จะอธิบายมากกว่านี้ ท่านหญิงอาอิชะฮ์จึงพาสตรีคนนั้นไปยังมุมหนึ่งของบ้านและได้อธิบายให้แก่นางตามที่ท่านนบี ﷺ ได้สอนไว้จนนางเข้าใจ (Bukhārī: 314, 315)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์มีความกระตือรือร้นในการศึกษาอัลกุรอานเป็นอย่างมาก นางได้พยายามทำความเข้าใจในคำสั่งใช้หรือคำสั่งห้าม หะลาลหรือหะรอมในแต่ละโองการอย่างละเอียด จากการที่นางมีความใกล้ชิดและเป็นบุคคลที่รักยิ่งของท่านนบี ﷺ ทำให้นางมีโอกาสดูถามท่านนบี ﷺ ในข้อสงสัยต่างๆ ในแต่ละโองการได้อย่างสนิทใจ จนบางครั้งนางได้ถามในคำถามที่ไม่มีใครคาดคิดว่าจะมีคนถามในลักษณะเช่นนี้ ดังเช่น ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ถามท่านนบี ﷺ ว่า “*إِئْتَانُ رُسُلِكُمْ لَوْ أَنَّ رِجَالَكُمْ عَلِمُوا أَنَّ رِجَالَكُمْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ فِيهَا حَقٌّ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ فِيهَا حَقٌّ*” ความว่า “วัน

¹ มีรายงานจากอัมร์ อิบน์ อัลอัสกล่าวไว้ว่า ครั้งหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้บัญชาให้เขานำทัพไปยังสมรภูมิชาต อัลชะลาบิล (ذات السلاسل) เขาได้เข้าพบท่านนบี ﷺ พร้อมกับถามว่า “*ในหมู่มนุษย์ด้วยกันท่านรักใคร่มากที่สุด*” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “*นางอาอิชะฮ์*” เขาถามอีกว่า “*ในหมู่ผู้ชายด้วยกันล่ะ*” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “*บิดาของนาง*” เขาถามอีกว่า “*หลังจากนั้นใครอีกล่ะ*” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “*หลังจากนั้นอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบ*” และท่านนบี ﷺ ได้นับรายชื่อบางคนอีกจำนวนหนึ่ง (Bukhārī: 3662)

ซึ่งแผ่นดินจะถูกเปลี่ยนเป็นอื่นจากแผ่นดินนี้ และชั้นฟ้าทั้งหลาย (ก็ถูกเปลี่ยนเช่นเดียวกัน)...” (Ibrāhīm 14: 48) แล้วในเวลานั้นมนุษย์อยู่ตรงไหน” ท่านนบี ﷺ กล่าวในทำนองยกย่องในความละเอียดอ่อนในความรู้ของนางว่า “แท้จริงนี่เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีใครคนใดในประชาชาติของฉันได้ถามฉันในเรื่องนี้มาก่อนเลยนอกจากเธอเป็นคนแรก” พร้อมกับกล่าวว่า “ในช่วงนั้นมนุษย์กำลังอยู่บนสะพานศิโรฏ” (Ibn Ḥanbal: 24697)¹

ท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นหนึ่งในบรรดาสะหะบะฮ์ที่มีความเข้าใจลึกซึ้งในโองการอัลกุรอานและการอธิบายอัลกุรอานเป็นอย่างมาก นางมีแผ่นบันทึกอัลกุรอานของตนเองที่ได้ยินโดยตรงจากท่านนบี ﷺ ซึ่งในบางโองการในแผ่นบันทึกของนางมีการอ่านที่แตกต่างกับแผ่นบันทึกของคนอื่นๆ ทั่วไป ตัวอย่างเช่น ในสุเราะฮ์อัลนุร โองการที่ 15 ท่านหญิงอาอิชะฮ์อ่านว่า “إِذْ تَلَقَوْهُ” ในขณะที่ในแผ่นบันทึกของคนอื่นๆ อ่านว่า “إِذْ تَلَقَّوْهُ” (Ibn Qutaybah, 1973: 24) มีรายงานจากอบูยูซุฟ คนรับใช้ของท่านหญิงอาอิชะฮ์เล่าว่า ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้รับสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้บันทึกคัมภีร์อัลกุรอานให้แก่นาง ซึ่งนางได้รับสั่งไว้ว่าเมื่อบันทึกถึงโองการที่ว่า²

﴿حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾

ก็จงอ่านให้นางฟัง เมื่อข้าพเจ้าบันทึกถึงโองการข้างต้นนี้ ข้าพเจ้าได้อ่านให้นางฟัง นางมีรับสั่งให้ข้าพเจ้าบันทึกเป็น

﴿حَفِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَالصَّلَاةِ الْعَصْرِ وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَنِينِينَ﴾

พร้อมกับกล่าวว่า “ฉันได้ยินจากท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ เช่นนี้” (Abū Dāwūd: 410)³ ซึ่งจากเหตุการณ์ทั้งสองนี้แสดงถึงภูมิความรู้ของท่านหญิงอาอิชะฮ์เกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอานอย่างชัดเจน นอกจากนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ยังให้ความสำคัญต่อมูลเหตุหรือแวดล้อมของการประทานโองการแต่ละโองการของคัมภีร์อัลกุรอานอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อสามารถที่จะเข้าถึงนัยของโองการอัลกุรอานได้ถูกต้อง ดังตัวอย่างเช่น อัลกุรอานสุเราะฮ์อัลอะห์ซาบ โองการที่ 10 กล่าวว่า

﴿إِذْ جَاءَكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ

وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا﴾

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อธิบายมูลเหตุของการประทานโองการนี้โดยกล่าวว่า “โองการนี้ถูกประทานลงมาเกี่ยวกับสงครามค็อนคัก” (Al-Bayhaqī, 1988: 3/433)

¹ ซูอัยบ์ อัลอัรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศออีห์ (Ibn Ḥanbal, 2001: 41/226)

² สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ โองการที่ 238

³ อัลอัลบานีย์วินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศออีห์ (Al-Albānī, 1998b: 1/121)

เมื่อท่านหญิงอาอิชะฮ์แสดงทัศนะบางอย่างมักจะนำเอาโองการอัลกุรอานเป็นหลักฐานสนับสนุน โดยที่นางได้หยิบยกเอาหลายๆ โองการมาพร้อมกันเพื่อค้นหาข้อสรุปได้ถูกต้องมากที่สุด ดังตัวอย่างเช่น ท่านหญิงอาอิชะฮ์มีความเห็นว่า ท่านนบีมุหัมมัด ﷺ ไม่สามารถมองเห็นพระเจ้าได้ โดยที่นางได้หยิบยกหลักฐานจากโองการอัลกุรอานที่ว่า

﴿لَا تُدْرِكُهُ الْآبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْآبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾

ความว่า “สายตาทั้งหลายย่อมไม่ถึงพระองค์ แต่พระองค์ทรงถึงสายตาเหล่านั้น และพระองค์ก็คือผู้ทรงปราณี ผู้ทรงรอบรู้อย่างถี่ถ้วน” (Al-An‘ām 6: 103) พร้อมกับยืนยันด้วยโองการอื่นอีกว่า

﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِيَدِنَاهُ﴾

﴿مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ﴾

ความว่า “และไม่เป็นการบังควรแก่มนุษย์คนใดที่จะให้อัลลอฮ์ตรัสแก่เขา เว้นแต่โดยทางวะฮีย์ หรือโดยทางเบื้องหลังม่าน หรือโดยที่พระองค์จะส่งทูตมา แล้วเขา (มะลัก) ก็จะนำวะฮีย์มาตามที่พระองค์ทรงประสงค์โดยบัญชาของพระองค์ แท้จริงพระองค์เป็นผู้ทรงสูงส่งผู้ทรงปรีชาญาณ” (Al-Shūrā 42: 51)

สำหรับผู้ที่มีทัศนะว่าท่านนบี ﷺ ได้เห็นพระเจ้าโดยอ้างหลักฐานจากโองการอัลกุรอานที่ว่า ﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ﴾ ความว่า “และโดยแน่นอนเขา (มุหัมมัด) ได้เห็นเขา ณ ขอบฟ้าอย่างชัดแจ้ง” (Al-Takwīr 81: 23) และโองการที่ว่า ﴿وَلَقَدْ رَءَاهُ لَمَّةً أُرْحَىٰ﴾ ความว่า “และโดยแน่นอนเขาได้เห็นในการลงมาอีกครั้งหนึ่ง” (Al-Najm 53: 13) ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้หักล้างทัศนะนี้โดยกล่าวว่า “ดิฉันเป็นคนแรกในประชาชาตินี้ที่ได้ถามท่านนบี ﷺ ในเรื่องนี้ ซึ่งท่านได้ตอบว่า แท้จริงที่ฉันเห็นนั่นคือ มะลาอิกะฮ์ญิบรีล ฉันทันไม่เคยเห็นลักษณะตัวตนดั้งเดิมของญิบรีลตามที่ถูกสร้างมานอกจากในสองเหตุการณ์นี้เท่านั้น (หมายถึงตามที่โองการทั้งสองกล่าวถึง) ฉันทันเห็นญิบรีลลงมาจากฟากฟ้าโดยที่ร่างอันมหิมาของเขานั้นเต็มท้องฟ้าจรดถึงแผ่นดิน” (Muslim: 177) จากหะดีษบทนี้แสดงถึงความลึกซึ้งในการเข้าใจโองการอัลกุรอานของท่านหญิงอาอิชะฮ์ อีกทั้งยังเป็นการแสดงบทบาทของนางในการทำให้โองการอัลกุรอานมีความกระจ่างมากขึ้น

ท่านหญิงอาอิชะฮ์มีความเข้มงวดในการรักษาคำดั้งเดิมของคัมภีร์อัลกุรอานเป็นอย่างมาก นางไม่อนุญาตให้มีการใช้คำอื่นแทนคำที่ใช้อยู่ในอัลกุรอาน แม้ว่าคำนั้นมีความหมายเดียวกันก็ตาม ดังมีรายงานว่า ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้กล่าวว่า “จงกล่าวแก่ท่านรสูลุลลอฮ์ ﷺ ว่า “حاتم النبیین” อย่าได้กล่าวว่า “لا نبی بعدہ” (Al-Jāhiz, 1965: 1/341)

นอกจากนี้ มีรายงานว่า มีชายชาวอิรักคนหนึ่งเดินทางเข้ามาพบท่านหญิงอาอิชะฮ์เพื่อที่จะศึกษาลำดับการประทานโองการอัลกุรอาน ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อธิบายให้เขาอย่างละเอียดพร้อม กับได้นำแผ่นบันทึกอัลกุรอานของนางออกมาให้ชายคนนั้นคัดลอกต่อไป (Bukhārī: 4993) หากสังเกตจากเหตุการณ์นี้พบว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้อัลกุรอาน ไม่ใช่เฉพาะ แก่ชาวมะดีนะฮ์เท่านั้น หากแต่นางยังมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้อัลกุรอานให้แก่คนนอกนครมะดีนะฮ์อีกด้วย

นอกจากในเรื่องอัลกุรอานแล้ว ท่านหญิงอาอิชะฮ์ยังได้อุทิศตนต่อสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ อย่างชนิดที่ไม่มีเสาะหาบียาตท่านใดเทียบเท่ากับนางได้ แม้แต่เสาะหาบะฮ์อาวุโส อย่างเช่น อุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบและอุษมาน อิบน์ อ์ฟฟานยังต้องสอบถามนางเกี่ยวกับสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ (Ibn Sa'd, 1990: 2/286) นางไม่เพียงแต่เป็นผู้เผยแพร่สุนนะฮ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นผู้พิทักษ์รักษาสุนนะฮ์ไม่ให้คลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงดั้งเดิมอีกด้วย เพื่อพบเห็นมีการอ้างสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ไม่ถูกต้องหรือคลาดเคลื่อนจากความจริง นางจึงรีบออกมาวิพากษ์และแก้ไขให้ถูกต้องทันที ทั้งนี้ นอกจากเป็นการพิทักษ์รักษาสุนนะฮ์แล้ว การแสดงออกดังกล่าวของนางยังทำให้มีส่วนสำคัญในการพัฒนาศาสตร์ศาสนวิพากษ์ในโลกมุสลิมหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตอีกด้วย (Savaş, 1991:139-140) ตัวอย่างเช่น อุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบและบุตรชายของท่านคือ अबดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ ได้ห้ามไม่ให้ผู้ใคร่จะให้ต่อผู้เสียชีวิต เพราะได้ยิวจนะของท่านนบี ﷺ บทหนึ่งว่า “إِنَّ الْمَيِّتَ إِذَا رُفِيَ عَنْهُ بِبَعْضِ بُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ” ความว่า “แท้จริงศพผู้เสียชีวิตจะได้รับโทษทัณฑ์อันเนื่องจากการ ร้องไห้ของบางคนในครอบครัวของเขา” เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงท่านหญิงอาอิชะฮ์ นางได้กล่าวว่า “ขอสาบานต่อพระองค์อัลลอฮ์ว่า ท่านนบี ﷺ ไม่ได้พูดว่าพระองค์อัลลอฮ์จะทรงลงทัณฑ์แก่ศพสตรีชาชนอันเนื่องจากการร้องไห้ของญาติของเขา แต่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์จะทรงเพิ่มการลงทัณฑ์แก่คนกาไฟอันเนื่องจากการร้องไห้ของญาติของเขา”¹ พร้อมกันนั้นนางได้ยกหลักฐานจากโองการอัลกุรอานว่า ﴿لَا تَرْوُوْا رُؤُوسَكُمْ لِلنَّاسِ﴾ ความว่า “และไม่มีผู้แบกภาระคนใดจะแบกภาระของผู้อื่นได้” (Al-An'ām 6: 164) (Bukhārī: 1287-1288)

ครั้งหนึ่ง अबดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์ ได้กล่าวถึงวจนะของท่านนบี ﷺ บทหนึ่งซึ่งท่านนบี ﷺ พูดอยู่บนหลุมฝังศพผู้ปฏิเสธที่ถูกสังหารในสมรภูมิบัคร์ว่า “إِنَّهُمْ الْآنَ يَسْمَعُونَ مَا أَقُولُ” ความว่า “แท้จริงบัดนี้พวกเขาได้ยินในสิ่งที่ฉันพูด” ซึ่งอิบน์ อุมร์มีความเข้าใจว่าศพที่ถูกฝังอยู่ใต้หลุมฝังศพ

¹ ในหะดีษบทอื่นท่านหญิงอาอิชะฮ์กล่าวว่าท่านนบี ﷺ ได้มีวจนะไว้ว่า “إِنَّهُ لَيُعَذَّبُ بِحَبِطَتِهِ وَذَنْبِهِ، وَإِنْ أَهْلَهُ” “لَيَكُونُ عَلَيْهِ الْآنَ” ความว่า “แท้จริงเขาจะถูกลงทัณฑ์อันเนื่องจากบาปและความผิดของเขา แม้ว่าในเวลาอัน ครอบครัวของเขาจะร้องไห้ร้องไห้ต่อจากไปของเขาก็ตาม” (Bukhārī: 3978)

นั้นสามารถได้ยินเสียงคำพูดของผู้ที่มีชีวิต เมื่อท่านหญิงอาอิชะฮ์ทราบในเรื่องนี้ นางได้ปฏิเสธโดยกล่าวว่าท่านนบี ﷺ ไม่ได้กล่าวเช่นนั้น สิ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวไว้ที่ถูกต้องคือ “إِنَّهُمْ الْآنَ لَيَعْلَمُونَ” “ความว่า “บัดนี้พวกเขาจะรู้ว่า สิ่งที่ฉันได้บอกแก่พวกเขานั้น เป็นสิ่งที่แท้จริง” พร้อมกันนั้นท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ยกหลักฐานจาก โองการอัลกุรอานมาหักล้างความเข้าใจของอิบну อุมร์ว่า ﴿إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى﴾ ความว่า “แท้จริงเจ้าจะไม่ทำให้คนตายได้ยิน” (Al-Naml 27: 80) และ ﴿وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ﴾ ความว่า “และเจ้าไม่สามารถที่จะให้ผู้ที่อยู่ในหลุมฝังศพได้ยินได้” (Fātir 35:22) (Bukhārī: 3979)

นอกจากนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์เคยคัดค้านและตำหนิตั้งความเห็นของอับดุลลอฮ์ อิบну อุมร์ อิบну อัลอาศที่สั่งให้สตรีรื้อผมที่ขมวดออกเมื่ออาบน้ำวาญิบ ซึ่งนางเห็นว่าไม่มีความจำเป็น โดยที่นางกล่าวว่า “ดิฉันรู้สึกแปลกใจต่ออิบну อุมร์ในเรื่องนี้ เขาได้สั่งให้สตรีที่จะอาบน้ำวาญิบให้รื้อผมที่ขมวดออก ทำไมเขาไม่สั่งให้สตรี โกงผมเสียเลยละ! แท้จริงดิฉันเคยร่วมอาบน้ำวาญิบกับท่านรูลุลลอฮ์ ﷺ จากถังน้ำเดียวกัน ดิฉัน ไม่เคยเทน้ำลงบนหัวเกินสามครั้ง” (Muslim: 331; Al-Zarkashī, 2001: 101)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์เคยตำหนิและโกรธอย่างรุนแรงต่อออบู ฮุร็อยเราะฮ์ที่รายงานหะดีษบทหนึ่งว่า “แท้จริงนางร้ายนั้นอยู่ที่ผู้หญิง สัตว์พาหนะและที่อยู่อาศัย” โดยที่นางกล่าวว่า “ดิฉันขอสาบานต่อพระเจ้าผู้ทรงประทานอัลกุรอานแก่อบู กอลิมว่า ท่านนบี ﷺ ไม่ได้พูดอย่างนั้นเลย ที่ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวไว้ก็คือ “คนในยุคนญาฮิลียะฮ์เคยพูดกันว่า นางร้ายนั้นอยู่ที่ผู้หญิง ที่อยู่อาศัยและสัตว์พาหนะ” หลังจากนั้นท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ยกโองการอัลกุรอานที่ว่า

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾

ความว่า “ไม่มีเคราะห์กรรมอันใดเกิดขึ้นในแผ่นดินนี้ และไม่มีแม้แต่ในตัวพวกเจ้าเอง เว้นแต่ได้มีไว้ในบันทึกก่อนที่เราจะบังเกิดมันขึ้นมา แท้จริงนั่นมันเป็นการง่ายสำหรับอัลลอฮ์” (Al-Hadid 57: 22) (Ibn Hanbal: 26088; Al-Zarkashī, 2001: 105)¹

¹ ฮุซัยบ์ อัลฮัรนะ วุคและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสнадที่ศอฮิห์ตามเงื่อนไขของมุสลิม (Ibn Hanbal, 2001:

นอกจากนี้ อนุ สร้อยเราะฮ์เคยให้การพิทวาว่าผู้ที่ดื่มเข้าขึ้นมาในสภาพที่ญิบ¹ ไม่สามารถถือศีลอดได้ในวันนั้น ท่านหญิงอาอิชะฮ์และท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ได้ปฏิเสธการให้การพิทวาของ อนุ สร้อยเราะฮ์พร้อมกับกล่าวว่า “ท่านนบี ﷺ เคยดื่มเข้าในสภาพที่ญิบ ท่านได้อาบน้ำก่อนการละหมาดศุบห์และได้ถือศีลอดในวันนั้น” (Ibn Hanbal: 1804; Al-Zarkashi, 2001: 102)²

การที่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้วิพากษ์การรายงานหะดีษของเศาะหาบะฮ์แต่ละท่านไม่ใช่เพราะว่านางมีปัญหาส่วนตัวกับเศาะหาบะฮ์ท่านนั้น หากแต่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ต้องการที่จะพิทักษ์รักษาและปกป้องสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ไม่ให้เข้าใจอย่างคลาดเคลื่อนเท่านั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าบางครั้งนางได้ตำหนิตติงอนุ สร้อยเราะฮ์อย่างรุนแรงอันเนื่องจากรายงานหะดีษที่คลาดเคลื่อน และในบางครั้งนางได้สนับสนุนยกย่องอนุ สร้อยเราะฮ์เมื่อรายงานหะดีษถูกต้อง ดังเช่นมีรายงานว่า วันหนึ่งอนุ สร้อยเราะฮ์รายงานหะดีษบทหนึ่งว่า “ผู้ใดละหมาดญินาซะฮ์เขาจะได้ผลบุญเท่ากับหนึ่งกิรอฎ (กิรอฎ) และผู้ใดละหมาดญินาซะฮ์พร้อมกับได้ไปส่งญินาซะฮ์ไปยังหลุมฝังศพ เขาจะได้ผลบุญเท่ากับสองกิรอฎ (สองกิรอฎ)” ซึ่งในขณะนั้นอับดุลลอฮ์ อิบน์ อุมร์อยู่ในเหตุการณ์นี้ด้วย เขาไม่ค่อยเชื่อว่าเป็นคำพูดของท่านนบี ﷺ จริง จึงได้กล่าวเตือนอนุ สร้อยเราะฮ์ว่า “จงไตร่ตรองให้ดีในสิ่งที่พูด แท้จริงท่านได้กล่าวถึงหะดีษของท่านนบี ﷺ มากเหลือเกิน” หลังจากนั้นเขาได้จึงมีอนุ สร้อยเราะฮ์ไปหาท่านหญิงอาอิชะฮ์ และถามเกี่ยวกับหะดีษข้างต้น ท่านหญิงอาอิชะฮ์กล่าวว่า “صدق أبو هريرة” ความว่า “อนุ สร้อยเราะฮ์เป็นผู้สัจจริง” (Ibn Sa'd, 2001: 5/237)

ท่านหญิงอาอิชะฮ์มีความกล้าหาญในการปกป้องความจริง หากนางเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนางจะวิพากษ์ติงและทักท้วงทันที แม้ว่าคนนั้นจะเป็นผู้นำสูงสุดของรัฐอิสลามอย่างเช่น เคาลีฟะฮ์อุมมาน อิบน์ อีฟฟานก็ตาม นางก็ไม่ละเว้นที่จะวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาโดยปราศจากความกลัวแต่อย่างใด (Ibn Shabbah, 1979: 3/1172)

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งในบทบาทของท่านหญิงอาอิชะฮ์ในการวิพากษ์และแก้ไขสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ ให้ถูกต้อง และยังมีกรณีดังกล่าวนี้อีกจำนวนมากซึ่งไม่สามารถที่จะนำเสนอในที่นี้ทั้งหมดได้ บรรดาอุละมาอ์ได้พยายามรวบรวมหะดีษที่ถูกวิพากษ์และแก้ไขให้ถูกต้องโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ทั้งหมดออกมาเป็นตำราต่างหากที่แยกออกจากตำราหะ

¹ หมายถึงสภาพที่ยังไม่ได้อาบน้ำอาบน้ำอันเนื่องจากร่วมประเวณีหรือเคลื่อนน้ำอสุจิออกมา

² ซูอัยบ์ อัลอิรนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสานคที่ศอฮีห์ตามเงื่อนไขของบุคอรีฮ์และมุสลิม (Ibn Hanbal, 1995: 3/318)

³ คำว่ากิรอฎหมายถึงผลบุญที่ยิ่งใหญ่มหาศาล มีรายงานในศอฮีห์มุสลิมว่ามีคนถามอนุ สร้อยเราะฮ์ว่าหนึ่งกิรอฎเท่ากับเท่าไร อนุ สร้อยเราะฮ์ตอบว่า “ใหญ่เท่ากับภูเขาหุค” (Muslim 11/54)

ดิษ ดังเช่นตำราที่มีชื่อว่า “الإجابة لا يراد ما استدركته على الصحابة” ซึ่งนิพนธ์โดยอิมาม บักร อัล ดิน อัลซัรกะซีย (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 794) ตำราเล่มนี้มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการศึกษาหะดิษ และวิธีวิพากษ์หะดิษ เมื่อได้อ่านตำราเล่มนี้แล้วจะพบข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า ถ้าหากท่านหญิง อาอิชะฮ์ไม่ได้วิพากษ์และแก้ไขหะดิษเหล่านี้ให้ถูกต้อง ความคลาดเคลื่อนและความไม่ถูกต้อง เหล่านี้จะถูกสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อระเบียบวิธีไม่ถูกต้อง โดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ตาม ผลของมันย่อมออกมาไม่ถูกต้องอย่างแน่นอน ผลงานของท่านหญิงอาอิชะฮ์ในเรื่องนี้จึงถือว่าเป็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อการศึกษาสุนนะฮ์ของท่านปี ﷺ

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ทำหน้าที่เป็นบรมครูเผยแผ่ความรู้และผลิตลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ในบรรดาสาสนิกษย์ของนางที่เป็นสตรีที่มีชื่อเสียงอย่างมากท่านหนึ่งคือ นางอัมเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน (เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 135) ซึ่งเป็นบุคคลที่สำคัญที่ถ่ายทอดความรู้จากท่านหญิงอาอิชะฮ์สู่ชนรุ่นหลังต่อมา ในช่วงที่อุมร์ อิบน์ อับดุลอาซิซขึ้นมาเป็นเคาะลีฟะฮ์ (ปกครองระหว่างปี ฮ.ศ. 99-101) แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ ได้มีดำริที่จะรวบรวมและบันทึกหะดิษทั้งหมดอย่างเป็นทางการ จึงได้มีคำสั่งไปยังอบู บักร อิบน์ มุหัมมัดข้าหลวงแห่งนครมะดีนะฮ์เพื่อรวบรวมหะดิษจากนางอัมเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน เพราะเคาะลีฟะฮ์อุมร์ อิบน์ อัลอะซิซทราบดีว่าผู้ที่รู้รายงานหะดิษของท่านหญิงอาอิชะฮ์ดีที่สุดในเวลานั้นคือนางอัมเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน (Ibn Sa'd, 1990: 2/295)

นางอาอิชะฮ์ บินต์ ฎ็อลหะฮ์กีเป็นลูกศิษย์สตรีอีกท่านหนึ่งที่สำคัญของท่านหญิงอาอิชะฮ์ มีรายงานว่า ครั้งหนึ่งเกิดเหตุการณ์แห้งแล้งอย่างรุนแรงในนครมะดีนะฮ์ นางอาอิชะฮ์ บินต์ ฎ็อลหะฮ์ เป็นตัวแทนของชาวมะดีนะฮ์เดินทางไปยังเมืองซามเพื่อขอความช่วยเหลือจากเคาะลีฟะฮ์อิซาม (ปกครองระหว่างปี ฮ.ศ.105-125) แห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ เคาะลีฟะฮ์อิซามได้เชิญบรรดาผู้อาวุโสแห่งตระกูลอุมัยยะฮ์มาร่วมงานจัดเลี้ยงต้อนรับการมาเยือนของนางอาอิชะฮ์ งานเลี้ยงสังสรรค์นี้ดำเนินไปจนถึงกลางคืน บรรดาผู้อาวุโสแห่งตระกูลอุมัยยะฮ์และนางอาอิชะฮ์ได้ร่วมกันอ่านบทกวีและเล่าเรื่องราวต่างๆ ของชนชาติอาหรับ เมื่อเวลาล่วงเลยดึกมากขึ้นและเห็นดวงดาวปรากฏอยู่บนท้องฟ้า นางอาอิชะฮ์จึงหันมาให้ความรู้เกี่ยวกับดวงดาวต่างๆ บนท้องฟ้า ซึ่งทำให้เคาะลีฟะฮ์อิซาม ทรงตะลึงงันในความรู้ของนางเป็นอย่างมากจึงได้ถามนางว่า “ฉันไม่รู้สักแปลกใจเลยที่ท่านมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ก่อนหน้านี้ แต่เมื่อท่านได้กล่าวในเรื่องดวงดาว ท่านเอาความรู้นี้มาจากไหน ?” นางอาอิชะฮ์ตอบว่า “ฉันเอาความรู้เรื่องดวงดาวนี้มาจากป้าของฉันท่านหญิงอาอิชะฮ์ บินต์ ออบี

บักร์”¹ เคาะลีฟะฮ์อิฮามรูก์อิศรรรยต์ต่อความรู้ของนางจึงได้ให้รางวัลเป็นเงินหนึ่งแสนดิรฮัมและ
ส่งนางกลับมายังนครมะดีนะฮ์ (Al-Aṣṣfahānī, 2008: 11/131)

นอกจากนี้บรรดาลูกศิษย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ที่เป็นสตรีท่านอื่นๆ ที่สำคัญเช่น นางอุมม์
กัลญุม บินต์ อับู บักร์ นางหฟฺเศาะฮ์ บินต์ ลีรีน นางอุมม์ คัรคาฮ์ นางมะอาชะฮ์ บินต์ อับดุลลอฮ์
อัลอะคะวียะฮ์ นางหฟฺเศาะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มาน (Ḥamid, 1428: 242) นางศุมัยะฮ์ อัลลัยษียะฮ์
(Ibn al-Athīr, 1994: 7/174) นางศอฟียะฮ์ บินต์ ชัยบะฮ์ซึ่งได้บันทึกอย่างชัดเจนว่านางได้ท่องจำหะ
ดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ (Abū Dāwūd: 2193) และจากบุตรสาวของมุหัมมัด อิบน์ บักร์ เป็นต้น²

สำหรับบรรดาลูกศิษย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ที่เป็นชายที่สำคัญ เช่น อูรวะฮ์ อิบน์ อัลซุบัยร์
(เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 94) ซึ่งเป็นบุตรชายของนางอัสมาฮ์ที่สาวของท่านหญิงอาอิชะฮ์ อูรวะฮ์เป็นทั้ง
นักหะดีษ นักฟิสิกส์และนักประวัติศาสตร์ที่อยู่ในระดับแนวหน้าคนหนึ่งในยุคของเขา มีรายงานว่า
อูรวะฮ์เคยสอนอยู่ในมัศยิดอัลนะบะวีฮ์หลังจากละหมาดอิชาทุกคืน (Ibn Sa‘d, 2001: 7/180) อูรวะฮ์
มีลูกศิษย์ที่สำคัญคือ อิบน์ ซิฮาบ อัลศุรียฮ์ซึ่งเป็นผู้ที่เลื่องลือท่านหนึ่งในโลกอิสลาม อิบน์
ซิฮาบนอกจากเป็นลูกศิษย์ของอูรวะฮ์แล้ว ยังได้ไปศึกษากับนางอัมเราะฮ์ บินต์ อับดุลเราะห์มานอีก
ด้วย ดังนั้นอิบน์ ซิฮาบจึงถือว่าเป็นหลานศิษย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ผ่านอูรวะฮ์และนางอัมเราะฮ์
(Savaṣ, 1991: 144-145)

อิมาม มาลิก อิบน์ อะนัส ผู้สถาปนามัซฮับมาลิกีย์และผู้นิพนธ์ตำราอัลมูวัฏฏอฮ์ (الموطأ)
เคยศึกษาและรับรายงานหะดีษจากอัลกอมะฮ์ อิบน์ อิบิ อัลกอมะฮ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาศาสนิกศิษย์
และคนรับใช้ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ นอกจากนี้อัลกอมะฮ์ยังได้เปิดมัสกัรบเพื่อการสอนภาษาอาหรับ
หลักภาษาอาหรับและวิชาฉันทลักษณ์อีกด้วย (Ibn Qutaybah, 1981: 549)

บรรดาศาสนิกศิษย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ไม่ได้จำกัดแค่ชาวมะดีนะฮ์เท่านั้น ยังมีผู้คนในพื้นที่
อื่นๆ ต่างหลั่งไหลเข้ามาเพื่อขอเป็นศิษย์ของท่านหญิงอาอิชะฮ์ ตัวอย่างเช่น สาลิม อิบน์ สะบะลาน
ซึ่งดั้งเดิมเป็นคนอียิปต์และอดีตเป็นคนรับใช้ในตระกูลนัศร์ อิบน์ มุอาวียะฮ์จากเผ่าสะวาฮิน ได้
เดินทางเข้าไปยังนครมะดีนะฮ์เพื่อศึกษาหะดีษจากบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ และรับรายงาน
หะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ (Ibn Sa‘d, 2001: 5/296) อับดุลลอฮ์ อิบน์ ซิฮาบ อัลเคาลานียฮ์ (الخلعاني)
ซึ่งเป็นชาวกูฟะฮ์เคยเป็นแขกค้างคืนที่บ้านของท่านหญิงอาอิชะฮ์พร้อมกับรับรายงาน หะดีษจาก

¹ นางอาอิชะฮ์ เป็นบุตรสาวของฎ็อลหะฮ์ อิบน์ อุบัยดิลลาฮ์ กับนางอุมม์ กัลญุม บินต์ อิบิ บักร์ ซึ่งเป็นน้องสาวของ
ท่านหญิงอาอิชะฮ์

² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับลูกศิษย์และผู้รายงานหะดีษจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ใน Al-Dhahabī, 1982: 2/135-139

นาง (Muslim: 290)¹ นอกจากนี้อิบรอฮีม อิบну ยะซีด อิบну อัศวัต อัลนะเคาะอียี (النَّخَعِي) และอับดุลเราะห์มาน อิบну อัศวัต อิบну ยะซีด จากตระกูลอัลนะเคาะอียีเช่นกันซึ่งมาจากมัซหิจญ์ (مَذْحِج) เข้าพบท่านหญิงอาอิชะฮ์ตั้งแต่ยังเยาว์วัยและเมื่อโตขึ้นได้รายละเอียดจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ (Ibn Sa'd, 2001: 8/389-390, 406)²

กล่าวโดยสรุปท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นเสาหาบิยะฮ์และภรรยาของท่านนบี ﷺ ที่มีบทบาทสำคัญในด้านการศึกษาเป็นอย่างมาก บทบาทของนางปรากฏเรื่อยมาตั้งแต่สมัยของท่านนบี ﷺ และมีความเด่นชัดมากขึ้นหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต นางไม่เพียงแต่มีความรู้อย่างลึกซึ้งในแขนงวิชาการต่างๆ ด้านศาสนาเท่านั้น เช่น วิชาอัลกุรอาน ตัฟซีร หะดีษ ฟิกฮ์และวิชาการแบ่งมรดกเป็นต้น แต่นางยังมีความรอบรู้ในศาสตร์อื่นๆ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอีกด้วย เช่น ภาษาศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ วิชาว่าด้วยพงศัพัตพันธุ์สายตระกูล วิชาการแพทย์ ตลอดจนวิชาดาราศาสตร์ เป็นต้น ท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นศูนย์รวมแหล่งอ้างอิงความรู้ทางศาสนาและเป็นผู้ที่ชี้ขาดในข้อพิพาททางศาสนาหลังจากการจากไปของท่านนบี ﷺ นอกจากนี้ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้อุทิศตนในด้านการศึกษาโดยได้ผลิตสาวศิษย์ทั้งชายและหญิงในระดับเศาะหาบะฮ์และตาบิอินเป็นจำนวนมากเพื่อทำหน้าที่สืบสานและถ่ายทอดความรู้ของนางสู่ชนรุ่นหลังสืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และที่สำคัญท่านหญิงอาอิชะฮ์เป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานนวัตกรรมการวิพากษ์หะดีษของท่านนบี ﷺ เพื่อพิทักษ์รักษาความบริสุทธิ์ของหะดีษไม่ให้เข้าใจอย่างคลาดเคลื่อน

2) ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์

ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ บินต์ อับิ อุมัยยะฮ์เป็นสตรีคนหนึ่งที่เข้ารับอิสลามในกลุ่มแรกๆ นางอดีตเป็นภรรยาของออบู สะละมะฮ์³ ซึ่งเป็นครอบครัวหนึ่งที่ได้รับความกดดันจากชาวมุชริกมักกะฮ์จึงต้องอพยพลี้ภัยไปยังอบิสดีเนีย หลังจากนั้นนางพร้อมกับครอบครัวได้อพยพตามท่านนบี ﷺ ไปยังนครมะดีนะฮ์ ออบูสะละมะฮ์มีลูกด้วยกันกับอุม്മั สะละมะฮ์ จำนวน 4 คน คือ สะละมะฮ์ อุมัร

¹ อิบну สะอูดได้จัดอับดุลลอฮ์ อิบну ซิฮาบ อัลเคาลานี้อยู่ในกลุ่มแรกของชาวกุฟะฮ์หลังจากบรรดาเศาะหาบะฮ์ (Ibn Sa'd, 2001: 8/274)

² อิบну สะอูดได้จัดอิบรอฮีม อิบну ยะซีดอยู่ในกลุ่มญอบากอติที่ 2 ส่วนอับดุลเราะห์มาน อิบну อัศวัตอยู่ในกลุ่มญอบะกอติที่ 3 ของชาวกุฟะฮ์

³ มีชื่อจริงว่า อับดุลลอฮ์ อิบну อับดุลอะซัด จากตระกูลมัจซุม ซึ่งเป็นเศาะหาบะฮ์ที่เข้ารับอิสลามในช่วงแรกๆ คนหนึ่ง ดูรายละเอียดประวัติของออบู สะละมะฮ์เพิ่มเติมใน Ibn Sa'd, 2001: 3/220-223; Ibn al-Athir, 1994: 6/148-

ชัยนับ และคัรเราะฮ์¹ หลังจากอบู สะละมะฮ์เสียชีวิตอันเนื่องมาจากได้รับบาดเจ็บจากสงครามอุหุด ท่านนบี ﷺ จึงได้ส่งขอแต่งงานกับนางในเดือนเซาวาลปีที่ 4 หลังจากฮิจเราะฮ์ และนางเสียชีวิตในเดือนซุลเกาะอิดะฮ์ปี ฮ.ศ.ที่ 59 (Ibn Sa‘d, 1990: 8/69) หรือในบางรายงานกล่าวว่าปี ฮ.ศ. ที่ 60 ในยุคสมัยการปกครองของเคาะลีฟะฮ์ยะซีด อิบน์ มูอาวียะฮ์ (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/571)

ในช่วงประมาณ 6-7 ปีที่มีชีวิตอยู่ร่วมกับท่านนบี ﷺ ท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ได้พยายามตัดทวงความรู้จากท่านนบี ﷺ มากที่สุดที่จะทำได้ นางเป็นบุคคลที่มีความฉลาดหลักแหลม ใฝ่รู้อยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ทำให้นางเป็นหนึ่งในบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ที่มีความรู้ทางศาสนามากที่สุดคนหนึ่ง

ท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์มีความรู้และสนใจในอัลกุรอานเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากที่นางได้ถามท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับอัลกุรอานว่า “*โอ้ท่านรสูลของอัลลอฮ์ ทำไมพวกเราซึ่งเป็นสตรีไม่ได้รับการกล่าวถึงในอัลกุรอานเหมือนกับพวกบุรุษละ*” จนกระทั่งวันหนึ่งท่านนบี ﷺ ขึ้นไปบนมินบรในมัสยิดในขณะที่ท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ได้แอบฟังผ่านช่องประตูห้องของนาง ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า “*โอ้มนุษย์ทั้งหลายแท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในคัมภีร์ของพระองค์ว่า ﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ...﴾* จนกระทั่งโองการที่ว่า ﴿أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (Al-Aḥzāb 33:35)³ (Ibn Ḥanbal: 26575, 26603)⁴

ด้วยความใฝ่รู้ในวิชาการและขยันขันแข็งที่จะซักถามท่านนบี ﷺ ในประเด็นต่างๆ ที่ยังไม่ชัดเจนทั้งที่เกี่ยวกับอัลกุรอานและหะดีษ ทำให้ท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ได้รับการเพิ่มพูนความรู้จากท่านนบี ﷺ มากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการช่วยให้สาะหาบะฮ์ท่านอื่นๆ มีความกระจำและเข้าใจในบทบัญญัติศาสนามากขึ้น ในบางครั้งท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ยังทำหน้าที่เสมือนเป็นผู้ช่วยสอน

¹ ในบางรายงานบอกว่ามีลูก 3 คน สะละมะฮ์ซึ่งเป็นบุตรคนโต อุม്മ์และชัยนับตามลำดับ (Ibn ‘Abdullāh al-Ṭabarī, 1989: 147)

² ในบางรายงานกล่าวว่า ท่านนบี ﷺ ได้แต่งงานกับท่านหญิงอุม്മ์ สะละมะฮ์ในปีฮิจเราะฮ์ศักราชที่ 2 หลังจากเหตุการณ์สงครามบิตรี (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/570-571)

³ ความหมายของโองการนี้คือ “*แท้จริง บรรดาผู้มอบน้อมชายและหญิง บรรดาผู้ศรัทธาชายและหญิง บรรดาผู้รักดีชายและหญิง บรรดาผู้สัตย์จริงชายและหญิง บรรดาผู้ศอดนชายและหญิง บรรดาผู้ถ่อมตัวชายและหญิง บรรดาผู้บริจาคทานชายและหญิง บรรดาผู้ถือศีลอดชายและหญิง บรรดาผู้รักษาวัยวะเพศของพวกเขาก็เป็นชายและหญิง บรรดาผู้รำลึกถึงอัลลอฮ์อย่างมากที่เป็นชายและหญิงนั้น พระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงเตรียมไว้สำหรับพวกเขาแล้ว ซึ่งการอภัยโทษและรางวัลอันใหญ่หลวง*” (Al-Aḥzāb 33: 35)

⁴ ซูอัยบ์ อัลอิรนะวุตและคณะวินิจัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสานศอฮีห์ (Ibn Ḥanbal, 2001: 44/199)

ของท่านนบี ﷺ ด้วย ดังเช่น มีรายงานว่าอัมร์ อิบน์ อุบัย สะละมะฮ์ได้ถามท่านนบี ﷺ ว่า ท่านนบี ﷺ ได้จูบกรรยาในขณะที่ถือศีลอดหรือไม่ ท่านนบี ﷺ ได้ชี้ให้ไปถามท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์ซึ่งนางได้กล่าวว่ “แท้จริงรสูลุลลอฮ์ ﷺ เคยกระทำเช่นนั้น” แต่อัมร์ อิบน์ อุบัย สะละมะฮ์ ยังไม่สบายใจ จึงกล่าวแก่ท่านนบี ﷺ ว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ แท้จริงพระองค์อัลลลอฮ์ทรงอภัยบาปของท่านทั้งในอดีตและอนาคต” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “ฉันขอสาบานต่อพระองค์อัลลลอฮ์ว่า ฉันเป็นผู้ยำเกรงและเกรงกลัวต่อพระองค์อัลลลอฮ์มากที่สุดในบรรดาพวกเจ้า” (Muslim: 1108)

ท่านอุม്മ สะละมะฮ์ได้รายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ ทั้งหมด 378 หะดีษ (Ibn al-Jawzi, 1997: 264) ซึ่งเป็นเศาะหาบียะฮ์ที่รายงานหะดีษมากที่สุดเป็นอันดับที่สองรองจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ อัลวาเกียฮ์ได้รายงานว่ท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์เป็นหนึ่งในบรรดาสตรีที่อ่านหนังสือได้แต่เขียนไม่ได้ (Al-Balādhuri, 1987: 662)

ลูกศิษย์ที่สำคัญของท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์คือ นางซัยนับ ซึ่งเป็นบุตรธิดาของนางเองที่กำเนิดขึ้นในระหว่างที่ลี้ภัยอยู่ในอบิสิเนีย เมื่อนางและครอบครัวได้อพยพกลับไปยังนครมะดีนะฮ์และได้แต่งงานกับท่านนบี ﷺ นางซัยนับจึงอยู่ภายใต้การอบรมเลี้ยงดูของนางและท่านนบี ﷺ ในฐานะที่เป็นพ่อเลี้ยง ทำให้นางซัยนับมีโอกาสรียนรู้ศาสนาได้มาก จึงมีการกล่าวกันว่า นางเป็นสตรีที่รู้ศาสนามากที่สุดคนหนึ่งในยุคของนาง (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/528) อูรวะฮ์ อิบน์ อัลซุบัยร์ก็รับรายงานหะดีษจากนาง (Ibn Sa’d, 2001: 7/178) มุหัมมัด อิบน์ อิศฮากซึ่งเป็นนักสืบเราะฮ์ที่ลือชื่อที่สุดท่านหนึ่งในโลกอิสลามก็ได้ศึกษาวิชาหะดีษจากอูบัยยะฮ์ อิบน์ अबดุลลาฮ์ อิบน์ ซัมอะฮ์ ซึ่งเป็นบุตรชายของนางซัยนับ¹

อิบน์ ซับบะฮ์ได้กล่าวถึงสตรีที่โดดเด่นท่านหนึ่งชื่อว่า นางญัสเราะฮ์ (جسرة) ซึ่งเคยอยู่ร่วมกับท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์และได้รายงานหะดีษจากนางอีกด้วย (Ibn Shabbah, 1979: 1/38) หากสำรวจรายนามสตรีที่รายงานหะดีษจากท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์เฉพาะที่ปรากฏในตำรามุสนัดของอะห്മัด อิบน์ หันบัลจะพบว่า มีจำนวนเกือบ 20 ท่าน (Ibn Hanbal, 2001: 44/71-331) มีรายงานจากอัมร์ อิบน์ มุรเราะฮ์รายงานจากยะหฺยา อิบน์ อัลญุซฮาร (الجزار) เล่าว่ มีบรรดาเศาะหาบะฮ์กลุ่มหนึ่งเข้าพบท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์เพื่อถามเกี่ยวกับหะดีษของท่านนบี ﷺ (Ibn Hanbal: 26637) แม้แต่เศาะหาบะฮ์อาวุโสอย่างเช่น अबดุลเราะหฺมาน อิบน์ เอาฟ และอุมร์ อิบน์ อัลค็อฏฏอบก็เคยมาถามหะดีษจากท่านหญิงอุม്മ สะละมะฮ์ (Ibn Hanbal: 26694)

¹ ตัวอย่างลักษณะสายสืบในสุนัน อิบน์ คาวูดหะดีษเลขที่ 1999 ดังนี้

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ وَيَحْيَى بْنُ مَعِينٍ الْمَعْنَى وَاحِدٌ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ عَنْ أَبِيهِ وَعَنْ أُمِّ زَيْنَبَ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ....

ครั้งหนึ่งมีรายงานว่า อับดุลเราะฮ์มาน อิบน์ อับบาสมิมีความเห็นไม่ลงรอยกันในเรื่องอิดค๊ะฮ์ของสตรีที่สามีเสียชีวิตในขณะที่ตั้งครรภ์ อับดุลเราะฮ์มานมีความเห็นว่านางสามารถแต่งงานได้ทันทีหลังจากคลอดบุตรแล้ว ในขณะที่อิบน์ อับบาสมิเห็นว่าจะต้องถืออิดค๊ะฮ์ที่มีระยะเวลาที่ยาวที่สุด จนกระทั่งทั้งสองได้ไปถามท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์เพื่อให้วินิจฉัยในเรื่องนี้ ท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์ได้กล่าวว่า นางสุบัยยะฮ์ บินต์ อัลฮาริษคลอดบุตรออกมาหลังจากสามีของนางเสียชีวิตไป 15 วัน แล้วมีผู้ชายสองคนเข้ามาสู่ขอแต่งงานกับนาง นางจึงเลือกที่จะแต่งงานกับผู้ชายจากหนึ่งในสองนั้น ส่วนผู้ชายที่ไม่ถูกนางเลือกเกิดความเสียคายนางจึงได้กล่าวแก่นางว่า “เธอยังไม่หะลาลที่จะแต่งงาน” นางจึงเข้าไปถามท่านนบี ﷺ ซึ่งท่านนบี ﷺ ได้กล่าวแก่นางว่า “แท้จริงเธอหะลาลแล้ว จงแต่งงานกับบุคคลที่เธอปรารถนา” (Ibn Hanbal: 26658)¹

ท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์ได้ผลิตลูกศิษย์ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น สุลัยมาน อิบน์ ยะซาร์ (ابن يسار) ซึ่งเป็นผู้รู้ที่น่าเชื่อถือสูงส่งคนหนึ่ง เป็นนักฟิกฮ์และจำหะดีษเป็นจำนวนมาก เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 107 (Ibn Sa'd, 2001: 7/173) สะอิด อิบน์ อัลมุสัยยิบ เป็นผู้รู้ที่อยู่แนวหน้าคนหนึ่งแห่งนครมะดีนะฮ์ อีกทั้งได้รับฉายาเรียกขานว่าเป็นนักฟิกฮ์ของบรรดานักฟิกฮ์ เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 94 (Ibn Sa'd, 2001: 7/121, 143) อับดุลเราะฮ์มาน อิบน์ อาบี อับดุลเราะฮ์มาน อิบน์ เอาฟี ซึ่งเป็นนักฟิกฮ์ที่น่าเชื่อถือ จำหะดีษเป็นจำนวนมากและเคยดำรงตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาแห่งนครมะดีนะฮ์ เสียชีวิตในปี ฮ.ศ. 94 (Ibn Sa'd, 2001: 7/154, 156) อับดุลเราะฮ์มาน อิบน์ ออศิม อัดดีทาสริบ ใช้ของท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์ ซึ่งเป็นนักกอรีย์ (كوفي) แห่งนครมะดีนะฮ์ (Ibn Sa'd, 2001: 7/293) อับดุลลอฮ์ อิบน์ รอฟี (ابن رافع) อัดดีทาสริบ ใช้ของท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์เช่นกัน ซึ่งเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถืออีกทั้งจำหะดีษเป็นจำนวนมาก (Ibn Sa'd, 2001: 7/293)

มีรายงานว่ามรวาน อิบน์ อัลหะกัมได้กล่าวในเชิงยกย่องความรู้ของท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์ว่า “พวกเราไปถามปัญหาข้อข้องใจในเรื่องศาสนาจากบุคคลอื่นได้อย่างไร ในเมื่อบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ยังมีชีวิตอยู่กับพวกเรา” และเขาได้ส่งคนไปถามท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์ (Ibn Hanbal: 26696, 26741)

ในบางเรื่องท่านหญิงอุมม์ สะละมะฮ์มีความรู้มากกว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์ มีรายงานว่าครั้งหนึ่งอับดุลลอฮ์ อิบน์ อัลฮุบัยร์มีความเห็นว่า ท่านนบี ﷺ ได้ละหมาดสุนัตสองร็อกอ์หลังละหมาดอัศร์ ซึ่งรับรายงานหะดีษเรื่องนี้จากอับดุลเราะฮ์มาน โดยที่อับดุลเราะฮ์มานรับรายงานหะดีษนี้จากท่านหญิงอาอิชะฮ์อีกทอดหนึ่ง เมื่อมีการถามท่านหญิงอาอิชะฮ์โดยตรงถึงเรื่องนี้ นางบอกผู้ถามให้

¹ หุอัยบ์ อัลอันนะวุคและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสنادที่ศอฮิห์ตามเงื่อนไขของบุคอรีฮ์และมุสลิม (Ibn Hanbal, 2001: 44/262)

ไปถามท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ เพราะนางฟังเรื่องนี้จากท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ เมื่อมีคนไปถามท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ ซึ่งนางได้แก้ไขความเข้าใจผิดในเรื่องนี้โดยกล่าวว่า วันหนึ่งท่านนบี ﷺ ได้ละหมาดศุอ์ และมีคนนำทรัพย์สินมาให้แก่ท่านนบี ﷺ หลังจากละหมาดเสร็จท่านนบี ﷺ ได้นั่งแบ่งทรัพย์สินจนกระทั่งมูอ์ซฮินเข้ามาอะซานเพื่อที่จะละหมาดอัคร์ หลังละหมาดอัคร์เสร็จท่านนบี ﷺ เข้ามายังห้องของดิฉัน ซึ่งวันนั้นเป็นเวรของดิฉัน และท่านนบี ﷺ ได้ละหมาดสองร็อกอ์ตสั้นๆ ดิฉันจึงถามว่า “โอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ สองร็อกอ์ตที่ท่านละหมาดเมื่อตะกี้นี้เป็นการละหมาดอะไรและท่านสั่งใช้ให้เราทำหรือไม่” ท่านนบี ﷺ ตอบว่า “เปล่าเลย มันคือสองร็อกอ์ตที่ฉันเคยละหมาดหลังจากละหมาดศุอ์ ซึ่งเวลานั้นฉันยังอยู่กับการแบ่งทรัพย์สินจนมูอ์ซฮินเข้ามาอะซานละหมาดอัคร์โดยที่ฉันยังไม่ได้ละหมาดมันเลย ฉันไม่อยากจะปล่อยทิ้งมันไปโดยไม่ได้ชด” (Ibn Hanbal: 26560)¹

ในศอฮีหฺ บุคอรีได้บันทึกเรื่องเดียวกันนี้ว่า มีรายงานจากกูร็อยบ์ (كَرْبُ) เล่าว่า วันหนึ่งอิบนุ อับบาส, อัลมิสวัร อิบนุ มักรอมะฮ์ และอับดุลเราะห്മาน อิบนุ อัซฮัร (أَزْهَر) ได้ส่งตัวเขาไปพบท่านหญิงอาอิชะฮ์เพื่อที่จะถามเกี่ยวกับการละหมาดสุนัตสองร็อกอ์ตหลังละหมาดอัคร์ ซึ่งทราบว่าท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้กระทำดังกล่าว ทั้งๆ ที่พวกเขาทราบว่าท่านนบี ﷺ ได้สั่งห้ามในเรื่องนี้ อิบนุ อับบาสและอุมร์ อิบนุ อัลค็อฏฏอบก็เคยห้ามปรามผู้คนในเรื่องนี้ เมื่อกูร็อยบ์เข้าไปพบท่านหญิงอาอิชะฮ์และได้ถามในเรื่องนี้ ท่านหญิงอาอิชะฮ์บอกให้กูร็อยบ์ไปถามท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ สุดท้ายกูร็อยบ์จึงไปถามท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ ซึ่งนางได้ตอบว่า “ดิฉันก็เคยได้ยินท่านนบี ﷺ ได้สั่งห้ามในเรื่องนี้เช่นกัน แต่แล้วดิฉันเห็นท่านนบี ﷺ ละหมาด ครั้งหนึ่งเมื่อละหมาดอัคร์เสร็จท่านนบี ﷺ เข้ามายังห้องของดิฉันและได้ละหมาดสองร็อกอ์ต ซึ่งขณะนั้นมีบรรดาสตรีชาวอันศอรฺจากตระกูลหะรอมาอยู่ร่วมกับดิฉันด้วย ดิฉันได้บอกให้คนรับใช้หญิงคนหนึ่งไปกระซิบบอกข้างๆ ท่านนบี ﷺ ที่กำลังละหมาดอยู่ว่า “อุม്മุ สะละมะฮ์บอกว่าโอ้ท่านรสูลุลลอฮ์ เคยได้ยินท่านได้สั่งห้ามละหมาดสองร็อกอ์ตนี้ แต่ฉันเห็นท่านกำลังละหมาดอยู่” ถ้าหากท่านนบี ﷺ ให้สัญญาณบอกด้วยมือก็จงรอก่อน หญิงคนรับใช้คนนั้นก็ปฏิบัติตามคำสั่งของท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ และท่านนบี ﷺ ก็ให้สัญญาณด้วยมือให้รอก่อน เมื่อละหมาดเสร็จท่านนบี ﷺ กล่าวว่า “โอ้บุตรี อนุ อุมัยยะฮ์ (หมายถึงท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์) เธอได้ถามเกี่ยวกับละหมาดสองร็อกอ์ตหลังละหมาดอัคร์ แท้จริงแล้วมีผู้คนจากตระกูล อับดุลก็อยส์เข้ามาหาฉัน จนฉันไม่ทันที่จะละหมาด

¹ ชุอัยบ์ อัลอรรนะวุตและคณะวินิจัยว่า ท่านนบี ﷺ ละหมาดสองร็อกอ์ตหลังละหมาดอัคร์นั้นศอฮีหฺ แต่หะดิษบทนี้มีอิสنادที่ถู้อีฟ (Ibn Hanbal, 2001: 44/185)

สุนัตสองร็อกอ์ตหลังละหมาดศุฮ์ สองร็อกอ์ตที่ละหมาดเมื่อตะก็คือการละหมาดชคของอันนั้น”
(Bukhārī: 1233)

จากหะดีษทั้งสองบทข้างต้นแสดงถึงบทบาทของท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ในการให้การศึกษาโดยการแก้ไขและให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความเข้าใจผิดในเรื่องบทบัญญัติว่าด้วยการละหมาดสุนัตสองร็อกอ์ตหลังละหมาดศุฮ์ หากนางไม่ได้ให้ความกระจ่างในเรื่องนี้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนย่อมได้รับการสืบทอดเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันอย่างแน่นอน นอกจากนี้นางได้ร่วมกับท่านหญิงอาอิชะฮ์ในการแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนของอนุ สุร็อยเราะฮ์ในเรื่องว่าด้วยการถือศีลอดของผู้ที่ตื่นเช้าในสภาพที่งุบ ซึ่งอนุ สุร็อยเราะฮ์ได้รับรายงานหะดีษจากอัลฟุฎล์ อิบนู อับบาสว่า ท่านนบี ﷺ ได้สั่งห้ามผู้ที่ตื่นเช้าในสภาพที่งุบถือศีลอดในวันนั้น ในขณะที่ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์และท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ยืนยันว่า ท่านนบี ﷺ เคยตื่นเช้าในสภาพที่งุบอันเนื่องจากมีเพศสัมพันธ์กับภรรยา ท่านนบี ﷺ ได้อาบน้ำก่อนการละหมาดศุบห์และได้ถือศีลอดในวันนั้น (Bukhārī, 1926: 1931-1932; Ibn Ḥanbal: 26630)¹

ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ให้ความสำคัญต่อบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสตรีเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากประเด็นคำถามของนางที่ได้ถามท่านนบี ﷺ เช่น การอาบน้ำวาญิบสำหรับสตรีที่ฝันเปียก (Ibn Ḥanbal: 26579) วิธีการอาบน้ำวาญิบสำหรับสตรีที่ผมหยิก (Ibn Ḥanbal: 26477) การร่วมเพศของสามีภรรยาในท่าที่เข้าด้านหลัง (Ibn Ḥanbal: 26601) การจัดการกับการออกเลือดของสตรีที่ไม่ใช่เลือดประจำเดือน (Ibn Ḥanbal: 26593) การสวมใส่เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของสตรี (Ibn Ḥanbal: 26735) เป็นต้น นอกจากนี้ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ยังได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับการทำความสะอาดเลือดประจำเดือนและการกำหนดระยะเวลาประจำเดือนของสตรีอย่างน่าสนใจยิ่ง (Ibn Ḥanbal: 26510) จากการที่นางเป็นสตรีที่ชอบใ้รู้ในบทบัญญัติศาสนาทำให้นางกลายเป็นสตรีผู้หนึ่งที่ทำให้การพิตวาหรือวินิจฉัยกฎหมายและเป็นที่พึ่งพิงทางกฎหมายของผู้คนหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต มีรายงานว่ามิสตรีกลุ่มหนึ่งจากเมืองโฮมส์² ได้เดินทางมายังนครมะดีนะฮ์เพื่อศึกษาหาความรู้จากท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์ (Ibn Ḥanbal: 26569)

กล่าวโดยสรุปท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์เป็นเสาหาบียะฮ์ที่ใ้ศึกษาและมีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษาเป็นอย่างมากนับตั้งแต่ยุคสมัยของท่านนบี ﷺ และมีความเด่นชัดมากขึ้นหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต ในฐานะที่ท่านหญิงอุม്മั สะละมะฮ์เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ ท่าน

¹ ซูอัยบ์ อัลอ์รนะวุตและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษที่มีอิสนาตที่คอฮ์ตามเงื่อนไขของบุคอรีฮ์มุสลิม (Ibn Ḥanbal, 2001: 44/243)

² เป็นเมืองที่สำคัญแห่งหนึ่งในอดีตซึ่งตั้งอยู่ระหว่างชามและอะแลบโป (Al-Hamawī, 1977: 2/302)

หนึ่งที่มีความรู้ในกฎหมายอิสลามนางจึงเป็นที่อ้างอิงและพึ่งพิงทางกฎหมายของผู้คนในยุคของนาง ท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์ไม่เพียงแต่เผยแผ่ความรู้เฉพาะแก่ชาวมะดีนะฮ์เท่านั้น หากแต่มีมุสลิมจากพื้นที่อื่นเข้ามาแสวงหาความรู้จากนางอีกด้วย

3) เสาะหาบิยัตท่านอื่นๆ

นอกจากท่านหญิงอาอิชะฮ์และท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์แล้ว บรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ท่านอื่นๆ ก็มีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษาในระดับที่ลดหลั่นกัน ไปตามศักยภาพและโอกาสที่แตกต่างกัน หลังจากที่ท่านนบี ﷺ เสียชีวิตไปแล้วบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ มักจะเป็นที่พึ่งของผู้ที่แสวงหาคำตอบบางเรื่องเกี่ยวกับศาสนา เมื่อสำรวจดูในตำราหะดีษต่างๆ จะพบว่ามีหะดีษจำนวนไม่น้อยที่ได้รายงานจากบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ท่านอื่นๆ นอกจากท่านหญิงอาอิชะฮ์และท่านหญิงอุม്മุ สะละมะฮ์แล้วก็มีส่วนร่วมในการอุทิศตนต่อการศึกษาในอิสลามและผลิตลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก

จากการสังเกตดูในตำราฎออบาออดต่างๆ จะพบว่ามีรายชื่อนักปราชญ์ผู้รู้ที่มีชื่อเสียงหลายท่านซึ่งอดีตเป็นทาสคนรับใช้ของบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ดังเช่น อะฏอฮ์ อิบนุ ยะซาร์¹ และสุไลมาน อิบนุ ยะซาร์² ซึ่งอดีตเป็นทาสรับใช้ของท่านหญิงมัมมูนะฮ์ บินด์ อัลหาริษ นอกจากความสามารถและใฝ่ศึกษาของทั้งสองแล้วอิทธิพลทางวิชาการของท่านหญิงมัมมูนะฮ์ในฐานะอดีตเป็นนายที่ได้ปลดปล่อยพวกเขาให้เป็นอิสระชนก็มีส่วนสำคัญต่อพวกเขาเป็นอย่างยิ่ง เพราะทั้งสองได้ศึกษาและรายงานหะดีษส่วนหนึ่งจากท่านหญิงมัมมูนะฮ์

ยะซิด อิบนุ อัลอะซีอม บุตรชายของนางบَّرชะฮ์ (بَرِّحَة) ซึ่งเป็นน้องสาวของท่านหญิงมัมมูนะฮ์ก็เป็นนักปราชญ์ผู้รู้ที่น่าเชื่อถือและจำหะดีษเป็นจำนวนมากท่านหนึ่งซึ่งก็ได้รายงานหะดีษส่วนหนึ่งจากป้าของเขาคือท่านหญิงมัมมูนะฮ์ (Ibn Sa'd, 2001: 9/484) นอกจากนี้ अबดุลเราะห์มาน อิบนุ อัลสาอิบ อัลฮิลาลีย์ (السائب الهلالى) ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานป้าของท่านหญิงมัมมูนะฮ์ก็รับรายงานหะดีษส่วนหนึ่งจากนางเช่นกัน (Ibn Sa'd, 2001: 9/485)

ท่านหญิงมัมมูนะฮ์เคยทักท้วงความเข้าใจผิดของ अबดุลลอฮ์ อิบนุ अबباسในเรื่องว่าด้วยการแยกที่นอนระหว่างสามีภรรยาอันเนื่องจากภรรยาไม่ประจำเดือน ซึ่งมีรายงานจากนางนุคบะฮ์ (نُكْبَة) ทาสหญิงของนางว่า ท่านหญิงมัมมูนะฮ์เล่าว่า วันหนึ่งท่านหญิงมัมมูนะฮ์ได้ส่งนางไปพบกับภรรยาของ अबดุลลอฮ์ อิบนุ अबباس ซึ่งทั้งสองเป็นเครือญาติกัน นางได้เห็นที่นอนของภรรยา

¹ ดูรายละเอียดประวัติเพิ่มเติมใน Ibn Sa'd, 2001: 7/171-172

² ดูรายละเอียดประวัติเพิ่มเติมใน Ibn Sa'd, 2001: 7/172-173

อับดุลลอฮ์แยกออกจากที่นอนของอับดุลลอฮ์ ซึ่งนางคิดว่าทั้งสองคงหย่ากัน นางจึงได้ถามภรรยาของอับดุลลอฮ์ซึ่งนางตอบว่า “เปล่าไม่ได้หย่ากัน แต่คิดันมาประจำเดือน เมื่อคิดันมาประจำเดือน เขาก็จะไม่เข้าใกล้ที่นอนของคิดัน” นางได้นำเรื่องนี้ไปบอกแก่ท่านหญิงมัมมูนะฮ์ เมื่อท่านหญิงมัมมูนะฮ์ทราบเรื่องจึงส่งนางไปพบกับอับดุลลอฮ์ อิบну อับบาต โดยฝากคำพูดไปยังอับดุลลอฮ์ว่า “คุณรังเกียจต่อสุนนะฮ์ของท่านรศูดลอฮ์   ไซ้ใหม่ ! แท้จริงท่านรศูดลอฮ์เคยนอนกับภรรยาของท่านในขณะที่นางมีประจำเดือน ไม่มีสิ่งใดขวางกั้นระหว่างท่านนบี   กับภรรยาของท่านเว้นแต่ผ้าพื้นเดียวที่กั้นการละเมิดในสิ่งอยู่ระหว่างสองเฒ่า” (Ibn Hanbal: 26819)¹

นอกจากนี้ในศอฮิหฺบุคอริยฺได้บันทึกการรายงานหะดีษบทหนึ่งของอับดุลลอฮ์ อิบну อับบาตในเรื่องการวินิจฉัยของท่านนบี   ต่อข้อความที่เกี่ยวกับน้ำมัน (เนย) ที่มีหนูดกลงไปข้างใน ซึ่งอับดุลลอฮ์ได้รับรายงานหะดีษนี้จากท่านหญิงมัมมูนะฮ์ (Bukhārī: 235) โดยแวดล้อมทั่วไปเข้าใจได้ว่าท่านหญิงมัมมูนะฮ์ในฐานะที่เป็นน้ำสาวน่าจะมีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาและอบรมสั่งสอนให้แก่อับดุลลอฮ์ อิบну อับบาต ซึ่งจะเห็นได้ว่าตั้งแต่ท่านนบี   ยังมีชีวิตอยู่อับดุลลอฮ์เคยเข้าไปแหวะเวียนบ้านของท่านหญิงมัมมูนะฮ์เป็นประจำและบางครั้งได้ค้างคืนที่บ้านของนางด้วย จึงทำให้อับดุลลอฮ์มีโอกาสติดตามคุณสุนนะฮ์ของท่านนบี   ได้อย่างใกล้ชิด (Bukhārī: 117, 138, 183) และที่สำคัญหะดีษของท่านหญิงมัมมูนะฮ์ส่วนใหญ่อับดุลลอฮ์ อิบну อับบาตเป็นผู้รายงาน

นอกจากท่านหญิงมัมมูนะฮ์แล้ว ท่านหญิงญุวัยริยะฮ์ บินต์ อัลฮาริษก็เป็นภรรยาของท่านนบี   อีกท่านหนึ่งที่มีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษา ซึ่งมีรายงานว่า นางได้ท่องจำและรายงานหะดีษจำนวนหนึ่งจากท่านนบี   (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/497)

มีรายงานจากนางศุฮัยเราะฮ์ บินต์ ญัยฟิรฺเล่าว่าหลังจากกลับจากการทำพิธีฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์คณเฑาะของนางได้แหวะเข้านครมะดีนะฮ์และได้เข้าพบท่านหญิงศอฟิยะฮ์ บินต์ หุัยยฺ ซึ่งขณะนั้นมีสตรีชาวกุฎะฮ์กลุ่มหนึ่งเข้าพบท่านเพื่อที่จะศึกษาและถามบางอย่างเกี่ยวกับศาสนา ซึ่งพวกนางได้ถามในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา บทบัญญัติที่เกี่ยวกับเลือดประจำเดือน และพวกนางยังได้ถามเกี่ยวกับน้ำผลไม้หมัก (نبيذ الجوّ) ด้วย (Ibn Hanbal: 26865)

ท่านหญิงอุม്മุ หะบิบะฮ์ บินต์ อบี สุฟยานก็เป็นภรรยาของท่านนบี   ท่านหนึ่งที่มีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษา โดยที่นางได้รายงานหะดีษจำนวนหนึ่งจากท่านนบี   และมีผู้รับรายงานหะดีษจากนางหลายท่าน เช่น บุตรสาวของนางคือ นางหะบิบะฮ์ น้องชายของนางคือ มุอาวิยะฮ์และอุตบะฮ์ ลูกของน้องชายของนางคือ อับดุลลอฮ์ อิบну อุตบะฮ์ ลูกของน้องสาวของนางคือ

¹ ซุฮัยบ์ อัลอรรนะวุดและคณะวินิจฉัยว่าเป็นหะดีษศอฮิหฺ ยกเว้นประโยคสุดท้ายที่ว่า “ไม่มีสิ่งใดขวางกั้น.....” เป็นอิสнадที่ฎออิฟ (Ibn Hanbal, 2001: 44/403)

อุมมฺุ สุฟยาน อิบนุ สะอีด อิบนุ อัลมุหฺมิเราะฮฺ บรรคาคิดทาสรับใช้ของนางคือ สาลิม อิบนุ เซวาล (شوّال) และ อุมมฺุ อัลญุรรอฮฺ (أبو الجراح) นางศอฟียะฮฺ บินต์ ซัยบะฮฺ นางซัยนั บินต์ อิบิ สะละมะฮฺ, อุรวะฮฺ อิบนุ อัลซุบัยร์ และอุมมฺุ ศอลิห์ เป็นต้น (Al-Mizzī, 1992: 35/175-176) อิบนุ อะซากิรได้รวบรวมรายชื่อผู้รายงานหะดีษจากท่านหญิงอุม്മฺุ หะบิบะฮฺได้จำนวน 13 คน (Ibn ‘Asākir, 1998: 69/131) ในบรรดาผู้รายงานหะดีษทั้งหมดเหล่านี้ที่โดดเด่นที่สุดน่าจะเป็นมุอาวิยะฮฺ อิบนุ อิบิ สุฟยาน นอกจากนี้มีศักดิ์เป็นน้องชายของนางแล้วยังเป็นผู้สถาปนาแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮฺอีกด้วย

ท่านหญิงหุฟเศาะฮฺ บินต์ อุมร์ก็เป็นภรรยาของท่านนบี ﷺ อีกท่านหนึ่งที่รู้หนังสือ (Al-Balādhuri, 1987: 661) และรายงานหะดีษจากท่านนบี ﷺ (Ibn al-Jawzi, 1997: 257) อับดุลลอฮฺ อิบนุ อุมร์ซึ่งเป็นเสาะหาบะฮฺรุ่นเยาว์ที่โดดเด่นอย่างมากในความรู้ทางฟิกฮ์และหะดีษก็ได้ศึกษาและรายงานหะดีษจากท่านหญิงหุฟเศาะฮฺ บินต์ อุมร์ซึ่งมีศักดิ์เป็นพี่สาวของเขา (Al-Mizzī, 1992: 35/154)

จากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ว่าบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ ต่างก็มีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษาและถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของพวกนางที่จะต้องเผยแผ่ในสิ่งที่พวกนางได้ศึกษาเรียนรู้จากท่านนบี ﷺ โดยตรงหรือได้เห็นพฤติกรรมการปฏิบัติอันเป็นสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ เพื่อให้ประชาชาติมุสลิมในรุ่นหลังสามารถเจริญรอยตามสุนนะฮฺของท่านนบี ﷺ ได้อย่างถูกต้อง พวกนางมีความเต็มใจที่จะทำหน้าที่ตอบคำถามในปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวินิจฉัยในประเด็นปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมุสลิมของพวกนาง การใช้เทคนิคการสอนแบบถาม-ตอบของพวกนางเป็นระเบียบวิธีการศึกษาที่แพร่หลายและได้ผลดีที่สุดในยุคนั้น (Savaş, 1991: 155)

นอกจากบรรดาภรรยาของท่านนบี ﷺ แล้วบรรดาเสาะหาบียาตท่านอื่นๆ ก็มีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษาด้วย ดังเช่น นางอัลชีฟาอฺ บินต์ อับดุลลาฮฺ ได้อุทิศตนในการสอนการเขียนหนังสือในสมัยของท่านนบี ﷺ ซึ่งในสมัยนั้นมีผู้รู้หนังสืออ่านออกเขียนได้จำนวนน้อยมาก นางถือว่าเป็นครูสตรีคนแรกในอิสลามที่สอนการเขียนหนังสือ และท่านหญิงหุฟเศาะฮฺก็เป็นหนึ่งในบรรดาลูกศิษย์ของนางที่ได้เรียนการเขียนหนังสือจากนาง (Al-Hākim, 2002: 4/63) นอกจากนี้นางอัลรุบัยยิฮฺ บินต์ มุอาวิซ ซึ่งมียางานว่านางได้สนับสนุนและร่วมมือในการตอบคำถามต่างๆ ให้แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับท่านนบี ﷺ (Al-Bayhaqi, 1988: 1/200) นางซัยนั บินต์ อุมมฺุ สะละมะฮฺเป็นสตรีที่มีความรู้ด้านศาสนามากที่สุดคนหนึ่งในยุคของนาง (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/528) อุรวะฮฺ อิบนุ อัลซุบัยร์ได้รายงานหะดีษจากนางด้วย (Ibn Sa’d, 1990: 7/337)

นางคัยเราะฮฺ บินต์ อิบิ หัรริศ อัลอัสละมียฺ หรือมีชื่อเรียกว่า อุม്മฺุ อัลดรรอาอฺ เป็นสตรีที่เฉลียวฉลาดและมีเกียรติท่านหนึ่ง ซึ่งได้ท่องจำหะดีษจำนวนหนึ่งจากท่านนบี ﷺ และมีรายงานว่ามิ

บรรดาตาบิอินกลุ่มหนึ่งได้ศึกษาและรายงานหะดีษจากนาง (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/580-581) นอกจากนี้อุม്മ อัลคัรดาอัยยังได้รับเชิญจากเคาะลีฟะฮ์ อับดุลมะลิก อิบน์ มัรวานแห่งราชวงศ์อุมัยยะฮ์ให้เป็นครูเฉพาะให้แก่บรรดาภรรยาของพระองค์อีกด้วย (‘Abd al-Razzāq, 1983: 10/412) การที่อุม്മ อัลคัรดาอ์ได้อพยพไปพำนักและเสียชีวิตในเมืองซาม (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/581) จึงกล่าวได้ว่านางเป็นเศาะหาบียะฮ์ผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการเผยแผ่ความรู้อิสลามออกสู่นอกนครมะดีนะฮ์

นางอุมัยมะฮ์ บินต์ อับด์ อิบน์ บิญาด บุตรสาวของนางรุก็อยเกาะฮ์ บินต์ กุวัยลิด ก็เป็นเศาะหาบียะฮ์อีกท่านหนึ่งที่ได้ไปตั้งถิ่นฐานและสร้างฐานะอยู่ในเมืองดามัสกัสและมีบทบาทในกิจกรรมการศึกษาในที่นั้น มุหัมมัด อิบน์ อัลมุญะกัร (مُجَمَّل) ซึ่งเป็นหนึ่งในสายสืบรายงานของอิมาม มาลิก อิบน์ อะนัสก็รับรายงานหะดีษจากนางอุมัยมะฮ์ นอกจากนี้นางอุมัยมะฮ์มีความใกล้ชิดและได้รับความไว้วางใจจากเคาะลีฟะฮ์มูอาวียะฮ์เป็นอย่างมาก แม้กระทั่งในช่วงวาระสุดท้ายของเคาะลีฟะฮ์มูอาวียะฮ์นางก็อยู่ร่วมด้วย (Ibn ‘Asākir, 1998: 69/47-53)

เป็นที่ประจักษ์ว่าผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการศึกษาของบุตรเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น อับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาสซึ่งเป็นนักอรรถาธิบายอัลกุรอานและนักหะดีษที่โดดเด่นที่สุดท่านหนึ่งในบรรดาเศาะหาบียะฮ์ย่อมได้รับอิทธิพลการศึกษาจากมารดาของเขาคือนางอุม്മ อัลฟุฎัล (Bukhārī: 763) ซึ่งเป็นสตรีที่เข้ารับอิสลามเป็นอันดับที่สองรองจากท่านหญิงคอดีญะฮ์ (Ibn Sa‘d, 1990: 7/217)

อัลสุคัย (السُّكَيْ) นักอรรถาธิบายอัลกุรอานที่ยิ่งใหญ่ท่านหนึ่งเป็นอดีตลูกทาสรับใช้ของนางซัยนั บินต์ ก็อยส์ อิบน์ มักรอมะฮ์ อิบน์ อัลมุญญอลิบ ซึ่งเป็นเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่งที่ได้มีโอกาสร่วมละหมาดสองกิบลัตกับท่านนบี ﷺ (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/529) และเชื่อว่านางมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาของเขา (Savaş, 1991: 157)

ในซอฮีห์บุคอรีฮ์ได้กล่าวถึงสตรีท่านหนึ่งซึ่งมีชื่อเรียกว่านางอุม്മ ยะฮ์อุบ จากตระกูลบนิอะซัดได้ถกเถียงกับอับดุลลอฮ์ อิบน์ อับบาสในประเด็นการอรรถาธิบายอัลกุรอาน (Bukhārī: 4886) ซึ่งแสดงให้เห็นว่านางมีความรู้ในเรื่องอัลกุรอานในระดับที่สามารถถกเถียงกับนักอรรถาธิบายอัลกุรอานที่มีชื่อเสียงได้

นางอุม്മ อะฎียะฮ์ อัลอันศอรียะฮ์ ก็เป็นเศาะหาบียะฮ์อาวุโสอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาททางการศึกษา นางได้มีโอกาสวิสาสะกับท่าน ﷺ ในหลายเรื่อง เข้าร่วมสงครามในหลายสมรภูมิและเป็นผู้ทำหน้าที่อาบน้ำศพในสมัยของท่านนบี ﷺ จากการที่นางได้ย้ายมาพำนักอยู่ในเมืองบศเราะฮ์ทำให้นางเป็นเศาะหาบียะฮ์ท่านหนึ่งที่มีบทบาทในการแผ่ขยายวิชาการอิสลามจากนครมะดีนะฮ์สู่เมืองบศเราะฮ์ในอิรัก บรรดานักหะดีษหลายท่าน เช่น อะนัส อิบน์ มาลิก, มุหัมมัด อิบน์ ลีรอน และ

นางหฟเศาะฮ์ บินด์ ลีรินล้วนได้ศึกษาและรายงานหะดีษจากนางอุม്മ์ อะฎีเยฮ์ (Ibn ‘Abd al-Barr, 2006: 2/589)

มีรายงานว่าสะอีด อิบน์ อัลมุสยัยบ เป็นผู้เชี่ยวชาญที่สุดคนหนึ่งในการทำนายความฝัน ซึ่งเขาได้ศึกษาศาสตร์นี้มาจากนางอัสมาฮ์ บินด์ อบี บักร์ โดยที่นางอัสมาฮ์รับศาสตร์การทำนายความฝันนี้มาจากบิดาของนางเอง (Ibn Sa‘d, 2001: 7/124; Ibn ‘Asākir, 1998: 69/20)

สตรีผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์การทำนายความฝันอีกท่านหนึ่ง คือนางอัสมาฮ์ บินด์ อุมัยฮ์ ซึ่งเป็นภรรยาท่านหนึ่งของอบู บักร์ มีรายงานว่า อุมัร อิบน์ อัลค็อฎฏอบเคยถามนางในการทำนายความฝันของตนเอง (Ibn Hajar, 1853: 8/9)

นางอุม്മ์ สะอูด์ บินด์ สะอูด์ อิบน์ อัลรอบีอ์ ซึ่งอดีตเป็นเด็กกำพร้าภายใต้การอบรมเลี้ยงดูของอบู บักร์ก็เป็นสตรีอีกคนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในบทบาทการศึกษาโดยที่นางได้อุทิศตนสอนอัลกุรอานให้แก่เด็กๆ และลูกหลานของนางเอง (Ibn al-Athir, 1994: 7/327)

นางอุม്മ์ ฮานีฮ์ บินด์ อบี ฎอลิบก็เป็นเสาะหาบียะฮ์อาวุโสท่านหนึ่งที่มีบทบาททางการศึกษา มีเสาะหาบะฮ์ผู้รู้ที่โดดเด่นหลายท่านได้ศึกษาและรับรายงานหะดีษของท่านนบี ﷺ จากนาง เช่น อะลี อิบน์ อบี ฎอลิบ, อิบน์ अबباس, มุญาฮิด, อิกริมะฮ์, อุรวะฮ์, อะฏูฮ์ อิบน์ อบี รอบาท์ และอามิร อัลชะอ์บียะฮ์ เป็นต้น (Al-Mizzi, 1992: 35/389) ในรายงานของอิบน์ หัซม์ ได้จัดทำบัญชีรายชื่อบรรดาเสาะหาบะฮ์ที่มีบทบาทในการวินิจฉัยกฎหมายหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิตมีจำนวนทั้งหมด 162 คน ในจำนวนนี้มีเสาะหาบียะฮ์จำนวน 20 คน (Ibn Hazzam, n.d.: 323)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งของบรรดาเสาะหาบียะฮ์ที่มีส่วนร่วมในบทบาททางการศึกษา พวกนางได้ร่วมกันถ่ายทอดศาสตร์แห่งอิสลามสู่ลูกศิษย์ทั้งชายและหญิงเป็นจำนวนมาก บางท่านเป็นนักปราชญ์ผู้รู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในโลกอิสลาม บรรดาสาธุศิษย์ของพวกนางเหล่านี้ได้เผยแผ่ความรู้แห่งอิสลามสู่รุ่นต่อรุ่นและถ่ายทอดกันไปในโลกอิสลามอย่างแพร่หลายจนถึงปัจจุบันนี้ จึงสามารถสรุปได้ว่าบรรดาเสาะหาบียะฮ์ได้แสดงบทบาททางการศึกษาที่สำคัญยิ่ง หากขาดพวกนางแล้วศาสตร์บางอย่างในอิสลามจะต้องสูญหายและดับสูญไปกับพวกนางอย่างแน่นอน

5.3 สรุปท้ายบท

5.3.1 ด้านเศรษฐกิจ

ศาสนาอิสลามได้บัญญัติสิทธิในทางทรัพย์สินของสตรีไว้หลายประการ เช่น สิทธิในการเรียกค่าสินสอดหรือสอดากเมื่อมีคนมาสู่ขอแต่งงานกับนาง สิทธิในการเรียกค่ามุดอะฮ์เมื่อนางถูกหย่า สิทธิที่จะได้รับปัจจัยยังชีพในฐานะที่เป็นภรรยา สิทธิในกองมรดกในฐานะที่เป็นทายาท สิทธิ

ในการทำนิติกรรมสัญญาที่เกี่ยวกับทรัพย์สินในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองทรัพย์สินและสิทธิในส่วนแบ่งทรัพย์สินสงครามในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในสมรภูมิตลอดจนพวกนางมีสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในฐานะที่เป็นผู้ถูกละเมิด บรรดาเศาะหาบียาดในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีบทบาทสำคัญในการทำให้สิทธิทางทรัพย์สินของสตรีที่มีอยู่ในทางทฤษฎีสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง อีกทั้งพวกนางได้เรียกร้องและปกป้องสิทธิทางทรัพย์สินของพวกนางตามที่อิสลามได้บัญญัติไว้

นอกจากนี้เศาะหาบียาดบางท่านในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ โดยการประกอบอาชีพแสวงหารายได้เพื่อสนองตอบปัจจัยยังชีพของตนเองและครอบครัวหรือเพื่อเสริมเศรษฐกิจในครอบครัวให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ลักษณะกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศาะหาบียาดในยุคสมัยของท่านนบี ﷺ มีหลายลักษณะตามบริบทของสังคมเศรษฐกิจในยุคสมัยนั้น ซึ่งมีทั้งในภาคการผลิตและภาคการบริการ ในภาคการผลิต เช่น ผลิตงานประเภทหัตถกรรมถักทอและตัดเย็บเสื้อผ้าอาภรณ์จากเครื่องหนัง งานด้านการเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ส่วนในภาคการบริการ เช่น บริการสาธารณสุข บริการเสริมสวย รับจ้างเป็นแม่นมและเลี้ยงเด็ก รับจ้างเป็นแม่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้เศาะหาบียาดบางท่านประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งนอกจากเกษตรกรรมแล้วการค้าขายเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งของสังคมมะดีนะฮ์ในสมัยนั้น

5.3.2 ด้านการศึกษา

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญต่อการศึกษาของสตรีและบุรุษอย่างเท่าเทียมกัน ท่านนบี ﷺ พยายามสร้างโอกาสทุกอย่างเพื่อเอื้อให้บรรดาเศาะหาบียาดสามารถเข้าถึงการศึกษาได้มากที่สุด ทั้งการศึกษาในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในขณะเดียวกันบรรดาเศาะหาบียาดเองก็ให้ความสนใจและตื่นตัวต่อการศึกษาเป็นอย่างมาก บรรดาเศาะหาบียาดเข้าไปมีส่วนร่วมในบทบาทการศึกษาตามสถาบันต่างๆ ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาในเวลานั้น เช่น สถาบันคารุลฮักอม สถาบันมัลยิดและสถาบันอัลศุฟฟะฮ์ นอกจากนี้เศาะหาบียาดบางท่านเข้าไปสนทนาปัญหาโดยตรงกับท่านนบี ﷺ ในข้อปลีกย่อยต่างๆ ที่เกี่ยวกับอิบาอะฮ์ มุอามะลาต มุนากะหาต ญินายาตและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของพวกนาง ข้อเสนอของพวกนางกับท่านนบี ﷺ เป็นคุณประโยชน์อย่างมหาศาลต่อองค์ความรู้ของอิสลามซึ่งถูกบันทึกลงในตำราต่างๆ เพื่อเป็นมรดกทางวิชาการอิสลามให้แก่ชนรุ่นหลังสืบต่อไป เศาะหาบียาดบางท่านมีบทบาทสำคัญในการสืบสาน ถ่ายทอด และพิทักษ์รักษาสุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ จนบางท่านกลายเป็นแหล่งอ้างอิงความรู้ทางวิชาการอิสลามและเป็นผู้ชี้ขาดในข้อพิพาททางศาสนาหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต